PAVLI IOVII
NOVOCOMENSIS EPISCOPI NVCERINI, DE VITA LEONIS DECIMI PONT. MAX. LIBRI QVATVOR.

His ordine temporum accesserunt

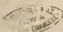
HADRIANI SEXTI PONT. MAX. ET POMPEII COLVMNAE CARDINALIS VITAE, AB EODEM PAVLO IOVIO CONSCRIPTAE.

FLORENTIAE.
Ex officina Laurentii Torrentini
MENSE FEBRVARIO MDXLIX.

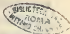

Cum Summi pontificis, Caroli V. Imp. Henrici II. *Regis Gallorum, Cosmi Ducis* II. *Florentinorum Priuilegio.*

COSMO MEDICI,

DVCI FLORENTINORVM, PETRVS VICTORIVS SAL.

EST hoc in more positum, consuetudineque agricolarum, ut, quos primos arbores studio domini satæ, fructus, ferunt, ad eum deferant: ipsumque antè alios uelint sapores pomorum gustare, ac suauitatem illam sentire. Nobis in hoc officiosam nationem imitari, institutumque diligentium colonorum sequi, uisum est. Cum enim tu quoque campum hunc musarum studiosè colueris, stirpesque nobiles multas, ac peregrinas in eo diligentia tua seueris, uidentur ad te potissimum primitiæ ipsius pertinere: amplissimoque nomini tuo, ac tuorum, qui agrum hunc pararunt: incultum tamen, spinisque obsitum reliquerunt, consecrari omnino debere. Cum enim (ut aliquando præclari operis principium ordiremur) magnus aceruus librorum sedulò a nobis euolueretur, incidimus in libros Pauli Iouii, quibus Leonis X. Pont. Max. uitam, resque gestas se perscripturum professus, omnem familiam uestram mira ubertate ingenii, copiaque uerborum ornauit: ac magnis, debitisque laudibus ad cœlum tulit: Vt enim antiquis plurimis, & Græcis, & Latinis scriptoribus bibliotheca referta est, ita etiam monimentis nouorum ingeniorum abundat: nec parua inferioris ætatis auctorum copia illuc congesta est. Quod ab eximia liberalitate uestri generis, summoque amore in literas, cæterasq; ingenuas artes, profectum est. Eos igitur placuit primos excusum dare, quòd lucem non paruam uestris rebus allaturi sint: quanquàm domus tua per se clarissima est: & in summum iam pridem honoris, dignitatisque gradum peruenit. Sed eò etiam libentius hoc fecimus, quia Cosmus ille, cuius tu, quemadmodum nomen refers, ita etiam uirtutem imitaris: ac Laurentius nepos, qui in his libris

ualdè celebrantur, fons atque origo huius beneficii, quo tu perpetuò tibi animos studiosorum obligabis, fuerunt: certos enim homines, huic negotio conficiendo idoneos, in Græciam miserunt, atque huc magnam uim optimorum librorum conuexerunt: sed etiam adhibita summa diligentia Latinos multos ex hac nostra terra coëgerunt, exscribendosque ubique magnis sumptibus curarunt: Hoc enim quoque ab amatoribus literarum ignorari: patique longitudine temporis obscurari, æquum non erat. In hoc uerò opere, ut reliquæ maiorum tuorum singulares uirtutes illustrantur, ita etiam egregia hæc uoluntas, operaque erga studia literarum: excellensque liberalitas in studiosos earum, celebratur. Præterea (quod in omni negotio primum est) lætum, faustumque initium auspicari uoluimus, ut, quemadmodum honesta hæc familia ab his racidibus orta, diu floruit: semperque magis admirabilibus quibusdam, diuinisq; rationibus statum suum auxit: nunc autem in primis uiget, ac maiora, præsentioraq. bona, uirtute præsertim atque prudentia tua hominibus de se pollicetur, ita etiam ingens hoc beneficium, à maioribus illis tuis natum studioque eorum, qui sequuti sunt, retentum: à te uerò nunc noua hac ratione ualdè amplificatum, & in fines omnium terrarum prolatum; cotidie magis crescat, utilitatesque infinitas cupidis bonarum artium afferat. Quod & tota mente debemus optare: &, cognita animi tui alacritate, qua rem aggressus es, constantiaque in consiliis tuis ad exitum perducendis, licet sperare.

Vale.

PAVLVS IOVIVS EPISCOPVS NVCERINVS AD ALEXANDRVM MEDICEM REIPVBLICAE FLORENTINAE DVCEM MAGNANIMVM.

QVVM vitam Leonis Decimi patrui tui, efflagitante Hippolito Cardinale, is enim me ad id munus suscipiendum liberaliter inuitarat, ac demum cohortante ipso & cuncta ordine docente Clemente pontifice, quatuor libris absoluissem, vtrunque magnæ fortunæ acerbitate hora fatalis eripuit. Itaque orbatus duobus longe maximis atque certissimis vitæ studiorumque meorum præsidijs, me rectè persanctéq; facturum existimaui, si eæ vigiliæ, quæ maiorum tuorum memoriam continerent, sub tutela tui nominis ederentur, quum iure optimo successionis, non modo principatus fortunarumque omnium, sed etiam veræ gloriæ, cuius Medicea gens auidissima semper fuit, hæreditatem sis consecutus. Quando supra opes vetustatemque originis & domesticam disciplinam, qua incomparabili elegantiæ cum laude maiores tui floruerunt, noua decora & augustiora quidem intra penates intuleris, nequaquàm parta, ludentis fortunæ temeritate, sed grauissimis quæsita uirtutibus. Præbuisti siquidem vixdum pubescens non ambigua adhuc & incerta luce indolis, ueram spectatis operibus virilis & viuidæ virtutis opinionem, quum Cæsaris armis recepta Florentia, rempublicam popularium dira ambitione deformatam, ad optimatium authoritatem atque consilium reuocares, promulgareturque subinde illud generosum & salutare Amnestiæ decretum, & quo nihil afflictæ ciuitati salubrius fuit, expeditis & incorruptis iudicijs per singula fora constitutis, æqualem cunctis synceri constantisque animi gratiam & studium pollicereris. Intra enim quatuor tantum indomitæ insaniæ capita, octouiralis gladius lege egerat, ac eo seueritatis & clementiæ temperamento acerbissimis & veteribus inimicis vrbem repurgasti, eaque animi constantia tulisti patrui pontificis interitum, & dum aduersus inquietorum ingenia & externam vim munitissimam arcem erigeres, ea felicitate insidiantium vitæ tuæ, propinquorum tela, & machinas euitasti, ut in his asperrimarum rerum actionibus, neque absoluta attaui Cosmi prudentia, neque proaui Laurentij à præalto ingenio matura celeritas, neque Leonis præclara & ingens animi magnitudo, neque clementiæ moderatio & patientia, quibus Clemens aliquanto clarior quàm felicior fuit, desiderari posse uiderentur. Has nimirum

virtutes agnouit Cæsar, filiamque tibi maturatis nuptijs coniugali in thoro collocauit, Quo incomparabili facto & Cæsar ipse singularem præstantis iudicij eximiaeque liberalitatis & inconcussæ fidei laudem est adeptus, & opes tuæ aduersus omnem inuidiam firmissima constitutæ. Tu vero enixe contendes, vt certam harum opum et uirtutum possessionem non solum tueare diligenter, uerum etiam promotis finibus fortiter extendas, Dabisque subinde operam liberis, vt hic qui in te vno viget, nobilissimæ stirpis sanguis felici Margaritæ vxoris fœcunditate propagetur. Speramus enim te procreaturum liberos Augusto socero, & maioribus tuis virtute persimiles.

V A L E.

PAVLI IOVII EPISCOPI NVCERINI IN VITAM LEONIS DECIMI PONTIFICIS MAXIMI

PRAEFATIO.

AD HIPPOLYTVM MEDICEM

CARD. AMPLISS.

LAVRENTIVM Medicem auum tuum magnanime Hippolyte, qui domum vestram in hanc, quam iusta religione veneramur, augustissimæ dignitatis amplitudinem felici virtute prouexit, dicere solitum accepimus, nullum ex toto humanæ vitæ negocio opulentius atque præstantius patrimonium liberis relinqui, quàm virtutis & gloriæ; harum alteram diligenti educatione liberalique disciplina, & domesticis maxime exemplis facile comparari; alteram veluti ab his certissimis seminibus procreatam, enasci sua sponte, & coalescere in immensum. Qua præclara voce, vir ætatis suæ sapientissimus intelligi volebat opes prope vniuersas, principatus, affluentisq́; Fortune caducas & instabiles; egregia vero virtutis & laudis possessionem, non modo esse longe firmissimam, verùm etiam in usum omnis posteritatis maxime diuturnam. Neque id summi viri iudicium hactenus impotens Fortuna visa est vlla ex parte fefellisse, quum adeo insolenter ac acerbe, ereptis omnibus subsidijs ac ornamentis, familiæ vestræ nomen afflixerit, ut nihil omnino relinqueretur, præter ingenitum inuictis animis vestris eximiæ virtutis studium, quo illud pene extinctum reuocari ab interitu, pristinæque dignitati restitui, ad non dubiam salutem humani generis sæpe viderimus. Hoc profecto ardentis & rediuiuæ virtutis lumen, Laurentius à Cosmo Petroque acceptum, per manus, uti in cursu veteres Græci lampada sequentibus dare erant soliti, Leoni Clementiqué tradidit, ut tibi demum cunctis naturæ fortunæque muneribus ornatissimo, lætissima successione traderetur. Itaque quòd tibi vni iure optimo debebatur, Leonis patrui tui effigiem veræ similitudinis, quantum fideli stilo præstari potuit, lætissime expressi, in hoc non inepte (vt arbitror) pictorum morem secutus, à decreto in eadem tabula, ambitiose vagantium, scilicet ut maiorum quoque tuorum vultus, illam virtutem viuide spirantes, quam tu feliciter æmularis, obiter conspicerentur. Quibus propositis augustæ virtutis hortatoribus, facile sperauerim, te ab excelsi flagrantisq́; animi magnitudine non modo æquaturum gentilitias laudes, sed multò altius atque felicius ad gloriam prouolaturum; siquidem in summa indole, primæ fere lanuginis, quum singularum virtutum, quæ in maioribus tuis enituere singulos flores, rara felicitate decerpseris, ita studia tua nobilissimarum disciplinarum atque artium spectatis operibus, & incredibili quadam ingenij fœcunditate protulisti, ut iam florentissima ingenia, quæ domi liberaliter alis, non plus te uti admirabilis

*beneficaque natura dominum obseruent, quàm ab erudita ingenij subtilitate, magi-
strum censoremque suspiciant. Sed hac magna & mira fortasse in cæteris senatoribus
in te perfecto minora angustioraque sunt illo pernobili militaris animi tui vigore,
quo dudum in Pannonia Solymano, trahenti totius Orientis opes & copias armatus
occurristi, Quum tam forti quàm pio constantis animi decreto, ad non dubiam spem
inusitatæ laudis te ipsum pro Christiani nominis salute deuouisses. Ab hac quidem ar
dentis ingenij mirifica cupiditate, quando in oculis fortissimarum totius Eu
ropæ nationum, ad vberiorem victoriam sacrato dignus exercitu spectare
ris, eam nominis famam prætulisti, vt secundissimo quodam fa-
to in hanc lucem instaurati sæculi productus esse uideare
ad sacri ordinis amplissimum decus, & ad solidam
Clementis patrui felicitatem, in cuius
tutela omnis iam Italia, di
uino eius consilio par
ta pace, con
quiescit.*

VALE.

ANGELI CONSTANTII NEAPOLITANI.

Fleuit Alexander tumulum quum uidit Achillis
Et dixit faustos heu nimium cineres
Quorum Mæonij testantur sacra poetæ
Carmina uictrici prælia gesta manu:
Idem uitales si nunc quoque carperet auras
Diceret ingenti liuidus inuidia
Saluete o Decimi felicia busta Leonis
Quem sic facundo Iouius ore canit.

VITA LEONIS DECIMI PONT. MAX. A PAVLO IOVIO EPISCOPO NVCERINO CONSCRIPTA.

M EDICEAE gentis nomen tametsi multis antè annis in Etruria admodum illustre fuerit, certam tamen ac stabilem magni COSMI virtute claritatem cepit. Nam Syluester qui Vicecomitis Insubrum Ducis impetum in Apennino strenue retardauit, & Auerardus atque Ioannes quondam opibus ac vrbana gratia florentes, nunquàm vel equestris ordinis dignitatem, vel ordinarios liberæ ciuitatis honores, inter multos æquales patritios excesserunt. Fuit autem COSMVS Leonis X. Pont. Maximi (cuius vitam scripturi sumus) proauus. Eum ab ineunte ætate adeo graui, excelsoq. ingenio extitisse ferunt, vt perspicacissimi ciues (quorum ea ætas admodum ferax fuit) iuuenem COSMVM ad omnia summa natum esse iudicarent. Excoluerat enim se pertinaci labore cunctis iis artibus ac disciplinis, quæ homines vera virtutis gloria perbeatos ac Diis similes efficere consueuerunt. Pietate in primis eximia, cum probatissimæ vitæ sacerdotibus certabat, vitæ quoque temperantia, honestate, doctrinaq. cum optimis philosophis contendere erat solitus, magnitudine vero animi, magnificentia ac liberalitate, vel opulentissimis regibus æquabatur. Quibus moribus tametsi singularem ab omnium ordinum hominibus gratiam maturè collegerat, inuidiæ tamen, tantarum etiam virtutum subsidio fretus, resistere vix potuit. Circumuentus enim ab inimicis, & ab iis qui specie honesti nimiam eius potentiam formidabant, ceu mox offuturam publicæ libertati, in carcerem est coniectus. Verum in tanti viri capitis discrimine consternata maxima parte ciuitatis, aduersus paucorum potentium crudelitatem pluribus sententiis atque suffragiis est impetratum, vt virtuti ac innocentiæ parceretur. Inde cum exulatum Venetias abiisset, tanta animi fortitudine ac industria apud omnes egit, ut nō modo famam ac fortunas suas (quas inimici acerbissimo liuore inducti, cōturbatas ac penitus conuulsas uidere cupiebant) vbique terrarum egregie conseruarit, sed & suis ciuib. & Venetis longe prudentissimis Senatoribus, multo quàm antea sapientior ac admirabilior euaserit. Secuta demum est non toto vertente anno in Rep. Florentina mira tranquillitas æquissimis hominibus in magistratu succedentibus, ita vt COSMVS, qui Reipublicæ turbulentissimorum ciuium ui atque audacia commotæ, sæuis fluctibus in alienam terram eiectus fuerat, incredibili studio atque pudore totius ciuitatis in patriam sit reductus. Tum uero renouata constitutaq. Republica, perniciosis vel suspectis ciuibus Senatu amotis aut expulsis, probita-

tj, bonisque artibus dignissimus locus est patefactus. Ab eo enim tempore Florentini eiusdem diuini hominis consilio sæpe pro communi pace, pro patria libertate, amplitudinéque imperii feliciter arma tractarunt, priuatas opes auxerunt, vrbémque suam eximiis cunctarum artium ornamentis illustrarunt. Ipse COSMVS, vt erat incomparabili iudicii grauitate, infinitáque prudentia, supra cæteras res omnes, studiosis egregiisque rerum scriptoribus fauendo donandóque immortalitatem literarum beneficio gloriosa quadam auiditate concupiuit: quòd ciues quibus ipse permulta pecuniæ atque honorum beneficia contulisset, uel immemores aliquando futuros uel omnino intérituros diceret. itemq. prætoria, villas, templaq. ab se regio sumptu ædificata, haud multo post vel temporis uel hominum iniuria labefactari posse, ac absumi penitus arbitraretur. Erat priuatis in rebus suis domesticisque sumptibus natura & consuetudine minimo contentus, utpote qui ciuili cultu uiueret, frugalique & munditiis potius referta quàm lauta mensa vteretur. At cum clari hospites & præsertim aduenæ uirtute insignes occurrerent, nullis uel maximis sumptibus parcendum putabat, quin splendidissime excipiendo largiendóque totum pecuniæ usum facultatesque omnes ad splendorem & gloriam reuocaret. Vixit ad summam prope senectutem integra authoritate ac florenti semper gloria recte atque feliciter administratæ Reip. & in ea quoque parte beatus, quòd non modo Petrum filium probitate singularique prudentia præstantem, uerum & nepotes pueros auita summarum virtutum indole conspicuos relinquebat. Moriens COSMVS PATER PATRIAE decreto publico est appellatus, idq. sempiterni honoris causa marmoreo eius tumulo fuit inscriptum. COSMO vita functo Petrus filius regendæ Reipublicæ gubernacula, quæ pater plurima ex vsu præcipiens de manu tradiderat, cunctis ab initió fauentibus cepit. Sed non multo post in eum intestina occultáq. odia è tenebris infensissimorum animorum eruperunt, quæ Mediceorum æmuli authoritate & fortunis admodum potentes, viuente COSMO varia dissimulatione compresserant, cum vim inueteratamque prudentiam cautissimi ac excellsissimi senis pertimerent. Erat enim Petrus recto potius, constantiq. animo, quàm acri atque vehementi, ob idq. etiam eum opportunum iniuriæ putabant, quòd ab diuturnis atque sæuissimis articulorum doloribus se ipso hebetior factus, magnam partem innati vigoris amisisse videbatur. Itaque multis rerum nouarum cupidis, aut inexpiabili liuore flagrantibus, ad commutandum Reipublicæ statum intentis, duæ ueluti per iocum ciuium factiones sunt excitatæ, eorum scilicet qui montana aut plana vrbis incolerent. Quibus nominib. haud obscure Lucas Pittus paulo ante COSMI æmulus ueluti factionis princeps indicabatur. Nam Lucas ad Romanam portam editiore in loco ad effigiem munitæ arcis ingentem domum extruxerat, ut COSMVM magnificentiæ gloria superaret, qui suas ædes trans Arnum amnem plano vrbis

vrbis loco ex ueteris architecturæ præceptis elegantißimas ædificasset.
Coniuratum est in Petri caput, quòd aliter occupandæ reipublicæ nego-
tium transigere posse desperabant. Constitutúsque insidiis locus ad sub-
urbanam ædem diui Antonii, vt redeuntem è Caregia villa illigatum
fasciis ac vsu pedum carentem interficerent. Sed Dii ea die innocentis-
simi hominis salutem egregie sunt tutati. Nam Petrus de insidiis certi-
or factus, diuerso itinere in urbem est delatus, detectísque inimicorum
consiliis, ut Remp. malis ciuibus repurgaret, nouósq. subinde senatores
deligeret, armatum populum ad concilium aduocauit, cuius studio atq.
authoritate qui res nouas moliebantur Senatu ac patria exacti sunt. In
iis fuere uiri nobilitate spiritu atq. opibus insignes, Angelus Acciaiolus
equestris ordinis, Detesaluius Nero, & Nicolaus Soderinus, qui sum-
mum paulo antè in ciuitate gesserat magistratum. Ii cum suis consiliis
perculsi atq. afflicti, Florentia profugissent, adiréntq. longo errore cun-
ctos Italiæ principes, sollicitandis tentandisq. eorum animis, undiq. Pe-
tro Medici bellum concitabant. Sed ille Galeacio Sfortiæ & Ferdinan-
do Aragonio arctißimo fœdere atque amicitia coniunctus, euocatis ad
Etruriæ præsidium eorum copiis, facile inimicorum suorum consilia
atque impetum fregit. Eo tamen anno, qui Petri uitæ ultimus & à mor-
te COSMI octauus fuit, illi iidem exules Bartholomeo Coleone in Fla-
miniam cum ueteranis ac ingentibus copiis perducto, magnos belli mo-
tus excitarunt. Qui tumultus repente exortus cæterorum principum
animos Mediceorum periculo permotos ad tuendam communem salu-
tem ac libertatem erexit. quòd id bellum haud obscure Venetorum au-
spiciis geri uideretur, qui iampridem totius Italiæ imperium immode-
rata ac impudenti quadam auiditate concupissent. Quanquam ipsi ad
eleuandam turbatæ pacis infamiam, se Coleonem (qui uetus eorum erat
imperator) cum magna parte exercitus dimisisse, eíque imperii milita-
ris titulos abrogasse prædicarent. Galeacius ob eas res traiecto Pado
Coleoni ualidas copias ac acerrimos duces opposuit. atq. ipse cum vxo-
re ac ornatißimo comitatu ad tuendam firmandámq. Mediceorum di-
gnitatem Florentiam est profectus. Venientem incredibili alacritate ac
pompa ciues ordine obuiam egreßi, ipsíq. Medicei iuuenes Cosmianis
in ædibus exceperunt. Interim ad Ricardinam amniculum in Bononien-
si collatis signis est dimicatum: & adeo pertinacibus animis, ut cum in
noctem vehementißima pugna traheretur, armigeri pueri quiete extra
ordines circumfusi, ueluti ludicro in spectaculo concurrentib. turmis fu-
nalia præferrent. Cæterum arte virtutéq. Federici Vrbinatis, qui ho-
stem sub occasum solis, ab multo diei æstu fessum, positisque armis nihil
iam de imminenti pugna dubitantem adortus fuerat, & tum & in poste-
rum Coleonis impetus fortiter est repressus. Nec multo post Borsius
Atestinus Ferrariæ princeps, qui se inter dißidentes pacis sequestrum
obtulerat, composita omni controuersia Etruscarum rerum statum pri

ſtinæ paci quietiq. reſtituit. Ab ipſo autem Petri exceſſu Laurentius & Iulianus filii eximio Sænatus ac populi fauore munia gerendæ reipublicæ ſuſceperunt. Duxerant illi naturæ ac ſtudiorum ſimilitudine concordes à teneris annis uitam humanitate, modeſtia, literis, ac omni deniq. ciuili uirtute perpolitam. Vſi nanque Gentile Aretino præceptore longe doctiſsimo atque ſanctiſsimo, ab ipſis maiorum ſuorum veſtigiis minime abſcedendum eſſe didicerant. Plurimum quoq. valuerat ad regendam puerorum indolem, ut in lubrica ætate, Lucretiæ Tornabonæ matris diligentia, quæ morum omnium erat moderatrix. ea enim grauitate uirilis animi, pudicitia ſtudióque virtutis cunctas ætatis ſuæ fœminas ſuperabat. Nec in poſtrema eius laude fuerit Aloiſium Pulcinm nobilem poëtam ipſius matronæ ingenio ac liberalitate adiutum, Morgantis fabuloſi herois admirandas uires Etruſco ac immortali carmine celebraſſe. Acceſsit quoq. togatis ac ciuilibus artibus exornatis armorum equitandíque peritia, qua tantum vix dum pubeſcentes excelluêre, ut Iulianus iuuenilis decoris auidus propoſito ingenti præmio nobiliſsimos ac fortiſsimos quoſq. equites è tota Italia ad ludicrum certamem inuitarit. Cui ſpectaculo, apparatu, frequentiáque hominum valde memorabili Petrus pater præfuit, annotatúmq. eſt Iulianum acclamantibus ac fauentibus cunctis, multo plures quàm quiſquàm alius haſtas triplici ferro præpilatas in aduerſis concurrentium equitum pectoribus perfregiſſe. eius glorioſi laboris præmium fuit triumphus Politiani diuini poëtæ carminibus celebratus. Nec multo poſt Laurentius, vt fraternis laudibus æquaretur, nouum ſpectaculum periculoſiſsimæ pugnæ edidit: in quo non ſinguli equites cataphracti de more intermedia erectarum tabularum linea diſcreti concurrebant, ſed conglobati confertis turmis ad ueri certaminis imaginem libero in campo dimicabant. Huius quoque ſpecioſiſsimi certaminis memoriam Pulcius ipſe Politiani æmulus periucundo edito poëmate ſempiternam fecit. Iis artibus atque animis cum haud dubie iuuentutis principes euaſiſſent, tametſi complures illuſtribus familiis orti gloriæ eorum ac potentiæ inuidebant: vniuerſæ tamen ciuitatis conſenſu, digni rerum faſtigio, ac principe loco ferebantur. Nam ipſorum domus veræ munificentiæ, iucunditatis, elegantiæ, virtutúmq. omnium officina cunctis patebat: ſuperbia, libidine, audacia, ſimulatione, liuoréq. penitus excluſis. Nec multo poſt Laurentius, cum animi, tum conſilii magnitudinem ueris operibus oſtendit, quum forte Volaterrani occiſo prætore propter imperii acerbitatem, & ſalinarum controuerſiam, à Florentinis defeciſſent. Nam plerſq. prudentiæ, opinione clariſsimis ſenatoribus, propoſita uenia potius quàm vi ad officium reducendos eſſe iudicantibus, ipſe contra magnifice diſputando peruicit, vt ciuitatem quæ crudeliter atque ſuperbe rebellaſſet, bello perſequerentur: ne quodam inani ac pernicioſo clementiæ lenitatiſque nomine, publicam imperii dignitatem amitterent. quam omnino, & fœde quidem

dem apud cæteras essent amissuri, nisi in reos maiestatis,& nefaria arma tenentes, uim exercerent. Itaque eius ductu bellum Volaterranis illatum. Qui omni belli clade perdomiti,expugnatique tormentis,ac admirandis ingentibúsq. ligneis machinis, ad extremum temeritatis atque sæuitiæ suæ pœnas dederunt: sic ut duplicem Laurentius,cum industriæ militaris, tum ciuilis clementiæ laudem tulerit, quòd summa cum dignitate rebellantem vrbem recepisset, & hostibus quanquàm sanguinariis & maxime contumacib. vitam & libertatem ac magnam bonorum partem concesisse uideretur. Cæterum inopina uis fati humana uirtute potentior, eos omni laude florentes, repentino sæuóque turbine inuoluit & obruit. Successerat Paulo Secundo Xystus IIII. Pontifex supra sacrarum literarum notitiam bonis malisque artibus instructus. Is pontificiam dignitatem augere,imperium armis proferre, Hieronymumq. præsertim sororis filium principatu urbium, ac amplissimis fortunis honestare cupiebat, quando iam cæteros affines Petrum & Raphaelem in signibus sacerdotiis ditatos cardinei pilei honore decorasset. His consiliis,quominus ad exitum perducerentur, Laurentii ingenium,insignisq. authoritas maxime officiebant: quoniam in eius manu consilióq. reipublicæ Florentinæ opes sitæ erant,sensúsq. is habebat à Pontificis cogitationibus penitus alienos. Nam Xystus antea Laurentium pro Iuliano fratre in petitione cardinalatus omni ope atque industria contendentem diu ac multum ludificatus,differendo ac demum negando,animum eius ac existimationem vehementer offenderat. Quamobrem Laurentius, qui tranquillitatis atque otii studio potentiam principum in Italia exæquatam uolebat, nec Pontificis vires nimio plus crescere patiebatur, aduersarium se libidini eius immoderatísque consiliis semper ostendit. Vitellios, quos Xystus vt Tiferno patria expelleret, bello persequebatur, pecunia omnibusque auxiliis adiuuerat, & ne Pontifex Imolam Flaminiæ urbem coëmeret (quam Regulus egestate atque desidia præceps uenalem proponebat) interpositis per amicos mensarios rei numariæ difficultatibus, impedimentum attulerat: ita vt iam Laurentio cum Pontifice apertæ simultates intercedere uiderentur. Erat tum in urbe Franciscus Pactius nobilis trapesita, cuius familia Florentiæ uetustate, viris, atque opibus erat insignis, ac ob id Mediceis admodum infensa. Is ingenio peracri & sæuo Mediceos fratres, quos rerum dominos ferre non poterat, maligne ac acerbissime eorum gloriæ obtrectando, Pontifici facile commisit, operámque suam audacter pollicitus est ad eos interficiendos, si pontifex Florentinis in libertate educatis, qui graue seruitutis iugum fortiter essent excussuri, cum ipsa illustri authoritate, qua plurimum posset,tum præsentibus etiam opibus faueret. Xystus,ne tam atrox scelestúmq. consilium sanctis auribus admisisse videretur, rem totam occulte tractandam perficiendámque Hieronymo demandauit, egitque cum Ferdinando Aragonio, vt Alfonsus eius filius cum exer-

citu in Etruriam mitteretur, ea ſpe, ut ſublatis aut eiectis Mediceis, Florentinos ſibi eo beneficio obſtrictos, ſolenni fœdere conſociaret, quorum poſtea auxiliis nixus, maiore cum dignitate atque potentia ſummi pontificatus iura tueretur. Aſciſcuntur inter coniuratos archiepiſcopus Piſanus è nobili Saluiatorum familia, qui priuatas cũ Laurentio ſimultates, eius ſacerdotii nomine conceptas exercebat: Itémque Monteſiccus vir militaris Hieronymo fidus, qui ut erat manu, ac ingenio promptus, patrandæ cædis negocium ſuſceperat. Itaque alius alia de cauſa ſimulanter diuerſo tempore Roma profecti, Florentiam perueniunt: eò etiam mittitur Raphael Riarius cardinalis Hieronymi frater adoleſcens; ut ſi qui dubii ac timidiores forent, ob eius præſentiam maiore demum fiducia ad maturandam cædem inducerentur. Proinde omnibus conſanguineis atque gentilibus, & amicorum clientúmq. præcipuis ſcelerato conſilio adhibitis, in templo diuæ Reparatæ longe omnium eius vrbis auguſtiſsimo, facinus patrare conſtituunt. Id uerò temporis momentum pro teſſera ad ſtringendas ſicas cunctis eſt datum, quo mediis in ſacris Euchariſtia populo oſtenderetur. Nec mora Franciſcus ipſe Pactius, Bernardúſque Bandinus Iulianum (quem familiariſsime & comiter fabulando medium tenebant) repente confodiunt. Alii eodem temporis puncto Laurentium adorti, cum ſupra iugulum in ceruice conuulnerant. Sed ille amicis haud impune protegentibus, in proximum ſacrarium ab æditiuis receptus, coniuratis ſubinde ianua prohibitis, ſeruatur. In tanta trepidatione ac fuga omnis ætatis ac ſexus hominum longe tumultuoſiſsima, populus incredibili ſtudio ac pietate erga Mediceos, arma capit, ac eorum nomen ingeminat, optimi quique eo immani execrabiliq. ſcelere permoti, coniuratos perſecuntur, alios trucidant, alios uiuos ad ſupplicium in Curiam perducunt. Eodem quoque tempore Saluiatus antiſtes, qui officii ſpecie cum magno comitatu ad Vexilliferum, Octouiróſque reipublicæ præfectos de more ſalutandos aſcenderat, ut curiam occuparet, audito fremitu diſcurrentis ad arma populi, pauide ſuis ipſe implicitus ſermonibus comprehenditur, ſtatímque ipſe affinéſque eius omnes comites, vulgata inauditi ſceleris atrocitate è feneſtris ſuſpenſi laqueis præcipitantur. Franciſcus etiam Pactius, coniurationis princeps, quem populus domi ceperat, ab eadem feneſtræ columnella, è qua pendebat Antiſtes, deicitur, cæteriq. eorum ſatellites curia incluſi apparitoribus ſtrenuè operam nauantibus, iugulantur. Nihil atrocius eo ſpectaculo fuit, nam cum frequentes Curiæ feneſtræ deligandis capiſtris non ſufficerent, ut ſequentium ſuppliciis expeditior locus foret, laquei antè deiectorum ac morientium præcidebantur, ita ut Magiſtratus ſupremæ pœnæ loco parricidarum cadauera iratæ multitudini, vncis trahenda, ac in perfluentem Arnum præcipitanda relinquerent. Laurentius in tanta repentini caſus acerbitate, de Riarii cardinalis ſalute max im e ſollicitus, vix impetrauit, ut ei qui ad aram maximam confugerat,

gerat, parceretur; quòd propter adoleſcentiam, ac ingenii ſimplicitatem tantæ rei conſilium ei minime commiſſum fuiſſe arbitrabatur, ac ſimul ut eius beneficii nomine, infenſiſsimi pontificis voluntatem aliquando redimeret. biduo poſt pari ſtudio ac diligentia montanorum hominum in ſummis Apennini iugis ex fuga retracti ſunt Monteficcus & Iacobus Pactius dignitate atque opibus eius familiæ princeps, qui ad quæſtionis examen patefacta coniuratione, eandem fœdiſsimi ſupplicii contumeliarumque omnium fortunam tulit: Solus autem Monteficcus, qui ad Laurentii cædem fuerat deſtinatus, mitiorem ſupplicii pœnam, ſepulturámque promeruit, quòd hominem diuina uirtute præditum in conſpectu Deorum immortalium ante aras ſe percuſſurum omnino pernegaſſet. Siquidem Laurentius paulò antè Monteficci animum perhumano liberalíque ſermone mollíuerat, adeóque benigne induſtriam ac opes ei fuerat pollicitus, ſi quædam in Apennino caſtella quæ Monteficcorum fuiſſent, redimere uellet: ut ille commutata uoluntate mirum in modum ei deuinctus abierit. Vnde iam conſtat, ad præclarum in omni vitæ actione præceptum, nihil in principe ſalubrius eſſe, & ad laudem præſtātius, quàm humanioribus reſponſis vel infimæ fortunæ homines ab ſe dimiſiſſe. Iuliani demum funus, maximo luctu totius populi, Pactiorum ſimul ac Saluiatorum nomen execrantis, eſt celebratum. Fuit enim in eo iuuene ſingularis humanitas cum inſigni liberalitate cōiuncta, qua ſibi ab omnium ætatum ac ordinum hominibus; incredibilem beniuolentiam compararat. Natus ei eſt, altero circiter atque triceſimo die filius poſthumus nomine Iulius, non modo liniamentis oris, ſed toto corporis habitu ei ſimillimus: Qui poſtea accepto Clementis Septimi nomine, mortuo Hadriano, pontificatum maximum eſt adeptus. Ita vt diuina ratione atq. iuſtitia potius quàm ulla ui uel iniqua ſorte occultioris Fati, mortalium fortunam diſpenſari ac regi penitus arbitremur: Quando Dii ipſi non eos modo, quos nulla hominum poteſtas, nulla poſteritatis verecundia, nullus denique ſacrorum reſpectus à concepto nefario ſcelere retardarint, meritas ſupplicio pœnas dare coëgerint: ſed ipſorum etiam fratrum qui ſtrictis pugionibus ante aras petebantur, liberos inſigni prouidentia ad ſupremæ dignitatis faſtigium naſci uoluerint. Nec multo poſt Laurentius obligato adhuc vulnere, ad ciues longam habuit orationem, qua innocentiam ſuam commemoratis erga omnes perpetuæ ſuæ lenitatis, modeſtiæ, ac liberalitatis officiis, abunde eſt teſtificatus. De inimicorum uerò crudelitate atq. perfidia, tanta animi grauitate moderationéque diſſeruit, ut pleríſque lachrymas exciuerit: dubios uel ante infenſos ciues traduxerit in partes: ac demum vnus iam plane princeps ciuium omnium factus, Remp. ad arbitrium adminiſtrare cœperit. Iam Alfonſus cum Pontificiis paterniſque copiis in Senenſem agrum peruenerat: ab aliiſque Pontificis ducibus in Flaminiæ finibus arma parabantur, ut quod dolis, perfidia, ſce-

leratisque insidiis patrare nequiuerant, id uera ui ac aperto demum bello perficerent. Addit quoque Xystus profanis armis terribile religionis telum, ac Florentinos Christianis sacris interdicit, quòd Saluiatum archiepiscopum hominem sacratum indicta causa protinus enecassent, quando eius admissi criminis pœna ad ipsius Pontificis iudicium omnino pertineret. Porrò Laurentius, inimicis ferè omnibus aut damnatis, aut supplicio affectis, firmissima hominum beniuolentia munitus, pecunias cogit, exercitum parat, à Sfortianis iure fœderis auxilia petit, Venetique Senatus fidem implorat, qui liberas ciuitates aduersus uim impotentium principum tueri, Sociorumque iniurias egregie defendere consueuisset. Cæterum Alfonsus acri impetu in Florentinum agrum prouectus, priusquàm iustus exercitus cogi posset, aliquot castella tormentis cepit, magnas vndique pecoris ac hominum prædas egit, totúmque eum tractum uillarum, colonorúmque frequentia insignem bellico terrore compleuit. Interea Federicus Gonzaga, & Hercules Atestinus, in Etruriam cum delectis copiis peruenere, conductúsque est Carolus Montonius, qui veteranos Braccianæ militiæ, itémque Perusinos exules sub signis habebat, ut in Vmbria pontificias copias amittendæ Perusiæ metu distineret: Quibus de rebus uario, sed nullo memorabili euentu bellum pluribus in locis gerebatur. Nam & Robertus Sanseuerinus, qui Pontificis Ferdinandique auspiciis militabat, è Lunensi in Pisanum agrum populabundus excurrerat: & Tifernates à Nicolao Vitellio Pontificis hoste, quum patriam armis repeteret, maxime uexabantur. Iam multi menses transierant, bellúmque maiore aliquanto apparatu quæstúque ducum ac militum, quàm uirtute vel gloria trahebatur, quum ad Trasimenum lacum Pontificis copiæ à Florentinis ducibus sunt profligatæ, & Sanseuerinus in Lunensem agrum fortiter est repulsus. In castris autem ad Pogium imperialem, seditio militaris admodum cruenta, inter Gonzagæ Atestinique equites exarsit: Quæ res sicuti exercitum in partes diduxerat, ita postea Alfonso Federicóque Vrbinati pugnæ feliciter committendæ occasionem præbuit. Eorum enim repentino aduentu perturbatæ Florentinorum copiæ, singulari ignauia abiectis fœde armis terga verterunt. At Laurentius quanquàm belli fortuna partium uices, prosperis pariter ac aduersis successibus alternarat, maximis tamen curis angebatur, quum foris, maximi regis, acerrimíque Pontificis non modo uehementes, sed diuturnos impetus omnibus propè rebus impar, ægerrimè ferret. In libera autem & maledicentissima ciuitate, uix inuidiam quæ sibi passim in coronis ciuium & conciliabulis conflaretur, diutius integra dignitate sustinere se posse speraret. Exhausto enim ærario, necesse erat, vt fide quidem publica sed priuatis opibus, bellum gereretur: quod omnibus uel amicissimis graue erat & peracerbum: quando id non ad conseruandam reipublicæ libertatem, sed ad tuendam potius alendámque vnius hominis potentiam omnino susceptum

ptum esse videretur. Xystus enim & Ferdinandus, ut Laurentio inuidiam magis ac magis augerent, se nequaquàm ad opprimendam Florentinorum Remp. quam non modo incolumen, sed florentem optarent, bellum intulisse prædicabant: uerum ut pristinam eorum libertatem Tyranno eiecto reuocarent. Pestilentia quoque ualde atrox ac repentina, quæ vulgatis minimo contactu morbis, cumulatisq. subinde multorum funeribus vrbem vastaret, magnas administrando bello difficultates afferebat: afflictis scilicet ancipiti periculo ciuibus, qui neque in agrum clementioris & liberioris cœli ad tuendam salutem euadere propter bellicum terrorem latè ac propinquo hoste circumlatum, neque in vrbe exitiabili eius morbi contagione fœdata supremi discriminis metu consistere audebant. Spes quoque auxiliorum erant imminutæ, quæ sibi à fœderatis debebantur. Nam rem Mediolanensem, quæ tum Ioannis Galeacii pueri, & Bonæ matris imbecillo ac instabili ingenio regebatur, repentina defectione Ligurum & domesticis Sfortianorum fratrum contentionibus maxime perturbatam uidebat: & Veneti ut spectatores potius, quàm eius belli socii vel adiutores forent, inueterata eorum consuetudine, lentis admodum deliberationibus de mittendis auxiliis decernebant. Quibus de causis, cum in otii portum è tot bellicis intestinisque tempestatibus confugere uellet, ab animi magnitudine consilium sumpsit, cum patriæ & ciuibus salutare, tum sibi necessarium atque utile, & mox successu ipso maxime gloriosum. Induciis enim duorum mensium facile per hyemem impetratis, Ferdinando regi significauit, se recte factorum conscientia fretum, continuo uenturum Neapolim, futurúmq. in eius potestate, ut in componendis rebus nullo alio quàm regio iudicio, quod ab humanitate æquitateque minime alienum fore speraret, vteretur. Ergo cum paucis communicato consilio magistratus ex sibi fidissimis deligit, Thomæ Soderino vexillifero eximiæ prudẽtiæ viro Rempublicam commendat, filium eius tamen secum, uti obsidem fidei futurum adducit. & Pisas per causam inuisendi prædii profectus, inde mari triremibus duabus Neapolim peruehitur. Dum oram solueret, ad Senatum scripsit, se publicæ quietis causa amoreque ciuium, propriam salutem in periculum deuocare non dubitasse, propterea se ad inimicum regem proficisci, ut aliqua tolerabili conditione, pace quesita, & sese inuidia, & ciuitatem bellico metu liberaret, aut certe, si Dii æquissimis ipsius consiliis infesti forent, patriæ belli finem postulanti, cum insigni pietatis laude, uel acerbissimo uitæ exitu satisfaceret. At eius profectionis fama, sicuti clientium ac amicorum animos metu perculit, ita inimicos incomparabili lætitia repleuit. Nam eum sæui ac impotentis regis, qui plerosque regni proceres uariis suspitionibus inductos enecasset, sanguinarias manus nunquàm euasurum existimabant. Nec deerant Desaluius Nero uetus hostis & exul, & cum eo pleriq. alii Florentini Mediceis inimici, qui regem, ad eum omnino capiendum, tollendumque,

omnibus maledicentiæ atque odii admotis machinis impellere conarentur. Cæterum Ferdinandus integra fide, regioque apparatu Laurentium excepit, admissumque in secretiora colloquia, tacitus ipse secum primo, ac demum palàm propter eximiam animi magnitudinem, incredibilemque ciuilium & bellicarum rerum peritiam, tanta sensuum omnium propensione est admiratus, ut cuncta ea quæ insidiose in eius perniciem ab inimicis excogitata fuerant, paucis diebus, superata penitus inuidia, ad amplitudinem eius & gloriam verterentur. Adeo enim scitè ac sapienter, de Italicarum rerum statu, de Principum ingeniis, de facultatibus ac moribus liberarum ciuitatum, deque tota pacis ac belli ratione disceptarat, ut rex ipse aduersarum pariter ac secundarum rerum usu longe prudentissimus, neminem eo, sapientia, iudicio, memoria, ac omni denique summa virtute præstantiorem esse fateretur. Nec multo post Ferdinandus humanitate ac ingenio eius hominis expugnatus, pacem haud iniquis conditionibus dedit, fœdusq. percussit. in quo diserte appositum est, ut Aragonii & Florentini, si bellum alicunde ingrueret, certa collata pecunia mutuis auxiliis iuuarentur. Laurentio Florentiam reuerso, vniuersa ciuitas eas laudes ac honores, qui salua libertate deferri poterant, studiosissime congessit, egitque publice gratias, quod non armis publicoque periculo, sed diuina ingenii virtute, propria etiam salute pro ciuibus fortiter proiecta, exoptatã pacem affectæ patriæ peperisset. Sic enim liuorem eorum omnem qui Mediceum nomen oderant, eius clariss. facti gloria contriuerat, vt cunctos iam amicos pariter ac aduersarios, mediosque homines publico obstrictos beneficio, in sui admirationem conuertisse iudicaretur. Authoritate enim, potentia, opibus, haud dubie princeps euaserat, qui inter ciues cæteris omnibus cultu, modestia, humanitateque persimilis versabatur. Sed eius initi fœderis fama, & Xysti Pontificis & Venetorum animos vehementissimè pupugit. Nam qui modo belli socii fuerant, ipsa demũ pace penitus exclusi videbantur. Aegerrimè imprimis ferebat Xystus, quod tale de se suaque natura Laurentii iudicium extitisset, ut cruenti potius regis arbitrio, quàm sacrosancti Pontificis clementiæ, & tota belli causa, & sua ipsius salus omnino committenda uideretur: ita ut appareret Pontificem sacri imperii uim ambitiosius exercentem, & Venetos augẽdæ ditionis auidos primo quoque tempore res nouas esse molituros. Sed tum eorum consilia discussit repentinus Turcarum aduentus, qui Hydrunte in Salentinis ui capta, opportunitate breuissimi traiectus freti, ab Aulona totaque Epiro accitis copiis, non modo Apuliam, sed cunctam Italiam incredibili terrore compleuerant. Oppugnabat eodem tempore Rhodum maximis uiribus Mahumetes ille Græciæ domitor, huius Solimani proauus, qui modo Pannoniam & Noricum uicto atq. interfecto una acie Ludouico rege, cum ignominia Christiani nominis percucurrit. Igitur eo tumultu, depositis impræsens priuatis odiis, Christiani

ſtiani principes aduerſus publicum hoſtem coiuêre. Cæterum Turcarum pertinacia, morte potius imperatoris ſui, quàm noſtra virtute ſuperata eſt. Siquidem Mahumetes, quum ſibi ingenti ſpe feliciq́ue audacia, terrarum orbis imperium deſtinaret, repentino oppreſſus morbo, & ſuos in Italia fortiſsime repugnantes deſtituit, & hoſtes longe maximo metu liberauit. Per eos dies cum Xyſtus Turcico tumultu exterritus, multum de priſtina ira atque odio aduerſus Laurentium remiſiſſet, Florentino populo coficiendorum ſacrorum iura reſtituit: ita tamen ut uim exulcerati animi in irroganda pœna prorſus oſtenderet. Nam mulctæ nomine Florentinis impoſitum eſt, ut quindecim triremes ad bellum Turcicum exornarent. Hydrunte recepta, & Turcis in deditionem acceptis, Veneti Herculi Ateſtino bellum atrox ac maxime repentinum intulêre, fauente Xyſto, qui cum eis fœdus inierat, vt ex Herculis infelicitate, ſi uictor Venetus euaſiſſet, Hieronymi Riarii ditionem amplificaret. Is rerum motus cæterorum Principum animos magnopere commouit: quum omnes Herculem ipſum qui Ferdinandi gener eſſet, incolumem uellent, nec rem Venetam carpendo aliena, in immenſum creſcere, occupataque Ferraria, ad totius demum Italiæ dominatum efferri paterentur. Erant inter ſe fœdere cogitationibuſq́ue coniuncti Ferdinandus & Laurentius, Ludouicuſq́ue Sfortia, qui pro tutore pueri Principis, Mediolanenſi imperio potiebatur. Ii communicatis conſiliis Federicum Vrbinatem, qui tum vnus in Italia erat & vetus ac felix imperator, in Ferrarienſi Venetis opponunt. Alfonſum Regis filium ab Truento amne per Picentes in agrum Romanum cum ualido exercitu maturare iubent. Ab Etruriæ autem finibus Nicolaus Vitellius euocatur, inſtruiturq́ue pecunia & copiis ad Tifernum repetendum, vnde Xyſti iniuria paulo ante fuerat eiectus. Quæ omnia eo pertinebant, ut Xyſtus domeſtico oppreſſus bello, Venetos iniqua uel immoderata cupientes, deſerere cogeretur, ac tandem publicam Italiæ libertatem priuatis ipſius cupiditatibus anteferendam eſſe meminiſſet. Verum Alfonſus qui ad Latinam portam infeſto exercitu magnum Vrbi terrorem intulerat, nihil ſeſe propterea animo demittente Pontifice, fortiterq́ue armis rem gerente, in Veliterno collatis ſignis eſt ſuperatus. Ea pugna egregie ab vtriſque pugnata eſt, ſed victoria penes Robertum Malateſtam Pontificiarum copiarum Imperatorem ſtetit, ab inſigni maxime opera ſagittariorum equitum, quos Venetis è caſtris adduxerat. Cæterum Robertus in cuius virtute ſummum præſidium Pontifex collocabat, triduo poſt triumphum alui profluuio celeriter eſt extinctus. Adeo ut Hieronymum eius gloriæ inuidia excruciatum, mortiferam potionem ſumminiſtraſſe pleriq́. exiſtimarint. Ipſe quoque Federicus Vrbinas, qui Roberti Sanſeuerinatis acerrimi Venetorum Ducis impetu egregie ſuſtinebat, in caſtris ad Stellatam, morbo ex fluuiali paluſtrique aura concepto, uir optimus ac inuictiſsimus eſt extinctus. Ab eius interitu Sanſe-

uerinas acrior atque validior factus, orbatis tanto duce hostium castris, multa detrimenta intulit: moxq. ad Argentam interfecto Antonio Martiano impigro hostium duce prosperè dimicauit, atque adeo secundo vbique rei Venetæ successu bellum gerebat, ut ad Ferrariæ usque mœnia instructas acies promoueret. Quas ob res fœderati principes Herculis ingenti periculo perculsi, magis ac magis Pontificem armis premebant, ut eum ab Veneta societate diuellerent, Alfonsus enim copias reparabat, Vitellius expulsis Iustinis, qui in fide Pontificis erant, Tifernum receperat. Et cum Hieronymus Roberto Malatesta mortuo, occupare Ariminum, & Vitellios rursus Tiferno pellere, reducereque Iustinos properaret, Laurentius auxiliis maturè transmissis, spes eius & conatus omnes infregerat. Quin etiam per Federicum Cæsarem egerat, ut Concilium cunctis sacerdotibus atque imprimis ipsi Pontifici Basileæ indiceretur, Cuius nomen nō modo graue sed terribile auribus ac animis Pontificum semper extitisset. Monebant quoque iis rerum difficultatibus circumuentum, principum legati, ac idonei præsertim homines, quos Laurentius abunde instructos transmiserat, ut certæ quieti, honestoque ocio, quàm dubio ac exitiali bello studere mallet, quando nihil ei, qui pacificatoris personam iure pietatis sustinere deberet, gloriosius accidere posset, quàm Italiam pacare, & ex æquo & iure sublatis armis controuersias finire, ut quod ipse diu antè optasse uideri uellet, aduersus Turcas bellum communi concordia, singularique omnium Christianorum alacritate susciperetur. At si Veneti Ferraria potirentur, in eorum mox potestate propinquas vrbes Mutinam & Rhegium futuras, inde bella ex bellis serentibus, & proxima quæq. maturè ac audacter immortali ipsorum imperio adnectentibus, Flaminiam omnino cessuram, Italiamque demum omnem, conclamata communi libertate nouis hominibus qui audacter è paludibus in proximam continentem pedes extulerint, omnino seruituram. His de causis adductus pontifex, cum cæteris Italiæ principibus, aduersus Venetos fœdus percussit, monuitque ut à Ferrariensi agro penitus abstinerent. Porrò si quid in ea re antiqui iuris sibi esse arbitrarentur, id se protinus ex pontificiis legibus cogniturum. Quòd si ab armis sibi minime discedendum putarent, & Ferrarienses nihilo secius bello persequerentur; & se & cæteros belli socios, eorum iniurias minime neglecturos. Cæterum tantum abfuit ut Veneti ea ingentis belli denunciatione terrerentur, ut multo maioribus quàm antea animis atque opibus bellum omnino sibi gerendum esse decreuerint. Itaque quanto maxime studio atque apparatu fieri potuit, ad arma discessum est. Conuenereque totius Italiæ principes apud Cremonam, ut de bello consultarent. Quo in conuentu Laurentius Medices tanta grauitate atque facundia suscipiendi ac administrandi belli rationes explicauit, ut cum togatis omnibus humanarum rerum peritia præstaret, in bellica etiam facultate, castrensibusq. consiliis, diuinæ prudentiæ laudem, admirantibus

bus ducibus adsequeretur. Gestum est subinde bellum magna ui ac ingentibus copiis, non modo ad Ferrariam, sed in Bergomati & Brixiano, quo nullum grauius aut periculosius antea Veneti se sensisse meminerant. Iamque Alfonsi ductu & contusæ eorum uires, & fracti constantissimæ gentis spiritus abunde uidebantur, nisi Ludouicus Sfortia præpostero & sibi demum exitiali consilio à sociis fœdereque discedens, uictis iam planeque perdomitis, æquissimam pacem peperisset. Ad eius confectæ pacis nomen, quæ maiorum motuum semina præferebat, Xystus interiit. Suffectusque ei est Innocentius Octauus pacis atque ocii suopte ingenio apprime studiosus. Natumque est repente bellum in Lunensi, repetentibus Sergiam oppidum Florentinis, quod Ludouicus Fregosius dolo captum Genuensibus paulò antè vendiderat. Ad id Ligures eximio stndio, quantas pro decore vel salute gentis efficere poterant, cum terrestres tum nauales copias contulerunt, bellatumque est multis mensibus uario euentu. Concessere quoque in partes Ligurum Petrasanctenses, qui in Lucensi agro supra Fanum Feroniæ vetus oppidum incolunt. In eos propterea Florentini vires atque animos ab Sergiano conuertêre, oppugnataque est aliquandiu Petrasancta, defensaque fortiter. Venit demum in castra Laurentius. Is prætorum & ducum errata opportunissimo tempore correxit. Nec multo post militibus partim præmiis partim pudore incitatis, ob idque acriter operam nauantibus, oppido per deditionem est potitus. Incubuêre exinde Sergiano Florentinæ copiæ, totaque belli mole & obsidebatur oppidum & tormentis maioribus oppugnabatur. Ad extremum, quum Ligurum exercitus subsidio laborantibus aduenisset, commissoque infeliciter prælio victoria penes Florentinos stetisset, Sergianenses reliquas spes omnes, in vna admirabili virtute clementiaque Laurentii collocarunt, eumque adaperta porta supplices prætentis oleæ frondibus exceperunt. Confecto Lunensi bello, cum Laurentius ad pacis munia transiuisset, inter Innocentium & Ferdinandum bellum exarsit. Aquilani enim interfecto regio prætore defecerant. Hos Pontifex imperitorum hominum consiliis impulsus, vt opulentam vrbem imperio adiiceret, fouendos tuendosque susceperat: Rex quoque eo magis opportunus iniuriæ videbatur, quòd ab eo plerique regni proceres inita coniuratione desciuissent. Itaque Ferdinandus grauissimis periculis implicitus, à Florentinis auxilia postulauit. Quæ non modo facile impetrata, sed transmissa celeriter, inexperti Pontificis consilia perturbarunt. Eum enim Florentini ualde oderant, quòd Lunensi bello Liguribus fauisset. Sed in ea causa Laurentii vehemens studium & mirifica voluntas enituerant, quum ea non modo fœderi publico, sed priuatæ etiam amicitiæ plenissime tribuisset. Erat Laurentius Vrsinæ familiæ, è qua Claricem duxerat vxorem, affinitate sensibusq. coniunctus: Columnii vero in fide & clientela Aragoniorum erant. Quas ob res facile accidit, vt vtriusque factionis Romani proceres, sti

pendio conducti, regiis in castris aduersus Pontificem militarent. Pugnabatur ad Anienis pontes, cunctaq. suburbana oppida in Etruria & Latio pariter Aragoniis fauebant, nec pro uetere cum fidei, tum virtutis opinione Robertus Sanseuerinas ad vrbis præsidiū accitus eorum impetū sustinebat. Quibus de reb. Pontifex bello temere suscepto necessariam potius quàm decoram pacem præferre coactus est: tantumq. abfuit, vt ex earum offensionū memoria Laurentium odio persequeretur, vt eum tum maxime ab spectata virtute suspicere admirariq. cœperit. Eximia etenim fide, cōstanti studio, celeriq. ope socium Regem ab eo non modo adiutum, sed propemodū conseruatum fuisse conspiciebat: seq. propterea multo potentiorem ac feliciorem fore arbitrabatur, si eum virū, qui tantum virtute, consilio, atq. opibus valeret, stabili ac firmiore aliquo amicitiæ vinculo sibi coniunxisset. Nec multo post in mutuum amorem nudatis vtrinq. animis, Magdalena Laurentii filia in matrimonium Francisco Pontificis filio collocata est, adiectumq. priuatæ affinitati publicū fœdus. Vnde mox ab certo veluti felicitatis gradu, fortuna Mediceæ familiæ ad meritum potius quàm speratum humanarum rerum fastigium ascendit. Nam triennio post Pontifex salutari benignitate, in honorem Laurentii patris Ioannem eius filium vix tum tertium decimum excedentem annum in cardinalium numerū cooptauit. Tanta enim Laurentius apud omnes gratia valebat, vt singuli cardinales pleno suffragio, maturius quàm per leges liceret, summæ dignitatis honorem cū ipsis cocci nei pilei insignibus, sine vlla dubitatione demandarint. Optima pace parta ad eam tuendam in ipsis imperii finibus propugnacula erexit, à Senensi via opportuno atq. edito in colle, Pogium imperialem, vt eò Pogibon cii oppidi incolas transferret. In Apennino autem, qua Bononiam itur, Florentiolam muro turribusq. muniuit. Finitimorum quoq. regulorum amicitiam perpetuis officiis liberalitateq. parauerat. Ita vt Baleones Perusini, Vitelli Tifernates, Senenses Petruccii, Bentiuoli Bononienses, Fauentiniq. Manfredi vnum eum respicerent, atq. eius consilia maxime sequerentur. Domi autem in demandandis Reipublicæ muneribus æquabili temperamento semper est vsus, ut cum carissimis amicorum & clientibus honores deferret, nullus vnquàm antiquæ nobilitatis se præteritū esse quereretur. Opificibus autem ac infimæ plebi adeo populariter studuit, vt sæpe priuata pecunia annonæ penuriam subleuaret. Et cum studio ædificandi ductus in Caiana villa extruenda sumptu atque elegantia COSMVM auum superare decreuisset, magnam operarum turbam se alere potius quàm ædificare prædicabat. Edebātur quoq. statis anni temporib. hastatorū equitū decursiones, comœdiæ, theatrales ludi, omnisq. generis spectacula. Quibus reb. fiebat, ut populus Florentinus quæstui pariter & iucunditati deditus, effusè lætaretur. Numidicos etima equos eximiæ pernicitatis domi alebat, qui in celeberrimis magnarum vrbium certaminibus cursu contenderent, victoriarumq. præmia, aureos & sericos

cos pannos singulari pietate vestiendis altarib. dedicabat, adeoq. in his rebus curandis exornandisq. sumptuosus erat & diligens, vt nullum vnquàm popularis gratiæ decus, uel in maximarum rerum occupationib. neglexisse videretur. Optimarum autem literarum professoribus exquisitarumq. artium magistris, cū earum esset intelligentissimus adeò perhumanè ac liberaliter fauit, ut cæteri principes felici eo sæculo, quo uera virtus pro opib. censebatur, ab vno se Laurentio Medice superari indignarentur. Tum enim de paranda gloria eximiis inter se studiis certabant Matthias Pannonius regum optimus ac inuictissimus, Ferdinandus Aragonius, & Ludouicus Sfortia: Ita ut mirum videri potuerit Laurentium ab ea ciuili potius quàm principali potentia, aliquanto longius nominis atq. familiæ claritatem munificentiæ ac literarum auspiciis extēdisse, quàm quisquàm alius æqualis famam uel militarium operū fulgore protulerit. Gymnasium quoq. percelebre, disciplinarum omnium doctoribus tota Italia magno ære conquisitis, Pisis instituit: ut nobilissimam quondam vrbem ad solatium veteris amissæ libertatis, nouo decòre, ac externæ iuuentutis frequentia recrearet, misitq. eò Ioannem cardinalem, ut in sacro ciuiliq. iure sub egregiis doctoribus erudiretur. Nec Florentiæ deerant Græcarum ac Latinarum literarum clarissimi professores, aliique ingenio atque facundia insignes: quibus cum familiarissimè viuebat: In iis fuere Picus Mirandula, Politianus, Marsilius Ficinus, Christophorus Landinus, & ex Græcis Ioannes Lascares, & Demetrius Calchondiles, & Marullus Tracaniottes, qui præclaris ingenii operibus editis, cum immortali laude in omnem posteritatem viuent: Horum eruditione ac diligentia fretus bibliothecam, quam COSMVS inchoarat, nobilioribus peruetustisque codicibus, ac in ipsa præsertim Græcia conquisitis, refersit. Cuncta autem cum publicæ tum domesticæ vitæ munia, tanta ingenii altitudine peragebat, ut uir ad laudem natus amplissimis monumentis memoria nominis sui consecrare videretur ut qui præclarissimarum actionum suarum famam, non modo ciuium, sed cunctarum gentium oculis ac auribus expositam esse iudicaret. His enim virtutibus etiam apud publicos hostes, barbaros, ac remotissimos reges magnus & clarus euaserat. Nam & Bayazetes Turcarum imperator, Benardum Bandinum Iuliani fratris percussorem, qui in Asiam vsque perfugerat, dignitate hominis & sceleris atrocitate permotus, ad supplicium tradidit. Et Caytbeius Memphiticus Sulthanus, quo nemo tum bellica uirtute felicior fuit, studium suum atque beniuolentiam ingentibus admirandisq. muneribus Florentiam transmissis, cum insigni Laurentii gloria testatus est. In his enim camelopardalis fuit, animal Indicum enormi proceritate & conspicua varietate mirabile, quod à multis sæculis Italia non viderat, atque eo etiam admirabilius, quod neque modo Lusitani, India perlustrata, neque Hispani inuento ac peragrato nouo terrarum orbe, eius generis animantem hactenus inuene-

rint. At Laurentius publicis domesticisque rebus felici industria ac optima ratione constitutis, ad ocium philosophiæ, optimarumq. literarum confugit, & cum eruditiss. viris (quos supra memoraui) modo in vrbe, modo in Caregia villa & in Caiano procul à ciuilibus negociis exercebatur. Adeoque his studiis flagranti cura incumbere erat solitus, vt modo seipsum veluti inertem, modo iniquam temporum conditionem incusaret, quòd tam sero ad philosophandum accessisset. Sed non multo post, eum virum & cunctis secundæ fortunæ muneribus, & omni virtutis genere florentem, morbus inuasit, torsereque eum aliquandiu cœliaci dolores, subsequentéque mox lenta atque tabifica febre, tertio & quadragesimo ætatis anno consumptus est. In supremis autem vitæ momentis (vti religiosissimum decebat) incredibilem pietatem, singularémque animi constantiam viuacissimis vsquequaque sensibus ostendit, cauitq. ne plusquàm ciuili pompa funus efferretur. Sed qui eam inanis spectaculi gloriam spreuerat, ab publico omnium iudicio, multo ampliorem & speciosiorem tulit, quum ei mox veluti custodi ac autori pacis & ocii, non modo Florentia patria, sed totius Italiæ populi, externæque gentes incredibili cum dolore ac multis cum lachrymis iustissime parentarint. Mortem eius varia præcessere prodigia, vti magnis Regib. accidere videmus. Nam & crinita stella supra tectum Caregiæ villæ (ubi tum ægrotabat) decidere est visa. Fulmen quoque subitam secum cœli serenitatem adducens, Pilam auratam Mediceæ familiæ insigne, & fastigium è summa testudine maximi templi, cum terribili ingentium marmorum ruina decussit, Leoque omnium qui tum in cauea essent nobilissimus, quod semper prodigii loco Florentiæ habitum fuit, aliorum sæuitia laceratus est. Ita vt hæc quoque signa eas calamitates prænunciasse videantur, in quas Italia propè omnis amissa libertate mox incidit, cum nusquàm esset in terris optimi sapientissimiq. hominis ingenium cum summa auctoritate coniunctum, quo ille communis pacis & tranquillitatis apprime cupidus, cæterorum principum insanas mentes, peruersis implicitas consiliis, frenare omnino atque sanare facile potuisset. Paulò antequàm Laurentius vita excederet, Ioannem cardinalem Romam cum insigni comitatu ad Innocentium miserat, dederatque ei præcepta summæ plena prudentiæ peculiari libello ad honestissimæ vitæ rationem conscripta, adeo graui & salubri temperamento, vt quum in splendore atque elegantia actionum omnium, vnum maxime sacratæ dignitatis nomen tueri vellet, in filio tamen eius ætatis prætereræ nequaquàm obliuisceretur. Cæterum Ioannes supra bonarum artium notitiam, ex ea disciplina ab humanitate suauitateque ingenii omnibus iam charus, ubi de morte patris nuncium accepit, continuo Florentiam est reuersus. Abeuntem Pontifex, vt aliquid ad augendam studii gratiamq. famam iuueni summæ indolis ac optimi viri patris memoriæ daret, totius Etruriæ legationis honore liberaliter honestauit. Qua vna existimationis

tionis amplificatione, magis ac magis ad confirmandum rerum statum ciuibus Florentinis natura commutandæ Reipublicæ percupidis omnino conciliaretur. Itaque paternis amicis præclare adiuuantibus, & Petro fratre ad Reipublicæ gubernacula constituto, non multo post ad Vrbem redit, paucisque inde diebus Innocentius moritur. In comitiali vero contentione, qua Alexander Sextus Pontifex est renuciatus, nihil sibi iuueni honestius duxit, quàm duobus longe præstantissimis cardinalibus adhæsisse, quorum consilia ac authoritatem in ferendo suffragio sequeretur. Ii tum erant Franciscus Picolomineus, qui postea inito pontificatu, Pius Tertius est appellatus, & Oliuerius Carafa, inter Senatores eius ætatis maxime illustris. Qui tametsi in Republica graui pioque iudicio meliora prospicerent, turbulentis tamen comitiorum fluctibus abrepti, quos ab insana dissensione deducti plerique alii cardinales excitarant, quin deterrimus eius ordinis crearetur, resistere nequiuerunt. Horum facile princeps extitit Ascanius Sfortia, qui cum cœca ambitione auaritiaque corruptus, de manu sacrosanctam Alexandro thiaram imposuisset, aliquanto post in ingrato pontifice perfidiam expertus, debitas scelerati studii venalisque suffragii pœnas persoluit. Nec multo post, in Italiam ingruit Carolus Octauus Gallorum rex, exitiabili dissidio singularique dementia nostrorum principum euocatus, supra terribiles copias inusitato etiam currulium tormentorum apparatu cuncta prosternens. Petebat is Neapolitanum regnum impellente Ludouico Sfortia, ut Alfonsi regis spiritus, immoderata semper appetentis, immisso tanto hoste frangerentur. Erant cum Aragoniis amicitia fœdereque coniuncti, Alexander Pontifex, & Petrus Medices, egregio certe ingenio iuuenis, sed virtute fortunaque patri dissimilis. Itaque ei contigit, ut descendente per Apuanos Ligures Gallo hosti primus copias opponeret, quæ sicuti per se exiguæ, & nullo, vti in longa pace, belli vsu exercitatæ erant, ita repente ab ala Gallorum equitum, circa Macram amnem protritæ fusæque sunt. Inde Petrus tanta belli mole incumbenti Carolo facile impar, ad eum, iam Sergianum oppidum tormentis oppugnantem, suscepto legationis munere contendit, vt pace quæsita, acceptisque ad Regis arbitrium conditionibus, ciuitatis atque familiæ incolumitati mature consuleret. Fœdo etenim euentu Federicus Aragonius regis frater ornatissimam classem ad portum Veneris adduxerat, & Ferdinandus eius filius in togata Gallia ad Sapim amnem à regiis Sfortianisque copiis retro fuerat compulsus. Adeo vt dii atque homines in eo rerum motu à Gallis stare viderentur. Itaque deposcente Rege, opportunissimas Etruriæ arces continuo tradidit, Sergiani, Petrasanctæ, Pisarum, atque Liburni portus. Redempta per hunc modum pace, Florentiam reuersus, reperit ciuitatem indignitate eius pactionis maxime commotam, veteresque inimicos ex ea occasione erectos in spem asserendæ libertatis. Quibus de causis Petrus, insperati negocii

grauitate subito oppressus, quum ex antè delecto amicorum ciuium nu mero, alios nutare, alios dilabi, nonnullos planè deficere conspiceret, nullibíq. sibi certa fides aut salubre consilium præstaretur, ire in curiam, atque ibi ad magistratus concionari constituit. Sed dum ad limen intrat, à Iacobo Nerlio, audacissimo ex Tribunis plebis, fores occluduntur. Hoc leui rerum momento facile apparuit, nihil ea existimatione esse fragilius, quæ voluntati & studio hominum nixa, nullis armorum præsi diis sustinetur. Petrus enim in ea offensionis acerbitate vehementi metu consternatus, deformi admodum regressu, ac indecoro comitatu per curiæ aream, domum se recepit: ibique inops consilii cum Paulo Vrsino vrbe excedere constituit, atque ita cum paucis, & antè ad Macram profligatis equitibus, Bononiam est profectus. Idem quoque faciunt Iulianus frater, & fidissimi familiarium: Ioannes vero ipse cardinalis in arripienda fuga nouissimus, exuta purpura cineream cucullam ad Serafici sacerdotis effigiem sibi induit, elapsusque inter tumultum oc cupatæ & discurrentis turbæ, ad diui Marci cœnobium, vt ibi se tantisper conderet, ab impiis sacerdotibus non admittitur. Existimabat enim se in eo templo, quod à Mediceis esset conditum, in omni fortuna humanitatem & fidem inuenturum. Eius itaque refugii spe deiectus, ad sancti Galli portam recta perrexit, atque ibi (quod nondum ab inimicis erat occupata) conscenso equo, quem sors obtulerat, per Marinæ amnis vallem, & deuios Apennini tramites, Bononiam ad fratres contendit. Idem quoq. itineris consilium Iulius est consequutus, qui cum tesseram tradendæ arcis Pisas detulisset, factúsque esset in via certior, de Petri fuga, per Lucensium Alpes euaserat. Cæterum Florentini eiectis Medi ceis armati in ædes impetum faciunt, diripiunt nobilissimæ suppellectilis apparatum, insignia & monumenta gentis reuellunt, summæque crudelitatis in curia fit decretum, quo Petrus fratrésque eius hostes iudicantur, iisque qui eos interfecissent, aut viuos tradidissent, præmia decernuntur, Creatísque nouis magistratibus, instituitur domi hasta, clausáque ad ignominiam celeberrima anteriore porta, à postico populus admittitur. Videre erat præter auleorum stragularúmque & prætiosæ vestis incredibilem copiam, & multa cælati argenti pondera, antiqui operis statuas, signa ærea, tabulas pictas, minimo prætio addici impurissimis licitatoribus, quæ per sexaginta annos, viri perelegantes, vti omni auro cariora, ad ornamentum publicæ potiusquàm priuatæ domus tanto studio tantáque pecunia congessissent. Neque enim vlla unquàm vel nuptialis, & festa fronde dies insignis, adeo cumulatæ regias Mediceorum opes detexit, quàm hæc ipsa calamitas, quæ plerisque lachrymas etiam in ipsa rapiendi libidine ex Cosmi Laurentiique memoria nequaquàm simulanter exciuerat. Verum unus erat peracerbe sæuiendi prædandíque non ignobilis prætextus, illa dulcissimi nominis, uti prædicabant, ab longo tempore recepta Libertas: quasi non moderatos

ratos ciues, & ab omni uirtutis & beneficii genere, iure optimo princi pes ciuitatis, sed sæuos impotentésque tyrannos aliquo periculoso certamine pepulissent. At Medicei his aduersæ Fortunæ fluctibus patria eiecti, quum Bononiæ haud multo tempore se tutos fore perspicerent, quòd Ioannes Bentiuolus minus propense ac liberaliter acerbissimo casu afflictos respexisse uideretur, Petrus Venetias, ipse uero Ioannes cardinalis cum Iuliano fratre & Iulio patruele Petilianum, atque inde Tifernum ad Vitellios ueteres amicos confugerunt. Castigarat enim Ioannes eos primo congressu, haud quaquàm mollibus uerbis, secus ac recentis calamitatis casus postulare uidebatur, subagrestiore scilicet increpita ignauia, quòd aduersus hostes nullo uirili edito facinore, nec in hostes districto quidem ferro, incruenti, dominatu, patria paternisq. laribus, ac exuti fortunis omnibus excessissent. Quibus sermonibus se Bononiæ frustra permansuros facile intelligebant, quando ibi, uti pulsis profugisque sæpe accidit, Bentiuolorum neque certo studio, neque firma beniuolentia niterentur. Quæ res singulare incommodum rediuiuis prope rebus importune attulit. Nam Carolo Florentiam ingresso, plerique duces militares & proceres, & ante alios Bressius Allobrogum principis frater, Medicei nominis studiosus, in fœdere conscribendo, prolixas & astutas togatorum consultationes fastidire cœperant. Ipseque Carolus in Medicea domo receptus, Alfonsinam Petri uxorem complorantem immeritam infantis filii & excisæ domus calamitatem, benigne uerecundeque susceperat, & non mediocrem animo dolorem præferre uidebatur, quòd Florentini præter ipsius uoluntatem Petrum, cui ipse dudum dextram salutarem dedisset, summis sæuissimæ proscriptionis iniuriis affecissent. Adeo ut consiliarii proceres Petrum omnino reuocare, restituta & confirmata priore potestate cogitarent, quoniam regi multo commodius atque nobilius foret, cum ea ciuitate transigere, quæ unius principis libero expeditóque consilio regeretur, quàm in ipsis momentis tanti belli, quod in Aragonios pararetur, expectare decreta incertæ multitudinis, quæ concionibus atque suffragiis per turbulentas altercationes certare consueuisset. Verum Petrus, qui nimis celeri desperatione Venetias peruolarat, cum à regiis, vt eum in patriam reducerent, Bononiæ frustra quæreretur, illudente eadem fortuna, summæ spei occasioni defuit: atque ita Carolus, eo nusquàm reperto, quando sibi Romam multis de causis festinandum esse iudicabat, ne diutius hæreret, cum Florentinis fœdus percussit. Interea Carolus, qui perpetuo victoriæ cursu cuncta subegerat, cognitis principum consiliis aduersum se pro Italiæ salute conspirantium, è Neapoli cum expedito delectóque exercitu, magnis itineribus ad Tarrum peruenit, vbi ancipiti dubiáque victoria, & cruento maxime prælio, cum Venetis ac Insubribus est dimicatum. Ea die Virginius Vrsinæ familiæ princeps, & vetere militiæ gloria insignis, qui pro captiuo in Galliam ducebatur,

hostium manus euasit, quum forte pedibus æger in proximo castris pago substitisset. Is vbi in Romanum agrum rediit, euocare ueteres milites, familiarésque suos, paulo ante ad Nolam armis & equis expoliatos contrahere, arma conquirere, & denique exercitum parare cœpit. Mediceis autem qui tum Romam se contulerant, pollicebatur se Florentiam eos celeri expeditione per hyemem facta, omnino reducturum, si ad augendas ornandásque copias, ipsorum pecunia iuuaretur. Nec dubitauere Medicei, quin ei occasioni mature occurrerent, ac amicissimi hominis ingenio atque authoritati multum confisi, multa milia aureorum nummûm protinus numerarent. Nec multo post Virginius cum Petro Medice in Vmbriam proficiscitur, conscriptísque circum Perusiam aliquot subitariis cohortibus, & Nucerino Gualdo ex itinere frustra tentato, in agrum Clusinum ad Rapolanas aquas laborioso per niuosos saltus itinere confecto penetrauit. Eius improuiso aduentu Florentini Pisano occupati bello multum perterrentur, coguntúrque duces, ac exercitus partem reuocare, Aretium & Cortonam præsidiis firmare, tueri agrum ab infestis populationibus, ac demum in urbe sedulo & constanter prouidere, ne qui uetere studio Mediceis fauerent, incertæ fidei ciues, libertatis nondum firmis radicibus stabilitæ, recentem statum omnino perturbarent. Quibus de causis fiebat, vt Petrus in moliendis nouis rebus, languidiores opinione sua, segnioresq. amicorum animos inueniret, ipséque Virginius, urbani motus expectatione suspensus ignobiliter hæreret, expugnandis ac incendendis uillis, ut earum præda milites alerentur, qui tenui cum stipendio eius nomen secuti, permagna præmia eo bello sibi animis destinarãt. Sed dum Ranucius Martianus à Florentinis cum iusto propè exercitu circa Cortonam hosti opponeretur, Gimellus vir Gallus cum Camillo Vitellio ad Virginium in castra peruenit. Is cum regiis mandatis multam in stipendium pecuniam afferebat, hortabatúrque Virginium, vt accepto auro, conductísque & instructis liberaliter copiis, in Apuliam maturaret, auspiciisq. ibi Caroli regis, Ferdinandum bello persequeretur, qui tum recepta Neapoli, cum Mompenserio Gallorum duce acerrime bellum gerebat. Id si alacriter egregiáque fide belli munus susciperet, breui eum ex regia liberalitate amplissima præmia consecuturum. Quibus pollicitationibus & præsenti maxime pecunia adductus Virginius, quanquàm enixe improbantibus amicis, atque ante alios Liuiano, Gallicas partes Aragoniis prætulit, vel ob id etiam, quód veteres hostes suos Prosperum Fabritiúmque Columnas, qui à Gallis defecissent, apud Ferdinandum in honore haberi, hísque ipsius oppida in Marsis, dono data fuisse cognouisset. Igitur eo capto consilio, quod sibi maxime infelix, atque supremum fuit, quum Petrum in medio gerendarum rerum cursu destitueret, ac signa in Vmbriam retro uerterentur, hominem eius belli improspere suscepti fœdo exitu perculsum miti alloquio solabatur: rogabátque

bátque ut æquo animo nouis ipsius consiliis, quæ non libido, sed ipsa necessitas expressisset, consentire vellet, ac in eius consilii felicitate certam spem repetendæ patriæ collocaret; quando ipse, nec veteris amicitiæ, nec affinitatis, nec communium studiorum, quibus eandem respicerent factionem, vnquàm esset obliturus, quominus confecto Neapolitano bello, statim multo maioribus copiis, eius officii votique causa in Etruriam reuerteretur. Medicei hac prima spe fœde deiecti, alterum annum ita in exilio, ocióque fuerunt, vt nunquàm intermitterent per fidos sibi, idoneosque homines occultis maxime artibus sollicitare in vrbe Florentia veteres amicos, atque affines, nouos item parare, ingentiáque demum præmia, vel infimis hominibus polliceri, vt per eos creatis ex amicorum numero magistratibus, aliqua conditione in patriam reducerentur. Iam enim plerósque nobiles & opulentos ciues, eius Reipublicæ tædium cœperat, quum in Senatum plerique audaces semiplebei, egentésque homines irrupissent, qui patritiis despectis, nequaquàm sententiarum pondere, sed suffragiorum numero, de maximis pacis ac belli muneribus decernebant, adeóque patefactus erat in Curiam aditus, ut sæpe ab officinis sellulariis, desumpta ad tempus toga in consilium iretur. Erátque tum maxime popularis Hieronymus Sauonarola, è diui Dominici ordine, literis & admirabili præsertim eloquentia insignis, qui in sacris concionibus, & in priuatis colloquiis ita multitudinis animos opinione uirtutis cœperat, ut illum rerum omnium, quæ imminebant, uerum uatem, diuinúmque deprauatis moribus censorem cœlo missum crederent. Creuerátque ei tantò assensu authoritas, perpetuo omnis generis hominum sexúsque & ætatis studio collecta, ut nihil priuatis in domibus, nihil in Senatu, sine eius uiri consilio recte geri posse uideretur. Is Mediceo nomini maxime erat infestus, oppugnabátque eum Reipublicæ statum, quem paucorum potentium, vti prædicabat, vis & libido regere posset. Ob id ciuitatem in partes iam plane diduxerat, ita ut à grauibus sanísque ciuibus non inepte repræhenderetur, quòd à religione diuinarúmque rerum contemplatione, ambitiosius quàm sacratum uirum deceret, ad munia regendæ Reipublicæ transiuisset. Propterea fiebat, ut in turbidis rebus & uariis ciuium dissensionibus plerosque Medicei facile reperirent, qui damnata præsenti Republica aliam multo honestiorem cogitatione requirerent, in qua nobilitas, rerúmque peritia & probata virtus conspicuo in loco, nequaquàm consessu imperitorum, atque infimorum hominum, polluta spectaretur. Gerebat eo tempore summum in Republica magistratum Bernardus Nerius, vir grauis & ciuili prudentia insignis, qui Mediceis uehementer, occultéque fauebat, utpote qui oderat eius sectæ homines, qui Sauonarolam uanitate quadam, & religionis simulatione inducti, in eam existimationis amplitudinem extulissent. Cum eo sentiebant uiri ex prima nobilitate ditissimi, Nicolaus Ridolfus, & Lauren-

iactum prouectos, emitti cœperant. Quibus de rebus Liuianus & Petrus deſperato ſuſcepti conſilii feliciore euentu, ita receptui cecinerunt, vt mirabili ordine conuerſis equis, qui nouiſsimi in aduentu fuerant, agmen ducerent, & primi portæ periculóque proximi conſtanti regreſſu terga abeuntium ex modico ſemper interuallo ſequerentur: neque quiſquàm aut tum aut poſtea armatus erupit. At Florentini Mediceos nunquàm tantum facinus aggredi auſuros fuiſſe iudicantes, niſi clientes eorum aliqua intra vrbem inita conſpiratione aduentantibus præclaram ex occaſione operam promiſiſſent, ſingulari cura adhibita inquirere cœperunt, an aliquis eius rei particeps inuitatione Mediceorum eſſet effectus: duobúſque ferè menſibus, poſteaquàm ea acciderant, prodente quodam Antellio, ex leuibus minutiſque indiciis accuſati ſunt, Bernardus Nerius, qui paulò antè magiſtratu abierat, & ii quos antea nominaui, Ridolfus, Tornabonus, Puccius & Cambius, qui in quæſtione torti, conuictíque demùm teſtibus, ita damnati ſunt, vt multo maxima pars ciuium in ea iudicii ſeueritate, reorum exilio contenti fore uiderentur, niſi Franciſcus Valorius in ſecta Hieronymi Sauonarolæ facile princeps, turbulento ferocique ingenio magiſtratus à mitioris pœnæ decreto, totáque ciuili lenitate deieciſſet. Erat is Bernardo Nerio maxime infenſus ex uetere priuata ſimultate: hunc quum omnino oppreſſum cuperet, vlla pietate adduci non poterat, vt cæteris parceretur, vti in eadem cauſa pari periculo implicitis: quanquàm his, & ante alios Ridolfo & Tornabono, amicitia & familiaritate maxime eſſet coniunctus. Tantum enim capitali odio, cæcæque libidini dandum putabat, ut quatuor eoſdem nobiles, ac ſibi alióqui priuatim amicos ciues, qui inani voto tantum, nec dira quidem cogitatione peccauiſſent, ſupremo ſupplicio punitos conſpicere mallet, quàm Nerium publicæ clementiæ beneficio, ſæuiſsimæ morti ereptum & incolumem. Itaque reis in tanta anguſtia octouiralis iudicii more maiorum à ſuſpectiſsimo magiſtratu ad vniuerſæ ciuitatis ſolenne iudicium appellantibus, unus Valorius, in ciues ad leniorem ſententiam proclinatos vehementer inuectus, peracerba crudelique oratione habita peruicit, ut per octouiros inconſulto alio frequentiore ſenatu, de conuictis ſupplicium ſumeretur. His eo modo in cuſtodia ſecuri percuſsis, quum cadauera ad funus tradita ſpectarentur, populus ea atrocitate ſupplicii adeò commotus eſt, vt liberrime obloquendo, Sauonarolæ imprimis, ſectatoribúſque eius, & Franciſco demum Valorio ſumma, & ea quidem vtrique fatalis, inuidia conflaretur. Mediceis uerò tantum abfuit, vt ea propinquorum calamitas, vetus ſtudium authoritatémque minueret, vt plerique antea parum beniuoli, ultro in partes tranſirent, audactérque aduerſus Hieronymi ſectatores. à quibus Reſpublica impotenti quodam iure uſurpata tenebatur, inimicitias ex profeſſo, bellúmque ſuſciperent. Tantáque rerum atque animorum commutatio, non toto uertente anno his diſsidiis Florentiæ

consecuta est, ut Hieronymus, qui modo singularis sanctimoniæ, virtutisque nomine animis ciuium imperitarat, & in numerum diuorum ut uiuens referretur, publico consensu meruerat, concursu populi, Senatúsque decreto damnatus sit, & in area curiæ fœdissimo supplicio concrematus. Oppugnarat enim liberiore censura è suggestu Alexandri pontificis actiones, quum antea etiam eius diras, quibus aquæ & igni interdicitur, non omnino metuendas esse, tam impia quàm insana uoce pronunciasset. Verum dum ad testificandam conceptæ diuinitatis opinionem, se piram ardentem ultro ingressurum, tutantéque numine impune euasurum esset professus, neque id demum prouocatus periclitari uellet, ulterius diuinæ prudentiæ famam, & probitatis existimationem sustentare non potuit. Atque ita qui ab excellenti doctrina ac uitæ continentia & honestate facundiáque incredibili in admiratione hominum aliquandiu fuerat, omnibus contumeliis & cruciatibus affectus, miserabile & fortasse indignum tanta uirtute, incerto leuíque populo spectaculum præbuit. In eo tumultu, quo templum diui Marci ferro & flammis est oppugnatum, ut Sauonarola caperetur, armati hostes in domum Francisci Valorii impetum fecerunt: qua direpta, atque etiam interfecta eius uxore, dum ipse à lictoribus in curiam duceretur, à propinquis damnatorum ante proconsulis ædes fœde trucidatus, sæui ac insolentis ingenii sui pœnas persoluit. Interea Ioannes quanquàm in repetenda patria bis iam, & sua consilia, & fratrum conatus omnes inprospere cecidissent, nouam fortunam Venetorum auspiciis tentare constituit. Fuerat enim antea cum fratribus Mediolani, spésque omnes in una maxime prudentia atque authoritate Ludouici Sfortiæ collocarat, à quo etiam Iulianus in amicorum numerum honesto familiaritatis loco fuerat receptus: Erat enim tum Florentinorum hostis, cum insigni studio transmissis copiis Pisanos ad tuendam libertatem hortaretur. Sed postquàm Ludouicus non iniqua, sed infelici suspitione correptus nimiæ Venetorum potentiæ inuidere, conuersáque voluntate pro Florentinis Pisanos oppugnare cœpit, intelligebant planè Medicei nihil sibi illius amicitiam eo tempore profuturam, ipsósque subinde nulla cum dignitate frustra laboraturos, nisi alios principes, qui præclare Florentinorum hostes forent, omnino quæsiuissent. Defenderant Veneti iam tertium annum Pisanorum libertatem aduersus Florentinos, tantísque opibus terra maríque studium suum in seruanda ea ciuitate declararant, ut nemo iam Italiæ principum dubitaret Pisanos extrema rerum necessitate, & magnitudine eius beneficii adductos, ultro in ditionem Venetorum esse concessuros: quoniam ciuitas publice ac priuatim magnis & frequentibus incommodis fatigata atque oppressa multo ære alieno, diutius libertatem tueri posse desperaret: & propterea Venetis præpotentibus benigniori búsque dominis, quàm Florentino populo multum rebellionis iniuria exacerbato, honestius seruitura videretur. Iam enim ueterem arcem, quæ ad

quæ ad mare uergit, ut fidei pignus foret, Veneto præſidio cuſtodiendam tradiderant, excedentibúſque urbe Sfortianis militibus, omnem prope adminiſtrandi belli curam Venetis legatis & ducib. reliquerant: quibus de cauſis Ludouicus Sfortia nimiam ac ſibi mox formidandam Venetorum magnitudinem veritus, immoderatæ eorum cupiditati obuiam eundum eſſe exiſtimauit, ne præpotens terra maríque populus ac immortali conſilio vigens, in diuerſo Italiæ litore, copioſiſsima atque opportuniſsima vrbe potiretur. Itaque in Florentinorum partes tranſgreſſus, eos copiis contra Piſanos apertiſsime iuuit. factúmque eſt paucis menſibus uirtute Vitellii, qui pugnaciſsimum exercitum in agrum Piſanum adduxerat, ut cunctis ferme oppidis fortiter expugnatis, Venetus exercitus intra urbem Piſas compelleretur. Ea res coëgit Venetos maiora parare præſidia, ut & ſuis iam prope obſeſsis & Piſanis laborantibus mature ſubuenirent. Hanc nactus occaſionem Ioannes, quum in Flaminia ingentes copiæ cogerentur, cum Venetis egit, ut ipſe cum fratribus in ſocietatem gerendi belli reciperetur, docuitque propter multas Alpinarum gentium clientelas, quas ipſi Medicei in eo Apennini tractu habere conſueuiſſent, facile Venetos exercitus in Etruriam eſſe tranſcenſuros, nec tum demum ſi ualida arma proferrentur, ſibi omnino defuturos amicos atque affines, qui occaſionem commutandæ Reip. fortiter arriperent, ſeſéque magno populi ſtudio adapertis portis in patriam reciperent. Iis rebus conſtitutis, Veneti Guidonem Vrbinatem regulum, & Baleones Peruſinos duces ſtipendio conduxerant, magnúmque peditum numerum conſcripſerant. Petrus pariter & Iulianus, Iuliusque Medicei, ſeſe & Liuianum Carolúmque Vrſinum veteres amicos cum ualida peditum & equitum manu Venetis in Flaminia coniunxerant. Inſinuatíque per Apennini ualles quâ Anemo fluuius decurrit, Maradium oppidum occuparant. Ex alia parte Veneti per Caſſentinates Alpes in eos Apennini vertices, qui Aretinos & Cortonenſes deſpectant campos, peruenerant. Gerebatur atrox bellum in Alpibus creſcentibus vndique auxiliis. Nam Ludouicus Sfortia Fracaſſum Sanſeuerinum & Galeacium vicecomitem Florentinis auxilio miſit: qui ductis ad Maradium copiis, iunctíſque cum Ranuccio Martiano uiribus, Mediceos & Liuianum arcem tormentis oppugnantes, in fugam coniecerant. Nec multo poſt Liuianus Lauerinam occupauit, quod eſt cœnobium in ſummis Alpibus ab diui Franciſci, qui ibi ſtigmata diuinitus recepiſſe dicitur, inſigni miraculo celebratum. Inde Bibiennam oppidum ſingulari ac felici audacia ingreſſus, ea iuga Apennini præſidiis firmauit: Caſtellaque aliquot ignobilia ui cepit. Nec Florentini ciues, qui eo tempore in Republica principes erant, Mediceorum metu, ulla in parte belli ſtudium remittebant: utpote qui non iam de poſſeſsione Piſarum, ſed de patria ac dignitate retinenda, ſalutéque ſibi dimicandum uidebant. Quum nullum ſibi veniæ locum relinqui putarent, qui Mediceos pepu-

C

liſſent,& propinquos amicóſque eorum clariſsimos uiros crudeliter interfeciſſent. Igitur Paulum Vitellium recenti tum rerum feliciter geſtarum gloria florentem ex Piſano agro reuocant, & ad ſumma Apennini iuga exercitum ducere iubent. Is nauandæ operæ, decoriſque auidus, vertices anguſtiaſque omnes munitionibus præſidiiſque præſepſit,ſingularique celeritate atque peritia,diſperſos uariis in locis aggreſſus hoſtes, eos multis illatis detrimentis deiecit, Guidonémque & Iulianum intra Bibiennæ oppidum compulſos obſedit, tantáque uirtute & perſeuerantia inter niuoſas cautes,ſummaſque locorum aſperitates bellum adminiſtrauit, vt nemo Venetorum ducum relinqueretur, qui non aliquam inſignem cladem ab eo uel à Sfortianis militibus accepiſſet. Quibus de cauſis Veneti de ſuorum periculo certiores facti, Petilianum ſummæ tum authoritatis eorum ducem cum iuſto exercitu in Cæſenatium fines miſerunt, ut inde ſubſidia ſuis in Apennino laborantibus ducere maturaret. Cæterum ire properantem tot nunciatæ ſuorum clades, & diffi-cillima itinera, quæ toto Apennino prealtis niuibus tenebantur, maxime retardarunt. Interim Guido Feltrius abſumpto omni commeatu, amiſsis aut debilitatis, corruptiſque macie omnibus equis, certa conditione à Vitellio impoſita, ut abire liceret, impetrauit. Inde à Vitellio Bibienna arctius oppugnata atque obſeſſa, Nam Liuianus in Guidonis locum ſucceſſerat.Sed Venetis ac Mediceis improſpere Vitellianorum uim ſuſtinere conantibus, Hercules Ateſtinus Ferrariæ princeps induciarum paciſque medium eſſe obtulit. Eumque exitum habuit id bellum, ut Veneti Piſis præſidia deducerent, Piſanis in poſterum aduerſus Florentinos terra mariúe ne fauerent,certámque pecuniæ ſummam impenſæ belli nomine, à Florentinis acciperent. At Ioannes ter improſpere tentata reditus fortuna, excedere tantiſper Italia,& per externos populos, ut temporibus ſeruiret, peregrinari conſtituit. Cum dignitate enim Romæ eſſe non poterat, nam Alexandrum Pontificem & Venetos, adſcitis in ſocietatem Florentinis, execrabile illud, ac Italiæ funeſtum fœdus cum Gallis percuſsiſſe cognouerat. Indeq. Italiam omnem ſubito arſuram bello, non ſine fœda rerum omnium confuſione prouidebat. Itaque ab Alexandro commeatu facile impetrato,cum Iulio fratre,patruele, & duodecim equitibus, depoſita purpura, pari cultu cum cæteris, è Venetiis in Vindeliciam tranſcendit, peruagatuſque eſt eum Germaniæ tractum, urbibus florentem, ſingulari cum ſua, tum comitum omnium hilaritate. Nam cum perſonam diſsimularet, & unus ſingulo quoque die, qui ſpecie domini cæteris imperaret, ex corona ſorte crearetur, acerbitatemque præſentis fortunæ ingenti animo contemneret, nihil unquàm ſe expertum iucundius atque feſtiuius ea vitæ libertate prædicabat. In Vlmam demum Sueuorum urbem peruenit,ubi cum à magiſtratibus honeſte retineretur, non multo poſt, ipſo impetrante, ſub cuſtodia ad Maxilianum Cæſarem eſt deductus: Qui eum vir humaniſsimus

nißimus perbenigne ſuſcepit. Erat enim Mediceum nomen ex inſigni Laurentii Coſmique memoria omnibus in terris celebratum. Cæſar cum cauſas ſuſcepti itineris cognouiſſet, conſilium eius magnoperè laudauit, quòd domeſticæ calamitatis caſum ſapienter ferret, ſpatiumque temporis cenſeret interponendum, quo ex bellicarum rerum ſucceßibus, ad repetendam patriam, Fortunæ benignioris occaſio præberetur, quodque intereà ignobili ocio, non modo honeſtam atque vtilem peregrinationem, ſed erudito ipſius ingenio longe digniſsimam prætuliſſet, qua haud mediocriter ad perfectam humanarum rerum peritiam adeundis tot nationibus erudiretur. Dedit inſuper ei diplomata ad ſecuritatem itineris, ac epiſtolas, quibus eum Philippo filio Belgarum regi obnixe cõmmendabat. Inſpectis itaque Circumrhenanis urbibus, peragrataque nobiliore Germaniæ parte, in Belgas ad Philippum peruènit. A' quo planè regiè & luculẽtiſsimè eſt ſuſceptus. Inde in Morinos ad Oceanum perrexit, in Britanniam traiecturus, niſi comitum ingentes tum forte Oceani fluctus formidantium hortatu in Galliam deflexiſſet. Quum Rotomagi ad oſtia Sequanæ uerſaretur, Galli ſuſpicaces repentinique homines, exemplo Germanorum eum cepêre, neque eum quanquàm ſeſe detegentem, ac cardinalem eſſe profitentem dimiſſuri erant, niſi Petrus frater, qui tum Mediolani Ludouico regi aderat, literas ad id impetraſſet. Ab Oceano demum per totam Galliæ latitudinem Maſsiliam delatus, conducto inſigni nauigio Romam nauigare conſtituit. Aduerſantibus autem uentis, quum Liguriam præterueheretur, in terram deſcenſione facta, abiectóque nauigandi conſilio, Sauonam peruenit. Erat ibi tum Iulianus Ruuereus cardinalis, cum vltro conſpectum Alexandri pontificis ueteris inimici defugeret. Is & longi itineris labore, & maris nauſea vexatos, amicè liberaliſsimeque ſuſcepit: ita vt tum in una menſa tres exules ſint conſpecti, uehementer intèr ſe de priuata & publica rerum fortuna conquerentes: qui non multis inde annis, tam et ſi ſpe diſpari, non diſsimili tamen ſorte, ad ſummum Chriſtianæ dignitatis faſtigium peruenêrunt. Genuæ demum apud Magdalenam ſororem, quæ Innocentii nurus fuerat, aliquandiu commoratus eſt. Ibi de infelicitate Ludouici Sfortiæ certius cognouit, quem è Germania, conductis inter auxilia Heluetiorum octomilibus, dum Mediolanenſe imperium repeteret, & paſsim propenſiſsima populorum uoluntate reciperetur, Heluetii barbara perfidia Gallis tradiderant, fraterque eius Aſcanius cardinalis in fuga à Venetis fuerat interceptus. Quibus de cauſis inde profectus, quod tum is annus erat ſacer ſæcularis Iubilei celebritate, Romam contendit. Eo tempore Alexander Pontifex cunctas humanarum rerum ac diuinarum rationes in tota conſilii ſumma, ad amplificandas ſtatuendáſque opes Cæſaris Borgiæ filii contulerat. Galli ad id ſocii atque adiutores erant, utpote qui nihil intereſſe putarent, ſi Cæſar totius Italiæ minores regulos excinderet, modo ipſi in præſens ad

Iulius 2. Leo X. Clemens 7.

non dubias ſpes uniuerſi principatus, duobus maximis imperiis potiren tur. Sfortianis enim dominatu pulſis & in carcerem coniectis, aduerſus Aragonios bellum parabant. Ipſe interim Cæſar togatam Galliam in poteſtatem redegerat, Riariis primo pueris Catharina matre capta, Foro Liuii & Foro Cornelii ui eiectis; Fauentia demum expugnata, atque enecato Aſtore regulo: Malateſtis ſubinde & Sfortianis Arimino Piſauroque deiectis. Eodem curſu Guidonem Feltrium pepulerat Vrbini principatu: Varanios Camertes regulos uetuſtiſsimæ nobilitatis Iulium Cæſarem & Venantium ſtrangularat: & reliquos paſsim opibus illuſtres, in eo ambitionis æſtu furens inexorabili crudelitate perſequebatur. Habebat tum caſtra ad Claternam decimo ab urbe Bononia lapide: territabátque Ioannem Bentiuolum, eius urbis potiundæ percupidus. Sed Ioannes ſuſpectis ciuibus interfectis, aut pulſis, ita ſeſe uti uetus & ſagax tyrannus muniuerat, ut eius periculi vexationem pecunia facile redemerit. In tanto rerum motu, Medicei nullam omnino occaſionem prætermittendam exiſtimantes, qua patriam repeterent, ad Cæſarem ſupplices ſe contulerunt. In eo enim prope certam ſpem reponendam putabant, tantis ſcilicet copiis inſtructo, & cuncta impotentibus armis cum ingenti omnium terrore quatienti. Iuuabantur enim mirifica fide, uehementique officio Vrſinorum ducum, qui Cæſari militabant. Ii erant Paulus, Iulius atque Franciottus affinitate & beniuolentia Mediceæ familiæ coniuncti. Tranſcendebat tum Cæſar in Etruriam, Apennino ſupra Piſtorium ſuperato, ut Iacobum Appianum Populoniæ, Illuæque inſulæ poſſeſsione depelleret. Cæterum ad Campum oppidum quinto à Florentia lapide caſtrametatus, ita in his locis moram trahebat, vt Florentinis oſtentandò Mediceos exules, non obſcure minitari videretur. Quod nequaquàm eo tendebat, vt Medicei præclara eius voluntate ac illuſtri beneficio reducerentur, uerum ut ciuitatem ad eas quas ipſe concupiſſet, nouæ ſocietatis conditiones repræſentata ueteri Mediceorum dominatione compelleret. Porrò Medicei tametſi non inani coniectura inducti, eius promiſsi fidem, apud fallacem Borgiæ animum minime conſtare prouiderent: nihil tamen intermittebant, quod in negocio ſemel ſuſcepto opportunum foret. Erant inter Cæſaris duces, viri maxime ſtrenui Raphaël Pactius, & Marcus Saluiatus Florentini, quibus popularis Reipublicæ ſtatus erat inuiſus. Ii fidelem fortemque operam Mediceis pollicebantur: neque enim ciuibus erant ſuſpecti, quoniam utrunque familiæ nomine, propter ueteris & funeſtæ coniurationis memoriam, minime Mediceis opem allaturum apparebat. Per hos itaque Florentiæ, ueteres amicos ſolicitare, cohortari, docere quo præſertim tempore, & quibus maxime artibus foret conandum, ut Curia occupata, populariſque Reipublicæ ſtatu euerſo, ſua dignitas ordini patritio redderetur. Vrſini nanque per ſe ſoli copias ſuas, uel ignaro Cæſare, ad urbis portas adducturi erant, ea ſpe, ut Cæſarem (ſi fortuna cœptis con

ſiliis

filiis arrideret) id facinus minime repræhensurum putarent: quando Medicei grato liberalique animo ad omne obsequium erga Borgiam fa miliam parati fore uiderentur. Id uerò facile fiebat, quoniam Cæsar mi lites ab omni maleficio adeò seuere proposito supplicii pœna contine-bat, ut absque vllo belli uel iniuriæ metu, populus pariter ac miles, castra & urbem spectandi studio libera quadam commeandi licentia frequen-tarent. Interim dum in urbe Medicei nominis studiosi, consilia timide cunctanterque explicant, firmioresque uires ad tutiorem successum pa trandi facinoris quærunt, allatæ sunt literæ Alexandri pontificis, ad quem legati Florentini iniuriam deprecantes antea confugerant. Is ci-uitatem omni metu liberabat, hortabaturque Cæsarem ex composito singulari astu, ut amicitiam potentis populi uel maximis exulum pollici tationibus præferre uellet. Quæ eò pertinebant, ut Cæsar dum se haud facile exorari posse simularet, nec sine aliqua decoris labe paternæ au-thoritati obtemperare posse videretur, Florentinis trepidantibus, cum ipsas Mediceorum spes, tum & suam ipsius fidem ampliore aliquanto pé cunia uenditaret. Itaque accepta aliquot millium summa à Florentinis, qui sæpe in magnis periculis salutem publicam auro redimere didice-rant, finibus excesit. Medicei uerò, haud temere sibi cauerunt, ne & ipsi sub eius hominis fide, apud quem nullum unquàm fuit iusiurandum, per fraudem compræhensi, hostibus multo auctiore pretio traderen-tur. Sequenti anno, qui à sacro sæcularis iubilei fuit secundus, noua spes repetendæ patriæ Mediceis adfulsit, utpote quibus ipsa necesitas in con suetudinem uerterat, in tanta bellorum uarietate nunquàm de fortuna desperare, consilia ad singulas rerum occasiones applicare, experiri om nium uoluntates, in urbéque præsertim Florentia, recenti semper fama infracti erectique animi, & præclaris apud principes actionibus existi-mationem tueri. Militabát apud Cæsarem Borgiam Vitellocius Vitelli-us bellica laude insignis. Is incredibili odio Florentinos persequebatur, quod triennio antè, Paulum fratrem ipsorum imperatorem Cassentina-te & Pisano bello, de Republica benemeritum, falsis inducti suspitioni-bus, sæuo præcipitique iudicio necauissent. Ductabat Vitellocius alas cohortesque summæ uirtutis. Nam primus omnium Italos pedites in aciem contra Germanos ad Surianum felici uirtute produxerat, trahe batque secum non contemnendam clientium multitudinem ex Tiferna te agro, proximisque Etruriæ oppidis. Paulus quoque Baleonus Peru-siæ facile princeps, quem ab inimicis domo pulsum, paulò antè reduxe-rat, signa eius cum manu peditum atque equitum sequebatur. Nec de-erant Vrsini cum Mediceis, tum ipsi Vitellocio uariis cognationibus adstricti. Cum hoc duce Medicei fratres percusso certo fœdere se con-iungunt: adiuuante & pecuniam sumministrante Pandulfo Petruccio Senensium tyranno arma parant, & in Etruriam proficiscuntur. Per vnos enim Mediceos exules Florentia capi non poterat, quando ciuitas

magna & opulenta, nisi domi hostem inueniret, nullis externis uiribus cessura uideretur. Iam Cortona Aretioque recepti fuerant: oppugnabántque Aretii arcem, per totámque Arni uallem oppidis frequentem, metum protulerant. Quibus de causis Florentini trepidare, uix opem in tumultuariis consiliis reperire, suspectare intus insidias, foris hostem timere, & ante omnia plurimum uereri ne Vitellocius, iustißimo exacerbatus odio, & Medicei, quorum amici cognatique fœde essent interempti, in ipsos, qui tum maxime Rempublicam tenuissent, crudeliter sæuirent. Parum enim subsidii in milite, quo tum apud Pisas bellum gerebatur, uti sæpe fuso reiectoque, reponebant. Nec deerant qui existimarent, Vitellocium nequaquàm tantum bellum priuato consilio priuatisque opibus suscepisse: quoniam eum uirum constaret, modicis domi facultatibus, & Mediceos ex perpetuis superiorum temporum impensis ære alieno paßim contracto, minime tantos sumptus toleraturos, nisi à Pontifice Cæsareque occulte subministrata pecunia iuuarentur. Neque enim erat credibile, eum qui mercede conductus, sub Cæsare stipendia faceret, inuito aut ignaro duce suo tanti momenti bellum aduersus ualidißimos hostes gerendum putare. Sed ea erat natura ingenii Borgiarum, ut initia bellorum contectis auspiciis ambigua & incerta esse uellent, ut cum euentus cæptis respondere cœpisset, tum demum ex tuto adapertis sensibus, ad certam præsentemque fortunam consilia omnia uerterentur, ut tum accidit. Quum enim Vitellocio nequaquàm fauere uideri cuperent, dignum aliquem ipsorum uotis belli exitum expectabant. Interea Florentini, vbi se periculoso bello uehementer premi conspiciunt, nec quibus uiribus infesto hosti obuiam eundum sit, patres satis expedite deliberant, in communi consilio, ad Ludouicum Gallorum regem confugiendum censent, authore Petro Soderino, qui in concione deplorato Reipublicæ statu, ita spem in Gallorum auxiliis collocandam esse differuit, ut nisi ea mature impetrata forent, perditas & conclamatas res esse pronunciaret. Aduentabat tum Ludouicus in Italiam, secum adducens Federicum Aragonium, qui paulò antè Gallicis, Hispanicisque armis pulsus Neapolitano regno excesserat. Itaque Soderinus, singulari omnium ordinum assensu commendatus, eius legationis munus suscepit, plerisque id parum constanti animo detrectantibus, quasi orbatæ fortibus uiris Reipublicæ, nihil de salute sua sollicitus subueniret. Is uti erat egregie prudens, & industrius, apud Regem tanta grauitate ciuitatis causam egit, ut planè demõstraret Regi magno pere esse cauendum, ne euersa aut commutata Florentiæ Republica, quæ antiquo recentique societatis iure Gallico nomini esset fœderata, ipse demum amittendæ Neapolis, Cisalpinæque Galliæ periculum subiret. Erat Ludouicus ingenio suspicaci & superbo, utpote qui in summa regii nominis authoritate, se à quoquàm principe, ulla in re contemni aut lædi minime pateretur. Quibus de causis celeriter ad Alexandrum

Cæsaremq.

Cæsaremq. perscribit, ut à Florentinis sociis suis abstineant, Vitellocium eiusque copias, Florentinorum finibus excedere, restituereque occupatas urbes continuo iubeant : id nisi fieret, se Florentinorum iniurias non esse neglecturum, transmisisque copiis, quos armatos in Etruria reperiret, vti communes hostes bello persecuturum. Ad has literas, Himbaldum quoque clarum ducem cum ualido equitatu in Etruriam aduersus Vitellocium proficisci iussit. Horum Gallorum aduentu, mo nituque Cæsaris, Vitellocii impetus statim est repressus : qui tamen in eo uictoriæ cursu, priusquàm Apenninum Galli transirent, flagitantibus id magnopere Mediceis, facile ad Florentiæ portas prouehi potuisset. Sed præpostero impulsus consilio, eam conficiendi belli occasionem prætermisit, quod nihil in tergo sibi relinquendum diceret: & propterea ad oppugnandum sancti sepulchri Burgum inepte regrederetur, adeò ut nequaquàm obscure apud Mediceos constare uideretur, Vitellocium, ut proximum Tiferno oppidum ditioni suæ adiectum foret, priuatæ cupiditati potius quàm bellicæ rationi obtemperare uoluisse. Eo interposito temporis spacio Himbaldus in Aretinos campos peruenit, cui uti Cæsar præscripserat in regis gratiam à Vitellocio certis conditionibus urbes traduntur. Quibus demum receptis, Florentinus populus, uti omni solutus metu, adeò effuse lætatus est, ut in credibili assentatione & studio, Petrum Soderinum, uti patriæ parentem (quod nunquàm antea per leges in libera ciuitate tentatum fuerat) antiquato bimestri magistratu, administrandæ Reipublicæ dictatorem perpetuum crearint.

FINIS PRIMI LIBRI.

VITAE LEONIS DECIMI, LIBER SECVNDVS.

S ECVTVS est annus qui fuit à partu Virginis supra millesimum quingentesimus tertius, Vrsinæ domus clade,& opportuna Alexandri Pontificis morte insignis. Cæsar enim cum antea patris potentia,sacrisque opibus fretus, magnum sibi in Italia imperium sæuo ac impotenti animo destinasset,omnibus prope pontificiæ ditionis regulis crudeli perfidia trucidatis,Romanos etiam proceres ita afflixerat,vt Columnii, exuti oppidis,a&tique in exilium,per Appuliam atque Siciliam vagarentur: Vrsini uerò,qui in Borgiarum amicitia fuerant,principũ suorum funestam stragem lugerent. Vitellocius enim Paulusque Vrsinus cum Francisco Grauinæ principe,Liberoctóq.Firmano(qui in exercitu Cæsaris ordines ductabãt) apud Senogalliam in familiari ipsius colloquio compræhensi necatique fuerant.Baptista quoque Vrsinus cardinalis,qui uetere pontificis gratia uigere uidebatur à pontifice captus,in custodia ueneno perierat.Rainaldus item Vrsinus Florentinus antistes ipsorum Mediceorum fratrum auunculus,& Aloisius Liuiani frater,in arce Molis Hadriani ad non dubium uitæ exitum seruabantur. Quibus de causis Ioannes conquiescendum omnino,& uitam,quæ omni præsenti spe esset potior, uel sub ignobili silentio traducendam constituit.Nam Pontifex inopiæ metu rapax,atque illo immani ingenio sæuus,ut Cæsari filio magnos alenti exercitus,& regio luxu liberalitatem passim ostentanti,pecuniam suppeditaret,ditissimum quemque cardinalium ueneno sustulerat, haud dubie in reliquos aulæ sacerdotiis atque opibus insignes, hæreditatis spe sæuiturus,nisi admirabili Deorum prouidentia,homo in religionis causa probrosus, & quod omnium fortunæ interfuit, ad exitium Italiæ natus,sibi mortem,supremã uerò Cæsari filio calamitatem peperisset: hilariore scilicet in cœna dum ad umbrosum Vaticani ruris fontem uenenum bibunt, lagena pocillatoris errore commutata,quam dira fraude opulentis aliquot Senatoribus honoris specie parauissent. Mortuo Alexandro,& Cæsare exquisitis antidotis uel in ipso iuuentæ robore ueneni impetum vix sustinente,comitia sunt habita, quibus Franciscus Picolomineus,cui Ioannes enixe studuerat,summus pontifex suscepto Pii Tertii nomine renunciatus est,eò admirabiliore omnium lætitia,quòd melior pars Senatus quamquàm paucissimis nixa suffragiis, cæteros cum factionibus,tum Cæsaris imperio seruientes,ex longa contentione peruicisset. Verum Pius senectæ uitiis,& mortifero cruris ulcere uehementer affectus,intra paucos dies interiit. Tum uerò instauratis comitiis,tanto studio in unum Iulianum Ruuereum uota suffragiaque omnium sunt conuersa,ut pene priusquam conclaue ingrederetur,Pontifex sit dictus,

incredibili cum dolore Cæsaris,qui ad exemplum incertæ nutantísque Fortunæ,quum Hispanos cardinales vti clientes suos, iurare solenni sacramento coëgisset, se neminem nisi Borgiæ familiæ studiosum suffragio adiuturos,eum statim primo comitiali die,sub thiara salutari pontificem viderit,quem ipse paterque Alexander uti grauissimum hostem perpetuo decem annorum exilio mulctauissent. Nec multo post à pontifice,qui Iulii Secundi nomen tulerat,Cæsar Borgia, copiis urbibusque atque omni dignitate exutus,quum impetrata libertate ab Ostia Neapolim enauigasset,à Magno Consaluo capitur,& in Hispaniam transmittitur. Vbi cum ex custodia profugisset ignobili quodam prælio à Cantabris est interfectus. Cōtendebant tum opulenti reges Lodouicus & Ferdinandus de Neapolitano regno,quod antea inter se, pulsis Aragoniis, contentiosa partitione diuiserant. Pontifex,uti sacrosanctum principem pacis atque ocii authorem deceret, in neutram partem sese inclinabat. Vrsini duces,quòd à Gallis ut in uana spe uictoriæ Italici generis auxilia facile spernentibus, minus liberali stipendio inuitati fuissent, ad Hispanos non leui ad maturandam uictoriam memento transierant. Eius belli exitu, quo Galli ad Lirim profligati sunt,Ioannes grauissimi doloris uulnus à Fortuna suscepit. Nam Petrus frater,qui in procuratione, tutelaque Casinatis sacerdotii diu fuerat,& propterea,ut in Gallorum ditione eorum ducibus militarem nauando operam adesset, quum è strage conscenso nauigio Caietam contenderet,in ostio Liris, fluctibus obrutus interit. Auctus est & hic domesticus dolor, Fabii Vrsini,Pauli filii preclari iuuenis immatura morte, qui ipse ad Lirim sagitta per galeam adacta,tumultuario in prælio ceciderat. Itaq. Ioannes,quum spei suæ rationes transuerso rerum successu conturbatas erigere uellet,cum Galeotto florentis ætatis atque fortunæ iuuene amicitiam contraxit. Is erat Iulii pontificis ex sorore nepos,suauitate ingenii,forma corporis,uitæq. splendore cum ipsi Iulio, tum & uniuersæ aulæ Romanoque populo iucundissimus. Hunc primum,tradito pileo,quem ipse antea gestasset, legerat in senatum, defunctoque Ascanio Sfortia Vicecancellarium crearat,qui est honos singularis in Senatorio ordine, amplissimæ ac opulentissimæ dignitatis. Per hunc Ioannes apud pontificem,ab elegantia eruditorum morum auctiorem gratiam promeruit, clariorémque subinde nominis famā apud omnes est consecutus. Disputabatur enim inter nobiles & minus seueros sacerdotes, ex ipso honestarū actionum certamine,de benificentiæ & pietatis officio, de præstantia nobiliorum artium, de finibus iucundissimæ uoluptatis. Quibus in rebus differendis uel obeundis,nemo unquàm Ioannem,uel ingenii elegantia,uel temperie, uel humanitate superauit. Nō desunt qui affirment Galeottum,ab his usque temporibus,quum de auunculi iam planè senis minus firma ualetudine dubitaret,consensu iuniorum cardinalium Ioanni uix tricesimum ætatis annum attingenti,pontificatum despondisse:ita ut dicerent,æquum esse,

ut iam tandem iuniores qui uigore animi ſenibus præſtarent, ſummo rerum imperio digni uiderentur. Verum nõ multo poſt Galeottus in tanta arridentis Fortunæ felicitate, uix triennio terris monſtratus rapidiſsima febre extinguitur. Eum ſolenni funere elatum quum populus nequaquàm adulanter luxiſſet, Ioannes ipſe, qui in ſuprema uſq. uitæ momenta erga morientem omnibus tenerioris amicitiæ & Chriſtianæ pietatis officiis erat perfunctus, ita deſiderauit, ut quum lachrymas tardiſsime depoſuiſſet, ſi forte eius rariſsimi iuuenis memoria induceretur, uel lætiore in ſermone ueterem triſtitiam & lachrymas ad oculos reuocaret. Sequentibus uerò annis dum Iulius pontifex Bentiuolo Bononia pulſo, & Venetis aqua & igni interdictis, arma tractaret, eundem ſemper cum pontifice iunioribusque cardinalibus ſtudii atque amicitiæ tenorem eſt ſecutus. Florentiæ quoque interea aſsidue dabat operam, ut magis ac magis potentibus in Republica patritiis iungeretur. In ſuperãdis autem difficultatibus, promerendiſque ciuium animis plurimum ualebat Lucretiæ ſororis ingenium, quæ ſingulari prudentia, uiriliq. officio, nulli unquàm uel tenui rerum occaſioni deerat, qua excitari familiæ nomen, & uetera hominum ſtudia accendi poſſe uiderentur. Nupta hæc erat Iacobo Saluiato nobili opulento, & in Republica admodum potenti. Qui tametſi antea Sauonarolæ doctrinæ & religionis admiratione fuerat ſtudioſus, & libertatis nomen obnixe coleret, æquabilique ordine liberæ ciuitatis magiſtratuum iura tueretur: ſemper tamen Medicearum partium erat habitus: & tum maxime in Soderino illam perpetuæ poteſtatis imaginem ferre non poterat. Siquidem Soderinus popularem ſeſe conuerſa Reipublicæ ratione profitebatur. Accidebátque propterea, ut quanto maiorem gratiam apud mediocres infimóſque homines parare conaretur, tanto ipſe apud nobiliores ciuium ordines uiuidiore, & (uti poſtea præclare docuit euentus) perniciofiore inuidia deflagraret. Erat enim ualde oneroſum, & moleſtiæ pariter odiiq. pleniſsimum perpetuæ dictaturæ nomen, adeò ut cum in ſenatu de bellicis, ciuillibusque negociis ageretur, Patritii Mediceorúmque ſtudioſi contrariis ſuffragiis illius ſemper conſilio atque ſententiæ obuiam irent, quaſi ei ad eleuandam minuendámq. authoritatem conſpiratione quadam illuderetur: quod tanquàm prudentia longe potentiſsimus, ad Reipub. gubernacula ſedens, cuncta iudicio ſuo regere, cæteris ueluti nutum ſequentibus, exiſtimari uellet. Sed uir patientia æquitateque naturæ incredibili, eas indignitates Reipublicæ cauſa ita deuorare cõtemnereq. erat ſolitus, ut quum moderate atque abſtinenter omnia cotidiani duriſsimique laboris munia obiret, anguſtiores in dies ſpes commutandæ Reipublicæ Mediceis facere uideretur, Ioanneſque ipſe aliquanto ægrius atq. languidius in tam longa expectatione conſiſteret. Iam enim quinquies per decem & octo annos magnis conatibus repetere patriam fuerat adnixus, ſemperque inde repulſus abſceſſerat, ita attritis opibus, ac amiſsis aduerſo exitu ueteribus

bus clientelis,ut insignis cardinalis personã haud diu tueri posse uideretur.Sed tanta erat in eo uis ingenii liberalis, eruditi, & quo mortalium animi facile capiuntur,alienis moribus obsequentis, ut lectissimi totius aulæ cardinales & antistites eum obnixe colerent, & literati ante alios ad bibliotecam summæ uetustatis,quam Laurẽtius pater Latini & Græcis uoluminibus cumulate referserat,assidue frequentarẽt.Nec deerant Romani nobiles,propter insigne & plane regium uenãdi studium, quo postea pontificatum adeptus,omnes haud dubie superauit.Domus quoque semper plena erat phonascis & musicis, quum in ea arte usque ad fœcunditatem ingenii peritissimus euasisset.Conspiciebatur etiam officina nobilium artificum,quando nullibi libentius pictores,statuarii,scalptoresque gemmarum,& antiquitatis studiosi, monumenta artis deponerẽt,quàm apud Mediceos,qui gentilitia quadam hæreditate, cæteros omnes argutia & subtilitate iudicii præcellere dicerentur.In his enim dignissimarum artium studiis, multus erat Iulianus frater cognomento Magnificus,à quodam uirtutum omnium concentu, mortalium iucundissimus:& Iulius patruelis equestris ordinis è Rhodia militia : qui propter eximiam animi moderationem,rerúmq. peritiam postea pontificatum est consequutus.His egregiis artibus Ioannes quanquàm existimationem(cuius cura in exule debet esse potissima)mirifice sustentaret, sæpe tamen accidit, ut in mediis conuiuiorum apparatibus, obsonatores pecunia deficere.Et quoniam à nimia liberalitate exulantis fides ubique suspecta redderetur,necesse aliquando fuit, exposita in ornatum abaci argentea pocula,in macellis & foro piscario reliquisse. Hæc ingentis & regii spiritus uiri principaliq.uitæ deditum uehementer angebant:quod aut remittenda foret splendidioris uitæ consuetudo, unde nominis famam abunde tueretur,aut creditoribus tam benigne de se meritis omnino decoquendum . Verum tanta erat è uultu semper læto præsentis inopiæ dissimulatio, & aperta contemptio, ut certos eum semper crederes è cœlo prouentus expectare, quibus omnino præstanti fide debitæ pecuniæ soluerentur.Et certe Fortuna,quæ ei summum in terris imperium struebat,eius egestatem miris ac inexpectatis subsidiis sæpissime subleuauit. Quum uero à frugi monitoribus aliquando repræhenderetur, dicere solebat,insignes uiros cœlesti sorte fieri magnos,propterea nihil eis unquàm posse deficere,nisi ipsi animis omnino deficerent. Eo modo inique cum inopia colluctantem illa ipsa Fortuna, quæ spes eius & conatus omnes eluserat,ueluti pudore adducta feliciter erexit.Factus enim est inexpectata Iulii Pontificis liberalitate Bononiæ legatus,atque ei simul magnus exercitus, quo bellum aduersus Gallos gereretur, attributus.Is honos opportuno tempore collatus,& ad recuperandam patriam,& ad parandum pontificatum, & denique ad plenissimam rerum omnium felicitatem, ianuam pandentibus Fatis aperuit.
Discesserat tum forte (ut altius repetamus) Iulius à fœdere ac amicitia

Ludouici, ſpetie quidem, quòd Alfonſum Ateſtinum, qui à Romanis pontificibus Ferrariam beneficiario iure optinebat, aduerſus ſe tuendum defendendúmque ſuſcepiſſet: quum ille terra à Gallis & Pado amne ab ſe profligatis Venetis in Paduſa ſalinas maximi prouentus vſurpaſſet, neque in his rebus uoluntati pontificis obtemperaret. Cæterum in præaltis animi receſsibus grauiores cauſæ pōtificem cunctis ſenſibus peracrem, ſtrenuum, indomitum, uehementer excitabant, ut ſaluti Italiæ mature proſpiceret, diligentiſsiméque caueret, ne deletis Venetis impotenti demū barbaro foret ſeruiendum. Nanque Ludouicus ubi uno ſæcundo prælio Venetas opes contriuit, ac ademptis tot urbibus continentis gentem aduerſo rerum ſucceſſu cōterritam, intra plaudes, ipſasq. Venetias circumflui maris beneficio permunitas compulit, cunctis formidandus euaſerat: præſertim quum ad id bellum Maximilianus Cæſar nihil ferè præter legatos & Auguſti nomen attuliſſet. Nouerat Iulius Galli regis ingenium proferendi imperii maxime auidum: nouerat inexhauſtas Gallorum opes, videbat florentiſsimum Mediolanenſium imperium exactis Sfortianis Galliæ attributum: Liguros uerò ſuos, armis plane domitos, ac arce ceruicibus impoſita in ſeruitutē redactos. Porrò Venetos, quorum toto orbe terrarum, paulò antè ſumma & inueterata fuiſſet auctoritas, unius horæ momento, copiis, imperio, ac dignitate penitus eſſe ſpoliatos. Quibus rebus adductus (uti pium æquiſsimumque & uere Italum pontificem decebat) Venetos, ne ſe tantis fluctibus obrutos, planè demerſos, ac penitus extinctos uellet, ſuppliciter deprecantes, ſubleuandos cenſuit: Legatos eorum in Vàticano adiecta ſolenni precatione pro templi foribus èxpiauit, urbi eorum ſacra reſtituit, itóque ſubinde fœdere, quo illi maris imperium eiurabant, & ſacerdotia ſancto pontificum arbitrio conferenda relinquebant, in amicitiam fidemque recepit. Conatus quoque eſt pertrahere in partes Alfonſum, ut eum à Gallis omnino diuelleret. Sed ille uti Veneti nominis ùetus hoſtis, & diffiſus ingenio pōtificis cum ſeſe Ludouico regi perſoluta pecunia, & ictis fœderibus applicaſſet, ne quid per uim ſibi impoſterum à quoquàm foret timendum, adhortationes ſimul ac minas pontificis, ſub tutela Gallorum longe tutiſsimus ſemper contempſit. Ab his initiis nouum bellum protinus exortum eſt, quo nullum uel atrocius, uel diuturnius in Italia poſt exactos Gothos, maiores noſtri, uel audiendo, uel legendo fuiſſe meminerant. His de cauſis, quas memorauimus, Iulius pontifex Alfonſum Ateſtinum, quòd ad alieni externíque regis auctoritatem ſe contuliſſet, quod ſpreta pontificia maieſtate, dicto audiens non eſſet, quanquàm ab ipſo ſummi honoris cauſa Romanæ eccleſiæ Vexillifer fuiſſet appellatus, uti contumacem & plane ingratum, hoſtem iudicat: in eum diras exercet, & hoſtiliter in eius fines copias inducit. Ipſe conſtitutis urbanis rebus, multaque coacta pecunia, ab vrbe proficiſcitur, Bononiamque contendit, ut in urbe copioſiſsima intentus

tentus in omnes occasiones ex propinquo bellum administraret. Ex itinere autem ab eo discedunt Bernardinus Caruaial, & Federicus Sanseuerinus,& plerique alii Hispani & Galli cardinales deprauati à Gallis,& ab amicitia pontificis diducti: qui quum Cassia uia per Etruriam se ituros (uti commodiore itinere) prædicarent, contra uoluntatem reuocantis Pontificis, per Apuanos saltus Ticinum usque delati sunt, animo agitantes quibus rationib. indici conuentus posset: ut lacerata & conuulsa multis criminationibus pontificis dignitate, alius uti optimus atque sanctissimus Christianis sacris præficeretur. Nec malignis & exitiosis eorum consiliis deerant Ludouicus & Cæsar, qui huiusmodi concilio præter authoritatem, summam etiam uim tantis instructi copiis adhiberent. Porrò Iulius, uti uir acutus & impiger,tatus id quod erat, Ludouicum Alfonso nequaquàm esse defuturum, ut undique magnis præsidiis res gereretur, Ferdinandum Hispaniæ regem nouo icto fœdere sibi coniungit, ea lege, ut ipse ei iura Neapolitani regni authoritate pontificia confirmaret: ab rege uero in auxilium cum quadringentis equitibus cataphractis Fabritius Columna mitteretur,qui tum erat præstantis animi & spectatæ uirtutis imperator. Heluetios quoque ferocissimam gentem, unde sibi sumpserat prætoriam cohortem, agro Comensium finitimos mercede conducit: ut cum duabus legionibus in fines Gallorum Insubrum irrumpant, & ab ea parte, quàm maxime possint Ludouici copias distineant. In Thyrreno quoque mari parat classem, & cum ea Veneti Grillum Contarenum cum duodecim triremibus coniungunt. Huic Octauianus Fregosius, cuius pater & patruus Genuæ tenuerant principatum, præficitur, ut Genuam patriam repetat, & eiectis Gallis uindicet in libertatem. Additur Fregosio M. Antonius Columna, qui cum ala equitum, & cohortibus è Lucensi agro terrestri itinere procedentis classis cursum adæquaret. His rebus constitutis,decretum est, ut eodem quoque tempore circiter nonas Septembres Veneti summa ui & celeritate copiis adauctis Cæsarianos inuaderent, qui ab Verona in Vicentinum & Patauinum agrum cuncta uastantes, sese effuderant: Pontificius uerò exercitus,cui præerat Franciscus Vrbinas fratris filius, in Mutinensem agrum induceretur. Nec mora,ea urbs adiuuantibus Rangonis à pontificiis occupatur. Sed cæteros conatus omnes,& tot diuersi belli apparatus Fortuna, tum Iulio infesta & Gallis plurimum arridens, protinus elusit. Heluetios nanque uti homines uenali militia gaudentes, quum in agrum Comensem descendissent, Carolus Ambosius cum equitatu aduersus eos profectus, ostentata acie,& præbita pecunia facile repressit in patriam. Fregosius uerò & Grillus, quum multis rebus superiores ignaua cunctatione nauali prælio cum Preianne Gallorum archipirata contendere dubitassent, summæ spei uictoriam fœdissime corruperunt. Pari quoque exitu Venetus exercitus Gritto legato,& L.Maluetio duce post summotos & intra Veronæ mœnia compulsos ho

ſtes adeò temere urbem oppugnauit, ut aliquot ibi amiſsis fortiſsimis cohortium præfectis, cum ignominia receſſerit. His aduerſis rerum ſuc ceſsibus commotus Pontifex (qui propter impetum æſtuantis ingenii, ira ac dolore extimulari facilius quàm animo frangi poterat) dum vehe mentibus conſiliis bellum renouat, in morbum incidit ab ipſo graui au tumno in exacta ætate, multa uitæ intemperantia ualde ſuſpectum. Ex aduerſo autem fremere Ludouicus, qui ſecundis belli initiis animum na tura ferocem aperte ſuſtulerat: lacerare famam pontificis: & palàm di ctitare, ſe, qui uti optimo pontifici eiectis Bentiuolis tyrannis Bononiam tradidiſſet, eam protinus expulſo pſeudopontifice Bentiuolis uti opti mis ciuibus eſſe redditurum. Nec mora, Carolus Amboſius cum uali do exercitu traiecto Pado, ad Mutinæ portas delatus, quum nihil ibi proficeret, quod ea urbs magnis Vrbinatis & Baleoni præſidiis teneba tur, ad tertium uſque ab urbe Bononia lapidem uaſtabundus copias pro mouit, præmiſitque Bentiuolos, ut ad portas nouandi rebus ſtudia ciui um excitarent: haud dubie impotenti illa ac immani audacia ſacroſan ctum pontificem oppreſſurus, niſi eum qui armis defendi non poterat, Hiſpaniæ & Britanniæ Regum legati in caſtra ad Amboſium properan tes, minis & grauiſsimis conteſtationibus protexiſſent. Denunciarunt enim conceptis uerbis & rogatis tabellionibus reges ſuos Ludouico, niſi à uexando pontifice protinus abſtineret, ruptis antiquis fœderibus ho ſtes futuros. Eo quoque die ex Venetorum auxiliis equitatus traiecto Pado, & in his ualida Turcarum ala Bononiam peruenit: & Fabritius Columna, qui Fauentiam citato agmine prætervectus feſtinabat, adeſſe nunciatur. Quibus de cauſis Amboſius nefario incœpto deſtitit, in quo fuit occaſio conficiendi belli longe pulcherrima, ſi audax & impius, quàm grauis & Chriſtianus imperator eſſe maluiſſet. Verba etenim le gatorum magnifacienda eſſe iudicabat, ne temere ſuo regi tantum bel lum undique concitare uideretur. Audiebat etiam auxilia undique con uenire, & exercitum Vrbinatis, qui commeatus intercluderet, in tergo eſſe meminerat: ac ſimul certior fiebat Bononienſes, qui verecundia & maieſtate præſentis ægrique pontificis adducti, Bentiuolos à porta re puliſſent, in officio & fide mirifice confirmari. At Iulius vno tempore animi ſimul & corporis ægritudine ſubleuatus, nihil ſeſe animo demittit. Amboſium omneſque minores duces nominatim ſacris interdicit, exer citum auget: & quanquàm duriſsima hyeme (qua gelatus Padus curru lia tormenta ſuſtinuit) ad bellum proficiſcitur, feruidiore quidem ani mo quàm deceret ſenem inualidum, & ſummæ ſanctitatis perſonam ſu ſtinentem, niſi eos impetus in optima cauſa religionis arroganter à Gal lis uexata dignitas excuſaret. Cæterum quum nobiliore conſilio Ferra riam haud magnis eo tempore præſidiis atque munitionibus firmatam inuadere debuiſſet: inde auerſus perfidioſis artibus Alidoſii cardinalis, Concordiam & Mirandulam ad Gabellum amnem expugnauit: haud

I ſatis

satis decora præmia pro tantis apparatibus atque laboribus: nihil præsertim Ambosio sese ex hybernis explicante: qui importuno tempore amoribus & luxui deditus, paulò post inertiæ apud Ludouicum accusatus, defensionem præoccupante morbo, Corregii moritur. Capta Mirandula, Iulius haud dubie frigoris duritie superatus, uti uictor Bononiam est reuersus. Nec multo post eius copiæ apud fossam Giliolam ab Alfonso, qui eas dissipatas in hybernis, & securius epulantes adortus fuerat, cæsæ fusæque sunt. A' parte alia Ambosio mortuo Gallici belli curam suscepit ipse Triuulrius vetus & summus imperator. Is singulari peritia, grauitate, fortunáq. ad conficiendum bellum progressus, semper opportune castramerando, semper firma acie ductando agmen, ita Iulium exterruit, ut retro Rhauennam recedendum putarit. Vrbinatem uerò adolescentem, quod Fabritius finito stipendio discessisset, in eas difficultates compulit, ut reiectum ad Bononiæ mænia, instando premendóque tormentis, castris, magnáque parte exercitus exuerit. Ea uictoria, admirabili ducis consilio parta, sine uulnere militum Gallorum, Bononiæ portas Bentiuolis aperuit, quum Alidosius legatus neque præsidia ex fidelibus parasset, neque commeatu muniisset arcem, & ipse ex conscientia scelerum inuoluto capite profugisset. Fuit adeò fœda fuga pontificii Venetique exercitus, ut si Triuultius uestigiis inhærere uoluisset, haud dubie pontificem cum imbelli turba sacerdotum esset oppressurus. Sed uir pia grauitate, uictoriæ modum imposuit. Alidosium uerò ex fuga Rhauennam delatum, quum in sago militari, abiectis honoris insignibus mula uectus, ut se expurgaret, ad Iulium in arcem pergeret, sors scelerum ultrix, Vrbinati prætereunti forte obtulit. Et ab eo confestim nihil contra molientibus custodibus corporis, trucidatur. Impurus certe sacerdos, & mortalium nequissimus, quique eam Iulio & Vrbinati, infido peruersóque ingenio, cladem peperisset. Iulius & fratris filii facinus, quamuis ab omnibus probaretur, & alumni sacratíque uiri cædem ægerrime ferens, magnis itineribus Romam contendit.

Tum uerò Ludouicus & cardinales qui à Iulio discesserant, successu rerum elati, quin concilium indicerent, minime dubitarunt. Nihil enim in affectibus mortalium magis spiritus efficit insolentes, quàm ipsa victoria. Nomine igitur Ludouici & Cæsaris atque item cardinalium uictus pontifex ad concilium, quod ad Kalendas Septembres futurum esset, euulgatis super ea re tabulis, euocatur: Pisis sedes deligitur. Vbi censoriis legibus descriptis, sacerdotum omnium mores essent corrigendi & statuenda multa quæ ad dignitatem Christiani nominis pertinerent. Erat concilii princeps Bernardinus Caruaial inter cardinales genere, literis & multis legationum honoribus clarus, cæterum natura admodum uentosus, & perditus ambitione. Huic Sanseuerinus uersutus ingenio, pontificatum desponderat, adulandóque & propinquas spes ostentando, cum gloriæ & summi imperii dulcedine prorsus infla-

uellet: ne qui sedem locumque inimicis suis incaute fortasse præbuisset, ab sera demum pœnitentia contumeliosissimi & execrabilis facti, quo cuncta plane essent ruitura, author extitisse diceretur: sed ingentes Gallorum opes, atque ea præsertim recens uictoria, aures Soderino præcluserant. Itaque acuti uehementisque ingenii pontifex, uti erat in ulciscendis iniuriis acriter exardens, excidium ei comminatur, & ad declarandum odium, Ioannem Medicem legatum Bononiæ constituit, Soderino maxime metuendum, ut pote qui unus amplissimas haberet facultates ad euertendum eum statum ciuitatis, quem Soderinus ex inimicissimis Mediceo nomini, clientibusque suis antea constituisset. Optimates enim (ut diximus) aut magna ex parte ex propinquis Mediceorum censebantur, aut ex his erant, qui propter dictaturam, inimici Soderino facti, eius decretis atque sententiis in Senatu aduersari, eiusque potentiam haud obscure labefactare consueuerant, dulcissimaque erat apud populum memoria Medicei principatus, & Laurentii præsertim, qui singulari uirtute atque modestia ad clauum reipublicæ sedendo, ciuitatem in maximam authoritatis & rerum omnium amplitudinem perduxisset. Interea cardinales ad concilium Pisas peruenêre, quibus aderat præsidio Odettus, cognomento Lotrechius quadringentos equites cataphractos secum trahens. At Florentini optimates, ubi nunciatum est aduentare Gallicum equitatum, qui Pisis hyemaret, uti de retinenda ea urbe solliciti, Soderinum adeunt, imprudentiam eius incusant, qui eam urbem uix per quatuordecim annos ferro fameque domitam dudum recepisset, incaute admodum incertæ fidei cardinalibus externisque hominibus esset concessurus. Nec mora coacto senatu, omnium fere suffragiis legati ad Lotrechium, & ad cardinales decernuntur: qui denuncient, nequaquàm placere populo Florentino, ut copiæ militares intra fines recipiantur, propter acerbissima in se Pisanorum odia, qui nulli omnino occasioni, ut amissam libertatem recuperarent, defuturi esse uiderentur, sacerdotes enim Pisis Florentino præsidio satis tutos & incolumes & liberos futuros, si tranquille ac religiose de diuinis rebus, potius quàm de humanis contentionibus disputare decreuissent. Id decretum Soderini existimationem, qua plurimum apud ciues uale re Gallis uideri uolebat, uehementer imminuit. Quam obrem conatus est & fœdiore quidem consilio, ut magis Gallis faueret, eum conuentum Florentiam omnino reducere, ubi ceu in amplissima urbe nihil esset necesse armatis præsidiis tueri sacerdotes, quandò nulla à quoquàm timenda iniuria uideretur. Id à Gallis probabatur, & cardinalibus etiam mirifice placebat: utpote qui propter urbis dignitatem concilio clariorem famam acquiri facile intelligebant. Sed iidem optimates amici Mediceorum qui de præsidiis impedierant, & huius quoque consilii, uti inutilis & importuni mentionem uno subselliorum strepitu sustulerunt: quasi ciuitatem cum omnibus Christianis fœdere coniun-

ctam, & pontificio nomini semper amicissimam, si dissidio sacerdotum & Schismati in ea locus praeberetur, & nouo simul bello, ac diris mox & execrationibus iure alienati iratiq. pontificis obiectaret. Itaque quum Pisis sine praesidio septem cardinales cum paucis episcopis desertissimo conuentu habito cuncta infauste aduersus Iulium molirentur, grauis etiam tumultus in ponte Arni (casu an consilio incertum) inter Gallos & Pisanos, gladiis utrinque districtis exortus est. In quo nonnullis utrinque vulneratis, ipse Lotrechius summum uitae periculum adiit, seruatus haud dubie adcursu filii praetoris, qui ad dimouendam turbam in confertos equum adegerat. Qua ex re tantus repente timor omnibus est illatus, ne per proditionem Iulio dederentur, ut mox Pisis excedendum putarint, atque inde continenter Mediolanum ad renouandum ibi concilium effuso cursu se receperint. Fuere qui existimarent Soderinum non sua uoluntate locum dedisse concilio, sed uehementi impulsu Francisci fratris cardinalis, qui erat Gallicae factionis: & praeclara simulatione ab his qui discesserant impetrarat, ut ipse apud Iulium relinqueretur ueluti consiliorum omnium certissimus speculator. Erudito nanque uersutoque ingenio propter incertos rerum exitus, pilei dignitatem grauibus periculis implicare noluerat, sed tacitus callido sensu quorsum is conuentus euaderet, in utrunque casum consilio paratus expectabat. Non absurda etenim ratione ad pontificatum poterat aspirare, si forte Iulio sede pulso, ipse ueluti medius Iulianorum simul amicitia, & Gallorum ope, & totius demum Etruriae studio subnixus, sese candidatum dissidentibus cardinalibus ostendisset. Hic uir enim acutus & excellens, nisi insignes animi uirtutes incredibilis auaritia defoedasset, dicere erat solitus. Nihil homini petenti excelsa, & praesertim in hac aulae fortuna uersanti, uel usu melius, uel expeditius esse, quàm duabus omnino sellis sedere, si absque certa offensione fieri posit: quoniam nihil unquàm ex toto in alterum aleae euentum sapienti periclitandum esse uideretur. Suscepta legatione Ioannes, & amici pariter & clientes eius, in spem haud dubiam recuperandae patriae cogitationes erexerunt. Ipse cum exercitu longe omnium ornatissimo initio hyemis ad oppugnandam Bononiam est profectus. Imperii nomen penes Raymundum Cardonium fuit uirum hercle nobilem: sed ciuili potius quàm militari glória florentem. Caeterum uires & consilii summa in Fabritio Columna, Petróque Nauarro plurimum eminebant, quos uti militiae magistros Cardonio Ferdinandus addiderat. Quum in Galliam togatam ex Picaeno Vmbriáque esset peruentum, Nauarrus à uia Flaminia dextrorsum in Ferrariensium fines diuertit, & Bastiam hostilis agri propugnaculum ualidissimum tormentis adortus expugnauit, fortissimis defensoribus cum duce Vestidello ad unum interfectis. Inde ad Bononiae moenia exercitus est perductus, & à porta quae Florentiam ducit, oppugnatio coepta. Erat in fama terroreq. hominum Nauarrus, qui ab admirandis artibus

turrium atq. arcium euersor esse dicebatur; quoniam Neapoli duas arces excauatis subter cuniculis, & succenso intus tormentario puluere stupentibus cunctis ui furētis ignis in altum eiectas radicitus excidisset. Is ad eam muri partem, cui coniunctum erat Baracani sacellum Mariæ uirgini dedicatum, cuniculos agebat: non longe uero cum è summis collibus, tum productis ad uineas tormentis mœnia quassabantur. Contra Bentiuoli ualidas Germanorum & Gallorum manus introduxerant, clientes armauerāt, & apertis occultisq. præsidiis tota urbe collocatis, sese aduersus hostium uim & ueterum inimicorum egregie tuebantur. Erat populus Bononiensis ingenti metu perculsus, & in primis uiri patritii eo periculo uehementissime terrebātur, quod aduersus sacrosanctum pontificem, atque eundem quidem qui paulò antè ab omnibus ciuitatis liberator fuisset appellatus, ingratissime & scelestissime rebellassent, arcem ab eo conditam euertissent: & denique statuam ipsius æneam templi fastigio detractam, & uariis fœdatam ignominiis, ad extremum in tormēta conflauissent. Quibus de causis Ioannes legatus ne Bononienses uelut i desperata uenia animos despondèrent, & propterea obstinatius defensionem pararent, ubi per occasionem poterat, optimis ciuibus significabat, pontificis animum egregie delinitum: omnibusque ueniam esse propositam: quoniam pro comperto haberet, nihil earum contumeliarum publico factum cōsilio, sed temeritate potius ac impetu plebis cum semper imperitæ tum in omni nouarum rerum motu absq. ulla iudicii ratione gestientis, omniáque proinde probe excusata atque expiata fore, si uel oppreßis uel eiectis tyrannis, externarumque gentium omnino pulsis præsidiis cum certißima etiam spe præmiorum ad ueterem bonisq. omnibus exoptatam libertatem rediissent. Erāt enim apud legatū plerique uiri nobiles, qui à Bentiuolis capta urbe & occupata republica, in castra se contulerāt: & in his Alexander Pepulus, Hercules Marescotus, & Camillus Gozadinus, qui propinquos & pontificio nomini amicißimos, ut se à sæuißimo dominatu quatuor tyrannorum in tanta diuinitus oblata occasione liberarent, hortabantur. Siquidem quatuor liberos Ioānes exilio moriens reliquerat: Hannibalem, Alexandrum, Galeacium & Hermetem. Sed Alexander sicuti religione ciuiliq. humanitate maxime erat insignis, ita Hermes uti uir militaris crudelitate cæteros anteibat. Quassabatur maioribus tormentis murus ab ea parte qua à propugnaculo & porta sancti Stephani dextrorsum sese inflectit, & in eo quoque tractu ad Baracanum (ut diximus) sacellum cuniculos agebat Nauarrus, quibus Galli & Germani pari conatu & diligentia excauatis subter domos cōtrariis cuniculis occurrebāt. Præerat præsidio Alegria dux vetus & impiger, & cunctis Italiæ bellis exercitus, aderantque fortissimi alarum legati Faieta, & Vicontius, cui à terribili audacia magno diabolo cognomen fuit, & cum his duo Bentiuolorum clientes summæ fortitudinis, ac ingentis corporis centuriones, Spinacius & Agamem-

non,qui cum audacium gladiatorum cohorte in periculosis muri locis ante alios uersabantur.Forte ad propugnaculum dilacerato muri latere,haud difficilis uisus est Hispanis militibus ascensus.Itaq.repente expediti nonnulli priuato consilio ignaris ducibus superata fossa, locum subeunt,& celeriter in propugnaculum euolant, occurentesq́. Gallos cataphractos egregie sustinent:& mox repulsos adempto alæ uexillo præcipites agunt. Erat iam in summo Hispanicum uexillum sociis pariter atque hostibus conspicuum: eratq́ue propterea in urbe tumultus ingens, & magnus fiebat undique in eum locum ab omnis generis hominibus concursus. Foris uerò ita alacritas inopinata cunctorum animos ceperat,ut spes occupandæ urbis non modo militi, sed ducibus ipsis oblata uideretur.Sed quoniam cœpta sine certo consilio fortuna plerunque destituit,non multo post inde Hispani impetu maioris tormenti, quod ab Alegria in propugnaculum ab idoneo loco fuerat directum,cum miserabili cæde exturbati,& in fossas præcipitati sunt.Neque foris tum paratæ erant legiones, ut murum inuaderent:quoniam neq.duces iusto prælio quicquàm eo tempore tentandum censuerant: ut pote qui iam prope perfectis cuniculorum operibus tutiorem occasionem expectarent: & pro comperto haberent tales intra quassatum murum ab hoste erectas esse munitiones, eóque ordine militari cohortes in acie cum tormentis ad tuendum locum esse constitutas,ut nulli perito rerum bellicarum dubium esset, quin uel semel per ruinas ingresis multo maximæ peruadendi in urbem difficultates relinquerentur.Igitur multis rebus frustra tentatis,reliquæ spes omnes ad cuniculos reciderant:in quorum opere adeò multus erat Nauarrus,ut propter felicem & spectatam multis in locis industriam cæteri duces, & ipse præsertim Ioannes legatus urbem aut nullo aut uno maxime eius uiri consilio atque artificio capi posse existimarent. Nec defuissent mirificis operibus euentus, nisi omni humana ui potentior Deorum immortalium uoluntas ab ea insigni urbe presentem cladem auertisset.Factũ enim est Deiparæ uirginis præsenti auxilio,quum suum sacellum egregie tueretur, ut subditis ignibus,exardentéq.intus repente tormentario puluere, totum Baracanum radicitus conuulsum, flammarum uiolentia in sublime iaceretur: sed adeò composite cõcideret,ut directis & exæquatis ad libellam angulorum lateribus, Deæ manu repositum esse crederetur. Mirum enim dictu, miles inter fumum & ruinas procidentis propugnaculi irrumpere paratus,interiora urbis & positas in acie hostium cohortes, per hiatus effracti & patentis muri,in eo subitæ rei momẽto late conspexit:& mox tanto miraculo tardatus exclususq́ue est. Ab ea die Bononienses magis ac magis captis religione animis sacellum collatis undique donariis in luculentiorem formam exornare,adiectaq́ue testudine & sacra porticu proferre cœperunt.Dum hæc ad Bononiam geruntur Heluetii hortante pontifice, & magna pecuniæ præmia stipendii nomine summitente,

bellum

bellum (uti superiore anno fecerant) in Insubria renouarunt: à Verbanóque lacu descendentes, fugatis undiq. Gallorum præsidiis ad Mediolani usque mœnia delati sunt. Hisdem quoque diebus Veneti Brixiam recepêre opera Aloisii aduocati militibus per Garzette amnis fornicē, qui urbem illabitur, introductis. Nec defuêre Veneto populi studia: statim nanque equitibus Gallis cum Aluda præfecto interfectis, aut captis, lilia gallica ubique derasa, & Veneti leones tota urbe repositi: cœptæq. proferri munitiones ad arcem, ut egressus in urbem uenturo hosti ab ea parte præcluderetur. Tantis undique circumiectis & prementibus ex propinquo hostibus, Galli diffisi opibus suis haud dubie Cisalpinæ Galliæ imperio cessissent, nisi eos in ipsi belli consiliis hæsitantes ad spem ingentium uictoriarum unius iuuenis ducis inuictus animus erexisset. Hic est ille Gasto Foiseius imberbis adolescens, antè imperator quàm miles, antè triumphator, quàm à uictore exercitu acclamatus imperator. Cuius uirtutem adeò intemperanter Fortuna extulit & extinxit, ut cum nullo mortaliū utroque uultu uelocius atq. vehemētius lusisse uideatur. Gasto cōiunctis undiq. copiis contra Heluetios profectus circa Mediolanū ita eos equestribus præliis fatigauit: ut ab agmine uexillisque discedere nō auderent, quum inermes & dispersi pedites, à cōfertis cataphractis equitibus facile cæderentur. Quibus præliis Baiardi & Baronis Contini singularis virtus enituit. Sed Continus quum maiore animo quàm consilio hostes persecutus in villam irrupisset, circumuentus ab hostibus interiit. Cæterū Heluetii uicti asperitate hyemis, annonæ penuria subacti, & frequentibus equitum præliis sæpe cum incōmodo lacessiti, quum neque tormenta, neque equites, neque ullum omnino iustæ expeditionis apparatū attulissent, uti superiore anno fecerant, cuncta in reditu diripientes, uexillo domum uerterunt. At Gasto Foiseius repressis Heluetiis nihil cunctandum ratus, ut Bononiam obsidione liberaret, nulla interposita quiete, quum nullam à milite uel duræ hyemis, uel difficilium itinerum, uel pristinæ defatigationis excusationē reciperet, eò magnis itineribus contendit: tanta celeritate incitatis ad festinandum omnibus copiis, ut neq. uiæ militares admodum lutulentæ, neque inflati amnes, neque longissimæ noctes quicquàm impedirent, quo minus tormenta ænea, non modo legionibus in cursu, sed ipsis etiam equitibus æquarentur. Accidit autem id quo nihil ætate nostra admirabilius in re bellica fortasse contigit: ut nihil prorsus sentientibus Hispanis interdiu instructáq. acie uiginti amplius cohortes, & sex mille equites, & magnum tormētorum & carrorum numerum trahens, Bononiā sit ingressus: quum Fabritius & Nauarrus uigilātissimi homines, tot sæpe equitum turmis per agrum Transrhenanum emissis, nihil de eius aduentu unquàm præsensissent. Etenim Foiseius nuncios omnes & literas, & totam denique sui famam incredibili celeritate præcurrerat: & tantus erat amplissimæ urbis ambitus, ut uix à tribus portis sine periculo unis castris posset obsideri. Postero igi-

tur die Græcus eques à pontificiis exceptus, quum interrogaretur, ex cũ ius ducis ala esset, & quæ Gallorum, Bētiuolorumque consilia & apparatus in urbe essent, dixit se cum ala Biarner (qui ipsius Gastonis erat legatus) pridie cum exercitu urbem ingressum, nihilque propterea, uti nouũ militem de Bononiensibus rebus habere compertum. Quibus uerbis ad duces Ioannemque legatum sedulo delatis, & subinde emissis inquisitoribus, cognitum est per agrestes Foiseium cum magnis copiis aduentasse: & perpetuo cursu intrasse urbem, ut cum Hispanis absque ulla dubitatione prælio decertaret. Itaque in consilio decernitur, retro castra ad forum Cornelii esse reducenda, ne cum ualidissimo exercitu ante mœnia populosissimæ urbis contra disciplinam iniquissima loci conditione dimicare cogerentur. Fuēre qui existimarent Foiseium omnium longe pulcherrimam potiundæ uictoriæ occasionem, quam insigni celeritate peperisset, eius diei mora corrupisse: quãdo ea tantum nocte fuerit quiescendum, & in albescente statim cœlo tribus portis erumpendum in hostes, qui ignari ipsius aduentus à multa niue tum forte cœlo delapsa, in tentoriolis torpentes & gelidi, nequaquàm tantarum copiarum impetum laturi fuisse uiderentur. Sed Foiseius suadente Alegria nequaquàm præpopero, sed graui admodum consilio ante omnia cognoscenda sibi hostium castra, consilia, uires, ac incitandos Bononiensium animos, & nouum quem aduxisset exercitum, tantis interibus fatigatum, bidui quiete omnino recreandum esse iudicarat. Itaque Fabritius atque Nauarrus, cura primi & magis impediti agminis Cardonio attributa, tormenta sine tumultu reducunt, atque omnibus belli artibus dissimulato metu, & ostentata ultro cupiditate conferendæ manus, retro abeunt, ita utrinque à uia media militari cõplanato itinere, ut instructa acie, & equitatus pediti, & uterque tormentis in medio receptis, præsidio essent. Erupēre in abeuntes Galli equites, cibariàque relicta in tabernaculis diripuēre: quos intemperantius secutus, & postremis imminentes, Malatesta Baleonus impiger adolescens, qui nouissimum cogebat agmen, subito adortus late cæcidit & repulit. Foiseius hoc uno contentus, quòd Bononiam obsidione liberasset, repulsosque hostes tota pene illa ueteri bellicæ uirtutis extimatione spoliasset, multis de causis Hispanos sibi in præsẽs relinquẽdos, & Brixiam omnino conuolàndum esse existimauit, ut per arcem urbem reciperet, priusquàm ea uel oppugnata uel obsessa dederetur, uel urbs ipsa maioribus Venetorum præsidiis confirmari posset. Ergo eadẽ alacritate raptato exercitu, propositis ad excitandos milites ingentibus præmiis Pado superato Brixiam contendit. In itinere autem admirabili quadam felicitate, Fortuna, quæ in Foiseio adiuuando ornandoque una maxime celeritate gaudebat, Paulũ Baleonum obtulit: qui cũ aliquot cohortibus & ualido equitatu Brixianis rebus præsidio ire maturabat, ignarus earum rerum quæ Bononiæ acciderant, & nihil minus timens quàm Gallorum occursum: quos è superiore Insubria profectos, uix dum Bononiam

noniam perueniſſe crediderat. Itaque ad turrim quæ Magnanimi dicitur, non longe ab Atheſi tumultuario atque inopinato congreſſu antecedentium equitum pugna committitur, ita ad tubarum cantum euocatis & coactis utrinque militibus, ut ardentius pro eo numero concurri dimicarique nequiuerit. Sed Gallis ceſſere Veneti, nequaquàm animis ac uiribus pares, ut pote qui nihil tale timentes, ueluti in inſidias præcipitati, armatis inſtructiſque hoſtibus occurriſſent. Capitur Guido Rangonus, cæteri ferme omnes terga uertunt. Paulus tamen intrepide à tergo inſtantes prementéſque ſuſtinet, præbetque ſpatium ſuis ſeſe explicandi, qui per nota uada fluminis Atheſis euadebant. Superuentu vero Foiſei & recentis alæ, Paulus cum globo ſuorum ad amnē ſe proripuit, eóque tranato ſeruatus eſt. Hic inſperatus nouæ uictoriæ prouentus (ut eſt natura mortalium, quæ improuiſis uehemētius afficitur) Foiſeio incredibilem attulit uoluptatem: ſimúlque iuuenem gloriæ auidum magis ac magis accendit, ut interceptis his auxiliis ad opprimendos Brixiæ Venetos maiore adhibita feſtinatione maturaret. Nec feróci ingenio alta atque ardua meditanti Fortuna defuit. Nam ubi Brixiam peruenit, aduocata militum concione, eos alacriter eſt cohortatus, ut poſtquàm ad locum præmiorum fæcundiſsimo ſucceſſu perueniſſent, ſecum paulùlum adniti uellent, impigréque pugnare, ut mox tantorum itinerum incommoda ditiſsimæ urbis ſpoliis reſarcirent: his magno ſtudio acclamantibus, & quò uellet ſe irrupturos ſublata manu ſignificantibus, cataphractos dimiſsis equis ante pedites in prima acie collocat, hos iūctim ſubſequi Germanos & Vaſcones iubet, atque ita arce torrenti ſimilis in urbem prorumpit, ſtratóque Veneto præſidio, quod ſeſe obiecerat, ac ingēti omnis generis hominum multitudine crudeliſsime trucidata, urbe potitur. Tum uere uidere licuit quanta feritas atque ſæuitia auariſsimis uictorum militū animis eſſet inſita, nulli nanque ætati uel ſexui, nullis templis, nullis uel ſacratis corporibus crudelis ira pepercit. Captus eſt Andreas Grittus ſummæ uirtutis ac authoritatis Venetus legatus. Ipſum uero Aloiſium aduocatum, qui ad Venetos defecerat, ex fuga retractum & carnifici traditum Foiſeius auidis oculis in fruſta diſſectum ſpectare ſuſtinuit. Septem diebus in eius urbis direptione conſumptis, Foiſeius ad hoſtes feroci citatóque agmine in Bononienſem agrum eſt reuerſus. Terruerat iam omniū animos cum felicitate rerum geſtarum, tum una maxime celeritate, qua uehementer uſus, ubique hoſtium conſilia præuerterat, ita ut hyberno tēpore geri poſſe bella docuiſſe diceretur, quum antea milites ſemel in hyberna deducti, ueluti ſacris occupati feriis, nunquàm inde, niſi iam plane adulto & florēte uere, educi cōſueuiſſent. Habebat tum caſtra Medices legatus ad Butrium, & quum Foiſeius Brixiam contenderet, in conſilio fuerat agitatum, an traiecto Pado cum parte copiarum Brixianorum periculo foret occurrendum. Sed cunctatius deliberantes feſtinantis Foiſeii geminata uictoria ab ea dubitatione

& Gallicæ militiæ peritissimos duces, temere ex iniquo loco minime inuadendos esse prædicabat. Dirempto equestri leui prælio Foiseius directis itineribus sub Foro Cornelii ad læuam promouit castra, eo consilio ut ad expugnandam Rhauennam maturaret, ratus aut cessuram urbem non multum muro ualidam magnis uiribus oppugnanti, aut si hostes auxilio ire pergerent, adfuturam occasionem uniuerso prælio dimicandi, quam sibi cunctis artibus parandam arbitrabatur, quando collatis semel signis nihil omnino de uictoria dubitaret. Erat enim rebus ferme omnibus superior, tormentorumque præsertim apparatu, quæ non uti apud Hispanos tardissimis boum iugis, sed insuefactorum ac agilium equorum ceruicibus trahebantur. Habebat & leuem armaturam equestrem dimidio ampliorem, & multo etiam exercitatiorem. Sed præcipuum robur erat in Germano pedite ueterano, omni armorum ornatu conspicuo, qui duodecim quingenariis cohortibus, & exercitus & castrorum frontem obtinebat, cuique nulli milites stabili & campestri in acie pares futuri viderentur. At legatus & pontificii Hispanique duces de itinere & de toto Foisei consilio coniectura iudicantes, M. Antonium Columnam summæ spei Romanum ducem Rhauennam mittunt. Eius alæ equitum adiungitur Petrus Castrius leuis armaturæ equitum præfectus, & cum eo fortissimi centuriones cum cohortibus Paredes & Salazarius. Quibus ire dubitantibus singuli duces & ante alios legatus iureiurando pollicentur, se quum periculum urgeat, neque eam urbem neque ipsorum præcipue salutem esse neglecturos. Porrò Foiseius Rhauennam delatus, prolatis statim tormentis, tanta ui quassare mœnia est adortus, quanta maxime ab ullo alio duce, qui interfuerant, vllibi factum fuisse meminissent. Dirutis nanque muris, & nonnullis hostium in opere & defensione uersantibus ad ingeminatos tormentorum ictus interfectis, triplici acie instructa murum subiit, tanta alacritate & contentione militum, ut quisque, quo magis in oculis ducis esset conspicuus, ante alios efferendo sese prægredi conaretur. Diuisus enim erat labor inter nationes, ut sublata penitus inuidia, omnes honore simul atque periculis æquarentur. Denos quoque equites cataphractos singulæ turmæ ex fortissimis iuuenibus tribuerant, qui ante pedites dimissis equis grauioribus protecti armis subibant. Certatum est aliquot horis utrinque uehementissime. Non deerat enim sibi in tanto rerum discrimine Antonius & cæteri duces, qui ab idoneis locis tormenta maiora minoráque incessanter emittebant, & è summis ruinis sulphureos globos saxáque & ingentes trabes prouoluebant. Sed magno usui erat eximiæ magnitudinis ænea colubrina, quæ ab angulo propugnaculi in latus subeuntium agminum sæpius emissa, multos miserabili strage edita uiolenter abripuit, & fossam fœde laceratorum militum cadaueribus repleuit. Desiderati sunt plerique uiri fortes, & in his Spineus tormentorum magister, uir summæ authoritatis ac industriæ, & Satillonus inter

præfectos equitum clarißimus. Ex his uerò qui in muro propugnabant, periêre duo Dentitii fratres Neapoli honestißimo loco nati, quum alter in locum tormento interfecti & iacentis ad pedes fratris, ad non dubiam mortem ac laudem intrepide succeßisset. Foiseius cum detrimento repulsus, ubi didicit Fabritium atque Nauarrum cum omnibus copiis aduentare, qui exaudito tormentorum frequenti reboatu, & animaduerso Rhauennatium atque præsidii periculo castra promouerant, à Rhauenna propere discesßit, ne interclusus, si diutius hæreret, sibi necesse foret ancipiti prælio decertare. Fata quoque quæ omni humana ratione uehementius impellunt, eum haud dubie uel inuitum in eos campos pertrahebant, qui essent & ab eius interitu, & ab inusitata, cunctisque prope gentibus funesta clade nomen habituri. Educto exercitu validam manum in tergo constituit, quæ erumpentes è Rhauenna hostes conuersa fronte sustineret. Peruenerant pontificii ad Roncum usque amnem, qui Vitis antiquitus fuit, quum biduo ferè continenter & in agmine & in ponendis castris equestri prælio decertassent. Erat in fronte amnis, iuxta cuius aggerem Nauarrus peditatum omnem depresso loco collocarat, eumque præsepserat paruis curribus, quibus ingentia uenabula erant præfixa. Equitatum in tria diuisum agmina Fabritius Padulius, & Caruaial idoneis in locis instructa acie conglobarant. Toti uerò leuis armaturæ equitatui præerat Daualus Piscarius Fabritii gener, qui ab his infaustæ militiæ primis stipendiis, summorum postea ducum gloriam æquauit. Relinquebatur Foiseio exigua spes parandi comeatus, quum magis ac magis à Ferraria Padóque discederet: propterea uel ob id etiam maturius confligere properabat. Venerat ad eum Alfonsus Ferrariæ princeps præcipua belli causa, ut quam debebat regi de se bene merito præsens operam præstaret, ornatißimamque alam & magnum tormentorum apparatum adduxerat. Huic & Senescalco Normanniæ cura primæ aciei fuit demandata, secundæ & tertiæ præfuêre incliti duces, & ante alios Alegria atque Palicia, qui erant omnium & ætatis honore & rebus gestis longe clarißimi: Ipse Foiseius, ut imperatorem decuit, nullum sibi certum locum desumpsit, sed cum turma nobilium prouectus ad singulos ordines animo maxime excelso & sermone alacri modo Germanos & Italos, modo Gallos & Vascones hortabatur, ut intrepide cum his congredi uellent, qui tantum cum Pœnis & Mauris inermibus in Africa pugnare assueti, uix primum ueteranorum militum impetum essent laturi: peruentum iam esse ad laborum finem, & parata esse præmia, quæ non modo meritis, sed ipsorum etiam uel immodicæ cupiditati ad sacietatem æquarentur, si opinionem quam ipse de omnium uirtute, facto sæpe periculo cumulatißime concepisset, uti uiri fortißimi minime fefellissent. Erat Foiseius imberbis adhuc, & præclara facie maxime decorus, sed micantibus oculis à generosa militarique ferocia ualde terribilis, & quod spes ipsas & studia militum ue-

hementer

hementer excitabat, dux etiam fortunatus ab omnibus habebatur. Incitatis ad prælium militibus, tormenta unius præcipue Alfonsi consilio amnem, loco mare uersus à castris hostium inferiore, sunt traducta, quæ mox ille ita magno in obliquum circuitu prouexit, ut in latus & terga hostium citatis iumentis uerterentur. Interim Germani subitario ponte, Vascones & reliquus peditatus humilibus uadis amnem transibant; equitatus turmatim ab omnibus locis in aduersam ripam absque ullis incommodis euadebat. Leuis autem armatura equestris, utrinque latus effusa ita pugnam ciebat, ut prospectum, uti planis accidit in locis, speculantibus ducibus adimiret. Iam pilæ Gallicæ ingenti strepitu maioribus tormentis emissæ, multa strage equorum atque hominum edita, per medias acies prouolabant. Iam Gallicus equitatus fermè omnis, peditatus uerò magna ex parte, flumen transierat. Iam denique prope ipsum ardentis prælii discrimen erat peruentum, quum Fabritius acri iudicio uictoriæ diffisus, Nauarrum uehementer est obtestatus, ut sese tandem inde expediret, & cum dimidiato hoste potius quàm cum integro congredi uellet, neque amplius cunctaretur, sed peditatum confestim uersus amnem in hostes educeret, se quoque statim eò cum uniuerso equitatu illaturum signa, atque ita disiunctos & in transitu hærentes ac impeditos in flumine facile concisuros. Sed Nauarrus fatali pertinacia, salutari consilio nequaquàm animum inflexit, utpote qui sub aggere depresso tutóque loco constitutis legionibus sibi omnino expectandos hostes, non ultro inuadendos importuna ratione decreuerat, ita ut exitiali proposito deseruiret, nihil tanta & miserabili equitum clade commoueretur. Confisus etenim mirifice militum uirtuti & carrorum item munimentis, in animum cæca obstinatione peruersum induxerat, se deletis etiam equitib. uno incolumi peditatu uictoria haud dubie, nequaquàm communicata cum sociis laude, potiturum. Adiuuit etiam obstinati hominis insaniam suorum tormentorum respectus, quæ perite collocata, emissaque strenue Gallicum peditatum, ueluti clades alternante fortuna, perquàm effuse prosternebant. Fabritius fremens & gemens, ubi totum equitatum animaduertit ingenti ea clade perturbatum, & multos duces in oculis crudeliter interfectos, ne inglorius caderet, cum globo reliquorum equitum in confertos hostes incurrit: ubi cum ad interitum suorum aliquandiu pugnasset, ab Alfonso captus est, & à Gallorum iniuria, id ipso obnixe deprecante, egregia fide seruatus. Eadem consilii fortuna Padulium excepit, quum alas secundæ aciei per campum fossis & uepribus impeditum nequaquàm conferto, sed dissipato agmine, ueluti desperato meliore exitu, protinus induxisset. Captus est & Daualus Piscarius fusa uniuersa leui armatura equestri, multis susceptis uulnerib. egregie repugnans. Cardonius uerò ipse inusitata tormentorum clade consternatus, uix mentis compos inauspicati imperii relictis insignibus, & cum eo Caruaial tertia acie fermè integra, & Antonius simul Leua, qui

postea raræ felicitatis dux euasit, continenti cursu profugêre. Tum uerò appropinquantibus Germanis Nauarrus insigni quidem, sed nimis fera uirtute, legionibus suis prælii signum proposuit. Strauerant solo prona corpora suopte ingenio milites, ut præteruolantes ferreas pilas euitarent. Itaque sese atque hastas protinus erexêre, tantáque animorum alacritate Germanos inuasere, ut nunquàm ab ulla hominum memoria aut ferocius aut acrius sit concursum. Accidit autem ut ante ordines progreßi duo longe omnium nobilißimi duces, armis cristísque conspicui inter se ex prouocatione decertarint, Iacobus Empser Germanus, Hispanúsque Zamudius, sed cadente Germano utraque acies statim procurrit, cæsíque sunt utrinque fermè omnes noti Centuriones, uixque Germanus confertißima sua phalange, Hispanorum uim ac audaciam sustinebat, quum inclinati plerique scutisque protecti, subter hostium hastas inermia femora breuibus gladiis fodiendo, cædendoque ad mediam fermè aciem peruenissent. Non procul inde Vascones occupata uia, quæ inter aggerem ac ipsum flumen intererat, Italicas cohortes, iam multo à tormentis detrimento accepto perturbatas, clamore edito sunt adorti. Sed ubi emißis sagittis ad manus est deuentum, uti hastatis & densa acie præmentibus impares, facile sunt repulsi. His opem tulit Alegria cum recenti ala equitum supra insitam uim domestico etiam dolore concitatus. ardebat enim incredibili cupiditate sumendi supplicii de Ramazotto eiusque cohortibus, à quibus superiore anno ad Ferrariam Melious filius pugnacißimus iuuenis seditione militari fuerat interfectus. Sed irrumpentem & cohortes lata strage edita prosternentem, Fortuna maligno omine persecuta, nouo & acerbiore quidē dolore obruit, quum in eius oculis Viuerroës alter filius suo impetu transfixus hastis hostium fuisset, & exanimis in profluentem præcipitatus. Nec multo post & ipse fortißimus & infelix senex in lugubri uindicta funestáque uictoria confossus interiit. Ramazottum ingenti securis ictu prostratum & semianimem seruauêre proximi Hispani, qui ex secunda acie, duce Samanecco ab alia parte Gallos Italósque pedites reiectos usque ad tormenta ita cæciderant, ut illi pauentes & saucii in latus Germanorum fœde perturbatis eorum ordinibus uerterentur. Iam Germani à fronte cum hoste pugnantes, iusta quidem ira sed tam exitiali quàm necessaria cum sociis auertendo pellendóque ne eorum incursu acies laxaretur, in latus certabant: erátque ob id incerta adhuc & dubia Gallorum uictoria, nisi Foiseius uniuersum equitatum iam undique plane uictorem, Hispano pediti circunfudisset. Nec in tanta rerum asperitate sese deserunt Hispani, uti decuit summæ fortitudinis ueteranos, quanquàm continenti cum Germanis prælio fatigati, non modo promptißimum quenque militum & Centuriones & uexilla, sed quod maxime uires debilitat, & spiritum intercipit, uictoriæ spem ipsam amisissent. Admirabili etenim consensu & singulari pugnandi peritia, ordines atque animos conser-

uant,

uant, delatique in uiam hinc aggere perpetuo, illinc flumine permunitam acerrime depugnando sese recipiunt. In ea receptus difficultate Nauarrus, sese ultro telis obiectans, ne tantæ cladi superesset, uti postea dicere solebat, intercipitur. Eo capto, & iam undique parta uictoria Foiseius profligatis & fugientibus instandum esse clamitans, & undique ad delendas reliquias equites cogens, dum intemperantius cum turma nobilium abeuntes persequitur, à nouissimis circumuentus, & ab equo deturbatus iugulatur, neque se Foiseium & Hispanæ reginæ fratrem esse profitenti barbarus & iratus miles pepercit. Stratus est & iuxta Foiseium amplius uiginti vulneribus illatis, eius patruelis frater Lotrechius, qui postea inter Gallos cum imperio militari summam auctoritatem est consecutus. Foiseii importuna mors, haud dubie insaciabili cædendi hostis cupiditate quæsita, sicuti plenissimam de hoste uictoriam corrupit, ita Hispanis angusta & ob id firma fronte insequentes Gallos facile repellentibus, euadendi spacium dedit, uictoresque simul à difficili pugna ad paratam prædam protinus auertit. Cecidêre utrinque fere æquata clade, cum calonibus & lixis ad uiginti milia, sed in primis flos militum & ducum fermè omnis interiit, quorum fortunæ uarios euentus sigillatim in historiis diffuse retulimus. Interea Medices cardinalis haud dubie prouidentia Deorum ad pontificatum reseruatus, quum multis circa eum interfectis, turpi fuga minime saluti consulendum esse iudicaret, postquàm cohortando, & cadentium animas superis commendando, cum pii, tum constantis legati munus impleuisset, in Gallos equites duos incidit, quorum alterum purpuræ & pileo superbe insultantem Platesius eques Bononiensis, qui lateri comes hæserat, tragula per iugulum transfodit, alterum pauentem eodem telo sauciatum, equo deturbauit. his mox successere Epirotæ equites, è quorum manibus superuentu Federici Gonzagæ Bozoli statim eripitur, cui demum honestiore nomine tanquàm nobili duci atque Italo protinus est deditus, & ab eo adiecta custodia deductus ad Federicum Sanseuerinum, qui concilii nomine pro legato in castris & in acie armatus, & proceritatem ingentis corporis, & præclarum in ea causa studium ostentarat. Ab hoc Medices quum honestissime tractaretur, & propter ueterem familiaritatem omni cum uerborum honore ac officii pietate coleretur, facile impetrauit, ut Iulius Medices qui ex prælio cum Antonio Leua Cesetiam profugerat, tuto ad se ueniret. Erat enim prope solus, tot familiaribus uaria sorte profligatis. Iulius ubi accepta fide in castra peruenit, Sanseuerino etiam concedente, continuo Romam ad Iulium Pontificem est transmissus, scilicet ut patruelis legati, qui ex publica clade in hostium esset potestate, salutem ac dignitatem pontifici & cæteris cardinalibus obnixe commendaret. Iulius cunctis rebus & consiliis detrimentisque hostium sedulo exploratis, non tantum ut domestici officii munus impleret, sed ut certiora de hoste ad pontificem deferret, mutatis ad celeritatem iumentis

ſibi properandum eſſe exiſtimauit: ſtatimque ubi applicuit, à pontifice in ſenatum eſt introductus, ut cladem utrinque cum cæſorum numero, tum magnorum etiam ducum funeribus haud dubie æquatam eſſe teſtaretur, & propter aduerſos falſoſque rumores, utpote qui facile primus ex hoſtium caſtris ueniebat, totius pugnæ euentum recenſendo eorum qui ex hoſtibus periiſſent ſigillatim,& ex ſociis qui ſe fortiter atque feleciter recepiſſent,nominibus recitatis,multorum animos abunde confirmaret.Erant enim plerique adeò mente conſternati,ut Iulio ueluti deſperatis rebus ab Oſtia triremibus fugiendum eſſe trepide ſuadarent. Quoniam non ſolum à Gallis uictoribus,qui adhuc ſine certo duce procul abeſſent,ſed ab inteſtino hoſte,cum toti ſacerdotum ordini exitium, tum urbi direptionem, & inquilinis omnibus perniciem timebant. Robertus enim Vrſinus & Petrus Marganus ſummæ nobilitatis & opinionis Romani iuuenes, à pontifice ſcelerata conſpiratione defecerant,pecuniam à Gallis acceperant, ut urbe ſacroſanctum pontificem exturbarent, quando facile ab his utriuſque factionis perditi ſeditioſique homines ad patrandum facinus concitari poſſe uiderentur. Quæ omnia uel ob id magis ac magis erant metuenda, quoniam paulò antè grauiter ægrotante pontifice, Pompeius Columna Reatinus epiſcopus,& Anthimus Sabellus turbidiore conſilio Romanos ad libertatem uocarant,concionatique in Capitolio aduerſus ſacerdotum imperium uti ſæuum ac impotens, nulloque iure legitimum: ita pleroſque nouarum rerum cupidos & ueteres tantum Romanæ uirtutis ſpiritus gerentes inflamarant, ut niſi conclamatus ferè pontifex repente reuixiſſet, omnia crudeli tumultu conturbari manifeſte potuerint. Cæterum Iulius in calamitate ſemper ſeipſo maior & excelſior inuicto animo ingenti liberalitate copias reparat, Cardonium per agrum Picenum euadentem hortatur, vt reliquias colligat, inermes ſpoliatos & equis exornet, præbitáque pecunia copias in vnum cogat. Porrò Vrbinatem in gratiam recipit, & ſcribere milites iubet, qui propter Alidoſii cædem à patruo, eoque pontifice diductus, deprauatuſque à parum ſanis familiaribus, ſeſe Gallo regi certa ſtipendiorum conditione applicare cogitarat. Ante omnia quoque Venetias ad Sedunenſem Heluetium cardinalem ſcribit,ut non amplius ſex tantum millia, uti antea eſſet decretum, ſed quantam poſsit eius gentis multitudinem pecunia conducat.Adiuuant rem Veneti conſilio, opibus, ingentique ſtudio, ut mature in Italiam deducantur.Interim Galli ad Rhauennæ mœnia reductis caſtris,atq.urbe in deditionem accepta,ut Foiſeio & amiſsis ſub muro ſociis parentarent,contra fidem barbara feritate miſeros Rhauennates inuadunt, inermes ubique trucidant, domos templaque diripiunt, & in primis diui Vitalis templum, quod erat perantiquis Ghotorum donariis ex auro & argento ſumptuoſiſsimè exornatum.Ipſe uerò Medices legatus Petrúſque Nauarrus captiui Bononiam mittuntur. Nauarrum tranſeuntem pueri & multitudo

opificum

opificum ſpectandi ſtudio effuſa, indignis uerborum contumeliis affecẽre. Nec legato ipſi defuêre improbi noti ciues, qui attrocibus uerbis inſultarent, quibus tamen omnibus rediens facile poſtea ſumma illa naturæ lænitate pepercit. Sed Bentiuoli fratres eum propter ueterem amicitiam, quæ cum Mediceis Ioannis ipſorum patris, & magni Laurẽtii tempore floruerat, ita ſuſcepêre ut nihil præter libertatem deeſſe uideretur. Non multo poſt Foiſeii funere a Bononienſibus regio ſumptu ac apparatu poſt longam pompam, extructa in templo inſigni pyra, celebrato; Medices legatus cum Nauarro, & plerique alii captiui nobiles Mediolanum perducuntur. In itinere autem cum eſſet Mutinæ, Blanciæ Rangonæ benignitatem ſenſit: ea erat Bentiuolorum ſoror, eximiæ liberalitatis fœmina, quæ omnibus ex mundo muliebri neceſſariis ad cultum ornamentis ſumptuoſe eum repleuit. Vnde ipſe mox effectus pontifex, uti in referenda gratia plane gratiſsimus, eius liberos & honore pilei & prætorii præfectura, & magnis militiæ ſtipendiis exornauit. Mediolani uerò exceptus in Sanſeuerini cardinalis ædibus, à Vicecomitibus, Pallauicinis, Triultiisque patritiis ita colebatur, vt uix uictor in præalta Fortuna uel humanius uel liberalius nullo prætermiſſo humaniore officio tractari poſſe crederetur. Quum eſſet Mediolani, atque ibi cardinales concilium è Piſis reductum, uti inflati uictoria criminoſiſsime celebrarent, & ſæpe Iulium pontificem pro templi foribus ad dicendam cauſam citarent, ſanis hominibus pariter imperitis effuſe ridentibus, ea pſeudoſynodus ludibrio haberi eſt cœpta, ita ut Bernardinum Caruaialem ambitioſius ad pontificatum anhelantem, pueri ſubſannando per iocum papam uocarẽt, nec ab armatis Gallis, & irate perſequẽtibus, quo minus ſacerdotibus illuderent, omnino terrerentur. Ad labefactandum autem reliquũ eius concilii nomen forte Iulius Medices ab Roma ſuperuenit, qui legato patrueli breues epiſtolas & diploma pontificis deferebat, quibus præclara conceſſa facultate, expiare milites rite poſſet, qui, uti erant, quoniam in acie contra pontificem ſteti ſſent, ſacris interdicti, & omnibus diris ad inferos deuocati, ſeſe luſtrare Chriſtiano ritu & ueniam à pontifice petere malebant, quàm obtemperare paucis ac ambitioſis ſacerdotibus, qui priuatis odiis & parum honeſtæ cupiditati improbe ſeruientes, & exercitui falſa ſpecie religionis decepto, & fortiſsimis ſimul & incautis ducibus ſingularem calamitatem peperiſſent. Itaque prolato euulgatoque diplomate tantus præfectorum & ſigniferorum, militumque omnis generis, qui certatim à diro crimine abſolui cupiebant, ad legatum factus eſt concurſus, ut uix conficiendis tabulis ſcribarum manus ſufficerent. Quæ res & familiarium egeſtatem mirifice ſubleuauit, & præ damnata concilii cauſa, Iulii pontificis authoritatem latiſsime confirmauit. Ob id factum, quod omnium concilii ſanctionum fidem penitus eleuabat, grauiter commoti cardinales, de Medice uehementiſsime conquerebantur, quoniam maximi regis, qui iure optimo concilium indi-

xisset, dignitatem despicere uideretur, quum priuatis actionibus & syngraphis in aliena potestate constitutus, uti capite diminutus, captam præclaro ordine synodum oppugnare contenderet, nec uereretur eorum iram adeò insigni iniuria prouocare, in quorũ esset potestate, quiq. captiuo duriores conditiones imponere facile possent, & ex arbitrio totam eius rei contumeliam uindicare. Sed ab insigni pietate uehemens Gallorum militum consensus legatũ uel tacentem egregie defendebat, ii enim ultro cardinales ipsos elatis uerbis obiurgabant, tanquàm minus religiose Christianorum & simplicium omnium mentes votaque sanctissima, falsis persuasionibus turbare niterentur. Interea Galli duces quum omnem futuri belli metum una ea insigni uictoria sustulisse uiderentur, adnitente quæstore Normanniæ, sed contra nequicquàm reclamante Triultio, peditatum fermè omnem dimiserunt. Quæ res sicuti ab exitiabili auaritia initium cœpit, ita luctuosum admodũ bello finem parans, Gallos ab Italia nullo prope negocio exegit. Nanq. Heluetii à Iulio pontifice & Venetis multis obsecrationibus atque stipendiis ad arma exciti, sublatis repente signis per Rhætiã ad Tridentinas Alpes properabant. Erant enim tum uicatim Gallo regi maxime infensi, quod ille post partas (uti dicebant) ipsorum sanguine uictorias, ingrate atque auare stipendia solita sustulisset, despectàq. uirtute Heluetia, Germano pedite ad suæ gentis ignominiam uti cœpisset. Nouo quoque ab his suscepto bello impense fauebat Maximilianus cæsar Gallorum opes tantis partis uictoriis haud dubie reformidans. Nam super inducias Venetis concessas, à concilio Pisano abrogata omni sua pristina procuratione discesserat, & edicto monuerat Germanos, qui in partibus Gallorum erant, ut domũ in Germaniam redirent, itèrq. Heluetiis & commeatum per agrum Rhæti cum amice præbuerat, ac demum Tridenti & Veronæ omnem eorum multitudinẽ absq. ulla dubitatione receperat. Quo terrore Palicia perculsus, ad quem interfecto Foiseio militaris imperii summa redierat, aduocare duces, cogere undiq. ad signa milites, à Florentinis auxiliares equites postulare, & parare undique præsidia maturabat. Sed alæ & cohortes tot præliis uehementer attenuatæ, & peditatus Italicus quæstorũ auaritia, togatorúmque iudicio importuna dimissus, reuocatíque edicto Cæsaris bona ex parte Germani, & dilapsi undique Epirotæ, Galli, Vascones, & qui uno nomine Volones dicebantur, infrequentia signa reddiderant. Cum his tamen copiis Palicia non tam uiribus quàm famæ rerum gestarum confisus, ad hostes in Mantuanum agrum contendit. Interea cardinales quum nihil de Heluetio Venetoque bello in amplissima recentíque uictoria dubitarent, propter insusitatam aduentantium hostium celeritatẽ timore præpediti, cõcilium repente dissoluunt, ut illud inauspicato Pisis cœptum, & tum Mediolani improspere renouatum, in ulteriorem Galliam transferrent. Mediolano itaque profecti multis de causis, & iubente Rege, secum Medicem legatũ in Galliam ducunt. Ven

tum

tum erat ad Carium uicumin Ticinensi non lōge à Pado ad eam ripam quæ ex aduerso pertinet ad Basſinianam,ea Augusta Battienorum antiquitus fuit.Ibi Medices forte oborta uel ſimulata leui ægritudine facile à custodibus impetrauit,ut ea nocte Carii cōquiesceret, dum cæteri cardinales, magnísque eorum comitatus cum turba omni ministrorum & militum nauigiis pertransirent.Id ſpacii nactus Medices per abbatē Bongallum familiarē ſuum,qui postea Nepesinus fuit episcopus, perquisiuit an in eo vico aliquis esset uir nobilis,cui tuto ſalutem ſuam commendaret.Huic diuinitus forte oblatus est Raynaldus Zactius miles ueteranus equestri natus familia, qui magnas in agris paternis agrestium hominū habebat clientelas. Itaque abbas hominem secreto cum lachrymis ſuppliciter est cohortatus, ut ſummæ nobilitatis, ſummæque ſpei cardinalem,cōiectum in eas miserias & qui haud dubie ad perpetui carceris pœnam in Galliam traheretur,è manibus barbarorum eripere uellet,qui temulenti aut intempestiue uagari,aut ſomno oppreſsi custodias negligenter obire consueuissent. Raynaldus qui ſuopte ingenio Gallico nomini erat infensus,propter memoriā magni Laurētii & Mediceæ familiæ,quæ apud omnes erat uenerabilis,facile liberandi hominis negocium ſuscepit:ea tamen conditione ut nihil ſe perficere feliciter poſſe fateretur,nisi eius uiciniæ Viſimbardum aduersæ factionis,ſed tamen ab ſe nequaquā alienum iuuenem,in partes patrandi facinoris adduxiſſet.Id ſi ab illo impetraretur, ad eum in hoſpitale diuersorium ſe unum ex pueris statim missurum,qui pro teſſera cuncta parata eſſe renunciaret. Cum hac ſpe abbas ad Medicem est reuersus.Nec mora Diis bene iuuantibus obsecranti Raynaldo, quanquàm ægre & cunctanter, annuit Viſimbardus. Itaq.ad abbatem nuncius propere mittitur. Verum ei abbatem in turba quærenti,non Mediceus,ſed alter genere Gallus abbas custodiæ præpositus ostēditur,cui ille in eodem nomine deceptus miſerabili errore cuncta parata eſſe denunciat,adeo ut tam probe conceptis cōſiliis Fortuna immitis inuidere uideretur. Sed Gallo contracta fronte & ſua lingua ſe nihil parari iuſsiſſe extemplo reſpondente, errorem puer agnouit, & præſenti quodam commento inducto inde ſeſe protinus explicuit,ita tamen,ut ſuſpitionis aculeum relinqueret apud eum, uerba & uultum pueri cogitatione reputantem. Ob eam rem abbas non multo post maturius quàm statuerat profectione indicta, eductoque agmine ad Padum contendit,frustra moras alias atque alias nectente cardinale, ut Raynaldo ſpacium cogendis agrestibus opportunæ præberetur.Iam totum agmen ad flumen peruenerat, multisque transmiſsis, ipſe planè inter postremos anterioribus mulæ pedibus nauigii proram attigerat, quum à tergo exauditus clamor, & aduentantium conſpecta acies mulam auertit.Ita ſuperuētu Raynaldi penè ſine uulnere fugatis Gallis,legatus eripitur.Nec multo post abiecta purpura,militari ſago ind:tum,traiecto noctu Pado,ad castellum Ligurum deduxêre.Id erat Bernabouis Malespi-

næ Visimbardo sanguine coniuncti Ibi nouum quoque discrimen adiit. Nam uir ille uti erat Gallicæ factionis ne fortunas suas in discrimen deuocaret, monendum & consulendum super ea re Triuultium existimauit, fremente frustra & fidem implorante Visimbardo. Tum uerò legatus in peristerio fœde custoditus de salute libertatéq. desperare cœpit, & uehementer Fortunam incusare, quæ tanta acerbitate spes omnes elu deret, & sibi immerenti alios super alios insatiabili malignitate laqueos pararet. Sed Triuultius grauis & uere Italus imperator, quum iam Galli à ponte Mincii tanta præmente hostium multitudine essent deiecti, & in effusam fugam planè coniecti, Malespinæ rescripsit res eò esse deductas, ut non esset de cardinale, qui Fortunæ beneficio semel euasisset, magnoperè cogitandum. Itaq. Bernabos se ipso factus humanior legatum noctu dimittit, eúmq. seruorum perfidia simulat effugisse. Ille ad uicũ Iriæ adiuuante quodam sacerdote, & coëmptis per eum pernicibus iumentis, Placentiam peruenit: atq. eo tutius, quòd tum forte Placentini, perditis Gallorum rebus, Iulio pontifici deditionẽ faciebant. A Placentia demum traiecto Pado Mantuam est profectus, ubi in Andina uilla, summa benignitate eũ Franciscus princeps cõgestis opportunis munerib. abunde recreauit. Interea Palicia ad Vallegium Mincii ponte depulsus, copias omnes amissa Cremona Ticinum reduxit: affueréque illico Heluetii, & cum his Paulus Baleonus, qui optime instructam legionem & quadrigentos cataphractos, bísque totidem leuis armaturæ equites & magnum tormentorum apparatum adduxerat. Itaque mœnia ad arcem tormentis quati cœpta, Sed nihil magis Gallos exterruit, quàm cohortes ratibus in próximam & cõiunctam urbi insulam traductæ: per eas enim intercluso ponte lapideo, euadẽdi Gallis facultas eripi uidebatur. Itaque Palicia nihil sibi amplius Ticini morandum arbitratus, ut equitatum in quo tocius Galliæ salus & decus spesque omnes sitæ erãt, ab omni discri mine conseruaret, ponte lapideo signa educit, statímque hostes à porta noua simul & ab arce deserta irrumpunt, & cum Germanis per totam urbis longitudinem, ad pontemque maxime dimicant, eos enim Galli, ut ipsi sine periculo abirent, omnium postremos reliquerant, haud dubie à tanta multitudine trucidandos. Sed Germani admirabili constantia sese recipientes, quum egregie sustinendo haud magnis acceptis detrimentis, ad alterum Grauàloni pontem, qui erat ligneus, peruenissent, diffractis asseribus equorum pondere ad multorum exitium pons est interruptus, atque eo modo Germani Gallique omnes, qui transire nequiuerãt, cæsi captíq. sunt. At Palicia Pado ponte superato quem Triuultius cautissimus senex opportune construxerat, rectis itineribus in Gallias contendit, quoniam Henricus Britanniæ rex, suscepta defensione Romani pontificis, ingentem classem cum ualidis copiis in Aquitaniã trans misisset. Eo modo paucis diebus Mediolanense imperium Gallis est erep tum, & Maximiliano Sfortiæ uti legitimo principi, Iulii pontificis Venetique

netique senatus auspiciis,& una maxime Heluetiorũ uirtute restitutum. Ab hac uictoria Cardonius excitus, collectis undique Hispanis,& reparato equitatu in Galliam Togatam redire maturabat, Vrbinasque ipse præmisso Troilo Sabello,qui oppida atque arces reciperet, cunctis pro pensissima uoluntate ad pristinam fidem redeuntibus Bononiæ appropinquabat. Quibus de rebus Bentiuoli omni spe præsidii, Gallis Italia pulsis,omnino destituti,magnopere sibi timere cœperunt,Bononiensésque ipsi à pontificiis copiis singularem cladem expectabant:Nam maturæ segetes erant in agris,&iam frumenta succidebantur.Quibus amissis si obsistere & Bentiuolorũ in fide permanere uellent, nulli erat dubium, quin breui populus omnis inopia commeatus & dira fame cõficeretur. Gerebat tum summum in urbe magistratum Franciscus Elephantutius. Is animaduerso rerum discrimine amice & grauiter Bentiuolos in senatum uocatos est cohortatus, ut prudentium more Fortunæ cedere potius uellent,quàm obstinate persistendo his periculis ciuitatem obiectare,quæ supræmam omnibus calamitatem essent allatura: Posse ipsos spe integra,si patriam incolumem seruarent,alio tempore conuersis rebus ab ea ipsa,quæ tum deprimeret, Fortuna subleuari: At si patriã perdere pergerent, eos non modo reditus spem,sed fortunarum omniũ & salutis protinus amissuros.Iam enim Castellii Bentiuolorũ inimici ædes suas prætorio propinquas armatis compleuerant, & maiores tumultus in dies propter multorum simultates in urbe timebantur. Ob eas res & propter Elephãtutii orationem,quæ ex ore totius populi & patritiorum emitti uidebatur,Bentiuoli tutiore ac honestiore consilio suscepto necessitati parent,pacatóque agmine cum omnibus impedimentis & clientibus suis urbe excedunt.Quibus rebus cognitis Medices legatus Bononiam,ut ibi rempublicam,sicuti sui erat muneris administraret, propere se contulit,& cum singulari omnis generis hominum gratulatione reductis exulibus est receptus. Nec multo post in urbe Mantua ad constituendam in Italia pacem conuentus indicitur. Ibi affuêre duces, principumque legati,& ante alios Mattheus Langus Gurcensis cardinalis pro Cæsare summæ authoritatis in Italia procurator.Quo præcipuo disceptatore de conditionibus belli & pacis,& de toto iure imperiorũ & fœderum agebatur. Proinde legatus Medices eò Iulianum fratrem misit: actúmque est propensissima omnium uoluntate de reducendis Medices. Quoniam Florentini authore Soderino Lucam Sabellum Alexandrúmque Triuultium duces suos cum alis equitum auxilio Gallis misissent. Aderat pro Florentinis Ioannes Victorius Soderini frater, qui negabat id fœdus,quod cum Ferdinando rege antiquitus esset,ulla in parte à Florentinis fuisse uiolatum, Abunde id demostratum esse recenti Rhauennati bello,quum Florentini in neutram inclinantes partem, Gallis simul ac Hispanis & commeatum & receptum pari benignitate præbuissent. Nec referre quòd pro defendẽda Insubria ex peculiari fœdere

Gallis auxilia miserint, quando pari lege eadem Ferdinando regi pro tuendo regno Neapolitano prebere tenerentur. Sed quum hæc una maxime pecunia facile possent expiari, Victorius scienta uiris & æqui potius quàm his artibus instructus, quæ ad tractandas res grauissimas necessariæ existimantur, totam spem rei componendæ fœde corrupit, quum dubitanti auaroque animo tenacius qnàm oporteret pecuniis parcendum arbitraretur, nec externis & militaribus ingeniis propter lubricam eorum fidem, uti cautus iurisconsultus uel data pecunia confideret. Itaq. dimisso conuentu Florentini hostes iudicantur, Medicíque legato Hispanorum copiæ tribuuntur, quas Cardonius in Bononiensem agrum adduxerat: Iulius ipse pontifex propter memoriam Pisani concilii Soderino infensus, erga Mediceos præclarum studiũ hostendebat, quãquàm Vrbinas eius imperator occultis de causis ad eam expeditionem neque tormenta neque eas equitum alas concesserat, quibus præerant Vitellii & Franciottus Vrsinus Mediceis summa necessitudine coniuncti. Sed illi non impetrato commeatu, desertis alis ad præstandam eo bello operam, cum legato proficiscuntur. Apennino transeuntibus Hispanis, Ramazottus cohortes suas adiunxit, qui ex montanis bellicosísque hominibus quodam beniuolentiæ iure potius quàm imperii magnam & peritam locorum multitudinem armare ac educere erat solitus. Pepuli quoque Bononienses patritii, quorum in Alpibus singularis erat authoritas, copiis & commeatu, itemque frequentibus operis ad sternendas uias, & iumentis quibus tormenta traherentur, Mediceos liberaliter adiuuabãt. Soderinus ubi hostes aduentare certius cognoscit, patritios uiros circiter uiginti, quos Mediceis fauere arbitrabatur in curiam uocatos, in custodiam tradit, legatos ad Cardoniũ mittit, ei munera amplissima & stipendia militibus pollicetur, ciuitatemque promittit eosdem hostes & amicos habituram uti ipsi fœderati reges ex arbitrio præscripserint, modo ab iniuria abstineant, reiectísque Mediceis præsentem reipublicæ statum minime conturbent. Interea Prati oppidi mœnibus tormenta admouentur, & uicinæ urbes ad defectionem solicitantur. Contraxerat in opidum Lucas Sabellus magnam sed inconditam armatorũ agrestium multitudinem, & oppidi portas pernicioso cõsilio multa congesta materia glebaque præsepserat. At Hispani quum ægre murum perforarent, altero presertim maiore tormẽto forte perfracto, uixque binis armatis aditus in oppidum esset patefactus, ad propugnaculum recondito in sinu scalas admouent: Singuli sensim magno & difficili ascensu in murũ euadunt, explicatóq. uexillo, & alacri clamore edito duobus propugnatoribus interfectis alios in fugã uertũt. Interim Sabelli milites, qui ad perfossũ murũ Hispanis irrũpere conantibus haud segniter ex æquissimo loco repugnabãt, ubi supra se hostes in muro discurrẽtes conspexêre, repentino metu consternati, singulari ignauia locum deseruerunt. Ita totus exercitus nullo accepto incommodo ad cædem & ad prædam celeriter

leriter est introductus. Sabellus nequicquàm pauidos & fugientes in aciem cogere conatus, cum paucis in arcem profugit. cætera omnis agrestium & oppidanorum multitudo, quum effugere obseratis portis nequiret, armaque proiiceret, crudeliter ab Hispanis est interfecta, tanta sæuitia in inermem turbam & ad Deorum templa refugientem ferro grassantibus, ut Gallorum & Germanorum crudelitatem ac auaritiam in Brixiana clade superarint. cæsa enim supra quinque milia hominum inermium dicuntur. Legatus tamen flendo,& notos quosque milites deprecando, Iulianusque item frater & Iulius patruelis multos conseruarunt, quum neque pecuniæ neque periculis ullis parcerent, & sese vulneribus obiectare minime dubitarent, modo ante omnia matronarum & uirginum pudorem aduersus militum libidinem tuerentur. Rebus, uti Prati gestæ fuerant, Florentiæ nunciatis,sicuti magnus timor populum inuasit,ita optimates Soderino infensi animos attolere cœperunt. Porrò Soderinus omnes copias intra urbem recipit, senatum aduocat, uariis dictis sententiis legati iterum ad Cardonium decernuntur, qui hominem ingenti promissa pecunia expugnent: dicebant enim Florentini ex uetere proloquio nihil esse satius ac expeditius, quàm durissimis reipublicæ temporibus una uel immensa pecunia patriam omni periculo liberare. Cardonius admissis legatis,quanquàm erat ingenio ciuili atque eo admodum uerecundo, conditiones tamen amplissimas & proposita premia ita propensis auribus admittebat, ut illa præclara animorum expugnatrix Sacra pecunia & fidem simul & decus ipsumque pudorem elidere uideretur. Sed legatum Mediceosque omnes omnium fidem implorantes, Padulius ante alios & Andreas Carrafa,quorum eximia erat authoritas, apertis sermonibus adiuuabant, quum interesse putarent ad Cæsaris & Ferdinandi regis dignitatem & totius Italiæ quietem cunctos opprimere, qui Gallorum partes sequerentur. Mediceos enim si reducerent, qui antea à Gallis fuissent expulsi, eos & ueteris iniuriæ & præsentis beneficii memoriam animo nunquàm esse deposituros. Interea Florentiæ perculso & nutante senatu, Antonius Franciscus Albitius, & Paulus Victorius præstantis animi iuuenes ad Soderinum ascendunt, monent hominem ut dictatura abeat & curia excedere velit,ne, si pertinacius resistat & diutius cunctetur, sibi ipsi imprimis & ciuitati ad interitum noceat: si id æquo animo & pacato fecerit, neminem ei esse nociturum, ipsosque præcipuos fore corporis custodes, & quò uelit incolumen educturos. Expalluit ad ea uerba Soderinus, & quum sibi magnopere timeret, inimicorum consiliis obtemperauit, utpotè qui ciuili prudentia potius quàm præsenti aliquo uehementis animi uigore rempublicam administrare erat solitus. Terruerant etiam hominem manifesta prodigia, quæ ei paulò antè & dictaturæ finem, & afflictis Gallorum rebus reipublicæ commutationem præclare denunciarant. Tacta erat de cœlo porta quæ ad Pratum oppidum ducit, fulmenque ita è marmo-

reis Galliæ regum insignibus aurata lilia deterserat, ut in alterius clientelam ciuitas haud dubie cessura uideretur. Lapis quoque ingens qui intra curiæ limen ad primos scalarum gradus ædificii structuram sustinebat, ictu fulminis ita loco est propulsus, ut non turbine uiolento, sed fabrili artificio dimotus esse crederetur. In summa uerò curia cubiculum ipsius ubi lectus erat, fulmen intrauit, adeò blande pererrans, ut solam urnam feriendo disiiceret, qua ciuium nomina ad creandos sorte magistratus educebantur. Itaque Soderinus post decimum dictaturæ annum summa æquitate ac innocentia gesta republica, dum Gallico nomini apertius studet, & despecta nobilitate nimis se popularem ostendit, exutus dignitate curia educitur, flensque & salutem sæpe suam ambobus obnixe commendans, in domo Victorii seruatur. Inde non multo post mutato habitu per Vmbriam ad Hadriaticum contendit, conscensoque nauigio Ragusium in Dalmatiam est profectus. Eodem die Iulianus Medices euocantibus amicis, obuiamque eunte Cosmo Pactio antistite Florentino urbem ingressus, summa totius populi cum acclamatione suscipitur. Templum primo Deiparæ uirginis, quod est religione in urbe celeberrimum, adit, demum non in Mediceas ædes, sed in Albicianam domum se confert, ibi singulari humanitate & comitate Domini & Magnifici nomē repudiat, sese ciuem omnibus æqualem atque omnium fratrem esse profitetur. Ad demulcendos uerò ciuium animos, qui Soderino fauere consueuissent, ne aristocratia protinus induci uideretur, Ioannem Baptistam Ridolfum in republica eximiæ sapientiæ uirum, popularemque & libertatis maxime studiosum, in locum Soderini in annum uexilliferum creant. Ioannes interim legatus ad templum diui Antonii suburbanum peruenit, effusique sunt ad eum salutandum cuncti ciues, ac ab his demum in paternas ædes est deductus, decimum & octauum post annum, ex quo ui Caroli octaui Gallorum regis adnitentibus ueteribus inimicis, fuerat expulsus.

FINIS SECVNDI LIBRI.

VITAE LEONIS DECIMI, LIBER TERTIVS.

M EDICEIS in patriam receptis, & ab his ex ærario stipendio militi persoluto, donatisque ducibus, optimates ad ordinandam rempublicam consilia atque animos reuocarunt, quoniam Ridolfus cuncta regerat ex amplissima formula status popularis, qui & nobilitati singularem contumeliam dictatore Soderino semper attulerat, & omnem Mediceorum authoritatem conuellere uidebatur. Itaque armatus omnis populus de more ad concionem uocatur. Vexillifer Ridolfus cum magistratibus in uestibulum curiæ descendit, assensu & clamore populi quindecim uiri reipublicæ constituendæ, quum nomina præcones recitarent, extemplo creantur: ab his demum septuaginta totius ciuitatis longe grauissimi & Mediceis amicissimi uiri sunt delecti, quorum perpetuo consilio reipublicæ gubernacula traderentur. Ex eo etenim numero decemuiri, qui belli & pacis, & octouiri, qui uitæ & necis summam haberent potestatem, creantur. Vexilliferatum, uti erat antiquitus, bimestrem tantum fore imposterum decernunt. His constitutis rebus & cohorte præsidio curiæ imposita, contra uim sedicio sorum ciuium; Iulianus sago deposito, & sumpta ciuili toga nihil sese ad principalem fortunam cunctis una modestia gratissimus efferebat, & reipublicæ munera paterno exemplo sine satellite innocentia fretus obibat. Vix tres elapsi erant menses, quum à nonnullis in cædem cardinalis & Iuliani conspiratum est. Principes fuêre Augustinus Caponius corpore ac ingenio inerti iuuenis, in quo nihil prorsus laudares præter familiæ nomen, & Petrus Paulus Boscolus, honestis quidem literis exornatus, sed iudicio turbidus & læuis, uti his sæpe accidit qui ab exuberantia atræ bilis insaniæ proximi, dum præsentia non probant, immoderata & inaudita inani cogitatione persequuntur: dolebat sibi ereptam iri libertatem, quum rempublicam ad Mediceorum arbitrium recidisse conspiceret: quanquàm illi per optimates æquissimos uiros cuncta urbana commoda honores & magistratus inter omnium classium ciues æquo ordine partirentur. Boscolus Bruti uirtutem & gloriam ferebat in cœlum, seque Brutum fore testabatur, si sibi fidum magni consilii participem Cassium reperiret. Nec mora Caponius, qui multa à Boscolo ex historiis de Cassio præclara audierat, libenter in eius nomen est adoptatus. Sed quum de tempore & loco cædis ageretur deque asciscendis sociis, quorum præsidio tuti atque defensi negocium conficerent, forte Caponio intranti Pucianam domum, syngrapha sinu decidit, in qua breuiter erant annotata nomina amicorum, qui idonei ad id patrandum facinus uiderentur. Ea syngrapha beneficio Deorum collecta, & per Coctium Senensem delata ad Medi-

ceos,periculum depulit. Captus nanque Caponius quum in tormentis
egregie tacuiſſet, prolata demum ſyngrapha, nequaquàm inficiatus ma
num, cuncta propalauit. Eadem confeſſus eſt & ipſe Boſcolus,qui Nico
laum Valorium inſignem ciuem nominarat, atque ita de ambobus ſup-
plicium ſumptum. Valorius autem in Volaterranam turrem eſt relega
tus: quoniam, tametſi Boſcolum de tam nefario conſilio inſano fremi
tu proloquentem ſæpe uti inſanum caſtigarat, nihil tamen uti optimus
ciuis debebat, ad magiſtratus de ea re detuliſſet. Iiſdem ferè diebus
quibus ea coniuratio feliciter eſt oppreſſa, Iulius pontifex, re pontificia
ad ſummam authoritatem perducta, ex leui ſed tenaci febricula fluente
ſenſim aluo moritur. Cuius morte nunciata Ioannes cardinalis lectica
uectus, propter innatum ab ima ſede abſceſſum, Romam modicis itine
ribus ad comitia contendit. Tanto autem populi ſtudio poſtremus
omnium conclaue eſt ingreſſus, ut proculdubio conſtanti omnium ſalu-
tantium omine pontifex euaſurus eſſe crederetur: Auxerat eius ſpei fa
mam Eraſmus Germanus ſubtiliſsimus mathematicus,qui pridie quàm
Medices urbem intraret,in corona nobilium neminem fore pontificem
ex his cardinalibus qui in Vrbe eſſent audaciſsime prædicarat.ferebant
etiam Marſilium Ficinum, qui eximiæ authoritatis fuiſſet aſtrologus,ex
fortunata & regia geneſi, ei ſacrorum principatum, quum adhuc eſſet
puer, nec planè ſacris initiatus, omnino detuliſſe. Cæterum ubi in con
claue ſtatim eſt receptus,in partes ſuas ſibi iampridem conciliatos iunio
res cardinales pertraxit. erant ii regiis ac illuſtribus maxime familiis na
ti, ætate opibuſque florentes, & imprimis Ludouicus Aragonius, Sigiſ
mundus Gonzaga,Marcus Cornelius,& Alfonſus Petrucius,quibus ac-
ceſſerant Bendinellus Saulius, & Matthæus Sedunenſis. multi etiam ex
ſenioribus ea lege ſuffragia promittebant, ut & ipſi quum exirent candi
dati, paribus ſuffragiis iuuarentur. Erat tum ſenatus princeps Raphaël
Riarius, qui ætatis honore, ſacerdotiis atque opibus cæteros omnes an
teibat, quanquàm ei deerant literæ atque eæ uirtutes, quæ multo lucu-
lentius quàm ipſæ diuitiæ honeſtum ſacerdotē ad Chriſtianam laudem
exornant. Is in magnam ſpem adipiſcendi pontificatus ab aura popula-
ri & tot circunfuſis adulatoribus facile peruenerat. Sed eum ambien-
tem & ſingulos prehenſantem, cum ipſi iuniores eludebant, qui Ioanni
candidato paratis firmiſque ſuffragiis præſto aderant,tum etiam ei ſenio
res plerunqne fidem fallebant, quum quiſque ſpes ſuas aleret, & priua-
tis rationibus compoſitis ad ſummi faſtigii fortunam enitendum arbi-
traretur. Petebant enim fermè omnes, uti quiſque erat aut ſtudio prin-
cipum, aut urbana gratia, aut opibus & doctrina maxime conſpicuus.
Ita dum quiſque ſenior ante omnia ſibi uni præcipue ſtudet, & propte-
rea cunctatius aliis ſuffragatur, Ioannem iuniores pontificem efficiunt,
qui rei Chriſtianæ imperium dare potius quàm accipere una perpetua
conſenſione decreuerant. Acceſsit ad eum ante alios Franciſcus Soder-
rinus

rinus, qui uti erat inimicus admodum capitalis propter Petrum fratrem Florentia pulsum, ab initio eum omnibus adhibitis machinis oppugnarat, moxque perspecta iuniorum constantia, uti cautissimus senex in gratiam opportune redierat. Accessit & ipse Raphaël, & cæteri demum omnes, adeo sedatis propensisque animis, ut nequaquam simulanter effuse lætarentur, quòd eum pontificem legitimis & longe simplicissimis comitiis creassent, qui nobilitate familiæ, morum grauitate, exquisitisque literis, & singulari naturæ lenitate, non cardinales modo, sed cunctos ferè mortales anteiret. Fuêre qui existimarent uel ob id seniores ad ferenda suffragia facilius accessisse, quòd pridie disrupto eo abscessu qui sedem occuparat, tanto fetore ex profluente sanie totum comitium impleuisset, ut tanquàm à mortifera tabe infectus, non diu superuicturus esse uel medicorum testimonio crederetur. Cunctis ad pedis osculum procumbentibus LEONIS Decimi nomen sibi desumpsit, utpote qui propter innatam excelso regióque animo clementiæ uirtutem, non expresso quidem titulo, sed erudita allusione magnanimi cognomentum affectaret, duorum superiorum secutus exemplum, quibus Alexandri & Iulii augustissima nomina placuissent. Non defuêre qui dicerent Claricem matrem pleno iam utero leonem ingentis magnitudinis & miræ lenitatis in Reparatæ templo Florentiæ omnium maximo se parere sine gemitu somniasse. Quod postea somnium ex fabulis nutricum quum puerorum ingeniis inhæsisset, accipiendo nomini causam haud dubie præbuerit. Neque Leo mox homines fefellit, quum Petrum Soderinum è Ragusio in Vrbem euocasset, eoque summo cum honore suscepto Contesinæ sororis filio Aloisio Ridulfo ex Soderini fratre filiam in matrimonio collocasset. Pepercit & ipsi Valorio, quem propere Volaterrano carcere eductum libertati patriæque restituit, haud dubie Caponio etiam & Boscolo ueniam daturus, nisi paulò antè octouirali iudicio damnati periissent. Eandem quoque animi magnitudinem & clementiam erga Caruaialem & Sanseuerinum pseudocardinales protinus ostendit, qui quum audita morte pontificis è Gallia Romam ad comitia peruolarent, nauigio in portum Pisanum delati, atque ibi retenti in libera custodia fuerant, ne, qui modo tantas turbas conciuissent, nouis altercationibus quieta comitia perturbarent. Eos enim Iulius iusta hercle ira præferuidus iam senatu motos omnique prærogatiua suffragii & galeri dignitate penitus exutos, quòd concilium aduersus se concitatis regibus indixissent, si qua forte eos caperet, in campo Flore tanquàm scelestos & impios concremare decreuerat. Itaque Romam perductis, & in senatu sine purpuræ insignibus suppliciter ueniam petentibus facile ignouit, pristinumque eis honorem & sacerdotia restituit, quum acta Pisani & Mediolanensis & Lugdunensis concilii penitus abrogassent, Lateranenseque concilium uti legitimum & iure optimo indictum solenni assensione comprobarent. Leo etenim ante omnia Iulii consilia hisdem

prope uestigiis subsequutus, concilium in Laterano cœptum multis de causis celebrandum perficiendumque esse iudicabat; ut saluberrimis scilicet decretis constituta republica Christiana, omnis schismatis seditionisque materia tolleretur. Coronatus est Leo pontifex ad Lateranum trigesimo die post creationem, qui fuit Aprilis undecimus, Rhauennate clade infaustus, ut conuerso omine ab tanta priuata lætitia & publica hilaritate ex atro longe omnium candidissimus redderetur. Vectus est etiam in pompa illo eodem equo Thraicio in quo ad Rhauennam captus fuerat, quem ab hostibus pecunia redemptum ita adamauit, ut postea usque ad extremam senectutem summa cum indulgentia alendum curarit. Fuit autem is dies omnium qui à Gothicis temporibus Romanæ urbi felicius illuxerint, longe clarissimus: nunquàm enim ullum uel ampliore uel ornatiore hominum concursu spectaculum celebratum fuisse uel legendo uel audiendo meminerant. Protectæ erant auleis regiones, ridebant ianuæ ciuium festa fronde & floribus, fenestræ stratæ tapetibus ornabantur, in omnibus biuiis triumphales arcus occurrebant, ad ueteris Romanæ magnitudinis exemplum picturis & statuis mirum in-modum exornati, Cardinalium & Antistitum comitatus usque ad humiliora seruitia serico & purpura, multoque item auro præfulgebat, Ipsi cardinales sacras aureas & pictas induti uestes militaribus equis uehebantur. Prætulit Romanæ ecclesiæ vexillum Alfonsus ipse Ferrariæ princeps, qui ad componendam controuersiam, & ad præstandum officium benignis literis accitus aduenerat. Affuit & Franciscus Vrbinas urbis præfectus. Rhodiæ uerò militiæ uexillum armatus detulit Iulius Medices; ita ut cum neque ipse neque ullus omnino uel sapiens crederet, in tanta senatorum & seniorum turba, quod in abditis fatis erat, eum mox Romæ regnaturum: & forte ea die coronationis ad felix auguriũ mortuo Pactio Cosmo, antistes Florentinus uixdum exutis armis est effectus. Sparsa est à quæstoribus per omnes regiones larga manu aurea argenteáque pecunia, tanta Leonis liberalitate, ut ipsi centum milibus aureis eam pompam pontifici constitisse faterentur. Coëmit mox à Maximiliano Cæsare amplius triginta milibus aureis Mutinam urbem, uti moriens paulò antè Iulius faciendum esse monuerat: Videfrustiumque arcis præfectum auari & peruicacis ingenii hominem Germanum, qui Cæsaris iussis nequaquàm parebat, per Rangonos ui ac insidiis circumuentum expulit. Adiecit demum curam omnem componendis regum controuersiis, quum legatos undique in omnes prouincias emisisset.

Sed tanta mole Gallis vndique concitatum erat bellum, ut neque tot nauales & terrestres apparatus summa suscepti impensa facile retardari, neque dira illa flamma iratis regum animis diu concepta ullis uel sanctissimis precibus restingui posse uideretur. Ferdinandus paulò antè Ioannem Nauarræ regem Cantabria expulerat, redeuntemque cum magnis Gallorum auxiliis, & Pompelonem regiam urbem oppugnantem iterum

rum superarat, fremente Ludouico qui eum regem sibi affinem & in clientelam à Galliæ regibus antiquitus receptum omnino reducendum esse censuerat. Britanni quoque interea duce Dorsetio Aquitaniam qua Cantabriæ iungitur ad Foutem Rabidum exposito exercitu terra marique effuse uastauerant, Gallique & Britanni ambustis utrinque excelsis aliquot nauibus mari sæpe contenderant. Ludouicus ipse expeditionem in Italiam audita morte pontificis impigre parabat: ab Henrico magni exercitus ingentes classes, ut ipse in Galliam traiiceret, effusis paternis thesauris ornabantur. Contra Iacobus Scotiæ rex à Gallo pecunia inductus, ita copias parabat, ut discedente Henrico totius Britanniæ regnum inuaderet. Ante alia Veneti à sociis impudentissime decepti, exclusi Brixia, & contra ius & æquum & recentis fœderis leges omnibus iniuriis exagitati, ad Gallum recurrerant, cum eo qui ex hostibus ipsorum nomini infensissimus extitisset, fœdus percusserant. Quibus de causis Leo quum nihil sibi uel tutius uel honestius esse posset, Iulianum fœdus seruare, & eosdem socios quos ille habuisset adiuuare constituit: ne si medius inter dissidentes intempestiuæque pacis arbiter esse uellet, & à uictis pariter & à uictoribus ab utrisque despectus non modo odium & incommodum, sed singularem etiam infamiam pararet. His initis susceptisque consiliis ad prouehenda demum exornandáque optimarum literarum studia longe omnium liberalissime animum conuertit: qua una peculiari laude Cosmus proauus & pater Laurentius priuatis uiris potius quàm principib. fortuna similes, summam sibi & posteris claritatem peperissent. Ante omnia ab epistolis singulari iudicio sibi desumpsit Petrum Bembum & Iacobum Sadoletum, qui cæteros omnes literatos Romanæ eloquentiæ laudibus anteibant. Vaticanæ uerò bibliothecæ Beroaldum iuniorem præfecit, in scribendis odis Horatiana iucunditate præcellentem. Gymnasium uerò accitis undique grauissimarum artium professoribus ita instaurauit, ut neque Bononiensi, neque Patauino, uel doctorum præstantia uel auditorum concursu concedere uideretur. Augustinus Suessanus philosophiam, & Christophorus Aretinus medicinam profitebantur. Hieronymus Butigella iuris scientiam docebat. In humanioribus studiis eruditione stilo & eloquentia Parrhasius Cosentinus erat insignis. In Græcis literis eminebat Basilius Calchondyles, eius Demetrii filius, qui ipsius pontificis in adolescentia fuerat præceptor. Singulos uerò uel mediocris etiam nominis poëtas, & exquisitis nobilioribusque artibus instructos tanta benignitate suscipiebat, ut omnes iam excitatis animis ad excolenda literarum studia uehementer accenderentur, quum ab tanto armorum strepitu, quo neglectis literis Iulii aures magnopere gaudebant, tandem uirtuti locus patefactus esse uideretur. Qua spe felicissime concepta, ab eruditis id carmen in arcu triumphali ad Hadriani pontem est inscriptum, quo superiorum pontificum mores cum Leonis laude lepidissime notabantur.

Olim habuit Cypris sua tempora, tempora Mauors
Olim habuit, sua nunc tempora Pallas habet.

In eo quoque arcu, qui erat ad biuiū uiæ triumphalis, præclarissimo totius populi studiò & hoc eximiæ grauitatis & gratiæ carmen cubitalibus literis fuit inscriptum.

Vota deûm Leo vt absoluas, hominumq́; secundes,
Viue pie vt solitus, viue diu vt meritus.

Florebat enim tum Roma præstantibus ingeniis, copia incredibili rerū omnium, & à clementiore cœlo inusitata aëris salubritate, ita ut Leo tantæ uirtutis ac amplitudinis pontifex, auream ætatem post multa sæcula condidisse diceretur. Interea dum inito statim pōtificatu enixe dat operam, ut inter discordes Europæ reges in spem pacis induciæ fierent, Ludouicus aduersus Maximilianum Sfortiam exercitum omni bellico apparatu abunde instructum, in Italiam misit. Is enim qui regio, militariq. animo indomitos spiritus gerebat, sese Neapoli, Mediolano, Genuáque fœde pulsū ferre nō poterat, adeoque uehementi repetendæ Italiæ desiderio erat concitatus, ut Cantabriā dudum Hispanorum armis occupatam Ferdinando concedere, & Venetis icto fœdere Cremonam polliceri minime dubitaret, contulerant enim sese Veneti ad Galli regis amicitiam indignitate contumeliæ accensi, quòd post eiectos Gallos Brixia impudenter ab Hispanis intercepta, sibi ex fœdere minime redderetur. Ferdinandus quoque uel ob id quod forte infirma erat ualetudine, Cantabrici regni possessionem omni infamiæ, quæ sibi à sociis conflaretur, præferendam iudicarat: ut pote qui felici prudentia omnes consilii rationes, unā maximè præsenti utilitate metiri erat solitus. Verum non defuêre qui crederent Ferdinandum non tam cupiditate retinendæ Cantabriæ quàm amittendi Neapolitani regni metu adductum, eas occulte inducias cum Gallo pepigisse; quoniam accepisset Iulium pontificem liberiore uoce frementē, comminātemq́ue iactare solitum se nunquàm animo conquieturum, donec expulsis omnibus Barbaris, qui aliena impotenter occuparent, Italiæ liberator, uero inde parto cognomine, dici mereretur. Itaque Leo postquàm asiduas Christianæ pietatis cohortationes, minus sanis auribus undique recipi animaduertit, quanquàm paci quietíque studere maxime decorum putabat, suæ tamen dignitatis est arbitratus Iuliani fœderis rationes tueri, speciosáque & moderata imitatione studium suum proferre, ut qui Gallis erant hostes, animos minime desponderent, nec Galli suis viribus & Venetorum amicitia præpotentes, in dubia præsertim belli fortuna, acerbius quàm deceret offendi uiderentur. Quam ob rem implorantibus opem Sfortianis, quum pecunia maxime indigerent, uiginti quinq. milia aureorū numûm Morono legato dinumerat, quibus Nouariam citato itinere comportatis, opportune militi stipendia persoluuntur. Eò se tum contulerat Maximilianus cū octo milibus Heluetiorum, unam spem atque eam quidem exiguam

ancipiti

ancipiti euentu in Heluetiorũ animis reponens. Siquidẽ illi iidem campi atque illi iidem Triuultius atqe Tramulius uti fatales belli duces spectabantur, qui perfidiæ Heluetiæ & paternæ calamitatis memoriam ad animum extrema suspensum cura reuocabant. Aderant quoq. secum eadem signa atq. iidem fermè centuriones eorum maxime pagorum, qui eius proditionis ignominia quondam notati, ueteranorum Italorum digitis & nutibus tacite monstrabãtur. Ad hæc mala Sacramorus quoque uicecomes, qui Mediolani obsidendæ arci erat præpositus, perfidiosa leuitate cum ala equitum ad Gallos transfugerat, regresśusq. Mediolanũ omni militari præsidio nudatum, peruicerat apud ciues, ut in Gallorum uerba iuraretur. Liuianus quoque adducto Venetorũ exercitu, Cremonæ partim metu partim egregia popularium uoluntate fuerat receptus. Et Cardonius atque Piscarius, in quibus summa spes sustinendi belli collocari debuerat, certiores de induciis facti, nihil se uel in hanc uel in illam partem ab statiuis ad Trebiam castris commouebant. Iam aliquot diebus Tramulius prolato tormentorum apparatu adeo uehementer mœnia quassauerat, ut late prostratis adapertisq. mœnibus Heluetiæ legiones in statione conspicerentur, quæ nunquàm adduci potuerant, ut portam clauderent ipsis etiam hostium castris oppositam, tantaque superbis eorum ingeniis innata erat de Gallorum gente contemptio, ut ultro etiam prouocarent irriderẽtq. hostes, quod tantum inanis operæ frustra suscepissent, ut aditus in urbem pararetur, quando adapertis portis, ad iustam dimicationem fortibus uiris, si animus suppeteret, esset irrumpendum. At Gallorum duces ne periclitãdo uires cum peruicacissima gente exploratam ab optima cunctandi ratione uictoriam in discrimen adducerent, reductis silentio castris ad secundum lapidem recesserunt: uel ob id etiam, quoniam Altosaxum cum recentibus auxiliis Comensi uia aduentare cognouerant. Is superiore anno cum Galli Cisalpina Gallia pellerentur, Heluetiorum fuerat imperator, uir ingenti animo corporeq́ue multis in locis bellicæ uirtutis gloriam consequutus. Eodem quoque tempore Heluetii de Altosaxi auxiliorumq́ue aduentu certiores fiunt: coguntur in consilium centuriones atque signiferi, disputatur uariis sententiis, an excipienda sint auxilia occurrendo cum expeditis cohortibus eodem itinere, ne à Gallico equitatu in patentibus campis opprimantur. Tum uerò Mottinus inter Helueticos duces animi promptitudine militiæq́. peritia insignis, de inuadendis hostibus disserere cœpit, quasi Altosaxi gloriæ inuideret, ad quẽ opportunissime auxiliorum superuentu, seruatorum fratrum, atque instauratæ & excitatæ spei ad certam uictoriam fama omnino inclinatura uideretur: Quid cunctamur, inquit, commilitiones in hac parum decora deliberatione? quasi toties uictos & nihil tale timentes, si in eos diluculo erumpamus minime simus deleturi? Perrumpemus hercle & cũcta obuia sternemus; dum ambigunt & cõsultant, an Altosaxo sit occurrendum, uel manẽdum

in castris, quæ ut in nullo metu exiguóque temporis spacio minime munierint, præstabo me huius periculi facile principem, ne consilium ab audacia potius quàm à uirtute sumptum putetis; Et meo certe ductu nihil cum auxiliis communicata laude, uictoriam nobilem atque opulentam referetis. Nec mora, centuriones fermè omnes feruidis & alacribus ingeniis sublata manu Mottino fauent: pleriq. etiam eo ardentius, quo ueteris ignominiæ notam, proditi ante trédecim annos Ludouici aliquo fideli illustríq. facinore delere cupiebant. Itaque de tertia uigilia triplici agmine, sine equite, sine tormentis summo silentio irrumpunt, à tribus locis uno simul tempore Gallica castra adoriuntur, semiinstructas acies peditum atque equitum prosternunt, Germanos ægre, fortiter tamen & mutua quidem cum cæde superant. Nec Tramulius atque Triuultius inuicti antea duces, quicquàm uirtute uel consilio ualent, quum & subitus hostium incursus, & fœda fugæ facies, & conturbata diuersis in locis castra, omnem uel cōstantis iudicii uim, uel ferendæ opis spacium inter dissonos morientium clamores eriperent. Heluetii cæso late peditatu, & equitatu undique pulso, tormentis & castris puncto temporis potiuntur. Cecidêre ad X. milia hostium, & in his uiri insignes Monfalco Gallus equitum præfectus, Aloisius Beomontius Hispanus qui cohortes ductabat, Alexius Busichia leuis armaturæ equestris dux nobilis. Nec ea uictoria apud Heluetios, quanquàm longe omniū nobiliss. luctu caruit. Nam medium agmen à tormentis magnum acceperat detrimentum. Atque ipse ante alios Mottinus colubrinæ pila discerptus interierat. Ipsi quoq. Germanorum præfecti Floranges atq. Gemesius, quum strati multis acceptis uulneribus iacerent, ad cursu Roberti Sedanii patris, qui cum insigni cataphractorum turma in uictorum & cædētium coronam penetrat, haud dubiè seruati sunt. Hac audita de Gallis uictoria, Leo pontifex aliquanto præclarius studium suum proferre cœpit, egítque cum Raymundo Cardonio, ut Octauianus Fregosius Genuam reduceretur, quoniam Adurnii Flisciq. Iano Fregosio paulò antè pulso, Gallorum signa ac imperia sequebantur. Substiterat Raymundus ad Trebiam, neque satis conspicuus Gallorum hostis, neque syncerus aut utilis Sfortianorum socius, quum uarias nectendo moræ causas, id unum contenderet, ut induciæ tantisper aliqua uel inani dissimulatione tegerētur, dum Fortuna huc aut illuc proclinata, belli successum aperiret. Itaque Leoni singulari studio cohortante, atque omni ope contendente, Raymundus & Piscarius in Ligures expeditionem suscepêre, paucisque diebus Octauianus sine uulnere Genuam est introductus. Nam Hieronymus Adurnus & Otthobonus Fliscus summæ æquitatis atque uirtutis homines, deprecātibus ciuibus, ne patriam in discrimen adducerent, & uillas sumptuosæ amenitatis exuri paterentur, ciuili potius quàm militari quæsita laude, sponte abierant: Octauianus assumpto ducis nomine imperatáque. ciuibus pecunia, trium mensium Hispanis stipendium persoluit. Et ad obsidendas

terra mariq.arces cōſilia omnia uiresq. cōuertit.Hiſpani uerò adiunctis ſibi Germanorū copiis ad euaſtandam Venetiā ſunt profecti,quibus ex fœdere pontifex Troilum Sabellum Mutiumque Columnā & Vrſinum Mognanium cum aliquot equitum alis adiderat. Interea Henricus Britanniæ rex & Maximilianus Cæſar ingens bellum in Belgio Gallis intulerunt: Traiecerat Henricus iuuenili alacritate ad decus bellicæ laudis uehementer inflammatus ſupra centum milia Britannorum adducens, ut quæ maiorum ſuorum ditionis quondam fuiſſent,armis repeteret,ab eo præſertim qui ſacroſanctum pontificem impiis armis uexauiſſet. Is enim ſuſcepti antè belli fuerat prætextus,nobiliſsimoque inde parto cognomine,pontificiæ libertatis aſſertor atque defenſor appellari & præſcribi in literis magnopere gaudebat. Addiderat Maximilianus Germanorum legiones & ualidam Belgarum equitum manum:obſidebatur trinis caſtris Teruanna Morinorum,& uehementiſs. tormentis oppugnabatur,quum Galli ingenti coacto equitatu,ut cōmeatum obſeſsis importarent,occaſionem conſerendo prælio præbuerunt. Itaque ad Ghingatam uicum inita eſt pugna non cæde, ſed inſigni ac maxime ſpecioſo equitum concurſu memorabilis: nam utrinque ueteranæ atque ampliſs. alæ ſtrenuique duces in eoſdem forte campos erant perducti, in queis multis antè annis Gallos, Aloiſio XI.bellum gerente,Maximilianus tum pene puer ingenti prælio ſuperaſſet. Non tulit impetum tantæ impreſsionis Gallicus equitatus, tametſi ab initio egregie concurrerat: Nam & Henricus cū uiginti millibus ſagittariorū,& Maximilianus cum robore legionum aduentabant.Itaque eadem loci fortuna propellente, Galli in fœdam atque præcipitem fugam acti,adeò ut nuſquàm minore cum incommodo,uel maiore cum ignominia conflixerint.Captus eſt ante alios Rothelinus nobiliſs.dux.Nec multo poſt Teruanna deſperatis auxiliis Britanno ceſsit,copiæque ad oppugnandum Tornacū, quæ eſt urbs ampliſs.Neruiorum,ſunt perductæ. Dum hæc in Belgis fiunt, Iacobus rex Scotorum,naturali odio & pecunia maxime Gallica impulſus, dum ſperat ſe totius inſulæ Britanniæ regem futurum, parum decoro ac exitiali conſilio,abſenti Henrico bellum intulit.Fuerat relictus ab Henrico in tutelam regni Surreius regulus fide & uirtute bellica inſignis. Is Iacobo populanti Angliæ fines ad Tuedum amnem occurit. Certatum eſt maioribus quàm unquàm antea odiis,uiribus uerò lōge maximis. Nam pro gloria,pro ſalute, pro totius inſulæ imperio remotiſsimæ utrinque gentes excitæ,ad enatum repente bellum ſumma feſtinatione concurrerant.Scotorum acies tota pedeſtris fuit:nam Iacobus fatali quadam audacia,ut nullam ſpem ſalutis in fuga ſuis relinqueret,ipſe primus omiſſo equo pedes in acie conſtiterat,Surreius contrà,utrinque alas equitū cornibus ſuis adiecit.Non tulêre Scotorum haſtatæ phalanges ſaggittarum uim, quæ ab hoſte ingentibus ligneis arcubus excuſſæ,armatos pariter atque inermes uulnerabant.Confixus eſt & ſagitta rex ipſe,ferreo guttu-

rali facile penetrato, quo cadente Scoti maiore animorum peruicacia, quàm bellica fortitudine dimicantes, cæsi superatíque sunt. Nam & hastati Angli pedem Hauardo duce Surreii filio in perturbatos intulerunt, & Dacreus equitatui præfectus, circunductis turmis, fusorum & in fugã spectantium magnum numerum occidit. Periêre cum rege decora animorum obstinatione repugnantes, Huntleius, Crafordius, & Monterosius nobilis. duces. Ea nunciata clades Ludouicum, quanquàm animo infractum, magnopere conterruit. Nam tametsi opulentis. regni facultates alendo bello abunde sufficerent, singulari tamen cura angebatur, quòd pedite careret. Nam uetere Gallorum instituto in uno equitatu summam gloriam, repudiata pedestri militia, reponebant, utpote qui conductitio uel Germano uel Heluetio pedite omnibus bellis uti consueuissent: quorum alteri Henrici Maximilianique stipendiis præoccupati essent, alteri iam ex professo Gallorum hostes, fœderatíque cum Hispanis atque pontifice in Heduos penetrarunt, ut eam Burgundiæ partem, quæ quondam Caroli Belgarum principis fuerat, in potestatem redigerent, aditusque facillimus occupatis montium claustris pararetur ad inuadendam interiorem Galliam, unde præda omnis generis & spolia amplissima peterentur. Itaque Ludouicus multiplici rerum suarum periculo magnopere commoueri, sæpe æstuare animo consilioque arbitrari ante omnia sibi diuinitus ea infligi uulnera, & alias super alias parari clades, quòd sacrosanctum pontificem diro consilio atque impiis armis fuisset persecutus. Cæterum id bellum opinione omnium faciliorem exitum habuisse est uisum: Tramulius namque, qui ab Italia pulsus in Heduos cum tumultuariis copiis adcurrerat, ut arces aditusque præsidiis firmaret, quum uiribus impar tantam Heluetiorum multitudinem sustinere non posset, eos impetrata pace in patriam repressit, ita ut uel iniquis & maxime pudendis conditionibus eam parare ex usu præsentis necessitatis minime sibi indecorum fore arbitraretur: tot enim tantaque premia iam intra Galliæ fines effusis & toties uictoribus largiss. sponsione est pollicitus, quanta nec diuicto rege, subactáque Gallia referri aut sperari posse uiderentur, non ignarus Ludouicum nihil earũ rerum depulso periculo præstiturum. Hac astuta fallaciq. pactione Heluetiis deceptis, ipsisque in patriam redeuntibus, Ludouicus in Belgio ea ratione bellum gessit, ut obsessa ab hostibus Tornaco nobilissima Neruiorum urbe, nihil sibi commodius fore existimaret, quàm seruare atque augere copias, cunctari in proximis locis, nullam prælio occasionem dare: inclinabat enim se autumnus illis in regionibus, hyemi quàm æstati similior; nec differri poterat in Britanniam traiectus, quoniã urgente in brumam tempore grauior in dies & sæuior Oceanus esse consueisset. Itaque Britanni, quum nemo Gallis opem ferret, Tornaco potiti, iam læto duplici uictoria Rege, relictis præsidiis ad tuendas urbes, in Britanniam redierunt. Per eos quoque dies Venetis tãquàm Gallorum

ſociis ad Vicentiam clades eſt illata. Proceſſerant Cardonius & Proſper Columna uaſtabundi uſque in proximum Venetiis littus, nuſquam prodeunte in aciem Veneto duce, ita ut à Margario aggere pilæ tormentis maioribus emiſſæ, ad ipſam uſque urbem peruenirent. Non tulit ignominiam Liuianus, quum exuri late agros barbara feritate conſpiceret. Nam Germani præſertim Hiſpaniq́ue nec nobiliſsimis quidem uillis parcebant. Eos ergo omnis generis præda onuſtos ex obliquo adortus, præciſis undique itineribus ita cōterruit, ut deſerere impedimēta, & metu ſummæ cladis per abruptos montes Veronam euadere cogi tarent. Sed Liuianus ingenio ferox atque præproperus, dum abeuntes intemperantius perſequeretur, adeò incaute ac infeliciter conflixit, ut quum uix primam Germanorum ac Hiſpanorum impreſsionem, obuertente aciem Piſcario, Veneti pedites ſuſtinerent, totus exercitus fœde perturbatus cæſusq́ue ſit. Periêre in receptu parum decoro uel dum fugam ſuorum ſiſterent, illuſtres alarū duces numero ſeptem, & in his ante alios Sacramorus Vicecomes, quem defeciſſe ad Gallos docuimus, & Hermes Bentiuolus, præterea cohortium præfecti ſigniferíque inſignes uiginti tres: cecidit & lixæ manu cōfoſſus Andreas Lauredanus legatus, Paulum uerò Baleonum prolapſum in paluſtrem locum mitior fortuna hoſti captiuum præbuit. Ipſe quoque Liuianus tranato Meduaco amne, in cuius uorticibus plerique tentato infeliciter uado perierant, celeriter pugna elapſus Patauiū peruenit. Ea clades eo grauior Venetis & luctuoſior fuit, quòd paucorum dierum interuallo ad Nouariam, & in Belgio Britāniáque aduerſo partium ſucceſſu dimicatum fuiſſe didicerant, nec iam habebāt unde copias repararēt, tot præſertim equitib. cataphractis & tot ducibus ueteranis in unius maxime prælii calamitate amiſsis. His cognitis rebus Leo pontifex, tametſi eam cladem Venetis, quòd Gallos in Italiam euocaſſent, merito accidiſſe prædicabat, nihil tamen ea uictoria lætabatur. Dolebat enim Italico nomini certum exitium, certamq́ue ignominiam externorum armis parari: ob id ſecreto Venetos per Franciſcum Foſcarum legatum hortabatur, ne animo deficerent, ſuamq́ue priſtinam infractæ uirtutis atque conſtantiæ exiſtimationem tueri uellent: ſe etenim nunquàm hoſtem futurum ipſorum reip. quam minime proſtratam, ſed integram & florentem uidere cōcuperet. Quòd auxilia aduerſus eos miſiſſet, id eſſe datū Iulianis fœderibus, & recentibus ipſorū conſiliis, quibus euocandos in Italiam Gallos cēſuiſſent, quorum aduentu turbari ſperata pax & diuina humanaq. rerū confuſione permiſceri uiderentur. Ad hanc ſinceri animi uoluntatē facta addidit, quibus ſingulari collato beneficio Veneti iuuabantur. Nā uir iudicio longe grauiſsimo ita partibus ſtudendum arbitrabatur, ut eum publici decoris Italicæq́ue dignitatis nunquàm obliuiſci, uel inimici etiam præclare perſpicerent. Sub idem tempus magno aſſenſu atque ambitione populi Romani Iulianus Leonis frater, Romana ciuitate donatus eſt, editíque

sunt in eius honorem ludi scænici, temporario theatro in area Capitolina extructo, ubi per biduum summa celebritate actus est Plautinus Pœnulus, uariáq. subinde poëmata iucundissimi argumẽti per ingenuos summæ nobilitatis elegantissime decantata, adeò exquisito atque opulento rerum omniũ apparatu, ut antiqua aurei sæculi fœlicitas, ipsius pontificis erudita liberalitate reuocata uideretur. Ad referendam uero gratiam eximii sumptuosique erga se studii, uectigal salis imminuit, amplificataque triumuirali conseruatorum urbis potestate, præmiis ac immunitatibus publice priuatéq. Romanos est prosecutus: quam ob rem solenni decreto omnium ordinũ populus ad testificandum gratissimi animi studium, marmoream statuam in Capitolio dedicarit cũ hac inscriptione, Optimi liberalissimique pontificis memoriæ. S.P.Q.R. Per eos quoque dies Iulium patruelem, Innocentium Cibo, Laurentium Pucci um, & Bernardum Bibiennam in cardinalium senatum cooptauit. Primum galerum, quem ipse gestasset, sanguini atque familiæ tribuit, quasi diuino ingenio iam præsagiret, qualis quantusque in republica Christiana is esset futurus, quem suo fatali pileo dignissimum iudicasset. Secundus Magdalenæ sorori, quæ Innocentii mater erat, datus est, atque item Innocentii Octaui pontificis memoriæ, cui initium summæ dignitatis acceptum referebat. Tertium, uirtus, ætatisque honor, & egregia in primis fides, quæ in Puccio in omni fortuna semper effloruit, promerêure: eius etenim Ianoctii frater fuerat, quem Florentiæ securi percussum fuisse suprà meminimus. Quartus in Bibienna perpetui laboriosique obsequii & fidelis industriæ iucundæque familiaritatis præmium fuit. Nec multo post Iuliano fratri in spem sobolis Philiberta Caroli Allobrogum principis soror matrimonio iuncta, quam demum uti sine dote expetitam, vltro regiis exornatam muneribus, præmisso ad Niceam insigni comitatu, Romam acciuit. Laurentius uero Petri Medicis qui in Liri amne periit filius, Florentinæ reipublicæ est præpositus. Existimabat enim pontifex, diuisis honoribus & constituta domo, ita suis & Mediceo nomini prouidendum, ut non magnopere in posterum fortunæ uis suspectanda uideretur. Eadem hyeme, quæ secuta est, cohortante undique per legatos Leone pontifice inter Gallos & Britannos bellum esse desiit, breuique ab induciis pax quæsita authore Rotelinio, qui in libera custodia Londinii seruabatur. Decesserat paulò antè Anna regina, summæ religionis & castimoniæ mulier. Itaque cælibi Ludouico supra solenne pacis ac amicitiæ fœdus, Maria Henrici regis soror eximiæ uenustatis uirgo despondetur. Qua in Galliam perducta, Ludouicus incredibili sumptu & mira ludorum uarietate nuptias celebrauit. Sed dum ætatis & ualetudinis, quæ ei tum erat tenuissima, penè oblitus intemperantius (ut ferunt) procreandis liberis operam daret, concepta edaci febricula non multos post dies, interiit. Statimque ei suffectus est Franciscus gener, qui ætatę, ingenio, formáque uel præter regium nomen

totius

totius Galliæ iuuenum longe florentissimus habebatur. Is acceptis imperii insignibus, ingenti animo expeditionem in Italiam suscepit destinatam paratamque antea à Ludouico, qui moriens amplissimas copias omni bellico apparatu instructas, obuersasque ad Alpium iter, opportune reliquerat. Euocabant Gallos Veneti in primis, ut Brixiam Veronamque reciperent, atque item Octauianus Fregosius, qui clàm percusso cum Francisco fœdere à ueteribus amicis fœderatisque discesserat, iustis certe & grauibus de causis, uti ipse prædicabat, uerum nequaquàm grato aut fideli ingenio, si Leonem, qui cuncta detulerat, respiceret, quem diu per legatos & literas monentem, ne flagitiose deficeret, prolixa dissimulatione fuerat ludificatus. Itaque Liguribus & Venetis, ut aduentantes Gallos exciperent, arma parantibus, Leo cum sociis regibus coit, fœdus renouat, exercitum ex delectu fortissimarum Italiæ gentium cogit, profitetur se Mediolanensis imperii defensorem, uel ob id maxime inductus, quoniam Heluetii flagrantissimo studio decretóque publico, non iam uti mercede conducti, sed planè propter concepta odia, tanquàm ueri Gallorum hostes propulsandi belli negocium susceperant. Prouidebat quoque acutissimus pontifex, si Gallus Insubrum imperio potiretur, nequaquàm futurum, ut Galli ab ipsa præsertim uictoria insolentes, à Placentia Parmáque abstinerent, quas urbes ab reliqua Sfortianorum ditione interfluente Pado abscissas, Iulius pontificiæ ditioni, pulsis Italia Gallis, adiecisset. Verebaturque ne rex iuuenis bellicæ gloriæ auidus semel transgressus Alpes, Italiæ opulentia atque amenitate caperetur, ob idque exemplo Caroli Octaui maiora concuperet, faueret eius cœptis Fortuna, ut demum per partes Italia omnis, uti nunquàm publico iuncta consilio, seruire cogeretur. His de causis pontifex Iulianum fratrem pontificii exercitus imperatorem appellat: ei de manu, solenni adiecta precatione, uexillum & sceptrum tradit, & ab Vrbe in Galliam Cisalpinam maturare iubet. Sequebâtur eum utriusque factionis Romani proceres & promiscue ex omni fermè Italiæ regione militaribus factis illustres. Nequaquàm enim apud hominem summæ æquitatis ullum in honore erat factionis nomen, quum ea perniciosæ insaniæ studia execrari damnareque esset solitus, adeo ut spectata tantum uirtus in omni ducum & militum genere, præmiis & laude digna censeretur. Fuêre qui existimarent Iulianum, quod Etruscarum rerum principatum Laurentio fratris filio facile concessisset, uehementer aspirare ad Mediolanense imperium, uel ob id maximè, quoniam Maximilianus Sfortia paulò mente commotior, dum fœdo amictu, illotoque ore insaniæ morbum præferret, paterno imperio indignus putabatur. Id facile se assequi posse sperabat Iulianus: Nam Heluetii, in quorum tutela erat Maximilianus, multo auro, adiecta præsertim authoritate pontificis, corrumpi posse uidebantur, & Franciscum regem, si primos eius impetus egregie sustineret, facile per conditiones concessurum apparebat, quod armis te

cuperare nequiuisset, ei presertim, cui matris ipsius soror nuper in matrimonium esset collocata. Nec Carolus Allobrogum princeps ulli occasioni in eam rem multis de causis erat defuturus. Veneti quoque, modo Cremona in societatis & belli præmium eis obueniret, existimari poterant egregie conquieturi, utpote qui nouum & insititium accolam habere mallent, quàm præpotentem & flagrantis ingenii regem, cuius amicitia ab leui momento planè fragilis, recenti exemplo Ludouici singulare incommodum afferre posse uideretur. Ad hæc etiam consilia Cardonius Hispanus imperator egregiam uoluntatem atque opem attulisset, nam uir suopte ingenio perhumanus & facilis, ac ubi præmia proferrentur, enixe officiosus, Leoni ingentia pollicenti præstantique haud dubie erat obsecuturus: eadem Octauiano Liguri placitura intelligebant, uti præcipuo Sfortianorum hosti, & Iuliano uetere amicitia coniuncto: sed dum hæc expensa & deliberata initis rationibus explicantur, illudente Fortuna Iulianus febre non tam ualida, quàm pertinaci, sed quæ ei demum suprema extitit, Florentiæ corripitur, eo decumbente exigua cum spe maturæ certæque salutis, imperium militare ad Laurentium transfertur. Is tum Placentiæ castra habebat, & in proximo urbi pago Cardonius è Venetia accitus exercitum continebat. Interim Prosper, in quo summa erat authoritas gerendi belli, cum equitatu ualido ac Heluetiis legionibus ad Alpes contendit. Nam persuasum habebant, præcludi posse claustra Alpium si Cottiis & Pœninis saltibus insessis, æquiores transitus occuparent. Sed Franciscus, authore ducéque Triuultio, qui assidue per id tempus omnes aditus per inaccessas montium crepidines fuerat contemplatus, inusitatum iter currulibus tormentis aperuit, ad dextram inter maritimas & Cottias Alpes, per imas ualles Argentarii fluminis insinuando agmina, atque euadendo in præruptos uertices excelsissimorum montium, adeò ut tormenta sæpe ductariis prætentis funibus suspensa per trocleas, legionum manibus traducerentur, quum profundissimæ ualles interciderent, nec tantæ molis apparatus iugis aut militum humeris educi posset, quinque dierum labore per hæc itinera plena rerum omnium difficultatibus, nullibi tamen præpediente niue (nam Augusto mense liquata erat) deceptis Heluetiis in Italiam est peruentum, eo lætiore laboris atque periculi exitu, quòd dum inaccessos saltus uiis pensilibus ad latera cautium exaggeratis ad iter patefaciunt, Palicia cum quatuor alis equitum ad distinendos fallendósque hostes, superiora Perosæ montis iuga, ductantibus Alpinis agrestibus transgressus, Posperum columnam inopinato aduentu oppressit. Erat is Villafranchæ in oppido, profectioni intentus, ut eodem die cum Heluetiis iungeretur. Capto autem ab hostibus tantæ opinionis duce, nihil idcirco Heluetii animos demiserunt, regressique Mediolanum authore Mattheo Sedunense cardinale, iurarunt se quum primum hostis Gallus appropinquaret, regia castra aggressuros, ut de possessione Mediolanensis imperii

imperii aperto in campo & uera uirtute dimicarent. Franciscus Prospero benigne & comiter appellato, atque eo sub custodia in Galliam transmisso, ad quintum lapidem à Mediolano Laudensi uia castra muniuit, ut inde Liuianum cum exercitu Veneto commodissime exciperet, ac subinde expeditum & uacuum ab omni metu iter Comensi uia redituro domum Heluetio præberetur. Erat Placentiæ cum pontificio exercitu Laurentius Medices, & in proximo ad Trebiam Cardonius, Hispanorum castra habebat, inter ambiguas deliberationes admodum suspensi atque inter se contendentes, qui nam primi ponte Padum transire deberent, nam utrisque suspecta erat Heluetiorum fides: siquidem Albertus Petra dux nobilis, ut credi par erat, Gallica pecunia corruptus, cum multis Veragrorum Sedunorumque cohortibus domum abierat, adeò ut qui Mediolani erant in fide, nutare & dissentire in consiliis nunciarentur. Interceptus quoque cum pontificiis literis Cynthius Tiburs, qui ad regem properabat, dum Hispani equites Padi ripam obseruarent, Laurentium Cardonio suspectum reddiderat, quasi Leonis studia magna ex parte refrixissent, quum Prosper imperator captus partium spes uehementissime debilitasset. Legatos quoque Florentinos natura Gallicis rebus studere cogebat: ii iuuenem circunsistebant, suadebantque ne se temere infidis barbaris committere uellet, sed in tuto alienæ insaniæ exitum spectaret: non esse eò progrediendum, unde nullus omnino regressus sine periculosissimi prælii alea præberetur: satis enim recte ipsum omnia facturum, si cunctando Leoni aliquem ad regis amicitiam receptum relinqueret: Id uerò in omnem belli casum facile posse impetrari: si rex iam plane uictor, tantis Ligurum Venetorumque auxiliis adiutus, nulla ulterius acerbiore iniuria læderetur. Iam enim ex pontificiis Mutius Columna & Ludouicus Petilianus cum aliquot utriusque armaturæ equitum turmis ad Heluetios missi fuerant, Iacobusque Gambara Leonis legatus cum pecunia Mediolani aderat, mirifica uoluntate Heluetiis Sfortianoque nomini deditus. Vnus uerò Gorius fide & prudentia insignis frustra iuuenem est adhortatus, ut præclarissimæ occasioni in summa spe ingentis uictoriæ deesse nollet: neque enim de euentu dubitandum si duo in unum sincera fide coniuncti exercitus, ad inuicti roboris summæque uirtutis gentem è propensissima & copiosissima urbe hostibus imminentem auxilio ire maturarent. Ipsi enim tantæ indolis iuueni, postquàm effectus esset imperator, non iam fortunis, sed gloria & laude opus esse, non enim grauissimi muneris nomen inanibus titulis, sed ueræ uirtutis operibus sustentari, proinde uanis uel suspitionis uel timoris offendiculis animum liberaret: præstaret Leoni sibique dignam Italico duce operam, memoriaque teneret Mediceos Florentia pulsos Gallorum armis, seque imprimis infantem puerum, perpetuis ab ea gente iniuriis acceptis, decem & octo annos exulasse: cæterum præter Florentinos legatos, Vrsini duces, quos sibi Laurentius despectis Columniis asci

uerat, quicquid generosi ſpiritus ad præclare audendum in iuuene eluce bat, magnis rerum omnium propoſitis difficultatibus facile reſtinguebant. Interim Heluetii, tametſi diuerſis inter ſe ſtudiis in partes ſcindebantur, Sedunenſis tamen cardinalis flagrantiſsimis cōcionibus incitati, ad tuendam publicæ dignitatis exiſtimationem prælio decertare ſtatuerunt. Nec mora inclinante Sole Romana porta erumpunt, prima Gallorum agmina profligant, non foſſa, non munitione, non denique tormentorum, quæ in frontem directa erant, periculo deterrentur, quin in caſtra perrumpant. Is impetus uti repentinus nec expectatus, ſicuti primas Gallorum acies oppreſsit, ita medias ultimaſque atque ipſum maximè regem ad arma exciuit. Dimicatum eſt in multam noctem nullo ordine, quum inopinati hoſtes & nox ipſa conturbatis caſtris omnem conſilii & diſciplinæ rationem penitus eriperent: Adeo ut Heluetii felici audacia progreſsi, ſtrato equitatu, nobiliſsimiſque ducibus aliquot interfectis, ipſoque etiam Franciſco rege, qui impigre perturbatam ſuorum aciem reparare contenderat, multis haſtarum ictibus pene oppreſſo, intra caſtra hoſtium conſiſtere quieſcereque minime dubitarint. Itaque, ueluti impetratis utrinque indiciis (quas laſsitudo vulneraque & ab denſo puluere enata ſitis attulerant) ab armis temperatum, donec oriens Luna, certis ictibus lucem adferret. Eo ſpatio Roſtius Heluetiorum dux ſummus, quòd is Tigurini Pagi erat Magiſter, & Sedunēſis cohortator egregius, aduecto ab urbe commeatu, largiſsime ſuos recrearunt, terribilique buccinæ ſigno ſilentibus timpanis renouandi prælii ſignum dederunt. Nec regi abolendæ ignominiæ auido & per ſe impigro bellatori, quanquàm acerbiſsimo pugnæ diſcrimine perculſo, animus conſiliumque defuit: per idoneos nanque duces circunductis coaptatiſque tormentis, ordinibuſque Germanorum & Vaſconum intra foſſas conſtitutis, ac expanſo in recuruas alas equitatu ita irruentes hoſtes eſt complexus, ut illi temere atque inſolenter congreſsi, partim confixi Vaſconum ſagittis, partim tormentorum pilis diſcerpti, inuadente etiam confertiſſimo equitatu, à fronte & à lateribus ſternerentur. Peropportune etiam eorum terga cæcidit Liuianus, qui cum expedita parte Veneti exercitus adcurrerat, compulſaſque in uillam cohortes duas, coniectiſque in eam facibus, ferè integras concremarat. Tum Roſtius, aperiente ſuorum cladem non dubia luce, quam Sol occidente Luna ſtatim inuexerat, receptui canere cœpit, ne uniuerſus exercitus abſque ulla ſpe uictoriæ deleretur, tantaque conſtantia conglobari ordines, & uerti ſigna iuſsit, ut ſaucii & continenti quindecim horarum labore fatigati, tormenta quæ ipſi Mediolano adduxerant, ne inſolitum dedecus admitteretur, humeris reportarent: nec quiſquam hoſtium pedites ſub ſignis abeuntes eſt perſecutus: Admirabili etenim fortitudine & patientia per æqua pariter ac iniqua depugnarant, ut nequaquàm laceſſendi uiderentur: temeritatem enim uirtus æquauit, quando (uti præclare ſpectatum eſt) nemo

mo ferociam animi uel inclinata prælii fortuna prorsus amiserit. Cecidêre supra septem milia Heluetiorum, & ex his centurionum signiferorumque promptissimi. Næc inulta Gallis uictoria cessit: Nam Franciscus Caroli Borbonii frater, & Himbercurtius, Itemq. Sanserrius, & Talamontius ipsius Tramulii filius, & Bussiuius Moiusque domesticæ regiæ turmæ uexillifer primo prælio ceciderunt. Postridie Heluetii uix se prælio uictos fatentes, in area, quæ est ante arcem amplissima, in concionem progressi, suadente Rostio, Comensi uia domũ abierunt, atque ita Franciscus dedentibus se ciuibus Mediolano est potitus. Nec multo post Maximilianus Sfortia, per se etiam ob conceptum ab atrabile morbũ mente commotus, in ea rerum iniquitate animum despondit, cessitque per tabulas paterni imperii iuribus, parum nobili & Sfortiano nomine indigna conditione, pactus scilicet, quasi alibi desperatis uel ad deformem uitæ habitum mediocribus alimentis, ut in Gallia Transalpina luculẽter aleretur. At Leo pontifex, qui ad nuncium primæ pugnæ, in qua ex inermium maximè Gallorum fuga, regiorúmque castrorum tumultuosissima conturbatione, uictor Heluetius erat renunciatus, uultu sermoneque non dubiam animi lætitiam expresserat, ad conuersam demum famam de Heluetiorum clade, dissimulato dolore uultum composuit, adeo ut non inepte risum palam accerseret plurimum, iocatus in Heluetios prætorianos, qui ad primum uictoriæ nuntium exultantes, præpropera gratulatione legati Mediolanensis cellam uinariam uno epulo perquàm hilariter hausissent. Cæterum quum Gallica arma plurimum formidaret, parêre præsenti fortunæ & cum uictore amicitiam inire constituit. Audiebat enim regem iuuenem ab excelso ingenio bellicæ laudis appetentem, insigníque ea uictoria & Ligurum Venetorumq. societate ac auxiliis subnixum, omnium suorum & Liuiani maxime hortatu concitari ad promouenda arma. Dictitabant enim eum cuncta quæ concupisset facillime consecuturum, & quas uellet impositurum leges Italiæ principibus, si perterritis omnibus uictoria uti uellet, traiecto imprimis Pado Placentiam Parmámque repeteret, Hispanos abeuntes à põtificiisque disiunctos persequeretur, eos facile in itinere opprimi posse, ab immani auaritia colonis omnibus inuisos, quibus deletis Neapolitanos adueteris atque legitimi imperii nomen, infestæ gentis sublata tyrannide, redituros. His de causis pontifex per Ludouicum Canosium legatum pacem petiit, amicitiámque obtulit, iniecta spe ineundi fœderis, ita ut iudicaret urbes mature restituendas, si aliter pax impetrari minime potuisset: Nolebat enim ui Gallica armorumque impetu sibi eripi Parmam atque Placentiam, quas præsidio tueri commode nequiret, ne semel cepto bello Rhegium etiam Mutinãque ac demum ipsa Bononia in idem belli discrimen periculosa contentione traherentur. Nam Bentiuoli exules amicorum & clientium studio sæpius euocati, & Alfonsus Ferrariæ princeps diligenter in eam maxime curam excubabant, ut suas

urbes aliqua noui belli exorta occasione recuperaret. Prouidebat etiam pontifex summa prudentia res Etruscas non mediocre periculum aditu ras, si transeunte Padum armato rege, Hispanos de se Mediceáque domo benemeritos ab infensissimis hostibus cædi pateretur: non ignarus à Florentinis Gallicum nomen impense coli, qui nihil magis tacito quodam uniuersæ ciuitatis uoto peroptarent, quàm Italiam conturbari Gallorum armis, ut eorum beneficio, sicuti antea fecissent, occasionem recuperandæ libertatis arriperent. Itaque pontifex ut animum grauissimi periculi metu liberaret, necessitati cessit, maturéque magistratus decedere urbibus iussit, ut nequaquam eas de manu tradidisse, sed deditionis arbitrium ipsarum ciuibus reliquisse uideretur, non obscure diiudicans eam infamiæ notam, quam tum summo cum dolore animi subibat, aliquando in meliore rerum fortuna posse resarciri, si uim imminentis tempestatis non omnino oppressus effugisset. Nec multo post deposcente colloquium Francisco, pontifex brumali tempore Bononiam est profectus, eoque etiam biduo post ipse Franciscus uenit cum octomilibus equitum, ornatissimis omnium ferè principum & liberarum ciuitatum legationibus comitatus, rex ipse præcellenti corporis atque oris specie conspicuus & triumphali laude insignis, non oculos modo, sed omnium etiam studia in se conuertit. Neque Leo uel naturæ suæ uel officio ulla in parte splendoris & benignæ mansuetudinis deesse est uisus. Vrbsque ipsa rerum omnium copiis refertissima utrique aulæ facile suffecit, cum Galli proceres cum sacerdotibus conuiuiorum luxu, ornatusque elegantia dispari uarietate contenderent. In summa totius colloquii postulabat rex Gallus, ut pontifex arctiore sibi fœdere iungeretur ad depellendos Italia Hispanos, quando iura Neapolitani regni ad ipsum maximè pertineret, ita ut amplissimas itidem offerret cōditiones. At Leo, qui hisdem de causis quas supra retulimus, Gallum maximæ partis Italiæ imperio potiri nolebat, ne ipse demum inter miseras promissorum ludificationes forte deceptus atque subactus seruire cogeretur, omnia alia petenti regi liberali uoluntate concedere, hoc uerò unū impresens se facturū negare, non dubio tamen oris nutu propensum ad id animum polliceri; Quoniam tum non esset sibi integrum discedere ab amicitia Ferdinandi regis, cum quo in certum tempus publico fœdere esset coniunctus: quod si sexdecim fermè menses effluxissent, finiri eius fœderis spatium, ac tum sibi fore arbitrium expeditæ libertatis ad commutanda consilia ineundaque noua fœdera, quæ sine ignominia uiolatæ fidei opportune percuti posse uiderentur. Itaque Franciscus exclusus etiam anni tempore, quòd pluuii brumales dies inciderant, quum in sententiam gerendi belli Leonem pertrahere nequiuisset, honorem purpurei galeri Hadriano Boisiuio, qui Arcturi regiæ familiæ magistri frater erat, facile impetrauit: atque inde Mediolanum, & mox in Galliam est reuersus. Rediit & Leo subinde Florentiam, ubi læto ad id populo complura liberalitatis

atque

atque munificentiæ monumenta publicè priuatímque reliquit. Inde uere nouo Romam est profectus. Nec multo post Iulianus frater diuturnis atque tabificis febribus conflictatus Florentiæ moritur, benigno elegantíque ingenio uir, modestia imprimis & ciuili comitate Florentinis omnibus longe gratissimus. Hic nullam ex Filiberta uxore, Francisci regis amita prolem suscepit: steterant Leoni eæ nuptiæ centum & quinquaginta milibus aureis, quum eam sine dote penitus nobilitandæ familiæ causa plurimum appetisset. Nec multo pòst ea cum omni mundo muliebri prætiosissimísque insignium gemmarum monilibus in Galliam ad Ludouicam sororem transmissa est. Mortuo Iuliano Laurentius fratris filius Etruscarum rerum imperium suscepit, ita constituta republica, quæ amicissimorum ciuium industria regebatur, ut summa consiliorum omnium è senatu ad eum unum omnino respicerent. Aderat Laurentio mater Alfonsina, uirili certe prudentia, sed auara & nunquàm sine querela mulier. Hæc efferre filium, augere item opibus accessioneque maxime alieni principatus cæca ambitione cupiebat. Iungebatur finibus Etruriæ Franciscus Maria Vrbinas regulus è Rouerea familia in Feltriam adoptatus, quibusdam de causis suspectus & inuisus pontifici, graues enim aliquot offensiones intercesserant: Nam eo tempore quo Feltrius sub Iulio patruo pontificiis copiis Bononiæ præerat, Etruscam expeditionem suscipientibus Mediceis, eos neque milite neque tormentis neque ullo denique alacri studio uel suppliciter orantes adiuuit, quòd his rebus sibi opus esse diceret, adeò ut nequaquàm occulte Soderino studere uideretur. Proxime uerò ingruente in Italiam Francisco rege, quum legatum Iuliano se iturum accepta pecunia promisisset, eo demum febre apud Florentiam in itinere correpto, totum id munus recusauit: neque equitatum quem ductabat amplissimum, in Galliam Cisalpinam misit, quū diceret non esse æquum, ut Laurētio imperito elatoque iuueni pareret, quando ipse antea imperatoris titulos esset consecutus, demisisse enim se libenter cum aliqua dignitatis existimationisque iactura, sed dedisse id ueteri amicitiæ Iuliani, cum quo propter mite ingenium, facilemque naturam se imperium ex æquo partiturum sperasset. Horatius quoque eius scriba ad famam regis bellum parantis in Galliam profectus sub id tempus forte redierat. Quæ res non exiguam suspicionem animo Leonis iniecerat, quòd timeret eum in medio belli apparatu à Gallis fuisse corruptum, quorum amicitiam atque stipendia superiore tempore uel contra Iulium patruum appetisset: misso scilicet in Galliam ulteriorem Balthasare Castelleoni, sub id fere tempus, quo ad Rhauennam est dimicatum, ut cum Ludouico rege certa annui stipendii conditione iungeretur: quo tempore etiam nec satis tutum iter præbuisset per Vrbinatium fines quibusdam pontificiis ducibus Rhauennam contendentibus, nec demum euadentes è funesto prælio Hispanos satis benigne recepisset. Is erat inferendæ iniuriæ prætextus: Cæterum principatus Etruriæ fini-

timus, quo Laurentius honestari posset, uel pulso insonte domino quærebatur: tanta enim libido parandi imperii Alfonsinæ matris animum inuaserat, ut Leo quanquàm infamiæ ac orientis inuidiæ metu sollicitus, efflagitantium præces atque conuitia sustinere non posset, expugnatúsq. manus daret. Peropportuna autem Iuliani mors omnes confidendi eius decreti inferendíque belli moras sustulit: siquidem nihil ante à Leone impetrari potuerat, Iuliano impediente, & id facinus libera uoce detestante: erat enim Feltriæ domui uehementissime deditus, in qua ipse diris exilii fluctibus iactatus, tanquàm in portu benignitatis atque munificentiæ aliquandiu cum Guidone principe quieuisset. Itaque Laurentius misso cum copiis Rentio Cerite, Vrbino cæterisque eius ditionis oppidis atque urbibus sine uulnere est potitus. Ipse uerò Feltrius uti nimis opportunus iniuriæ (quod Piceni Vmbriæq. finibus inclusus desertúsq. ab omnibus erat) cum uxore & liberis, ne benemeritas de se urbes hosti diripiendas euastandasque præberet, mature excedens Mantuam se recepit. Pulso Feltrio, nequaquàm sine graui inuidia, Borghesium etiam fratremque eius Alfonsum cardinalem Pandulfi Petrucii Senensium tyranni filios domo expulit, translato ciuitatis imperio ad Raphaëlem Petrucium, qui quondam exilii comes extitisset. Is tum arci Romanæ præerat, uir stabili fide, sed ignarus literarum, & probris omnibus coopertus. Id factum quanquàm beneficientiæ laudem ferre uideretur, quòd Leo ueteris amici officia nequaquàm memoria deposuisset: ipsum tamē ingrati animi nota conspersit; quoniam in comitiis Alfonsus mirificus suffragator uni Leoni candidato semper affuerat. Eiusdem anni uere primo, Heluetii qui nil de pristina animorum ferocia, uel insigni ad Melenianum accepta clade remiserant, cum Maximiliano Cæsare fœdus percusserunt, ut consociatis uiribus Italia Gallos exturbarēt. Enimuero Cæsar Mediolanense imperium Augustali suo iure deposcebat, ob id ualidas Germanorum copias exciuerat. Studebantque Cæsari Sigismundus & Vladislaus Sarmatiæ Pannoniæque reges, cum quibus celeberrimo conuentu habito apud Viennam Noricam superiore æstate fuerat collocutus. Ipsi Heluetii magnopere Gallis infensi, ad uindicandos fratres & cognatos, qui recenti prælio cecidissent, triginta cohortes Cæsari miserant. His cognitis pontifex Aegidiū cardinalem, qui singulari eloquentia ac omnibus Christianæ pietatis præceptis instructus Cæsarem retardaret atque molliret, in Germaniam misit. Sed Cæsar omnibus ad bellū intentis, audiendis de pace legationibus minime uacandum existimans, Veronam est profectus. At Galli Triuultio atque Borbonio ducibus, quātas maximè copias possunt ex proximis urbibus, deductas, Mediolani cogunt, accersuntur ab certis pagis Heluetiorum & Veragrorum (ii etenim Gallis fauebant) auxilia plurium cohortium, quæ cohortante & conscribente Alberto Petra, per Verbanum lacum ducerentur. Orant etiam pontificem, ut iure recentis amicitiæ auxilia suppeditet. Ipsi uerò

Veneti Gallis non desunt,mittiturque Mediolanum cum iusto exercitu Andreas Grittus legatus:cui mortuo Liuiano,minores duces parebant. Decernitur in cõsilio defendendam esse urbem,imperii caput;abstinendumque à pugna, quum se omnibus rebus hosti impares esse iudicarẽt: erat enim in ipso Cæsaris nomine summa existimatio cum bellicæ laudis,tum æquitatis atque iustitiæ:aderantque illi copiæ numero uirtuteq. maxime formidandæ,sequebantur etiam aliquot exulum manus appellandis ciuibus monstrandisq. itineribus opportunæ,& Marcus item Antonius Columna cum Italicorum equitum alis. Quibus Romam nuntiatis pontifex ne eius belli causæ intempestiue misceretur,auxilia suppressit,ueluti diffidens Gallicis rebus,& ex tuto Germanici impetu euẽtum expectans,misitque Bibiennam legatum ad Cispadanas urbes:ut si opus foret,Cæsaris uictoriæ potius quàm Gallorum infelicitati adesset. Sed mox incredibili rerum commutatione subsecuta, factum est ut Cæsaris arma, quæ maxime repentinum uehementemque impetum habuerant, in medio conatu deficerent.Exercitu enim Verona educto, quum Asulam Cremonensium ignobile oppidum admotis etiam tormentis frustra oppugnasset, & dignitatis aliquid amisisse est uisus,et quod pluris interfuit, imparatis adhuc sese confirmandi muniendique spatium dedit. Triuultius enim atque Borbonius, eiectis aut custodiæ traditis Gibellinæ factionis principibus, ne quid intestini tumultus oriretur,egregie cauerant,adhortanteque Gritto Veneto,necessaria,sed miserabili ratione suburbanæ ædificia incenderant, ne his ad ponenda castra uteretur Cæsar,& propius & tutius tegentibus tectis muro succederet.Cæsar ab Asula Olium Abduamque transgressus ad tertium lapidem Lambrato in uico posuit castra:caduceatoresque ad portas præmisit, qui omnia hostilia Gallis denuntiarent,ni properè Mediolano excederent,ciuibus uerò sese dedentibus omnia salua & læta pollicerẽtur.Hos armata Gallorum statio contempsit & exclusit, nec populus ex Cæsaris aduentu studium paulo alacrius ostendit,quoniam uulgatum erat nequaquàm Francisco Sfortiæ,cuius esset uere legitimum,Mediolani imperium quæri;sed Ferdinando Austrio, qui ipsius Maximiliani Cæsaris nepos esset, & Caroli frater.Hic paucis ante diebus Ferdinando Hispaniæ rege auo materno uita functo, Hispaniæ,Neapolis, atque Siciliæ regna hæreditate fuerat consecutus:Ita ut nemo Italorum esset, qui non ad Sfortianum nomen uoluntate deferretur:& non magis Germanos ac Hispanos, quàm Gallos,si id imperium arriperent,timendos existimaret.Has non inanes popularium & procerum animis suspiciones iniecerat ipse Triuultius sæpe ad ciues opportune concionatus,uti erat apud eos summa authoritate uirtutis atque prudentiæ militaris.At dum Cæsar perplexa spe,quòd ad primam sui aduentus famam non esset receptus, de oppugnanda urbe consilium init.Interim aduentare cum auxiliis Albertus Petra nunciatur. Ea res Cæsarem suspicacis ingenii hominem perturbat; ueterem

etenim Heluetiæ gentis erga se odiorum memoriam,& Ludouici Sfortiæ calamitatem in animum inducit: hæc omnia eo prudentius cauenda arbitratur,quoniam sub Alberti Petræ aduentum, Iacobus Staflius Heluetiorum ducũ princeps stipendia postulare arroganti habito oratione cœperat,quasi seditioni materiam quæreret nõ obscura arte exercendæ perfidiæ,ni pecunia(cuius Cæsar erat egentissimus)extemplo singulis cohortibus solueretur. Accidítque per eos dies,Fortuna spes Cæsaris eludente ,ut pecuniam, quæ è Germania in eius castra deferebatur, Hispani,qui in præsidio Brixiæ relicti erant,in itinere uti sibi debitam latronũ more diriperent.Quibus de causis Cæsar,ne coëuntibus in unum perfidiæ decretum Staflio & Petra Gallis traderetur,uix cũ paucis cõmunicato consilio retraxit castra, & per transuersos calles cum turma equitum intra Tridentinas Alpes se recepit.Erat enim Cæsar sicuti natura strenuus & maximè liberalis,ita in consiliis diuersus & parũ constans: adeò ut in tota gerendi belli ratione,si primæ spes eum deficerent,in secundis minime consisteret, & reliquas omnino repudiandas arbitraretur.Insubria eo belli motu prope sine uulnere liberata,Franciscus incredibili lætitia est affectus, quòd Cæsarem summæ opinionis imperatorem ualidissimis instructũ copiis ita per legatos sustinuisset, ut ille omni pristina existimatione spoliatus discessisse diceretur.Grauissime uerò tulit,atque id non omnino dissimulanter,quòd Leo pontifex, uti ipse sperauerat,auxilia minime trãsmisisset,quasi ille obseruata fortuna ad eum, qui uictor euaderet,inclinaturus esse crederetur. Quæ res non obscuro initio magna detrimenta Leoni peperit,ita ut omnem in eo postea uitæ iucunditatem,perpetua malorum serie inuecta perturbarit. Nec multò post Franciscus postulantibus Venetis grato animo eis Odettum Lotrechium attribuit cum ualidis auxiliis magnóque apparatu tormentorum. Is cõiuncto sibi cum Venetis copiis Andrea Gritto,Brixiam oppugnare adortus,insigni cum laude Hispanos ad deditionem compulit.Recepta Brixia exercitus Veronam est ductus. Ea oppugnatio summas habuit difficultates, defendente urbem longe fortissimè M.Antonio Columna, qui lectissimas Germanorum ac Hispanorum cohortes, Italorúmque & Græcorum alas dimisso reliquo exercitu ad urbis præsidium retinuerat. Sed is oppugnationis exitus fuit,ut Verona,quæ ui capi non poterat, numerata Cæsari pecunia reciperetur. Ita Veneti post octauum belli annum adiuuante Gallo,qui antea acerrimus hostis extitisset, suas urbes recuperarunt. Tum uerò tres exercitus cõfecta pace dimissi. Horũ milites omnis generis & maxime Hispanos Franciscus Maria Feltrius exiguo oblato stipendio cõduxit,eo consilio ut Vrbinũ repeteret, quum Laurẽtius omnibus rebus imparatus nequaquàm satis mature occursurus esse uideretur: quãdo nihil minus putaret,quàm media hieme bellum se gesturum aduersus eum, quem omnibus fortunis expoliatum Mantuæ exulantem, & desertum à regibus toto eo anno magnopere
contem

contempsisset. Affuére Feltrio imprimis supra quinque milia Hispanorum peditum, qui Maldonato uiro impigro & duci maxime ueterano parebant: diuersarum quoque nationum alæ equitum spectatæ uirtutis sequebantur. Præerat Hispanis Gaiosius: Belgis Zucharus Heduus; Græcis autem & Epirotis Andreas Bua, & Constantinus Boccalus: inter Italos eminebat Federicus Gonzaga cognomento Bozolus, quem paulò antè Iulianus maximi uexilli honore dignum fecerat: sed is demum sue cedente in imperio copiarum Laurentio, fuerat repudiatus, ita ut alienato animo acceptam iniuriam ulcisci properaret. Feltrius itinere summa celeritate confecto, ubi primum intra ditionis fines sese ostendit, incredibili populorum omnium alacritate suscipitur. Iulius Vitellius cum Vrbini tria milia peditum exactis ciuibus coegisset, defensionemque pararet, concurrentibus ad arma fœminis & paucis senibus, Feltrianoque milite ad portas clamorem extollente, fœdissime sese atque urbem dedidit, Laurentianis militibus uita impetrata, ita ut exuti armis extra fines pellerentur. Feltrius Vrbino potitus, & paratis tormentis, quæ Iulius Vitellius in fossas præcipitarat, bellum circumtulit, multaque oppida deiectis præsidiis in potestatem redegit. Hæc ubi Romæ sunt nunciata, Laurentius ad bellum proficiscitur, expedit pecuniam Leo pontifex, cohortes ubique conscribuntur, gerendi belli summa committitur Rentio Ceriti, adiunctis Vitellio Tifernate Guidoneque Rangono. Ii tanta infelicitate frequentibus affecti detrimentis id bellum gesserunt, ut fatali quadam imperitia ac ignauia, ubi conferendæ manus essent, uti erant magna ex parte tirones subitariique milites, à paucis ueteranis facile uincerentur. Semel Laurentio oblata est occasio rei benegerendæ, quum Feltrio Metaurum amnem transeunte in aduersa ripa opportune instructa acie constitisset. Erant ei sexdecim milia peditum, in queis aliquot erant Vasconum cohortes, itemque uexilla quatuor Germanorum & Hispanorum, quos Romæ conscripserant. Aderat Paulus Baleonus cum auxiliaribus Perusinis, aliquanto cæteris usu militiæ uigoreque animi præstantior, uerum in eo nequaquàm insignis uigebat authoritas, quoniam Rentio atque Vitellio, quibus unis Medices se totum crediderat, ob simultates erat inuisus. Aderant tormenta ænea in castris supra uiginti, quibus copiis in uado fluminis transeuntes superare atque proterere facile potuisset, nisi Rentius atque Vitellius (imperitia an metu incertum, optima tamen fide) non in aduersos hostes, sed in collem próximum signa ferri continuo iussissent, quasi opportuniorem locum castris capturi, unde demum transeunti hosti per expeditos equites magna detrimenta inferrentur. Id consilium tanquàm inscitiæ aut ignauiæ plenum Feltrius, qui pedes amnem conferta legione transierat, plurimum irrisit, indeque uti plane uictor recipiendis oppidis oppugnandisque præsidiis totam eam regionem est peruagatus. Nec multo post Laurentius, dum oppugnaret Módulfum oppidum, sclopetto caput ictus extremum uitæ

periculum adiit. Cæteri duces ipso Anconam lectica delato, pessimis artibus bellum gerere cœperunt; adeo ut multis transfugiis dissolutaq. disciplina milites passim signa desererent, neque de uictoria conficien-dique belli ratione, sed de diripiendis castellis, deque omni prædæ genere cogitarent. Quibus de rebus dolore incensus pontifex, quum igno miniam animo ferre non posset, à Carolo Hispanorum rege, ipsoque Francisco auxilia petit Gasparem prætorianæ cohortis præfectum ad Heluetios mercede conducendos mittit, copias ex Etruriæ delectu adauget, Hispanos duces, & ante alios Maldonatum per idoneos homines aggreditur, pollicendo amplissima præmia, si Feltrium deseruissent. Erat in exercitu Feltrii Carolus Baleonus Perusia exul, quòd multis antè annis Pauli Baleoni fratrem patruumque & alios eius consanguineos di ra coniuratione inita trucidasset: hunc Feltrius reducendum existimauit, ut ualidissimæ totius Vmbriæ urbis opibus, pulsis Caroli hostibus, uteretur. Sed dum ad Perusiam promotis castris accedit, fit certior ple rosq. Hispanorum duces pontificiis largitionibus corrumpi, quæri tem pus exercendæ perfidiæ, & sibi non obscure insidias parari. Nam antè didicerat ab honorato Gaetano Minturnensium traiecti regulo, qui Le oni affinitate erat coniunctus, percussorem sibi summissum Cauillanum Hispanum equitum præfectum: ad has quoque suspiciones accessit Hi spanus uiator cum literis interceptus, quibus monebatur Maldonatus, ut ea quæ statuerat, perficere maturaret: hortaretur consilii socios, atque inde ingentia præmia ex liberalitate optimi principis expectaret. Feltri us tanto imminente periculo perturbatus, eorum, quos fideles putabat, animos explorat: quæritur à paucis perfidiosis hominibus proditionis exercitum tentari, ut flagitiosissima defectione ipsum deserant atque ho stibus prodant: hæc præclare conuinci literis, quas in concione esset prolaturus, si pristinam fidem præstare, iterare sacramentum, ea infa mia & nota perfidiæ fortissimam gentem uerique decoris auidam liberare uellent. Igitur centurionum & signiferorum fidissimo quoque sese grauiter & summa cum iracundia perpurgante, comminantéque condi gnam pœnam his qui deliquissent, signo repente tympanis dato, armati coronam lato ambitu in castris efficiunt: in medium citatur Maldonatus. Nec mora, ipse & Maccius, & Plasola, Consaluusque Rius, & Suares Ruffus centuriones, literis conuicti, tumultuarioque succlamantis turbæ iudicio damnati crudelissime trucidantur. Ea res exercitum in fide magis ac magis Feltrio confirmauit, longiusque omnium opinione bellum protraxit.

FINIS TERTII LIBRI.

VITAE LEONIS DECIMI, LIBER QVARTVS.

INTEREA Romæ Alfonſi Petrucii cardinalis ſceleſtum facinus inſano animo meditantis conſilia deteguntur. Seceſſerat is in Latinum agrum patria pulſus, uti antea memorauimus, quum in Vrbe eſſe nollet, & libero ore iuuenilique impatientia, ueluti commota mente, quereretur ſe per ſummam iniuriam à Leone cum patria tum paterni etiam principatus poſſeſsione fuiſſe exturbatum: dum enim in Vrbe eſſet, mollisſima tantum uerba factis ipſis contraria retulerat, adeo ut inde grauiſsimo concepto odio, exitiali percitus inſania, Leonem tollere cogitaret. Fama eſt eum non ſemel cum occulto pugione, inſtructum omni impetu furoris in ſenatum ueniſſe, ut nullo protegente opportunum ictibus aggrederetur, interque tumultuantes & trepidos ſenatores erumpendo, prætorianos falleret. Fertur etiam eum in uenatione incautius diuagantem, prætorianis paſsim diſperſis, adoriri uoluiſſe; quas omnes cogitationes propter inauditi ſceleris infamiam uitæque periculum penitus abiecit. Itaque ad ſtruendas ſubtiliores inſidias conuerſus, Vercellium circunforaneum chirurgum, admirandis quibuſdam experimentis clarum, ſibique intima coniunctum familiaritate, maximis pollicitationibus perpulit, ut in necem pontificis operam præſtaret, ſi curandæ fiſtulæ, quæ illi in ima ſede nata erat, excluſo uetere medico, uocaretur, quando tum facile foret nihil uerentem linamentis ueneꝑato medicamine infinctis abſque ulla tanti ſceleris ſuſpicione protinus enecare. In hanc ſpem Alfonſus Vercellii peritiam atque felicitatem laudando, per Iulium Blancium cubicularium & cardinales gratia familiaritateque ualentes aſsidue commendabat, iamque exturbato uetere medico, locus Vercellio erat patefactus, niſi Leo cunctis aduerſantibus ſalutari quadam uerecundia, minime ſe nouo medico aperiendum eſſe iudicaſſet. Et per ſe quidem Vercellius homo erat impurus, crudelis, fallaciſsimuſque ueterator, ſed qui ingenio expedito, & ſingulari digitorum argutia ſupra cæteros eius artis excelleret. Detegitur autem res intercepta epiſtola, quam ad Antonium Ninium ſcribam ſuum in Vrbe commorantem Alfonſus è Latio perſcribebat. Erat enim per eos dies fama edita in uulgus, Feltrium infeſto exercitu ab Vmbria Senas deflexurum, ut Lactantium Petrucium Suanenſem epiſcopum Alfonſi patruelem in patriam Raphaële expulſo reduceret, atque inde per agrum Florentinum euagaretur. Ea conſiliis Alfonſi agi pontifex exiſtimans, omnem curam & diligentiam his rebus cognoſcendis intenderat. Itaque Antonius ſcriba cum ſcriniis epiſtolarum capitur, ſubiectus quæſtioni, literas ignorabilibus ac arbitrariis notis conſcriptas teſſera prolata interpretari cogitur.

Vercellium qui tum erat Florentiæ ſpecie curandi Gallici morbi, quo Gorius reipublicæ negocii præfectus laborabat, uberrimo propoſito quæſtu diſtinent, obſeruant tamen hominem diſsimulanter, ne fugam arriperet, ſi periculum alicunde præſenſiſſet. Interim Leo per idoneos homines ſpem facit Alfonſo componendarum rerum, ueluti reuocato Raphaële ipſum certa conditione patriæ redditurus. Nec Alfonſus cupiditate patriæ ac exilii tedio adductus, accepta fide, aduentum differt, admirantibus cunctis leuitatem incauti iuuenis, ac effuſe ridentibus. Itaque contemptis amicorum præcipuis, qui ne iret, ſuadebant, in exteriore Leonis cubiculo capitur, in arcemque deducitur. Compræhenditur & cum eo Saulius cardinalis, qui Alfonſum pecunia iuuerat, & cum eo de Vercellii opera, de futuriſque comitiis ambitioſius quàm par eſſet, conſociata uoluntate fuerat collocutus. Peruſco autem fiſci præfecto paracerbe quæſtionem habente, tormentis totius conſilii ueritas exprimitur. Aliquot etiam cardinales iracundiæ & decreti ſui participes nominat Alfonſus, quos uariis de cauſis in pontificem alieno animo eſſe, atque eius interitum expectare intelligebat: ad hos potiſsimum iniuriæ acceptæ querelas deferre erat ſolitus, vultuque ſæpe furoris pleno, ac immanibus uerbis tanquàm ingratum atque maleficum execrabatur: Iurabatque flagrantibus oculis ſe aliquando deſpecti & ſeruientis ſenatus liberatorem fore, ut pro iniquiſsimo pontifice alius mox ex eo ſeniorum globo ad rerum faſtigium eueheretur, qui ſuffragiorum & totius comitialis operæ gratiam liberali animi gratitudine eſſet relaturus. Erant ii Raphaël Riarius, Franciſcus Soderinus, Hadrianus Cornetanus, & ipſe Saulius, qui iuuenem effrenate loquentem cum riſu & ioco caſtigabant, utpote qui eum ingenio parum conſtantem, ac uenationi amatoriiſq. leuitatibus deditum, tantum facinus nunquàm aggreſſurum rebantur: quanquàm ipſi animis ambitione atque odio corruptis, nihil magis expetere uiderentur, quàm ut ille inſania præcepsid ſcelus ui aperta aut occultis inſidiis perpetraret. Riarius enim uetuſtate honoris ac opibus facile ſenatus princeps, proximis comitiis iuniorum fraude ſeniorumque ſocordia pontificatum ſibi ereptum fuiſſe exiſtimabat, ſeq. tum ampliſsimis fortunæ muneribus fretum, ſi pontifex ab humanis excederet, in ſummam imperii ſedem facile euaſurum arbitrabatur. Inſigni ſiquidem ædium magnificentia, epularum ſumptu, decore familiæ, & nobiliſsimo deducentium comitatu, quum ueras uirtutes cunctis adulantibus minus neceſſarias putaret, in ſe unum inanis populi ſtudia conuerterat. Soderinum recentes iniuriæ plurimum incitabant, quòd Petrus frater Mediceorum ui, ſummi magiſtratus honore deiectus & patria pulſus extitiſſet: Erat ei ingenium graue, perſpicax, optimiſque literis egregie excultum, ſed ſordidis auaritiæ maculis, & lubricæ fidei ſpectatis probris magnopere deturpatum. Hadrianus uerò nulla maleuolentia, ſed uana regnandi cupidine inductus Leonis mortem expectabat:

certam

certam enim ſpem adipiſcendi pontificatus conceperat ex oraculo fatidicæ mulieris, quæ quum pleraque iampridem interroganti de ſua & publica rerum fortuna exactiſsime prædixiſſet, conſtanter etiam affirmarat fore, ut Leoni immatura morte ſublato ſuccederet uir ſenex, nomine Hadrianus, obſcuro natus loco literarum ſtudiis inſignis, qui ſacros honores gradatim ſola nixus uirtute, ſine ulla maiorum commendatione meruiſſet: hæc omnia ſibi uni aperte congruere uidebantur. Nam Corneto infami Tuſcorum oræ oppido, familia tenui & prope ſordida ortus, uno bonarum literarum beneficio, ſingulas ſacrorum ordinum dignitates fuerat conſecutus. Neque vetulæ oraculum fidem fefellit: Nam Hadrianus ſenex Batauus egeni opificis filius, doctrina illuſtris, poſt Leonem prodigioſa felicitate pontificatum eſt adeptus. Saulio etiam mathematici complures, quæſtu in adulationem proni, ſupremum fortunæ faſtigium deſtinabant. Sed is quanquàm à Leone propter ſuauitatem morum, & elegantis uitæ modeſtiam inter familiariſsimos eſſet aſcitus, ſeſe tamen occulte à pontificis amicitia certis offenſionibus auerterat. Nam Leo initio pontificatus ſacerdotia, quæ ſui ſtudioſis & ſuffragatoribus ueluti de ſe benemeritis ex occaſione collaturum promiſiſſet, plerunque ſummis præcibus expugnatus, aut conſanguineis, aut nouis hominibus concedere cogebatur: ob id pleríque cardinales, ea quæ pontifex liberaliter non dediſſet, inique ſibi erepta fuiſſe querebantur. In his intemperantior Saulius eſt inuentus, adeo ut in petitione Maſsilienſis ſacerdotii, Iulium Medicem cardinalem ſumma tum maximis in rebus authoritate potentem, indigne ſibi prælatum, neque eam iniuriam animo unquàm depoſiturum apud incertæ fidei amicos prædicaret. Igitur Vercellii, ſcribæque Antonii indiciis, qui diu torti cuncta fuerant confeſsi, Alfonſus in tormentis conuincitur: Saulius tortoris aſpectum uix ſuſtinet. eo modo tabulis totius quæſtionis ordine conſcriptis, Leo ſenatum cogit, Riarium ſellæ impoſitum in arcem deduci iubet: cæteris metu pallentibus, graui habita oratione queritur ſuam lenitatem, beneficentiam, comitatem acerbiſsimis iniuriis remunerari: & quod eſſet inauditum, parari ſibi nefaria crudelitate inſidias. ſceleſtíque eius conſilii aliquos eſſe conſcios, qui in ſenatu eſſent, quibus ueniam ſincera fide eſſet daturus, ſi ſponte crimina faterentur. quod ſi pernegando id facere differrent, nequaquàm poſtea captis & conuictis ullum ueniæ locum futurum. Nec mora, Soderinus & Hadrianus ad tribunal accedunt, ſupplicesſque ueniam impetrant, mulctantur tamen decem milibus aureis. Soderinus in Fundanum agrum libero exilio ſeceſsit, Hadrianus autem trepido ſuſpicacíque ingenio uir, Leonis clementiæ diffidens, ab urbe meſſoris habitu profectus, uſque ad uitæ exitum nullo perſequente latebras mutauit. Riario ſaluti fuit ætatis honor, & ueteris inimicitiæ reſpectus, ne Leo patris vulnera patruiq. cædem, cui Riarius interfuerat, confictio nouo crimine ulciſci uideretur: centum tamen milibus aureis mul

ctatus est, restituto pilei honore: ei secessus ad Neapolim, ubi demum interiit, liberaliter est permissus. At Alfonsus & Saulius damnati exutique purpurei galeri dignitate, in subterraneos carceres tenebris ac odore tetro maxime horribiles separatim detruduntur. De Vercellio autem Ac Antonio scriba acerbissime supplicium sumptum, adeò ut curru per urbem circunducti, carptimque discerpti cadentium forcipum morsibus, ac ad extremum strangulati in frusta secarentur. Ea seueritate pontifex magnum terrorem omnibus incusserat: plerique enim in decernenda pœna mitiorem sententiam dixerant; nonnulli etiam liberius postulabant, ut quæstioni atque iudicio reorum cardinalium senatorii ordinis duo iudices adhiberentur, quod indignum esset, uiros sacratos, tanquàm nocturnos fures, præfecti rerum capitalium acerbitate atque sæuitia uiolari: alii confingi ea crimina, falsóque damnari insontes uiros, ut pecunia in sumptus bellicos iniquissima ratione pararetur: Quoniam magis ac magis exardente in Vmbria Feltriano bello, Romæ atque Florentiæ ærariis penitus exhaustis, pontifex contra naturam suam metu sæuus, ac inopia rapax euasisse diceretur: adeo ut nemo fere optimi beneficentissimíque pontificis uicem doleret, qui immanitate Alfonsi & cæterorum, qui nefaria ambitione præcipites insanierant, perfidiosa taciturnitate penè oppressus extitisset. His de causis ira atque indignitate permotus, alio sibi senatu opus esse iudicauit, si principem nequaquàm incautum contemptionéque ridiculum, sed sibi maxime sapientem fortemque agere uellet. Itaque incredibili ac inusitata liberalitate, uno atq; triginta cardinalibus senatum repleuit, patribus plane despectis, atque his contracto pallore mussantibus. In his fuêre octo Romani, quorum princeps extitit Pompeius Columna, aliquot post annos ab immoderato studio Cæsaris, & ob id patriæ excidio insignis. Creatus est & ante alios Hadrianus è Batauia, qui Leoni ipsi in pontificatu successit. Fuit autem is nouus uti maxime repentinus tot senatorum delectus, non modo Vrbi Romanæque aulæ, sed prouinciis omnibus longe gratissimus. Nam incredibili fretus iudicio, ex omni prope natione, uirtute, doctrina, nobilitatéque clarissimos extulerat, ita ut omnis generis homines Mediceæ familiæ, incomparabili eo beneficio in omnem temporum fortunam obligare uelle uideretur. Obscurauit tamen in magnanimo uiro eximiæ liberalitatis laudem quæstuosa nonnullorum ambitio, qui necessitate urgentis belli ad ancipitia consilia adactum, opportune pecunia iuuerant: nemo tamen paulò uirtute clarior pecuniæ subsidiis indiguit, quum mediocribus aliqua ex parte profecissent. Cæterum in omnem lætitiam ad gratulandum effusa ciuitate, quum epulum in Vaticano nouis patribus daretur, Alfonsus in carcere, Orlando Aethiope strangulante, necatus interiit. Saulio autem uitam impetrauit Franciscus è Ciboa familia, sororis Leonis maritus: ei quoque mox honorem pilei cumulata benignitate restituit, quum eum auribus tantum, non atroci uoluntate

peccauisse

peccauisse iudicaret. Sed is aliquanto post, quum ad Eretum exularet, supremũ contraxit morbum: atque ita placato iam pontifice, impetratoque reditu, in Vrbe defunctus est. Dum hæc Romæ fiunt, in castris põtificiis omnia fœda obuenerãt. Legatum Bibiennam seditio militaris afflixerat, nam Germani Italique & Hispani simul ac Vascones ad calonum rixam excitato tumultu multisque interfectis prope more militiæ cõflixerant: adeò ut præferẽte crucis signũ legato, & in medios inter uolitantia tela deprecantis habitu procurrente, uix dirempta sit pugna. Ex ea seditione unaquæque natio militum, ueluti diffisa aliis, ira & timore consternata, seorsum factis excubiis tetendit: quæ res sicuti ducum ipsiusq; legati authoritatem imminuerat, ita sublato metu pudoreque petulantiæ militari uiam aperuit, adeò ut cũctis in proxima castella ad prædam dilabentibus, totus prope exercitus flagitiosissime solueretur. Vascones etiam supra eius detrimenti calamitatem, magno pontificiorum incommodo, ad Feltriũ Ambra, & Carbone ducibus transfugerunt. Ipsi uero Rentius atque Vitellus in tanta rerum deformitate, contempti à suis, & ab hostibus irrisi, ut in aduerso rerum successu sæpe accidit, omnẽ administrandi belli rationẽ amiserant. Itaque Leo ingẽti semper spiritu aduersæ fortunæ obuiam ire assuetus, ex recenti pecunia copias instaurat, à regibus auxilia mittuntur, Gallicum equitatum Sisseius adducit: uenit & Potentianus regulus è Neapoli cum trecentorum cataphractorum ala ornatissima. Heluetiæ quoque cohortes, adducente Gaspare prætorianorum præfecto, Ariminum perueniunt. His rebus cognitis Feltrius è Piceno regreditur: superioribus enim diebus eam regionem infesta populatione percurrerat; delatusque Pisaurum, pontificios ad Imperialem collem castra habentes, nocturno prælio superat. Itaque ad opprimendos Heluetios ingenti celeritate Ariminum contendit. Venerat enim in spem potiundæ urbis, explorato occultiore aditu ad eam partem, qua marmoreus pons antiqui operis urbi cõmittitur. Sed eum subter fornices audacter ingressum, atque amnem uado se transire posse existimantem, maris æstus, quo amnis ea forte hora plenius intumuerat, importune fefellit: ita ut milites ægre pectoribus extarent. Pugnatum est tamen cum Heluetiis, qui in suburbanis tectis consederãt, prælio ancipiti & maxime cruento: Nam & ipse Gaspar cum fortissimis suorum cecidit. Verum signiferi, quanquàm angusto atque difficili loco pugnarentur, mira constantia sustinendo illata undique uulnera, & tuendo aditum, egregie sese defenderant. Feltrius ipse sclopetto thoracem ictus uitæ periculum adiit. Bozolus plumbea pila uulneratus est. Valastichinus Hispanus, singularis promptitudinis sclopettariorum præfectus, & Guinea centurio insignis cecidère. Arimino frustra tentato, Feltrius per conualles Apennini in Etruriam se conuertit, non longe ab Anglaria in Florentinorum finibus castra ponit, planeque uictor inde Perusinis, Tifernatibus, Senensibusque terrorem infert. Sed antequàm expedire consilia & promoue-

re castra posset, ab Hispanis destituitur. Nam Leo duces ac centuriones omnes effusa largitione corruperat, cohortibus triplex stipendiũ fuerat pollicitus, dabátque auidisimæ genti aliquanto maiora præmia si Feltriũ desererent, quàm illi sibiipsis ex opima uictoria poposcissent. Intelligebant etiam non insani acutique homines, sibi cum ualidissimis copiis esse confligendum, neque ullam omnino spem misericordiæ ab iratis hostibus sibi superesse, si aliquo insigni accepto incommodo uincerentur. Vgo quoque Moncata Caroli regis nomine apud cohortes Hispanorum concione habita fuerat contestatus, eos contra rempublicam & regis imperia facturos, subindeque futuros in Hispania reos maiestatis, si pro Feltrio contra pontificem arma ferre perseuerarent. Quas ob res in non dubiam salutis suspicionem adductus Feltrius, sese uniuersis nequaquàm demisso animo commendat: gregariorum etiam militum implorat fidem; & præclare ostendit ipsos ignominia inexpiabili notatos iri, si se de ipsis optime meritum in ea spe summæ uictoriæ prodidissent. proinde si sacramenti militaris obliuisci uellent, ut Caroli regis iussis obsequerentur, debere eos nequaquàm priuato paucorum arbitrio, sed publico cohortium omnium ac alarum consilio pacisci, ut sibi honestissima conditione, de salute fortunisque omnibus caueretur, nec uti plane deserto à suis ac immerita necessitate circumueto, spes omnes ad tolerandum exilium sibi ereptæ scelerata conspiratione uiderentur. Acclamauêre milites ut optime speraret, ipsos enim & de pudore suo, & de ipsius salute magnopere sollicitos nequaquàm commissuros esse, ut traduci uel decipi à quoquàm posset. Nec multo post quum de compositione pensitatis & exæquatis utrinque cõditionibus, tabulæ scriberẽtur, diserte appositum est, ut Feltrio Vmbria excedenti, secum tormenta ænea suppellectilemque omnem & bibliothecam, quam Federicus auus insigni cum laude condiderat, auehere liceret: atque ita post octauum mensem grauissimo bello finis est impositus, tanta cum lætitia pontificis, ut magno metu magnoque periculo liberatus, nihil octingentis milibus aureis (tot enim in belli sumptus impenderat) omnino commoueretur. Dum hæc geruntur, Selinus Turcarum imperator, Cãpsone Gauro Memphitico rege ad Alepum acie cæso, Syriam imperio suo adiecit: progressusque ad Memphim, Tomumbeium, qui post Campsonem imperium ceperat, aliquot prælijs superatum, ac demum ab Aegyptiis pro ditione traditum necauit, in ipsa Memphi laborioso ac ancipiti pugnæ genere Mamaluchis omnibus trucidatis: adeo ut ab Amano monte ad Rubri maris angustias, atque item à Cyrenaicis finibus ad Arabum solitudines & Euphratem late omnia in potestatem redegerit. Contuderat & biennio ante Persarum arma uicto in Calderanis campis Hysmaële Sopho. Is Parthorum & Medorum copiis ac studiis fretus admirabili celeritate Assyriæ & Persidis maiorisque Armeniæ regna sibi uni parêre coëgerat, Quibus de causis Leo pontifex, qui Turcarum

potentiam finitimis undique subactis in immensum excrescentem maxime formidandam esse existimabat, supplicationes per Vrbem indixit, ipse insigni concepta pietate discalciatus ad Mineruæ templum profectus est, ut reipublicæ Christianæ incolumitatem Deiparæ uirgini commendaret. Exinde ad totius Europæ reges è cardinalibus uirtute ac eloquentia insignes legatos misit, ut sublatis offensionibus, ex authoritate sacrosancti pontificis, communi omnium consilio consociatis uiribus, impotenti barbaro bellum terra marique ad publicam salutem ac laudem inferretur. Sed quum singuli reges in id consilium suscipiendi belli præclarum maxime studium magnificis pollicitationibus ostentarent, nequaquàm tamen, ut in unum uoluntate ac opibus iungerentur, adduci potuerunt. Gerendi autem belli ratio sicà Leone adhibitis in consilium peritissimis ducibus fuerat constituta, ut Maximilianus Cæsar Germaniæ robora in legiones cōscriberet: Pannonio autem & Sarmatico equitatu maxime uteretur: & secundo amne Danubio in Mysiam, atque inde in Thraciam rectà contenderet, Franciscus uero Gallorum rex cum florentissimis Galliæ ac Italie copiis à Brundusio in Epirum traiiceret. Hispani Lusitaníque ac Britanni, comparata classe ducentarum nauium ad Byzantium usque nauigarent. Ipse pontifex ueræ laudis & gloriæ cupidissimus, cum centum rostratis nauibus se ab Ancona cōfestim nauigaturum pollicebatur. Erat enim in summa spe trahendi Veneti senatus in partem belli: nam eos tacitis uotis nihil magis exoptare intelligebat, quàm ut Christiana arma in Turcas ueros & proprios hostes ingenti omnium consensu atque apparatu uerterentur. Sed mox fatali socordia nostrorum principum, quum quisque alienæ gloriæ inuideret, ea consilia decoris & pietatis longe plenissima perierunt. Nec multo post Maximilianus Cæsar, quum febre laboraret, & parum opportune pharmacum sumpsisset, Veltii in Noricis montibus est defunctus. Eo mortuo ad petendum Romani imperii honorem nonulli candidati prodierunt. Non iam enim Cæsares, ut antiquis mos fuit, à militibus creantur; quum inueterata cōsuetudine septem regulorum suffragiis fiant. Ex his tres sunt sacrati amplissimarum urbium sacerdotiis insignes, Coloniensis, Moguntinus, Treuerensis, & totidem militares nobilissimi Germaniæ reguli, Saxonum dux, comes Palatinus, & marchio Brandeburgensis: septimi uero suffragii prærogatiuam obtinet rex Boëmiæ, ut si ex æquo dissideant, ipse ad maturandam electionem superante suffragio, in quam uoluerit partem, accedat. Petebant ante alios Franciscus & Carolus Christianorum longe maximi ac opulētissimi reges: huic tanquàm præclara indole auitam hæreditatem adeunti Germaniæ studia non deerant: illum uero mirifica uirtus, & bellicæ laudis specimen, atque item ingentes opes ad tuendum imperii nomen haud dubie pares uehementissime commendabant. Ipse Leo Franciscum magnis innixum largitionibus, in ea contentione fouendum adiuuandumq. susceperat, Robertumque

Vrsinum ad id in Germaniam legatum miserat. Sed postquàm animaduertit nonullorum procerum auaritiam uel amplissimis donis expleri nequiuisse, & uigere in ingeniis Germanorum uetera odia aduersus Gallos, Francisco suadere conatus est, ut pro se petere desisteret: amicorum uerò opera uteretur ad subleuandum Brandeburgensem regulũ, ne Carolus imperio potiretur. Præuidebat enim uni ei ad maxima quæque audenda incredibilis potentiæ facultates parari; adeo ut Galliæ pariter, Italiæque, & pontificio præsertim nomini non temere metuendus esse uideretur. Sed Franciscus immoderata spe sua inductus, ut pote qui nihil de eorum studio dubitaret, quorum suffragia optima fide uenditari existimabat, in decreto ambitiosius & perseuerantius quàm oporteret perstitit. At Leo Comitiorum euentum minime expectandum ratus, ita Gallo fauere desiit, ut Carolum haud dubie gratia superãtem suffragatoribus commendare uideretur. Atque ita Franciscus dum effusa largitione pro seipso uehementiùs contendit, nihil earum rerum, uti magnopere cupiebat, est consecutus: nam & ipse imprimis repulsam tulit, consternatis metu Germaniæ proceribus, ne ad Gallos imperium turpissima licitatione transferretur: & Carolum demum, quem unum maxime exclusum uolebat, conuersis omnium suffragiis ad summi honoris fastigium prouectum uidit. Eo nuntio pontificem nequaquàm, uti præferebat, sincera hilaritate lætatum ferunt, quanquàm prioris studii sui in uidiã postremo conuersa commendatione deterfisset. Diuino siquidem ingenio, cum tot regna in unum collata conspiceret, nimiam Cæsarum potẽtiam ueluti fatali dissensione pontificiæ dignitati semper infestam, uehementissime formidabat: & antiqui quoque uatis carmina eum iuuenem non obscuris formæ ac ingenii lineamentis exprimere uidebãtur, qui à septentrione toti Italiæ, Romæque præsertim & principi sacrorum summas clades esset illaturus. Sub id tempus quo Maximilianus Cæsar excessit è uita habitisque in Germania comitiis, Carolus eius nepos imperator est salutatus. Laurentius Medices ab iuuenili intemperantia concepto lætali morbo Florentiæ interiit. Is uxorem duxerat è Gallia regiæ cognationis: erat enim è familia Bolonia in Ambianorum finibus ad Oceanum ualde illustri. Nam Feltrio expulso, recuperatoque Vrbino, Laurentius se totum insigni cupiditate ad Francisci regis amicitiam contulerat, Hispanos maxime perosus, qui recenti bello Mediceam domum in extrema salutis & dignitatis pericula coniecissent. Leo quoque perlibenter cognationem morte Iuliani fratris intercisam cum florentissimo rege renouandam existimauerat. Hæc noua nupta incredibili apparatu Florentiæ suscepta, post decimum fere mensem maritum ad uitæ exitum ultro festinantẽ quinque diebus antecessit, in supremo morbi impetu puellam enixa, quam hodie Francisci regis nurum conspicimus. Erat Laurentius corpore ad equitandum gestandáque arma peridoneo atque habili, uultu uerò admodum atroci, & in eam speciem superbe

perbe sæpe composito, nam adulatione corruptus supra naturæ uim & ferus & militaris uideri uolebat: defuit ei ingenium ciuile & temperatum, unde illi nullæ lachrymæ ab ciuibus quum insigni pōpa funeris efferretur. Erat enim fama edita in uulgus eum Lucēses & Senēses subigere, Florentinorum ceruicibus munitissimam arcem imponere, & denique ab infero mari ad superum late prolatis finibus regnum condere cupiuisse, ut ipse Porsenæ exemplo; adiuuantibus Gallis, Etruscorum rex appellaretur: quibus consiliis uti nimis ambitiose temereque susceptis, ipse Leo & Iulius cardinalis, moderando ac differendo, obuiam semper iuissent. Laurentio uita functo, pontifex Iulium cardinalem Florentiam misit, ut ad clauum reipublicæ sederet. Is incredibili humanitate atque munificentia singulos omnium ordinum ciues complexus, ita rempublicam constituit, ut æquissimæ libertatis status, renouata felici illa ueterum temporum conditione, reductus esse diceretur. Florebat & tum maxime Roma incredibili rerum omnium ubertate, lætitiaque omnis generis hominum. Nam pōtifex quietis atque ocii studio Romanorum inimicitias capitalis odii conciliatione edictóque sustulerat. Tradebatur enim posteris dira animorum obstinatione memoria iniuriarum, adeo ut affines innoxii tracti in causam metu mortis publico carcere cogerentur. Peregrinos uero immunitate multarum rerum, & perbeata illa sæculi securitate undique ad incolendam augendamque urbem inuitabat. Nam ab Insubribus atque Cænomanis Circūpadanisque populis ingens multitudo exagitata diuturnis barbarorum uexationibus fortunas suas Romam auidissime trāsferebat, adeo ut ad campum Martium extructis domibus peramplam coloniam cōdere uideretur. Nam sicuti eximiis artibus spectatus honor, ita mediocribus opificiis certa merces non deerat. Cuncti enim pro fortuna sua ædificando ornandóque domos & uillas, elegantiæ magnopere studebant. Censebantur eo tempore ciuium & inquilinorum octuaginta quinque milia: ut hinc quoque clades nostras non iniqua æstimatione defleamus, quum ad triginta duo milia capitum urbem redactam proximi censores in annonæ caritate repererint. Dabat item operam diligenter, ut in prouinciis omnia pacata & læta præfectorum uigilantia & seueritate tenerentur: & quum esset natura lenissimus, sæpissime patientiam abrumpebat, si renouatis improborum iniuriis post primam delicti ueniam contumeliose lædere tur. Paulum ante alios Baleonum claris militiæ honoribus functum, & erga Mediceam domum studio ac operibus insignem, è Perusia Romā uocatum, eiusque lenitati impense confidentem, quin capitali supplicio afficeret, uel deprecantibus Vrsinis exorari non potuit. Vir enim impotens & factiosus apud Perusinos cruentam maxime & rapinis infamem despectis pontificiis epistolis tyrannidem exercebat. Est & laqueo suspensus Amadeus Recinatium tyrannus, rerum nouarum author. Itemque è Fabriano Piceni oppido nobili Zibichius, qui turbulentissimis

concionibus paſsim habitis exules & obæratos ad arma concitarat. Luit & capite pœnas apud Beneuentanos Hector Seuerianus, uir ſanguinarius, factione potens, & uirium robore inſignis. Verum ab initio pontificatus ſingularem ſtrenui expeditique ingenii laudem eſt cõſecutus, Rencio Mancino nobiliſsimæ ſtirpis Romanæ ciue in arce ſecuri percuſſo. Is ab immani audacia truculentus affinem ſuum Cornetanum in templũ Mineruæ confoderat, & uecordi impetu cunctis minitari, magiſtratus imperia deſpicere, uexare denique omnes uel in media urbe conſueuerat. Ab exercitu Veneto, in quo alam ſagittariorum equitum ductabat, cum ignominia quondam eiectus, quod turmalem ſuum de fuga cogitantem deligatum arbori totius alæ ſagittis crudeliſsime transfixiſſet. Exercuit & ſupra naturæ conſuetudinem ſummum ius in damnandis, qui falſos libellos ipſius ſubſcribentis manum mentiti in iudiciis protuliſſent: adeo ut Sebaſtianum Taruiſinum tum in gymnaſio Romano leges profitentem, & alioqui ea calamitate indignum in campo Flore concremarit. In cæteris criminibus puniendis eum ciuilis animi tenorem ſemper obtinuit, ut ad clementiæ laudem auide properare remiſſa ſeueritate diceretur: Cæterum nulla in re ardentius & effuſius, quàm ad liberalitatis gloriam anhelauit, eos principe loco indignos exiſtimans, qui nequaquàm benefica manu Fortunæ muneribus uterentur. Nemo enim uel ciuis uel peregrinus, qui paulo nobilioris artis famam teneret, nemo uel maleſanus poëta, nemo alicuius optimarum literarũ partis non ignarus unquàm fuit, qui benignitatem humaniſsimi principis non ſenſerit. Quinetiam ipſum cœnantem ſpectantes, & ex his aduentitios & parum notos homines ultro pecunia donare erat ſolitus, eo præſertim libentius, quum obſoleta ueſte indutos conſpiceret. Purpuream etenim crumenam quotidie aureis nummis ſibi repleri iubebat, ad incertas exercẽdæ liberalitatis occaſiones. Sacerdotes quoque, fraterculos, & ſacras uirgines, quæ intra ſepta religioſe pudicitiam cuſtodirent, menſtruis ſubſidiis eleemoſynæ nomine iuuabat. Magnum ueteranum militum ac exulum alebat numerum: nihilque uehementius contendebat, quàm ut nemo calamitatem, & Fortunæ aduerſæ mala & incommoda pateretur. Sed has præclaras liberalis excelſique animi uirtutes, cum nimia ſæpe uitæ luxuria, tum obiectæ libidines obſcurabant: ita tamen, ut iucunditate blandæ facilisque naturæ potius, ac regia quadam licentia, quàm certo deprauati animi iudicio in ea uitia prolabi uideretur; quum frequenti blandientium turba cubiculi fores obſeſſæ, paucos admitterent, qui alioqui docilis uerecundique hominis ſolutos mores cohiberent, amicorum optimis ad ea conniuentibus, ac libenter ſeſe illecebrarum miniſtris immiſcentibus, ne gratiam apud ſummos principes in lubrico poſitam in diſcrimen adducerent, ſi ingratum auribus potentium repræhenſionis officium honeſtatis atq; beneuolentiæ ſpecie ſuſcepiſſent. Verum hominem hilaritati humaniſque ſenſibus facile ſeruientem mirum

rum in modum incitabant plerique cardinales opibus ætatéque florentes, qui illustri loco nati, ac liberaliter educati, regio luxu uitam in uenationibus, conuiuiis, atque spectaculis libentissime traducebant, cum his pontifex uetere studiorum consuetudine, & recentibus comitiorum officiis uehementer esset obligatus. In his fuêre Ludouicus Aragonius, Hippolytus Atestinus, Sigismundus Gonzaga, Alfonsus Petrucius, Marcus Cornelius, & Federicus Sanseuerinus, qui decoras domi familias, plerisque ingenuis ultro se in seruitutem ambitiose dicantibus, magnumque equorum & uenaticorum canum numerum inusitatis sumptibus alebant. Accesserat & Bibiennæ cardinalis ingenium cum ad arduas res tractandas peracre, tum maxime ad mouendos iocos accomodatum. Poëtices enim & Etruscæ linguæ studiosus, comœdias multo sale multisque facetiis refertas componebat: ingenuos iuuenes ad histrionicam hortabatur: & scenas in Vaticano spatiosis in conclauibus instituebat. propterea quum forte Calandrum comœdiam à mollibus argutisque leporibus periucundam in gratiam Isabellæ Mantuani principis uxoris per nobiles comœdos agere statuisset, precibus impetrauit, ut ipse pontifex è conspicuo loco despectaret. Erat etiam Bibienna mirus artifex hominibus ætate uel professione grauibus ad insaniam impellendis. quo genere hominum pontifex adeo flagranter oblectabatur, ut laudando & mira eis persuadendo, donandoque plures ex stolidis stultissimos & maxime ridiculos efficere consueuisset: Vti Euangelistæ Tarascono Parmensi ab epistolis honesto seni accidit, qui se repente nouo studio ac leui persuasione summum esse musicum putabat: huic adeo industrie ac suauiter est adulatus, ut uana inflatus opinione, incredibilia ac ridenda quædam musices præcepta commentaretur: citharœdis enim lacertos obligari, ut quadam intentione neruorum in articulis & digitis argutias firmius & clarius exprimerent: quum uero phonascorum chorus induceretur, aulea detrahi iuberet, ut uoces nudis parietibus illisæ, acutius atque suauius resilirent. quæ omnia ad alendam hominis insaniam probabat pontifex, quando ipse in ea arte consumatissimus secum de tonis & chordis totâque numerorum proportione disputaret, ac se omnino superari egregia simulatione fateretur. Baraballi quoque Caietani eximiæ stoliditati, procacius quàm sacrosanctum pontificem deceret, illusit, quum ille insulsissimos uersus ab omni uocum ac numerorum enormitate ridendos facere, & palàm recitare soleret, seque alterum Petrarcham in Etruscis rythmis esse prædicaret. eò enim perpetuis adulationibus inflammatum gloriæ cupiditate perpulit, ut meritum gestandæ laureæ honorem postularit, ac subinde ut insigni pompa in Capitolium duceretur; quòd in Capitolio Petrarcham coronatum quondam fuisse audisset. Tanta uero uis singularis insaniæ fuit, ut quum ad famam publici apparatus legatio amicorum & affinium Caietanorum propere in Vrbem conuolasset, ut hominem à concepto furore deterrerent, acer

bisſimis uerbis eos repulerit, tanquàm maligne benignitatem pontificis interpretantes, ac rariſsimi honoris immortali gloriæ ſuæ prorſus inuidentes. Ergo quod uix credibile foret, niſi ea nos mira cum uoluptate uidiſſemus, ſexagenarius ſenex honeſta ortus familia, proceritate, vultu, & canicie uenerabilis, toga palmata & lato clauo, auro purpuráque niten ti, cæteriſque triumphi ſumptuoſis inſignibus exornatus in conuiuium præcinentibus tibiis deducitur, quum de more pontifex diem feſtum Coſmæ & Damiano Mediceæ familiæ Diuis tutelaribus dedicatum hilarius celebraret. Ibi quum diu ad oſtentationem abſolutæ artis ineptiſſime multa carmina decantaſſet, omnibus iam in ipſa riſus compreſsione defatigatis, ad extremum in area Vaticana deſpectante pontifice elephantem aſcendit, aurato ephippio ſuperſtante triumphali ſella inſtratum. Cæterum inter tympana, & tubas, & uoces acclamantis populi, conſternata bellua, ultra pontem Hadriani deduci pompa non potuit. cuius triumphi memoriam lignarii cælatores quum teſſellato opere laſciuirent, in interioris pontificii cubiculi foribus ſcitiſsime inſcriptam reliquerunt. Mire quoque fauit Pogio ſeni, Pogii hiſtorici filio, itemque Moro nobili à gulæ intemperantia, articularibus doloribus diſtorto, & Brandino equiti, Marianóque ſannioni cucullato facetiſsimis helluonibus, & in omni genere popinalium delitiarum eruditiſsimis. Nam inter alia portenta inſanientis eorum gulæ lucanicas conciſis pauonum pulpis farctas commenti fuerant: quod obſonii genus mox ſucceſſor Hadrianus uir Batauæ frugalitatis mirabundus expauit, quum ſumptuarias rationes Leonis inſpiceret. Verum feſtiuiſsimis eorum facetiis, ſalſiſque & perurbanis ſcommatibus magis quàm ullis palati lenociniis oblectabatur. Ii certis anni temporibus, quum genio liberius eſſet indulgendum, in extrema inferioris menſæ parte ea conditione regnabant, ut contumelias, quas citra ualetudinis incommodum architriclini & ſtructores inferrent, æquiſsimis animis paterentur. Multa enim eorum palato ac auiditati aliena cibaria, falſa gratiſsimarum rerum ſpecie concinnata, vti ſimias & coruos cœnantibus apponebant. quæ tametſi iucunda omnibus ac urbano nobilique principe digna erant, in eo tamen, qui auguſti pontificis dignitatem ſuſtineret, à ſeueris & triſtibus notabantur. Vt uero ea conuiuia pleniore uoluptate exhilararet, Calendis præſertim Auguſti amiciſsimos cardinales ad ludum pictarũ chartularum inuitabat: in quo ſeni ſeptenique luſores in coronam ducti uerſabantur: nec ulla in re blandius liberalitatem exercuit, quum uictor pariter ac uictus in circumſpectantium turbam aureos nummos benigne diſpergeret. Aleam damnauit ſemper, uti rei familiari moribuſque peſtiferam: latrunculis autem adeo ſubtiliter & acutè uel cum exercitatiſsimis colludebat, ut nemo ei uel peritia uel celeritate committendi conficiendiq. prælii æquari poſſe uideretur. Non caruit etiam infamia, quòd parum honeſte non nullos è cubiculariis (erant enim è tota Italia nobiliſsimi) adamare, &

cum his tenerius atque libere iocari uideretur. Sed quis uel optimus atque ſanctiſsimus princeps in hac maledicentiſsima aula liuidorum aculeos uitauit? & quis ex aduerſo tam maligne improbus ac inuidiæ tabe conſumptus, ut uera demum poſſet obiectare, noctium ſecreta ſcrutatus eſt? At ſi aliqua ex parte eo nomine ſuggillari inclyta uirtus potuit, Leo certe cum ſuperiorum principum fama comparatus æſtimatione rectiſſima continentiæ laudem feret. Quod ſi falsò notatus (ut credi par eſt) iniquam ſubiit inuidiam, miſerabilem profecto principum cõditionem exiſtimauerim, quando eorum mores, ad arbitrium paucorum improborum ſæuam potius quàm benignam interpretationem accipiant. Sed alia principis, alia hominis eſſe uicia quis neſcit? hæc uni priuata conditione quum noceant, etiam aliquibus fortaſſe proſunt: illa uero ab dira poteſtate, & luctum & calamitatem uniuerſis mortalibus apportant: idque ueriſsimum eſſe conſtat præclaro quondam populi Romani teſtimonio, qui neminem ſibi principem Traiano meliorem exoptauit, quanquàm eum illicitæ libidinis ac ebrietatis cenſura notaſſet. Sed demus aliquid humanitati Leonis uti in ſumma licentia feruidæ ætatis ac proſperæ ualetudinis æſtum ægerrime ſuſtinenti, poſtquàm in magnis ſalutaribuſque uirtutibus optimi atque benefici cognomentum facile meruerit Conſtat tamen eum, quòd à prima adoleſcentia opinione omnium ſummam continentiæ laudem fuiſſet adeptus, non importuna quædam pudicitiæ caſtitatiſque præſidia quæſiuiſſe: quando nequaquàm priſtinæ uitæ more tam multis delicatiſque obſoniis uteretur: Itemque animo uere pudico, die Mercurii carnes non edere, die autem Veneris nihil guſtare præter legumen & olera; ac die demum Saturni cœna penitus abſtinere, incorrupta lege inſtituiſſet. In his uero quæ rem diuinam reſpicerent nequaquàm ſecunda fama prægrauari eſt uiſus. Nam indulgentias uetera pontificum ad parandam pecuniam inſtrumenta adeò plene atque affluenter prouinciis dedit, ut fidem ſacroſanctæ poteſtatis eleuare uideretur: in hoc etiam deteſtabili legatorum auaritia deceptus, qui ſe animas defunctorum ſingulis acceptis aureis expiare, à purgatoriiſq. pœnis eripere profitebantur. Prolatis enim ingentibus bullatis membranis per templa concionari erant ſoliti: adeo ut hæc impudenti corruptela exciti complures è Germania uiri doctiſsimi, eam pontificis piam benignitatem tanquàm auaritiæ ſordibus inuolutam irriſerint, inducto ſubinde Luthero ex Auguſtiniana ſecta fraterculo, qui maleſana uehementique eloquentia dum in pontificem & Romanæ aulæ mores inueheretur, euulgato paſsim nefando dogmatis ueneno, religionem euertit: unde illi Hæreſiarchæ cognomen partum, non ambigua fortaſſe cum laude, ſi in unum tantum pontificiæ cauſæ iugulum nihil turbatis ueteribus cerimoniis incubuiſſet. Sed facundiam eius, ſacrarumque literarum peritiam ab infami transfugio abiecta imprimis cuculla, & mox aſsiduæ in ganeis compotationes, & cum ſacra uirgine ad libidinem quæſitus tho-

rus magnopere defœdarunt. Non defuerunt tamen grauiora astutioráque ingenia, quæ nequaquàm uexatis sacris, pontificiam maiestatem auaritiæ nomine suggillarent: quando fama esset eam pecuniam cognatis & amicis in profanos sumptus erogari, quum oppugnandis Turcis, ædificandoque Diui Petri templo religiosa fide seruari debuisset. Diruerat enim Iulius magnam templi partem, ut admirabiliore structura reficeretur: sed insanæ uastitatis cœpta testudine, & pilis ingentibus erectis, tanta absoluendi operis difficultas proponebatur, ut Leo, quem nulli unquàm pro laude suscepti sumptus deterruerunt, animum negotii uastitate superatum facile desponderet. Eius quoque sacræ pecuniæ partem in Vaticanæ domus ornamenta transferri dictitabant: ut ipse pontifex Diuo Petro melius ac elegantius habitaret. Triplices enim porticus ad orientem obuersas, unde subiectam urbem & Neroniana prata iucundissimo prospectu quotidie despectare erat solitus, miræ pulchritudinis extruxerat: condecoratis scilicet fornicum atque testudinum ordinibus excellenti pictura, & pauimento ad argumenta insignium Mediceæ domus elegantissime uariegato. Cōclauia quoque per quæ aditus est ad intimum cubiculum, laquearibus auratis & iucundissimis signis albario opere depictis in luculentiorem formam redegerat. Quinquaginta etiam milia aureorum numûm impendisse ferebatur in aulea Belgica, ab intertexto auro nobilitateque artificum magnopere pretiosa. quæ tametsi supra fortunam præsentis sæculi sumptuosa erant, uel ob id tamen non ueniæ modo, sed laudis etiam nomen ferre posse uidebantur, quando non inanium rerum figuris ostentandæ luxuriæ, sed expressis Apostolorum historiis Sixti sacello, ad augustiorem altarium & sacrorum maiestatem dicarentur. Sacerdotium uero nullum unquàm uenale proposuit, uti Alexander & Iulius sæpissime fecerant, quum ab ambitiosis & ditibus pretium duarum aut trium decimarum, & biennales etiam redditus antecapere, & officiis sacerdotia permutare sibi iure optimo licere arbitrarentur. adeo ut mirum sit Leonem largiore manu pecuniam effundere solitum, ab hoc uberrimo lucri genere abstinere potuisse: præsertim Laurentio Pucio cardinale magno pœnitentiario nullum omnino quæstum pontificibus illicitum esse prædicante. Is enim natura officiosus atque beneficus sæpissime à ueterum decretorum seueritate, uel exigua cum spe mercedis, industriam suam & authoritatem ad implenda petentium uota facile transferebat. Acciditque nonnunquàm ut pontifex de pudore sollicitus, quum libelli de grauissimis rebus subscribendi porrigerentur, ipsius maxime Pucii, quòd diuini iuris esset peritissimus, fidem imploraret, obtestando ne se imprudenter in errorem labi pateretur: quando mox ab aliqua enormi concessione æquitatis fines transgresso pœnitentia simul atque infamia laborandum foret. Sed necesse erat unis tantum belli pacisq. muneribus deditum ac alieno quæstu potius quàm suo gaudentem, nonnunquàm inusitatæ concessionis

infa

infamiam subire: uerum ad id adeò inuitus trahebatur, ut aliquando Iulium Blancium è cubiculariis sibi gratissimum eluserit, importunis scilicet precibus postulantem, ut iniquo libello subscriberet, quo duo regionibus distincta sacerdotia, tralato alterius redditu, unius tantum templi dedicationem subirent. Leo nanque, quod neque obtemperandum neque omnino negandum censeret, percunctatus quanti ea gratia clienti uenderetur, libero ore ducentis aureis respondenti, totidem è crumena numerauit, libellumque discerpsit. Venationibus etiam & aucupiis nobilioribus adeò perdite studebat, ut spurcissimas sæpe tempestates insalubresque uentos, & frequentia mansionum ac itinerum incommoda obstinate contemneret: confisus ætati ac firmæ ualetudini, quam equitatione uarioque motu corporis se tueri posse existimabat, præsertim si inambulationibus apertis uagaretur, ac animam innati caloris copia æstuantem & cœlo libero & multo spiritu recrearet: quando & super hæc antiqui ulceris beneficio iuuaretur, quo ab ima sede, quicquid stomachi uel iecinoris uicio conceptum foret, sensim effluere consueuisset. Manlianam uillam secundum Tyberim quinto ab Vrbe lapide, quanquàm proximi stagni halitu & caliginosi aeris intemperie prope toto anni tempore infamem, hyeme maxime frequentabat. Ex ea enim ueluti ex portu uenatorum classes in subiectos salinarum campos ceruorum copia celebres educebantur. In uenando autem sicuti præcepta artis ad normam exactioris disciplinæ patientissime obseruare erat solitus, ita seueritatem aspere admodum uir alioqui lenissimus semper exercuit, in eos præsertim, qui petulanti discursu aut uocibus temere editis improuisa feris effugia præbuissent: ita ut claros sæpe uiros acerbissimis contumeliis oneraret. At si quando imperitia, uel fortuito errore hominum, aut feris subtiliore aliquo insperatæ fugæ compendio seruatis, uel iis denso in nemore contumacius latentibus infeliciter uenaretur, incredibile est quali vultus animique habitu dolorem iracundiámque præferret. Propterea amici familiares ea temporis momenta prouocandæ liberalitati maxime aduersa sedulo deuitabant: quando aliàs secundum opimam uenationem, ac præsertim uario ac insigni labore aliquo nobilem, maxima beneficia incredibili benignitate collocaret. Ipso ferme semper æstatis exitu, quum primum cœlum pleniore pluuia temperatius foret, ac insalubres æstus frigidiore aura mitescere uiderentur, Vrbe statim Viterbium ad aquas calidas euolabat, ubi coturnicum perdicumq; & phasianorum aucupiis aliquandiu erat intentus, quod genus auium accipitribus ac asturibus arte edoctis singulari cum uoluptate sectabatur. Ad Vulsinios demum, propter lacus amœnitatem ac eximiam eius tractus rerum omnium fertilitatem, ex itinere deflectebat, & in insula & ad exitum Martæ amnis piscabatur. Quibus in locis regali apparatu excipere eum solebat Alexander Fernesius cardinalis, qui eam regionem frequentibus uillis atque prætoriis ingenti ac erudito sumptu passim ædifi-

catis consitisque fructiferis arboribus exornabat. Inde per Tuscum agrum uenabundus modicis itineribus ad mare circa Grauiscas & Centumcellas descendebat. Quo uiæ flexu apud Cornetum in Tarquiniensi longe celeberrima ceruorum aprorumque uenatio parabatur, & ea quidem in perampla planitie ac maxime ad tendendas insidias opportuna, quæ artificio naturæ humanis uoluptatibus arridentis, perpetuis terrenis collibus cincta, ingentis amphitheatri speciem ad ferarum exitium uenantibus præbet. Sub ipsas demum Nouembres calendas à Centumcellis per Alsium & Cereueteris syluas in Vrbem redibat, nec multo post in Manlianam reuertebatur, uixque inde reuelli poterat, nisi aut senatus habendi aut solennium sacrorum causa ad Vrbem uocaretur. Erat enim is locus edendis ardearum ac miluorum præliis peridoneus, quæ geminis aut pluribus mansuefactis falconibus in sublime manu emissis aduersus id genus auium uario, ac ob id maxime spectabili, euentu per immensa cœli spatia miscebantur. Tanta autem agrestium ac populorum omnium gratulatione atque lætitia excipiebatur, ut cuncti eius aduentum se uel fructuosissimis messibus fertiliorem sentire faterentur, ut pote qui senibus ac pueris puellisque in uiam effusis, ac rustica munera passim offerentibus, non modo pecuniam largissima manu rependeret, sed etiam appellando humaniter ac sciscitando, qua nam maxime in parte rei domesticæ acrius à Fortuna præmerentur, uirgines dote præbita subleuaret, affectis autem morbo ac ætate, uel numerosæ familiæ onere prægrauatis æs alienum protinus dissolueret. Nihil enim in magno principe dignius atque præstantius arbitrabatur, quàm iuuare mortales, alienæ calamitati obuiam ire, lætosque omnes ab se dimittere: ut ad beneficium humani generis se, uti antea in minore fortuna concupiuisset, supremæ potestatis dignitatem appetiuisse testaretur. Eo modo diuina ac humana moderantem, & cunctis læta pace fruentibus, fatalis necessitas Gallico bello implicuit. Cæsar enim, qui ab Hispania enauigato Oceano in Germaniam uenerat, & Francofordiæ ab exercitu acclamatus fuerat imperator, Robertum Sedanium in Eburonibus armis persequebatur: hunc cum Franciscus defendendum suscepisset, repente bellum exarsit ualde atrox & maxime diuturnum, quo Europa prope omnis, diffuso late incendio, per nouem annos deflagrauit: Repetebat ex aduerso Nauarræ regnum Franciscus, quoniam Ioannes Rex, qui à Ferdinando sub Britannici belli tempus fuerat expulsus, in fide & clientela Galliæ regum extitisset. Quibus de causis Galli Asparosio duce pulcherrimam nacti occasionem, Vasconibus & Cantabris arma intulêre, quòd ualidissimæ ulterioris Hispaniæ ciuitates propter incredibilem Cæsarianorum præsidum auaritiam ad arma consternatæ, haud obscure rebellarant. Itaque superatis Pyreneis, & Pompelone metropoli capta, arceque tormentis expugnata, Galli ad Hiberum usque felici successu signa promouerant. At Cæsar per id tempus totius Germaniæ con-

ciliū Vormatiæ in Vangionibus ad Rheni ripam peragebat, sublatisq́. liberarum urbium & procerum controuersiis, legibusque & fœderibus ex authoritate suscepti imperii æquissime constitutus, pio excelsoque ingenio se totum ad cognoscēdam Lutheri causam conuertebat. Venit in concilium Lutherus sub fide publica, atque ita insano ore causam dixit, ut eius sectæ placita ueterum hæreticorum dogmatibus inclusa damnarentur, quæ iampridem in pluribus conciliis, & Constantiæ Basileæq́. præsertim à uere doctis & Christianis hominibus explosa & seuere uindicata penitus exoleuissent. Summa uero iudicii Cæsaris fuit, ut palam diceret, Lutherum eloquentem & literatum uideri, sed ab insano ingenii impetu pene furiosum. Itaque ipso castigato, eius libros, uti in religione pestilentes, in foro concremari iussit. Quæ Cæsaris decreta usque adeo Leonis animum ab eo insigni cum publicæ tum priuatæ pietatis officio deuinxerunt, ut tum præclare decerneret à Cæsare se staturum, si bellum in Italia ab Hispaniis & Galliis transferretur. Erat Romæ Ioannes Manuel Cæsaris legatus, usu grauissimarum rerum insignis. cū hoc Leo transegit, initque fœdus ut Galli Italia pellerentur, Franciscus Sfortia Mediolanense imperium iure paternæ hæreditatis obtineret, Placentia uero & Parma Leoni tanquàm à Gallis impotenter ereptæ redderentur. Id bellum ingenti animo suscepit, angebant enim uirum decoris & laudis studio deflagrantem eæ urbes ueluti infami pactione, & turpissimo metu amissæ, quos Iulius pontifex egregia uirtute Gallis ademisset. Super id ferre non poterat Gallorum præfectorum superbiam, qui sacerdotia totius Galliæ Cisalpinæ, despecto plane pontifice, cōtra eius authoritatem, uti libido ferret, indignis hominibus adiudicabant, quos ad Vrbem de more citari & uocari in ius proposita pœna uetuerant. Ea res periniquæ impotentisque insolentiæ plena, Leonem dignitatis ac existimationis nomen tueri solitum ab amicitia Francisci regis auerterat, qui & dissimulanter Feltrianum bellum aluisse credebatur, non inanibus coniecturis, quum eius auxilia Ambra Carboneque Vasconum ducibus ad Feltrium transfugissent, & à Sisseio equitum præfecto, qui nunquàm in conspectum hostium uenisset, quædam oppida ex fidelissimis fœde ac hostiliter direpta fuisse cōstaret: mortuo quoque cum uxore Laurentio, & Iuliani fratris uxore in Galliam remissa, regiæ affinitatis iura magna ex parte abrupta uidebantur. Eo etiam libentius pontifex ad Cæsarem inclinauit, quoniam à Gallis se Florētia pulsum, & ad Rhauennam demum captum, Soderinianisque temporibus eorum armis, quominus patriam repeteret, diu prohibitum fuisse memoria retinebat, neque recentis beneficii ingrato animo obliuisci uellet, quum Ferdinandi regis studio, ac insigni opera Hispanorum militum Florētiam reductus, ac etiam non obscura eius amicissimi regis commendatione ad pontificatum euectus extitisset. Hæserat quoque memori animo uetus iniuria ab Octauiano Fregosio accepta, qui Franciscum regem, inito cum eo

occulto fœdere, contra authoritatem atque iudicium benemeriti de se pontificis in Italiam euocasset. eum enim omnino Genua pellere, & acceptam ab eo contumeliam grauissime ulcisci decreuerat. Nec ad id co hortator concitatorque uehemens & opportunus deerat Hieronymus Adurnus, ab omni uirtute lectissimus, qui cum Manuele Leoneque egerat, ut ipse per amicos factionis eiecto Fregosio Genuæ principatum adsequeretur. Ad hæc peragenda in bellicos sumptus ingentem auri uim collegit, nequaquàm prouincialibus expilatis, sed instituto nouo equestri ordine ad numerum quadringentorum, ii equites coëmptis priuata pecunia eius dignitatis officiis, ex uectigalibus demum quotannis centenos aureos accipiebant, & immunitatis prærogatiua iuuabantur. addidit etiam cubiculorum scutiferorumque collegia, officiis eorum uenalibus, ad eam spem uberrimi reditus, sicuti ante Iulius officia annonæ præsidentium instituisset. Summa belli Prospero Columnæ demandata est, cuius prudentiæ uirtutique bellicæ Leo plurimum confidebat. Subsecutus quoque est ipse Piscarius cum Hispanorum cohortibus. XX. & Antonius Leua cum ualido equitatu. Præfuit pontificiis Federicus Gonzaga Mantuæ princeps, adiunctoque ad Italicam legionem, Germanorum ac Heluetiorum peditatu, ad oppugnandam Parmam profecti sunt. Eam urbem Lescutus Lotrechii proregis frater, & Federicus Bozolus imposito præsidio tuebantur. Quassati sunt tormentis muri à Placentina porta, eo euentu, ut Pontificii nullo propugnante per ruinas irrumperent, & citeriore urbis parte potirentur: nam Galli clam deductis & retractis ultra amnem omnibus copiis, intercisisque pontibus, ampliorem & nobiliorem urbis partem, ubi forum, & prætoria, & templum maximum uisuntur, erectis subitariis munitionibus acerrime defendebant: iamque multis acceptis detrimentis Galli in statione ægre uim tormentorum sustinere cœperant, cum Lotrechius traiecto Pado, adiunctis sibi Venetorum copiis, ut fratri obsesso opem ferret, ad Tarrum peruenit. Tum uerò nihil dubitatum est, quin reuocandi educendique occupati præda milites forent, ne cum duobus simul exercitib. ancipiti prælio & iniqua conditione dimicare cogerentur. Itaque is conatus fœdum habuit exitum, dissensione atque emulatione potius quàm imperitia ducum, aut militum ignauia: nam haud obscure iam enata erant initia pestiferæ simultatis inter Prosperum atque Piscarium, quum hic elato animo alienis consiliis obedire, ille uero inueteratam nominis existimationē præferre, ac demum uti imperio, & prouectæ ætatis honore concuperet. Castris ad Niceam amnem retractis, incredibile dictu est, quantam Leo bilem doloremque conceperit, non ferebat enim æquo animo contumeliam acceptam, & dedecus militare admissum, quando non hostium uirtute, sed suorum contumaci discordia ac exitiali altercatione uictus esse uideretur. Itaque Leo in unam abolendæ ignominiæ parandeque uictoriæ curam intentus, supremas spes in Iulii patruelis uirtute collocat,

cuius singulari prudentia in omni grauiore negocio, sicuti & moderatione in regenda republica Florentina, nudatis omnibus sensibus utebatur. ad hunc Florentiæ commorantem, manu sua literas, quas nos tum uidimus, in hanc sententiam scripsit. Vides mi Iuli quo loco res nostræ sitæ sint? quum eas duces ipsi turpissima dissensione penè præcipites dederint: in hac enim rerum deformitate dignitatis nostræ, que uiris uita potior esse debet, iniquam aleam subimus: tu uero unus omnino es, qui spectata uirtute tua, atque authoritate dissidentes conciliare facile potes, & quod in summo uoto est, uictoriam è manibus prope ereptam recuperare, si mature in castra cōtendis. Obsecro te igitur per decora maiorum nostrorum, & per publicam salutem, ut legati nomine, militaris imperii munus suscipias, & confestim ad Niceam prouoles. Te enim auspice præclarum lætúmque huic bello exitum Dii superi dabunt, & uotis nostris, ut in optima causa, recte pieque susceptis secūdissime subscribent. Vale. Nec mora, Iulius quanquàm dubia spe, alacri tamen uoluntate fratris precibus paret, profectusque Florentia, & mutatis ad celeritatam iumentis in castra peruenit: Tum uero duces eo disceptante atque adhortante, in unum gerendi belli consensum redire, lætari milites, atque optime de uictoria sperare. Erat enim in eo uiro cum humanarum artium, tum bellicarum etiam rerum peritia singularis, longo usu, & uariis utriusque fortunæ experimentis comparata: Super hæc uigebat in eo summa authoritas, & uis imperii ad explicanda finiendaque consilia, magnumque etiam auri pondus ad stipendia secum attulerat. Quas ob res confirmatis & erectis omnium animis, tota castra ingenti spe atque lætitia complebantur. Eodem die in consilio decernitur Padum amnem, relicta in tergo Parma, ponte confecto superandum, ut ad incitanda Insubrum studia bellum in Hostico gereretur. Nec multo post ad Casale oppidum uniuersus exercitus Padum traiicitur. Idem ad Cremonam facit Lotrechius, minutísque præliis ad Bebriacum sæpe contenditur. Sed Lotrechio ad Olii amnis ripas egregie propugnante, Pontificii per Matthæum Sedunensem cardinalem, ad quem ab initio depulsis Italia Gallis fama gloriáque pertinuit, Heluetios in auxilium euocant, atque illi uberioribus stipendiis inuitati, per Bergomatium fines, deturbatis ad Eupilim lacum Gallorum Venetorumque præsidiis, in castra perueniunt: magna siquidem hominum admiratione, quum eodem tempore Francisco regi in Belgio, Lotrechióque item in Gallia Cisalpina, atque ipsi maximè pontifici magnis undique susceptis emolumentis stipendia mererent. Erant etiam relicta cis Padum circiter duo milia Heluetiorum: eos initio belli Antonius Pucius, quem nunc cardinalem uidemus, in Italiam adduxerat, cum his hic uir sacratus, adiuncto sibi Vitellio cum duabus equitum alis, ad Bondicum Alfonsi Atestini copias profligauit. quo die Ferrariensium res in magnum discrimen adductæ fuissent, nisi Vitellius cohortanti Pucio, & recenti uictoria uten

dum esse prædicanti,parum pugnaci consilio parêre recusasset. At Lotrechius hostes tantis adauctos copiis Abduæ amnis transitu prohiberi posse ratus, ad ulteriorem fluminis ripam, extentis ad multa milia passuum perpetuis munitionibus,cum toto tormentorum apparatu consedit: sed dum à Piscario maximaque parte exercitus contra Ripaltam oppidum per simulationem construendi pontis distinetur, Itali pedites in superiore Abduæ loco lintribus noctu transuecti, Vaprium oppidum in hostili ripa deiectis Gallorum præsidiis occuparunt. Ea re cognita Lotrechius Lescutum fratrem cum ualida equitum manu,expeditísque Vasconum cohortibus Vaprium misit,ut hostes ægre uno atque altero tantum nauigio transeuntes ante opprimeret,quàm maioribus subsidiis firmarentur.Sed Iulio legato Prosperóque ab aduersa ripa administrantibus & cohortantibus,Grisonorum manus duce Teccano,& Hispanorum cohortes duæ opportunissimo tempore transiuerunt. quorum aduentu confirmati Itali,qui ab ædificiis omni telorum genere ac ignibus oppugnati acerrime locum defenderant,sese ad conserendas manus effuderunt. Pugnatum est per quatuor horas uario euentu,quum etiam Lescutus ultro dimissis equis,insigni audacia cum cataphractorum globo per angusta uiarum pugnã,fessis iam Vasconibus, excepisset. Ad extremum Galli egregiè repulsi, multis desideratis, amissoque uexillo ad Lotrechium redierunt. Tum uerò exercitus omnis ad transeundum amnem adcurrit, tota scilice ripa nudata præsidiis. Nam Lotrechius Mediolano timens, reductis tormentis, sublatísque signis eò contenderat.Is quanquàm abstinentiæ atque iustitiæ laudem ferret, superbia tamen & crudelitate erat inuisus. nam per eos dies Manfredum Palauicinum,qui à Lario lacu cum Germanorum manu irruperat,captum iu frusta discindi iusserat, atque item Bartholomeum Ferrerium eius rei conscium, eximiæ nobilitatis equitem,eadem suplicii acerbitate trucidarat: ita ut denegato sepulturæ honore, damnatorum capita, hastis infixa propinquis & ciuibus spectanda in arcis area ponerentur: Christophorum uero Palauicinum opibus & claritate generis illustrem, nequaquàm regis iudicio damnatum,postridie quàm Mediolanum est reuersus,capitali supplicio affecit,ut Mediolanenses crudeli exemplo territos,ualidius in fide cõtineret.Peruersa etenim ratione Lotrechius quæsitis nouis amicitiis hostili animo Triuultiorũ Palauicinorumque principes fuerat persecutus, qui antea Gallico nomini maxime studuissent, fortemque operam aduersus Sfortianos superioribus bellis præstitissent. Nam & ipse Triuultius tantus imperator, qui tot uictorias Gallis regibus spectata uirtute peperisset, accusante Lotrechio, ad dicendam causam media hieme in Galliam uocatus, concepto ingenti animi dolore apud Carnutes obierat.Cæterũ Lotrechio cũcta præsidia in exteriore suburbanæ regionis munitione collocãte, Pontificii & Cæsariani Placẽtiæ & Cremonæ Ticinique ac demũ Parmæ egregia omniũ uoluntate reci

te recipiuntur. Quo successu uictoriæ, duces erecti in spem potiundi Mediolani instructis agminibus ad Romanam portam ire pergunt: Erat in urbe otium summæ securitatis, adeo ut Lotrechius inermis cũ globo ducum interiores urbis regiones obequitaret, & nihil omnino de aduentu hostium præsentire crederetur: Existimabat enim hostes sine tormentis nequaquàm aggeribus esse successuros, quòd itinera uti pluuio die maxime lutulenta, prouehendis curribus inextricabiles difficultates allatura uiderentur, Sed Piscarii uirtus atque celeritas cuncta ad uictoriam aperuit. Is enim cum expeditis Hispanorum sclopettariis antecedens, aggeribus successit, adortusque Heluetiã statione, & Venetos in proximos tendentes, penè priusquam cõspiceretur, intra munitiones irrupit: hos secuti Germani atque Itali tantam imparatis & ægre resistentibus trepidationem intulerunt, ut fœda fuga undique facta, Theodorus Triultius Veneti exercitus imperator, qui ad tumultum inermis adcurrerat, uulnere accepto caperetur, ipse Grittus legatus uix beneficio noctis non plane cognitus euaderet, & Gallorum equitatus magno circuitu intra urbes deferretur. Tum uero direptis hostium castris Piscarius continenti cursu ad Romanam portam contendit, ibi ab amicis demisso ponte recipitur. Nec multo post Iulius legatus, & Prosper, ipseque Mantuanus Ticinensi porta suscipientibus Gibillinæ factionis principibus, interiorem urbem intrant. Porrò Galli Heluetiique circa arcem signa sistunt, metuque territi eadem nocte Comensi porta effunduntur, tanta deformitate incedentium agminum, ut, quum summi duces Lotrechio adessent Lescutus, Vandenesius, M. Antonius Columna, & Feltrius Vrbinas, his omnibus ueluti inopinata calamitate attonitis, omne rei bellicæ consilium cum ipsa exercendi imperii authoritate penitus ereptum esse uideretur. Defuit Pontificiis ad summam uictoriam persequẽdi hostis facultas, haud dubie obscurræ noctis tenebris intercepta. Nam multo maxima copiarum pars & totus ferme equitatus, ipsique præsertim Heluetii, qui postremam aciem ea die tenuerant, extra urbem uix accepta per manus rei gestæ fama constiterunt. Tantæ uictoriæ nuntio accepto pontifex, cum in Manliana uilla esset, incredibili lætitia est affectus: nam eo triduo literæ de Heluetiorum ambigua fide acceptæ, animum incerta & ancipiti spe uictoriæ suspensum solicitis cogitationibus excruciarant. nec multo post, priusquàm cœnaret, obriguit, sensímque exorta est febris à quodam miti tepore longe lenissima, sed quæ ei suprema extitit. ob id sequente die in urbem est reuectus, iam certius ac plenius erumpente morbo; pessimumque omem imminentis mortis in ipso cubiculi limine accepit, in quo constiterat architectus ligneam offerens sepulchri effigiem, quod tum insigni marmoris cælatura Henrico regi in Britãnia parabatur. Sed ea febris, quòd ex interuallis lacesseret, à medicis adulantibus, aut iudicio deceptis aliquãdiu neglecta, adeo uehementer demum incubuit, ut penè priusquàm morbus dignosci pos

ſet,& fatalis hora ſentiretur,turbata ratione ſit ereptus:paucis tamen ante horis quàm è uita migraret,ſupplex,iunctis elatiſque manibus, atque oculis in cœlum pie coniectis, Deo gratias egit, conſtantiſsime profeſſus,ſed uel funeſtum morbi exitum æquo pacatoque animo laturū, poſtquàm Parmam Placentiamque ſine uulnere recuperatas, honeſtiſsima de ſuperbo hoſte parta uictoria, conſpiceret. Vixit annis quadraginta ſeptem, imperauit octo, totidemque menſibus, & diebus undeuiginti. Fuêre qui exiſtimarent eum indito poculis ueneno fuiſſe ſublatum:nam cor eius atri liuoris maculas oſtendit,& lien prodigioſæ tenuitatis eſt repertus, quaſi peculiaris & oculta ueneni poteſtas totum id uiſceris exediſſet. Ob id coniectus eſt in carcerem Barnabos Malaſpina miniſter à poculis,non obſcuro indicio,quòd Leonem,pridie quàm decumberet, in cœna poſt hauſtum uini calicem,ſtatim obducta & triſti fronte ab eo quæſiuiſſe conſtabat,unde nam ſibi adeo amarum & inſuaue uinnm propinaſſet.adauxit quoque patrati ſceleris ſuſpicionem, quòd ipſe ſub auroram, quum ſeptima noctis hora pontifex expiraſſet, ſpecie uenandi cum canib. Vaticanam portam exiuiſſet,adeo ut à prætorianis uti fugitiuus caperetur, his ſcilicet admirantibus diſſolutum hominis ingenium, qui intempeſtiuas absque ullo pudore quæreret uoluptates, quum tota aula extincto beneficentiſsimo domino in lachrymis & luctu uerſaretur.Sed Iulius Medices,quum è caſtris ad comitia in urbem eſſet reuerſus,inſigni prudentia de ueneno quæſtionem haberi uetuit,ne in nomen alicuius magni principis inexpiabili cum inuidia quæreretur.Sed qualiſcunque Maleſpinæ animus fuerit,temere nō affirmauerimus certe poſt nonum annum alterius ambigui criminis reus, quaſi reſeruata à Diis in eum diem impii flagitii pœna, Mediolani capitali ſupplicio punitus eſt. Sunt & qui potius crederēt,uenenum in pillulis ex aloe,quibus per hebdomadam ad ſubducendam aluum utebatur, ſumptum fuiſſe, decepto ſcilicet Serapica cubiculario,qui eas in loculo, uti ad frequentem uſum, negligentius ſeruare conſueuiſſet: nam biduo ante quàm Leo moreretur, Lesbius abaci præfectus nullo concepto morbo interiit, quum duas ex his pillulis de more ad tuendam ualetudinem forte ſumpſiſset.

Non defuêre tamen, qui & miniſtros & principes ea calumnia omnino liberatos uellent, quaſi pontifex obſtructa iam plane fiſtula, & ob id ſanioſis humoribus ad præcordia reiectis, lætalem morbum facile conceperit: præſertim quum & his diebus turbidus auſter nebulam peſtilentem è paluſtribus campis ad uillam importune detuliſſet. Ego certe haud obſcuris ab arte medica innixus coniecturis, nunquàm crediderim, ea membrorum robora, eamque uim largiſsimi caloris, in ipſa corporis temperatura fermè æquali, & ob id ad producendam uitam maxime idonea concidere potuiſſe,niſi alicuius nobilis ueneni ſæuitia multo impetu ad ipſa uitalia penetraſſet, quando ad perferendam quamlibet inuſitatæ uel etiam continuæ febris contumeliam, ea firmitate cor

te cor

[margin, handwritten:] ... galli regis

te corporis atque animi in multos dies omnino paratus esse uideretur. Erat enim statura corporis admodum excelsa, toto habitu succoso poti us quàm pingui, & eo quidem per singula membra uenuste commensu rato, teretibus scilicet directisque cruribus, & manibus candore formáque longe pulcherrimis, sed una capitis amplitudo cætera membra, enor mi prope excessu, nec tamen sine dignitate superauit: unde illi naturæ dono admirabilis ingenii captus & memoria rerum omnium singularis: subtrahebant etiam magna ex parte oris suauitatem obesæ malæ & oculi extantes conuolutique & hebetes, uerum si ad pupillam inspicienda propius admoueret, supra fidem acutissimi. supplices enim libellos, uel minutissimis literis, & crebris syllabarum compendiis properanter exa ratos celerrime & distinctissime lectitabat: admota autem cristallo con caua, oculorum aciem in uenationibus & aucupiis adeo late extendere erat solitus, ut non modo spatiis & finibus, sed ipsa etiam discernendi fe licitate cunctos anteiret. Ex ore eius uoce suaui & tenera sermones pro fluebant ad omnes affectus exprimendos peruenusti. nam neque in se riis astricta grauitas, neque in communibus liberalis lepor, neque in mol lioribus urbana fœcunditas unquàm defuit. Dictabat epistolas Etrusce & Latine pereleganter & expedite: componebat etiam uersus non illepide Latinos, Etruscos uero peramœna iucunditate delectabiles. nouerat quoque Græcas literas, nequaquàm ad ostentationem, sed ad præsidia Latinæ eruditionis. Legendi autem ac relegendi oblata quæque, & præaltos etiam codices absq. ulla fastidii suspicione auidissimus æque & patientissimus fuit, adeo ut quum incomparabili memoria frueretur, omnium gentium sæculorumque historias in exemplum actionum suarum opportunissime recitaret. Sed in eo maxime ad absolutam laudem singulis rebus æstimandis uiguit iudicium excellens, eruditum, illustre, tanta admiratione omnium, uti plerique ex academia fœcunditate inge nii insignes, non temere aliunde quàm ab ipso Leone rerum suarum cen suram expeterent. Sacra confecit, singulaque ceremoniarum obiuit munia singulari cum maiestate, ut non falso nemo superiorum pontificum eo augustius & decentius sacrificasse diceretur. Componebat etiam uo cem, uultum, gestumque in omni occasione negotii aptissime atque celerrime, transferebatque mores ad personam, diuina quadam præsensione petentium uotis occurrens, ut quum forte aliquid esset negandum tenerrimis excusationibus supplicantis animum præoccuparet, speque ultro iniecta nouæ liberalitatis, totum imminentis repulsæ dolorem extingueret: quòd si erat, uti ferme semper fiebat, rogantibus obsequendum, tum uero naturæ suæ propensius indulgebat, & ad cumulandum beneficium tota benignitatis & gratiæ uela pandebantur. Neminem enim adeo liberaliter beneficio est prosecutus, quin ab eo, ueluti conce pto pudore exigui muneris, ueniam non peteret, ut non obscure multo plura ac uberiora, quàm tum concederet, ex occasione daturus esse cen

ſeretur. Sæpéque accidit, ut ſibi gratiæ à pluribus ſimul competitoribus agerentur, nemine promiſſa ſibi eripi indignante, quando unus demum è multis ſubſcripti libelli uoto potiretur, & cæteri explorata benignitate propenſi uerecundique principis, nequaquàm remittendas ſpes ſuas, ſed omnino adaugendas eſſe iudicarent. In deliberationibus grauiſſimarum rerum diu cuncta excutiebat penſitabatque, ita tamen ut decernendi tarditatem, mira exequendi celeritate compenſaret: Exigebat autem à miniſtris non modo taciturnitatem & fidem, ſed obediendi ex templóque parendi expeditum & uehemens ſtudium, eos maxime peroſus, qui ad oſtentandum cautæ ſubtilitatis ingenium, quominus prompte iuſsis parêrent, importunis & curioſis interpretationibus uterentur. Tria eſſe prædicabat, uti à Laurentio patre ſæpius audiſſet, quæ magno principi in gerendis rebus & laudem & felicitatem pararent; cum amiciſsimis iudicii atque prudentiæ opinione præſtantibus diffuſe conſultare, ſtatimque ab ipſo animi decreto maturare ad perficiendum: nunquàm obliuiſci abſentium amicorum: & nullam omnio ſuſpicionem ſuperfluam putare, quæ uitæ principatuſque ſalutem reſpiceret. Summæ uero eſſe popularitatis ad opulentiam urbis annonæ commertia nullis præſcriptis pretiis aut legibus uiolare, ſublatiſque monopoliis omnia ſicuti & ora hominum, libera & uacua metu, priuatis negociatorum arbitriis relinquere; quoniam ea propoſita libertas, mercatorum auiditatem incitaret, quorum concurſu & æmulatione cuncta demum uileſcerent, & urbs ipſa repletis horreis copioſiſsima redderetur. In uindicandis autem publicis priuatiſque iniuriis exiſtimabat, uti ipſe conſueſſet, utendum eſſe temperamento, ratione non omnino difficili, ueluti perſonis atque temporibus accommodata, ut neque ex nimia ſeueritate odium, neque ex ipſa clementia exiſtimationis iactura pararetur. Volebat enim cum à familiaribus & conſanguineis tum à peregrinis & ciuibus magnopere timeri, uerum incolumi omnium erga ſe beniuolentia: nam damnabat illam diræ immanitatis uocem; Oderint dum metuant. & certe non obſcuro nobiliſsimi conſilii propoſito id in tota uita præcipue ſpectauit, ut benefaciendo & promerendo ab omnibus hominum ordinibus amaretur, famáque Medicei nominis ad perennem laudem quàm longiſsime proferretur. Sed qui ab ipſis ueræ uirtutis operibus omni honore digniſsimus habebatur, in hoc uſque tempus, quo Pauli III. ſumma uirtute renaſcentis urbis auſpicia conſpicimus, temporario ac ignobili tumulo conditus iacet: Sed meliore fortaſſe conditione ad ſpem diuturnæ laudis, quàm ii, qui inanis elogii cælato è marmore ſepulchra propinquorum expedita pietate meruerunt. Nam & poëtæ, gratiſsimum atque liberrimum hominum genus, per aliquot annos deplorata conditione temporum, & congeſtis in Leonem laudibus, certatim carminibus adfixis tumulum nobilitarunt: & nos quoque pari ſtudio & pietate conſcribendæ eius uitæ munus ſuſcepimus, ut poſtquàm ſumptuoſa

conde

condere pro fortuna noſtra non licuit, ab exiguo certe, ſed eo fortaſſe immortali liberalis ingenii monumento, iuſta & ſolennia ſanctiſsimo ci neri ſoluerentur: & tum profecto non inepte, quum iampridem extin- ctus princeps, inter tot accumulatas clades, quæ poſtea inciderunt, uelu ti quotidie renouato funere, ueriſsimis totius populi lachrymis efferre tur: quippe tum decedente inuidia præclariſsime, ut in publica Vrbis & totius Italiæ calamitate, Leonis uirtus enituit. hæc enim haud dubie ad ſalutem humani generis auream ætatem condiderat, quum nos ſta- tim ab optimi principis exceſſu uere ferream pateremur: Adeo ut quũ fatali errore noſtro barbara uis cædes, cruciatus, peſtilentiam, fa- mem, uaſtitatem & dira malorum omnium incommoda no bis attuliſſet, literæ imprimis eximiæq. artes & rerum omnium copia, communis item ſalus & publica hilaritas, & denique bona omnia tanquàm eodem ſepulchro cum Leone con- dita lugerentur.

FINIS VITAE LEONIS.

Diſtichon Leonis X. ſepulchro inſcriptum.

DELITIAE HVMANI GENERIS LEO MAXIME, TECVM
VT SIMVL ILLVXERE, INTERIERE SIMVL.

PAVLI IOVII NOuocom. Episcopi Nucerini

AD GVLIERMVM CARDINALEM DERTHVSENSEM IN VITAM HADRIANI VI. PONT. MAX.

PRAEFATIO.

M OVIT me præclara quadam æmulatione gratissimi animi tui studium Gulierme cardinalis amplissime, ut Hadriani Sexti memoriam literarum beneficio ad posteros quàm longissimè proferrem. Nam tametsi magnis opibus & liberalitate penè incredibili sepulchrum marmoreu signis inter cætera Urbis ornamenta conspicuum sanctissimi viri cineribus operosa celeritate persolueris; id tamen ad æternitatem, quam quisque optimus pro gloria auidissimè semper spectauit, nequaquàm firmissimum erit, & maximè diuturnum: quòd vel elaborata excelsaq; artificum opera, vti fortunæ atque innumeris inuidiæ casibus subiecta, vel vna nec longi quidem temporis iniuria celerrimè consumantur. Itaque & meo vetere decreto, & tua præsertim authoritate impulsus, non iniucundum tibi fore putaui, si ad dignitatem sumptuosi operis, fidelis etiam historiæ, & literarum honos, opinione mea facilè sempiternus adderetur; Scilicet ut posteri diffusè intelligant, quantum Hadrianus virtute animi pietateq; in omni fortuna præstiterit: nec è titulo tantum marmoribus inciso, sed è perpetuis actionum omnium annalibus, Christianæ vitæ exempla, sacratis præsertim hominibus petantur. & herclè desiderio votoq; tuo dignum videtur, ut optimi viri nomen, non in Urbe tantum legatur, inclusum scilicet angustiis vnius ædiculæ spaciis, uerum etiam vbique terrarum Latina uoce celebretur. Huius autem publici beneficij laus, apud te, aliquantò quàm apud authorem, verior & cumulatior erit; quum imperasse scripturo maius sit atque præclarius, quàm iubenti liberalique animi magnitudine flagitanti, me nequaquam grauatè, vel infeliciter obsecutum fuisse. Sic enim turbidioris sæculi mores ferunt, ut ditissimus quisque laudari effingiq; literis ineptum & absurdum putet; quando ipsum scribenda facere, & benigna manu excitare ingenia oporteat; quod occupatis auaritia animis fieri nequit, vnde seruili improbæq; adulationi certior atque nobilior sit locus, quàm liberalibus eloquentiæ studiis, quorum præsidio perillustre, nec periturum quidem spectatæ virtuti lumen adferatur. Nec mirum est si existimaris, optime Gulierme, inter multos bonarum literarum præcipuus, & liberalis æstimator: decurristi enim felici passu per omnes fortunæ gradus, ut in hanc summi prope honoris sedem proueherere; quum ei

bi ab ineunte ætate perpetuæ comites adessent rarissimæ virtutes, innocentia, modestia, fides; adiecisti demum pietatem, quæ est vna omnium virtus senatore sacerdote dignissima. Hac enim multos diuitiis atque natalibus florentes facile superas, & cum prisca ætatis optimis cardinalibus certissima cum laude contendis. Studia porrò tua plena officiosæ humanitatis, moderationis, atque iustitiæ ita in senatu, in Urbe, totaq; Italia, atque Germania nudantur; vt quum neminem omnino ambitiosè colas, vel astutè captes, vel malignè circumscribas; hic ipse, quo emines, pilei purpureæq; honos, merito tuo inferior habeatur: Ob id ferè nemo est in Urbe bonus, & studiosus, qui tibi fortunas amplissimas, & in hac viridi, venerabiliq; canitie, seram felicemq; senectam non optet. Miseri etiam, quorum sanctissimæ sunt precationes, pro tua salute uota suscipiunt; utpotè quos vel durior egestas oppresserit; vel atrocior, & fœdior afflixerit morbus; vel immitis Fortuna iactauerit: & hoc loco annumerare fœminas lubet, quas profligato quondam pudore nunc demum ab honesti decoris cura, religionis amor, abdicatis uoluptatibus intra pudicitiæ septa conclusit; eæ enim suppliciter vitam, & dignitatem tuam superis commendant; Quoniam his omnibus alendis, fouendisq; pia, liberali, opportunaque manu semper occurris. Et id quidem iucundiore, & clariore cum laude, quod quum tibi vni, qui aurea, & verè beata mediocritate delectaris, sis frugi moderatus, & diligens erga hos demum, veluti contemptis opibus, pietate singulari profusissimus habeare. Igitur ea mente, qua tot virtutes colis, atque ea fide, qua scripsimus, hoc ingenij mei munus suscipias velim: periucundus enim labori fructus cedet, si vnam ante omnia egregiè propensi animi voluntatem expendes; postquàm id, uti volebas, & ego ipse cupiebam, elaborata florentique facundia præstare nequiuerim.

UALE.

HADRIANI SEXTI VITA.

NEMO unquàm ab ulla sacrorum comitiorum memoria, ex his qui literarum & uirtutis opinione claruerit, uel minore sua ambitione, uel tenuioribus amicorum studiis Hadriano Sexto, Pontificatum est adeptus; quippe qui tot candidatis, qui gratia, meritis, atque opibus nitebantur, sine contentione superatis, ipse Romæ nulli cognitus, & uix auditus ab Hispania extremísque Germaniæ oris ad summum rerum fastigium, tam felici, quàm inopinato euentu facile peruenerit. Ita ut hinc liquido constet pontificatum fato dari, comitiorumq́ue suffragia nequaquam libidine decretoq́ue hominum, sed certa & incredibili deorum immortalium prouidentia gubernari. Natus est Hadrianus in inferiore Germania ad Belgicum Oceanum in urbe Traiecto, quæ prouinciæ dat nomen, ac inter Batauos & Canenifates summam obtinet claritatem. Nam episcopus sacrorum princeps armatis etiam præest, & latè dominatur; estq́ue ex eorũ procerum insignium numero, qui Cæsaribus adesse, & bello paceq́ue operam præstare consueuerunt. Hunc ultimum terræ tractum Hollandiam uocant, cuius fine ab occasu Oceani fluctibus alluuntur, cætera ad insulæ formam bicornis Rhenus intercipit. Hadriano pater fuit Florentius, qui familiæ nomen tulerat, uir animi probitate, & ciuili industria potius quàm honestis opibus insignis. Nam adeo angusta re familiari utebatur, ut quum in filio à primis statim pueritiæ initiis miram indolem nobilioris ingenii deprehenderet, & ob id eum altius omnino erudiendum arbitraretur, pecuniam uel in frugalissimæ uitæ sumptus facile suppeditare non posset. Itaque Louanium missus impetrauerit, ut in collegio Portiorũ gratuito aleretur. Sunt enim in eo celebri gymasio quattuor collegia disciplinarum omnium referta doctoribus, Lilium scilicet, Falconium, Castrẽse, & Portium, in queis uetere instituto, honestis atque ingenuis, quos egestas presserit, in aliquot annos, ad capiendũ ingenii cultum, alimenta publice præbentur. Per hunc modum Hadrianus patre Florentio annuæ impensæ metu liberato, sese ita liberalibus studiis exercuit, ut nemo eo attentius aut ardẽtius literis operam nauare diceretur. Nulla ferè eum unquàm à scholis iuuenilis uoluptas euocabat, & quum esset supra disciplinæ duritiem, uini, cibiq́ue parcissimus, etiam cæteros æquales suos perenni continentia, & lenitate animi superabat. eratq́ue in eo tanta discendi felicitas, ut quæ aliis essent obscura, uel nimia commentantium subtilitate abstrusiora, ea iucunde rimanti apprehendentiq́ue longe facillima uiderentur. Ita paucis annis singulas scholarum classes ingenio & doctrina facile princeps, secundissimo cursu percurrit. Primum ei dialectici honorem detulerunt, quum

nemo esset eius ordinis, qui ei solertia & acuitate disputãdi conferretur Pari quoque fauore apud philosophos, uti sæpius spectata eruditione insignis,ante omnes candidatos lauream promeruit.Porrò in mathematicis ei propè unica contigit laus,quum plerumque sine præceptore con uolutas earum artium subtilitates;& per se caperet sedulo,& cæteris admirantibus lucidissime recitaret.Ad extremum tantis instructum disciplinis theologi in scholam auide receperunt; quibus in studiis perpetua cum laude usque ad senectutem religiose conquieuit, ita ut carptim tamen,& subcisiuis temporibus pontificii iuris decreta perdisceret.Cæterum quod unum ei uiri elegantes defuisse prædicant, eloquentiæ cultioris flores,& poëtarũ amœnitates contemnere erat solitus,Siue quòd putaret eas sibi aliquid de grauissimorum studiorum authoritate detrahere,Siue quod castis,& piis ingeniis poëtarũ lusus,prauos mores importare,& religionibus plurimum officere arbitraretur . erat enim seuerita te Christiana adeo uerecundus,ut nihil nisi sobrium,& pudicum,uel ioculariter auribus admitteret. Eo modo probatissimi nominis fama fru entem Margarita Maximiliani Cæsaris filia,quæ tum Belgis imperabat, sacerdotio parrochiali in Hollandia liberaliter honestauit; quod tam sibi inopinatum est uisum, quàm postea pontificatus summus, per singulos officiorum & sacrorum ordines euadenti, inexpectatus fuit. Enimuero præclara uirtus adeo ei prosperè Fortunam, & principum animos conciliarat,ut quum nihil prorsus ambiret uel appeteret, sed in altitudinem studiorum abditus, sæpe hominum qui literas nescirent, colloquia deuitaret,ad honores, & dignitates occultiore ui syderum non inuitari, sed rapi crederetur.Nec multo post ab hac morum & doctrinæ prærogatiua,suffragiis sacerdotum omnium Louanii in templo maximo Decanus est effectus,qui est in ea urbe inter sacratos homines summæ dignitatis locus.Id quoque sacerdotium alium honorem secum traxit: Is est in gymnasio præcipuæ potestatis & præcellentiæ magistratus, uicecancellarium uocant, in scholis collegiorum omnium cuncta moderantem.Nam ei professores deligendi,cõmutandique,& quod est præcipuum,& insigne munus benemeritos de optimis studiis laurea exornandi, cura demandatur,tanquàm uiro in omni doctrinæ genere peritissimo, qui non temere quenquam, nec nisi acerrimis à graui iudicio disputationibus excussum,omnibusque obiter probatum suffragiis,laurea corona,& peramplis priuilegiorum codicillis decoraret. Ab hoc sacerdotio, magistratuque ditior factus, nihil mox antiquius duxit, quàm Louanii collegium,ut quintum adiiceretur,sub Hadriani nomine luculenter ædificare, adiunctis prædiis, quibus studiosi adolescentes oppressi inopia cum doctoribus alerentur.Gratissimo namque animo,quum Portii collegii benignitatem agnosceret,priuati beneficii gratiam, publica liberalitate reponendam statuebat. Quod adeo supra eius uires Louaniensibus est uisum, ut non minus ambitiose quàm piè tantæ rei inchoandæ

consilium suscepisse diceretur, quando facultates eius, quæ erant mediocres, uix iaciendis fundamentis suffecturas appareret. Sed quum parsimonia, & sancta frugalitate auctiores sibi efficeret rerum omnium reditus, andeo ingenti animo cuncta est complexus, ut sibi iam tum ampliorem, & supremæ quidem proximam, Fortunam præsagire uideretur. Ferunt Bernardinum Caruaialem Hispanum, qui erat inter cardinales authoritate, atque opibus insignis, quum id collegium tam felici ausu cœptum, quàm facili successu operis perfectum admiraretur, quodam ingenuo dolore concepto, fortunæ suæ indignantem suspirasse, quoniam id opus ad laudem sempiternam Decanus haud planè diues condere fuisset ausus, quod ipse tantus cardinalis sicuti ab antiquo animi decreto destinasset, nondum inchoare potuisset. Per id tempus Philippus Hispaniæ rex Maximiliani Cæsaris filius apud urbem Burgos morbo correptus interiit; relicto Carolo septenni filio, qui nunc amplitudine imperii, & Augusti Cæsaris nomine insignis rerũ potitur. Huic ipse auus Cæsar felici prudentia, quum præceptorem esset daturus, unum Hadrianũ præcipua quæsitum cura delegit, repudiatis qui se ambtiose obtulerant, uel amicorum studio producti, ingenium uariis artibus ostentabant. Enimuero ille grauis, & pius imperator non modo lectissimarum literarum magistrum, sed optimorum etiam morum egregium formatorem tantæ indolis & fortunæ puero adhibendum existimabat, quasi eum iam supra Hispaniæ regni hæreditatẽ quæ ei materno nomine obueniebat, sibi in imperio successorem fore diuinaret. Dicere enim solebat turpe quidem esse magno principi nescire literas, sed longe turpissimum his eum moribus atque uirtutibus omnino caruisse; quæ populis & gentibus imperantem, cum eximia pietatis, atque excellentiæ laude contra superbiam, atque libidinem & reliquas immoderati animi cupiditates inuictum penitus, & incorruptum præstarent. Nec Hadrianus Cæsaris opinionem fefellit, quum nemo ferè ipso solidæ doctrinæ opinione celebrior, nemo sobrietatis, & castimoniæ laude ornatior, nemo uitæ modestia, innocentia, religione preclarior haberetur. His enim exactæ disciplinæ præceptis Carolum adolescentem per se natura docilem ingenioque pacatum ad has, quas in ipso maximo, atque optimo imperatore impetrata pace, & Francisco Sfortia restituto agnoscimus & admiramur, incomparabiles iustitiæ, probitatis & clementie laudes prouexit; ita, ut afflicta tot malis Italia, quum æquissimi & moderatissimi principis beneficio sublatis bellis pacem receperit; in eiusque salutari tutela, nunc primum secure admodum respiret, & periucunde reflorescat, non modo gratissimis uotis, Cæsari gratias, uti salutis & quietis authori, habendas existimet, sed magistrum etiam pro sua pietate in cœlum receptum, qui discipuli animum sanctissimis moribus instruxerit, religiosissime ueneretur; Quoniam aliquanto maius, & augustius fuit, optimi, quàm maximi principis cognomen bonorum omninm iudicio meruisse: Quum

ea omnia, quæ benigna manu Fortuna præbuerit, eius etiam nunc pote state impotentique arbitrio teneantur: illa uero diuina uirtus, qua duce, non modo ad totius orbis imperium, uerum etiam consumata uictoriarum laude, in cœlum certis paßibus contendit, firmißimam possessionem sempiterni fructus, & perennis gloriæ præstare uideatur. Defuit tamen Hadriano summa felicitas in excolendo puero; Nã Carolus quum mores in principe literis potiores existimaret, nec his perdiscendis tantum operæ, uel temporis, quantum equorum, & armorum studiis impertiendum arbitraretur, deprecãte præceptore citius quàm debebat scholam deseruit. Ferunt Carolum Ceurium nobilem Belgam, qui tum erat nutritius, ut integra adolescentis possesione frueretur, alumnum militares iocos sæpius offerendo sensim auertisse à literis, proptereaque Hadrianum authoritate imparem, & natura lenißimum officio facile decessisse: Ita tamen ut discipulo perblande diceret, futurum aliquando, ut eum præsentis negligentiæ pœniteret. Audiui ego Cæsarem quum Genuæ Latinam orationem à quodam recitatam nequaquàm præclare intelligeret, suspirantem hæc uerba ingenuo ore protulisse: Agnosco inquit, nunc maxime, & cum dolore quidem Hadriani magistri mei diuina monita, quum hos flores, & elegantias Latini sermonis percipere nequeam, & meminerim eum sæpe prædixisse me aliquando puerilis incuriæ pœnas daturum. Itaque Ceurio ad summam potentiam cõtendente, Hadrianus ad Ferdinandum regem in Hispaniam mittitur amplißimo quidem cum munere legationis, nisi ea honoris specie uir æquißimus longius ablegari uideretur. Erat eo tempore Ferdinandus animo nequaquam pacato erga regulos ulterioris Hispaniæ, quòd primo statim Philippi generi aduentu, deserta ueteri aula sese ad illius amicitiam recepissent, quum ferè omnes pro sene, & eo quidẽ genere Catalano, & parum liberali, nouum atque legitimum regem iuuenta, natalibus, & uitæ splendore maxime florentem, cupide sequerentur: usque adeo, ut Federicus Toletanus Albæ regulus ferè omnium solus integra sacramenti religione fidem seruaret. Quibus procerum studiis Philippus eò sese extulerat, ut socerum planè exutum ulteriore Hispania iuuenili quadam alacritate contemnere uideretur, maneretque sola inter eos imago necessitudinis & amicitiæ, non expressa quidem mutuis officiis, sed inanibus tantũ epistolarum & uerborum titulis sustentata, tanta quidem utrinque suspicione, ut quum ad cõstituendas leges, quibus in regendis prouinciis uterentur, speciemque coniuncti animi populis præbendam, necesse esset ut in colloquium deuenirent, delecto campestri loco, parum familiari habitu, tanquàm ad hostilem aciem promotis utrinque equis sint congresi. Nec multo post Ferdinandus Neapolim nauigauit, ut inde Magnum Consaluum abduceret, uirtute & liberalitate, suspectisque artibus ad imperium aspirantem. Sed eo in Italiam nauigante Philippum uehemens extinxit morbus, itaque rebus cùm Neapoli, tum in Hispania feliciter

citer cōfectis, rediens Ferdinandus aliquantò amarior, & asperior est effectus aduersus proceres, qui propter intempestiuam ingrati animi leuitatem, intemperanti obsequio noui regis gratiam, ueteris maiestatis honori prætulissent. Harum igitur offensionum memoriam Hadrianus ex animo regis opportunissimo tempore detersit. Erat enim ad temperandas affectiones regis tum exulcerati, & ad uindictam uergentis ingenii uehementer accommodatus; tum ipsa sanctissimorum morum existimatione, tum suauissimis philosophiæ Christianæ præceptis; quib. rex ipse prudentiæ, & religionis laude insignis, facilè obtemperabat. Regulis eo modo sincera fide ab rege, in amicitiam receptis, Derthusensis episcopus fato cessit; in cuius locum iudicio regis & procerum omninm, Hadrianus nequaquàm eius honoris appetens est suffectus. Existimabatur enim eo sacerdotio longè dignissimus, quoniam præter incomparabiles uirtutum omnium dotes, se etiam tanto oneri fore imparem, uerecunda reluctatione prædicabat, & non modo opes, uerum & conspicui nominis amplitudinem, non exiguo sed modesto animo contemnere uideretur. His susceptis episcopatus insignibus, nihilosecius in uetere obeundæ legationis munere perseuerauit usque ad uitæ exitum Ferdinandi regis, qui eum propter eximiæ probitatis, atque iustitiæ laudem, sanctissimi parentis loco enixè coluerat. Mortuo autem Ferdinando, quum Carolus nepos summo populorum studio, tot regnorum hæreditatem adiuisset, remansit etiam tum in Hispania ex legato consiliorum rerumque omnium particeps, & moderator effectus, quanquàm summa regendæ Hispaniæ cardinalem Toletanum respiceret. Secutum demū est id tempus, quo Leo pontifex in Vmbria difficili bello implicitus, eam cardinalium coniurationem detexit, cuius princeps fuerat Alfonsus Petrucius Senensis. Is enim à Leone patria pulsus, quum uindictæ libidine atrox facinus animo agitaret, iracundiæ suæ decretum cum aliquot cardinalibus stultissima linguæ libertate communicarat; unde mox indiciis nefarii consilii facilè deprehensis, ipse in quæstione tortus, & demum necatus insaniæ suæ pœnas dedit; cæteri quòd neglecta salute pontificis, tanti periculi consilia minimè detulissent, adempto iure punicei pilei cū ignominia senatu sunt amoti. Fuēre ii Raphaël Riarius, & Bendinellus Saulius Ligures, & Hadrianus Cornetanus, Francisco autem Soderino clementer ignouit, ne si ob recentem iniuriam senatu motus esset, id ueteribus odiis dedisse uideretur. Ad horum calamitatem senatus reputatione periculi consternatus, quum alienos ab ea seueritate animos in dicendis sententiis ostendisset, pontificem impulit, ut nouis cardinalibus curiam impleret, indignatum quòd parum beniuolo fideliqúe animo detectæ cōiurationi crederetur. Ea enim tum uidebatur senatorum naturæ lenitas, ut plerique in misericordiam uersi, nequaquàm uti debebant, principis periculo permouerētur, & eam cogitati sceleris pœnam, non iustitiæ, sed crudelitatis nomine, haud obscuris sermonibus appella

rent.Quibus de caufis Leo beneficii pariter atque iniuriæ natura grauis æftimator,ut inimicorũ contunderet fpiritus,& maiores & fideliores ne cefsitudines fibi,& Mediceæ familiæ compararet,unum & tiginta cardi nales,una atque eadem liberali pronunciatione in fenatum legit, egre gio ædepol excellentique delectu, Si in uniuerfum quifque à morum li terarumque cenfura fpectaretur, nec immodicus numerus feueriorum animos offenderet, qui facrofancti ordinis dignitatem imminui, & fœ dari tanta multitudine prædicabant.In his fuit Hadrianus Leoni quidẽ antea ab egregia nominis fama planè cognitus,fed tum præfertim Ma ximiliani Cæfaris literis,& Alberti Pii, Guliermique Enchauordii ple nifsima comendatione laudatus, erat hic Gulierinus ex eadem inferio re Germania uetus eius familiaris:qui quum pontificia in aula ab ineun te ætate honefta cum laude folertis induftriæ uerfaretur, Hadrianum impensè laudare,& doctis fanctifsimifque uiris omnibus noftræ ætatis præferre erat folitus.Itaq. Hadrianum arridentis Fortunæ prorfus igna rum,nec tale quicquam tranquillo ingenio cupientem, is qui pileum ab urbe detulerat,operandis facris occupatum inuenit, ita ut quieta admo dum,& lenta quadam hilaritate uenientem excipere,nec paulò iucundi us,& liberalius tanto munere lætari uideretur; qui animi habitus ea mo deratione definitus erat,ut nihil ad inuidiam propter faftum, fed pro pter incorrupti animi fimplicitatem ad gloriam omnium teftimonia uerteretur.Sequenti anno Carolus confirmata cum Francifco rege ad Nouiodunum amicitia,quam iniquis conditionibus impetraffe uideba tur,in Hifpaniam uenit;circumuectufque per ulteriores prouincias, paf fim ciuitates,& regulos in uerba iurantes facramento adegit:nec multò poft Cæfar Maximilianus in Germania moritur.Inde pro nouo Cæfare deligendo, procerum comitia habita,in queis ipfe etiam Frãcifcus Gal lorum rex magnis innixus largitionibus pro fe eum fummi imperii ho norem petebat.Sed Germani natura Gallis infenfi,quanquàm nonnulli præfenti pecunia corrupti,& ingentium pollicitationum fpe inducti la bare uiderentur,facile tamen rerum omnium, præterquàm publici de coris memoriam abiecerunt.atque ita Carolus cunctis fuffragiis Cæfar eft appellatus;Nec mora,tãtò cognomine auctus,uti neceffe erat,quàm primum inGermaniam redire cõftituit,ut de more apertis in campis,& Cæfar,& Imperator militaribus comitiis acclamaretur.Itaq.eo in Cale cos ad Columnas Herculis antiquũ portum,ut inde per Oceanũ in Ger maniam nauigaret,contendenti, Hadrianus cum imperio toti Hifpaniæ præficitur,tanta cum dignitate, ut Cæfar recufantẽ,& præoptantẽ fequi, humanifsimis præcibus,ut manere uellet,exorare cogeretur;quando re ge abfente in Hifpania præfide opus foret præclaræ dignitatis & famæ, qui populos nequaquàm adhuc parendi obfequio cõfirmatos,omnibus moderationis atq.iuftitiæ exẽplis in officio contineret. Verum Hadria nus,uel ob id inHifpania remanebat inuitus,quòd alienæ improbitatis in uidiam

uidiam sibi uiro innocentissimo minimè subeundã esse iudicabat. Erant enim Hispani fermè omnes Bèlgis ipsis uehementer irati, qui Ceurio principe atq. authore, ciuitates inusitatis auaritiæ commentis expilassent. Siquidem Ceurius Caroli nutritius, uti erat in procuratione rerum omnium cum incredibili authoritate constitutus, in unam eam præsertim curam rapacis ingenii neruos intenderat, ut quanta uis maximè posset signati auri, uel impudenti ratione cogeretur. Erat enim nouo Cæsari paranda classis, exornandus in Germania exercitus, remunerandique proceres, qui eximia & constanti suffragiorum benignitate, Augusti Imperii coronam detulissent; is erat in Ceurio consilii prætextus: cæterum quum omnia apud eum essent uenalia, non Cæsarianos modo, sed priuatos etiam loculos inexhausta cupiditate auro replebat, adeo ut passim fœdissimis auaritiæ probris, & maledictis proscinderetur. Oderat Ceurium Hadrianus propter acerbitatem atque insolentiam auarioris animi; & super hæc manebant adhuc uestigia ueteris iniuriæ: nam Hadrianus dum Louanii collegium conderet, coniuncti soli non magnam aream cum attigua domuncula ad maiorem publici ædificii laxitatem & elegantiam, à Ceurio nec æquo precio, nec religiosissimis precibus impetrare potuerat. Existimabat etiam se in Hispaniam specie honoris fuisse ablegatum Ceurii impulsu, ut Carolus adolescens uno ipsius imperio pro libidine regeretur. Tum uero minimè dubitabat quin & eius quoque opera in Hispania relinqueretur, ut ad arma consternatæ & planè desciscentis prouinciæ, immani æstu & sæuis fluctibus iactatus & absorptus interiret. Nec eum fefellit opinio, nam Cæsare iam adhuc Toleti agente, haud uanus rumor increbuit coniurare in unum ulterioris Hispaniæ populos, & Toleti esse qui Ceurium opprimere cogitarent. quibus cognitis Carolus Ceurio trepidè suadente adeo properè cunctisque inopinantibus, & spurcissima quidem cœli tempestate urbe excessit, ut nequaquàm proficisci, sed præ metu prorsus effugere crederetur. Vbi Cæsar ad Oceanum peruenit, legationes ad conuentum euocantur, & quæ est conuentuum fermè omnium summa, pecuniæ postulantur, quas imperare nefas est, nisi reges ad promerenda ea subsidia, populis uariarum rerum immunitates concedant. Petebatur autem ab uniuersis, ut ciuitates Belgis præsidibus liberaret, hique honores æquissima liberalitate indigenis hominibus mandarentur. namque officia ita ad quæstum Belgis dono data erant, ut ea demum præsenti pecunia Hispanis hominibus uenderentur. Sed Cæsar durior est inuentus, quoniam ea insolenter atque superbè petentibus, nihil ferè concedendum àrbitrabatur: Comminatus etiam fuerat Petro Gironi regulo, qui non dubitasset contumaci ore profiteri, se ostensurum quid in Hispania authoritate clientelisque ualeret, postquàm Cæsar sibi iniqua lite circumuento, & semioppresso ius dicere recusaret. Cæterum aliquot ciuitatum legati, qui, ut priuatim gratiam & præmia promererent, Cæsari grauiora pecuniæ

ſubſidia petenti propenſiore obſequio obtemperarant, à ciuibus igno-minia mulctantur, nonnullíque etiam populari tumultu pulſantur: eodem quoque iudicio Segobienſes legatos ſuos, quoniam audacter & fortiter pecuniam ſe collaturos pernegaſſent, niſi ampliſsima immunitatis priuilegia eſſent conſecuti, tanta cum lætitia & gratulatione receperunt, ut honoris cauſa triumphantium more urbem intrarent. Quibus de cauſis Hadrianus initia rebellionis maturè opprimenda exiſtimans, aduerſus Segobienſes Ronchillium ſæuum atque atrocem rerum capitalium præfectum, cum ala prætoria, & cohorte cuſtodum corporis mittit, à regulis etiam proximis auxilia implorat, quibus diſcedens Cæſar ipſum totius Hiſpaniæ præſidem creatum uehementiſsimè commendarat.
Verum Ronchillio Segobienſium agrum deuaſtante, & commeatus è proximis oppidis in urbem importari prohibente, ut fame ſubigeret, Toletani & Salmanticenſes in auxilium Segobienſibus aduolant, & pulſo Ronchillio obſidionem ſoluunt. Tum uerò Hadrianus ingenti cura angi, euocare beneficiarios proceres, & ampliores copias parare, quibus effrenes inſanienteſque populos ad officium reuocaret. Ante alios Antonius Fonſeca Cæſaris partes ſuſcipit & ad Metimnam campi nobile emporium proficiſcitur, ut inde ænea tormenta, quæ regiis armamentariis ſeruabantur in præſentes uſus educeret: Facilè intelligens nullam uim uel militaribus copiis nullamque uel optimo duci ineſſe authoritatem, quæ iuſto tormentorum apparatu caruiſſet. At Metimnenſes uti planè eodem iudicio publicam cauſam ſecuti fœderatíque finitimis, captis repentè armis, ne tormenta educantur, egregiè reſiſtunt. Id uero minimè ferens Fonſeca uir nobilis, & ingenio ferox, ut plerunque fit in turbidis & repentinis caſibus, auxilium planè audax, & ſucceſſu longè fœdiſsimum capit: proximis etenim tectis ignem inferri iubet, ut in ſummo urbis & fortunarum omnium periculo, ciues à tuendis tormentis, ad reſtinguendum incendium ſeruandamque patriam nequaquàm inepta ratione reuocaret. Sed tanta ueſanis obſtinatiſque animis contumacia inerat, ut tueri tormenta, quàm patriam ab miſerabili incendio ſeruare pulchrius exiſtimarent, adeo ut diſcedente Antonio, ſeruatiſque tormentis, tanquàm uictores in ipſis patriæ cineribus effuſe lætarentur.
Ferunt ingentes opes, & precioſa totius Europæ mercatorum, qui nundinas ibi celebrarent, mercimonia omnis generis, & aromata item Luſitani regis incomparabili iactura conflagraſſe; quæ res ſicuti Hadrianum incredibili dolore affecit, quòd tantæ cladi cauſam præbuiſſe uideretur, ita populos iam ſuoptè ingenio nequaquàm regiis magiſtratibus parentes ad rebellandum ea ueluti accepta iniuria uehementer incitauit, nam haud dubie totius Hiſpaniæ opes uno eo incendio abſumptæ uidebantur. Nec mora ſingulæ ferè ciuitates præter Bethicas, in unum coniurant, copias inſtruunt, & non obſcurè, uti erectæ ad libertatem, à præſidibus Cæſaris rebellant. Regium tamen nomen in honore habent, &
magi

magistratus tantum odisse uideri uolunt, à quibus expilati oppresſique indignissima paterentur. Ante omnia iudices creantur uiri fortes acerrimíque, qui causam populorum cognoscant. Tum uero humillimo cuique fas fuit iniurias deferre, & liberrime conqueri de impotentia acerbitatéque prætorum, qui contra consuetudinem antiquorum Hispaniæ regum populos omneis nulla moderatione uexauissent. ea enim diserte conscripta ad Cæsarem, vt flagitia suorum inspiceret, continuo missuros dictitabant. Erat tum Valcoleti Hadrianus cum senatu regio euocandis regulis & parandis præsidiis intentus, cum ad eum popularium copiæ, duce Petro Girone, qui vnus ferè nobilissimi generis à Cæsare defecerat, pacato agmine ueniunt; quorum aduentu cognito, senatores metu territi, alii alio habitu, atq. itinere dilabuntur. Hadrianus autem eodem animo urbe egressus, dum abire contendit à Girone Ioannéque Padillia sistitur, ii summo cum honore uerborum eum cohortantur, ut redire in urbem & conquiescere uellet, satis superque enim perspectam esse omnibus Hispaniæ populis ipsius uirtutem, innocentiam, moderationem, atque ita ipsum, atque ipsius nomen omni tempore propensissime colituros, se & tum Cæsaris nomini parêre, & perpetuo fidem seruaturos; Sed decreuisse benemeritas de regum nomine ciuitates nolle eas turpissimæ seruitutis compedes diutius perferre, quas auarissimi, & iniquissimi uiri adolescentis regis præsides nihil tale expectantibus innexuissent. Hadrianus itaque tranquillo uultu postquàm ita necesse erat, armatis hóstibus paret: Verum dat secreto operam cum sacerdote quodam, ut perfosso urbis muro, qui uetustate obsitus facile terebrari poterat, noctu educeretur, quoniam priuato captoque similis, postquàm senatores diffugissent, parum incolumi dignitate, sibi nequaquàm diutius permanendum apud rebelles arbitrabatur, & in proximo Riuosicci oppidum erat Amirantis reguli, ad quem perfugere cupiebat, nec multo post omnibus deceptis intempesta nocte perforato muro sese eiecit, conscensísque ad id præparatis equis cum sacerdote in pacatum euasit. Eius fugam Valleoletani quanquàm grauiter tulissent, tamen familiam cum uniuerso apparatu ad eum inuiolatam postero die præclara uenerationis atque obseruantiæ testificatione dimiserunt. Intereà Cæsar cognita tredecim ciuitatum defectione, opportuno salubrique consilio, duos summæ dignitatis atque uirtutis regulos regendæ Hispaniæ præficit, eosque ad persequendos qui defecissent, pari cum imperio duces creat: Indacum scilicet Vellascum, qui erat magister equitum; & Federicum Henricum, quem ab ipsa maritimi officii præfectura Amirantem uocabant. Hi coactis undique copiis, ad Riuosiccum Egurrorum olim forum, ubi tum erat Hadrianus, cum paucis senatoribus perueniunt, & de gerendo bello consultant, omnibusque consiliis Hadrianum adhibent, quanquàm is nouo successorum aduentu ueluti abrogata potestate penè priuatus esse uideretur: quasi is qui esset externus & Belga, itemque uir sacratus &

ſenex, belliq́ue penitus ignarus, militaribus conſiliis minime foret admiſcendus. Sed ſingulari humanitate æquitatéque ducum facile fiebat, ut priſtino honore, & ſolita rebus in omnibus authoritate potiretur, ita ut ambo Hadriani domum honoris & reuerentiæ cauſa communi quadam benignitate frequentarent. Dum hæc à Cæſarianis ducibus parantur, populares ad ſummum inſolentiæ prouecti, non modo eos qui à regiis iniurias pertuliſſent audiebant, & bona ſpe maturæ libertatis implebant, ſed populos etiam nobilioribus regulis ſubiectos tanquàm publici diſceptatores cauſarumq́ue omnium ſupremi iudices, ut magnis querimoniis iniurias deferrent, inuitabant. quæ res importune mota, procerum omnium animos ſubito timore corripuit, adeo ut qui modo eius belli tumultuſq́ue ſpectatores eſſe cupiebant, tam propinquo periculo monerentur, ut ſeſe protinus ad regios conferrent, tempeſtiuaque inclinatione applicando uires, & promererent gratiam apud Cæſarem & aduerſus populares ditionem & dignitatem ſuam in tuto collocarent. Eadem de cauſa Petrus Giro deſertis eorum caſtris ad nobiles ſe recepit, quo diſcedente Ioannes Padillia à Toleto, & Ioannes Brauus à Salmantica duces creantur, & ad Tordeſillam contendunt. hæc olim fuit Segiſama Iulia, ubi regina Cæſaris mater à Philippi coniugis interitu mente commota, in lachrymis, deſperatis medicinæ remediis, miſerabilem uitam ducebat. Igitur eam uti reginam ſalutant, ſuadent ut munia reipublicæ ſuſcipiat, & ſeſe aduerſus externos præſides uti Ferdinandi regis filiam deceat, cuncta gubernet. Hæc omnia quum ipſa alacri animo ſe facturam diceret, & ex interuallo atræ bilis nonnunquàm opportuna loqueretur, utpote quæ ſe Cæſaris matrem, ac Ferdinandi filiam tenaciſſime meminiſſet, nequaquam tamen adduci potuit, ut libellis, & codicillis ſubſcriberet, ita ut ea uecordi detrectatione, popularium conſiliis magnum incommodum afferre crederetur. Interim Padillia ne ocium tereret, copias ad oppidum Villapandam ducit, cuius diſceſſu præclaram occaſionem rei bene gerendæ Fortuna Cæſarianis ducibus oſtendit: remanſerant cum regina popularium principes, & illi præſertim iudices, ad quorum nutus cuncta gerebantur, exiguo cum præſidio militari. Itaque Vellaſcus & Henricus opportuno tempore eductis copiis ad Tordeſillam aduolant oppidum temere munitum, priuſquam Padillia fiat certior atque opem ferat, inuadunt & occupant. Iudices ipſi cum magna imbellium popularium turba capiuntur, diripitur eo impetu oppidum, atque ipſa etiam reginæ domus. quo negocio ad momentum ſummæ uictoriæ proſpere confecto, ad Riuoſiccum reuertuntur. Nec multum inde Padillia & Brauus his detrimentis acceptis, ſe ipſos colligunt, parandaſq́ue maiores copias cenſent, quibus ſeſe aduerſus regios tueantur. Erant apud oppidum Torum circiter octo milia hominum, ex his qui pro publica ſalute libertatéque, Zamorenſi præſertim epiſcopo concitante, arma ceperant. Zamora autem antiquitus Sarabris fuit: ad hos

ut in unum iungerentur, Padillia & Brauus motis castris contendunt,& ex itinere Lupatoniam turrim, quæ erat in ditione Amirantis, acriter oppugnant. At regii duces de consilio, itineréque hostium haud inani coniectura iudicantes, quin & ipsi protinus copias educerent, nullam omnino consultationi moram attulerunt: quoniam magnæ fecilitatis arbitrabantur, si hostibus, priusquàm maioribus copiis augerentur, occurrerent. Itaque à Riuosicco cum expedito tormentorum apparatu obliquis itineribus profecti, nouissimum hostium agmen apud uillam Alariam consecuntur. Erant superiores peditatu populares, sed eo tamen tumultuariis armis instructo, & prorsus ignaro militiæ: equitatu autem regii superiores erant cum numero, tum uirtute, nam quisque regulorum secum insignes & ueteranos equites adduxerat. Quum in conspectu utræque acies essent, & à regiis antecursoribus abeuntium terga premerentur,& undiq.regii toto campo prouolarent;Padillia & Brauus pedestres copias maturè progredi iubent, ipsique alacriter cum uniuerso equitatu ora conuertunt, ut dum insultantium impetum à tergo sustinent, peditibus spacium detur conficiendi eius exigui itineris ad tutissimum receptum; nam uilla Alaria, ut diximus, erat in conspectu. Cæterum Padillia & Brauus acerrimo cum primis contracto certamine, dum sese audacter efferunt, & à peditatu temere disiunguntur, intercepti circumuentique à multitudine regiorum equitum capiuntur. qua fortunæ iniquitate territi pedites, dum prima acies ad uillam effugit,& postremà uictorum impetum non sustinet, toto campo conciduntur: fugientibus tamen, & ad terram arma proiicientibus, non obliti humanitatis Vellascus & Henricus, parci iubent, tantus enim pauor amissis ducibus militum animos occuparat,ut qui paulò antè ferocissimè atque acerbissimè uociferando, regiis extrema supplicia minabantur, puncto temporis animo conciderent, nec quicquàm aliud quàm fugam abiectis etiam gladiis spectarent, ita ut nulla eorum integra manus uti pauore dissipata ex tanta multitudine in unum omnino certum locũ euaserit. Postridie Hadrianus prælii campos inuisit, & quanquàm sacrato homini tot conspectis hostium cadaueribus, non erat exultandum, ea tamen uictoria, uel ob id magnopere est lætatus, quòd nefarii belli duces uiui in potestatem deuenissent. Eos Vellascus, & Henricus noxiorum habitu ad ignominiam asinis impositos per castra circumduci sub uoce præconis, & demum iugulari iussere, ut cæteros eo supplicii exemplo deterrerent. Fêrunt Padilliam æquo pioque animo tulisse eam calamitatem, Brauum uero contumaci ore se proditorem esse pernegasse, ac ob id à lictore uirga immaniter fuisse uiolatum, ad quem Padillia conuersus dixisse fertur, heri inquit sodes summa uirtute nobis depugnandum fuit, hodie autem ea æquo animo subeunda arbitror, quæ Fortuna tulit conatibus nostris aduersa, quum nemo nisi parum pius aut insanus ad immortalem deum, in hoc infelici uitæ exitu animum non conuertat. Cæterum ultimis

omnium Toletanis uixdum pacatis, bellum Gallicum est exortum: per occasionem enim tumultuantis Hispaniæ Asparosius Lotrechii frater Nauarræ regnum inuaserat, occupatóque Pompelone atque eius arce in potestatem redacta, ad Hiberum usque amnem arma promouerat. Neque enim ulli humanarum rerum non ignaro, dubium erat, quin Cæsari in ipsa occupatione intestini belli, aliquod sæuum vulnus inferretur. Sed Fortuna quæ eius rebus effusissime semper fauit sublatis discussisq. periculis longè secus ac sanus quisquam putasset, cuncta opportuna atq. facilia ad uictoriam parauit. Nam populi qui dudum ad fidem redierant defectionis infamiam egregia uoluntate, & illustribus factis diluere cupiebant cohortantibus ducibus regiis, atque ipso præsertim Hadriano passim concionante facile contra Gallos arma uerterunt, qui certe nisi magnis laboriosisque delectibus latè habitis, magnáque imperata pecunia exciri, armariue in ipso ocio minime potuissent. Itaque ualido exercitu Hiberum propere traducto, hostes in Nauarræ finibus adsecuntur. Galli tum forte à Grunio, quod antiquitus Iuliobriga dicebatur, ad Pompelonem modicis itineribus sese recipiebant, utpote qui de calamitate popularium, regiorumque uictoria certiores facti, in tuto sistenda signa, & Pompelone expectanda auxilia prius quàm de prælio decertarent, arbitrabantur. Sed quum eorum inordinatus, & segnis admodum esset receptus, Vellascus & Henricus transuersis & asperis tramitibus progressi, ita eorum iter celeritate in paucis miliaribus adæquarunt, ut à fronte uiam quæ ad Pompelonem ducit, occuparent. Nec mora collatis signis pugnari cœptum, & ab initio quidem feliciore Gallorum equitum irruptione, qua Cantabrorum cohortes protritæ, fugatæque fuerant. Sed ubi Hispani expansis equitum alis à tergo & à lateribus sese intulêre, & peditum promota sunt signa, Gallicæ turmæ, & Vasconum cohortes numero ualde inferiores sustinere nequiuerunt, quin sese in fugam præcipiti cursu mandarent, pauci in acie, multi in fuga cecidêre, aliquos etiam præaltæ segetes in fuga prætexerunt. Asparosius dux ipse collisa ferreis clauis galea uehementissime sauciatus in potestatem Beomontii reguli deuenit: captus est & Tornonius qui pari propè cum imperio copiis præerat. Cæterum Beomontius Asparosium non multo post carcere emisit, ut creditur, pecunia corruptus; cuius admissi sceleris pœnas postea iudicio Cæsaris exilio, si non capite persoluit. Tornonius autem apud Hadrianum, & duces in libera custodia est retentus. Ea uictoria feliciter parta, omnes Nauarræ regni oppidorum atque urbium portas Cæsarianis aperuit, atque inde demum Hadrianus ad urbem Burgos est reuersus, exardentéque bello cum in Belgica, tum in Italia aduersus Gallos occupatóque in ora Cantabriæ à Gallis fonte Rabido, operam dedit, ut nulla in re Cæsar, aut diligentiam aut fidem omnino desideraret. Interea Leo pontifex leui ab initio, & ferè contemnenda, sed mox uehementi atque mortifera febre inopinantibus medi-

cis

cis extinguitur. Tum uero cardinales iustis nouendialibus defuncto per solutis, ad comitia coeunt: aduenerat Mediolano mutatis ad celeritatem iumentis Iulius Medices, qui pulsis Gallis; apud exercitum erat legatus. Is magnis opibus, & clientelis innixus, recentique fama rerum prospere gestarum, & prudentiæ, ciuilisque modestiæ nomine commendatus, ante omnes pontificatum petebat; traxeratque in partes sexdecim cardinales in queis plerique erant iuniores, qui uel ob id ardentius atque expeditius Iulio fauebant, quod pro se ipsis minime petendum arbitrarentur, & gratiam apud nouum pontificem præclaro maxime studio, apertisq. suffragiis omnino parandam existimarent. At seniores quorum plures erant candidati, quanquàm duplici ferè numero cæteros superarent, multis tamen de causis ut pontificem declararent adduci non poterant, priuatis scilicet implicati uotis, & uariis factionibus impediti, ita ut nequaquàm in unum sincera uoluntate cōsulerent, & sæpe ad alium atque alium magnis ambitionis fluctibus uoluerentur. Sed unum, & certum senioribus detestabili consilio cōiuratis decretum erat nemini nisi ex ipso sui corporis ordine suffragari, quòd ætatis honore, & opinione uirtutis iunioribus præstare uiderentur. Id porrò magnas afferebat difficultates, quominus pontifex libera uoce diceretur. nam quisque ex seniorib. suo ambitu inductus, quum ad pontificatum aspiraret, in eo uehementissime laborabat, ut occulta, mutui suffragii pactione alios atque alios ex iunioribus sibi obstringeret, daretque operam fallēdo atque infirmādo alienas spes, ut in multos dies comitia proferrentur: nam si primi cōpetitores repulsam ferret, nemo erat adeo maculosus & degener, qui sibi ipsi non blandiretur ad petendum, & certam spem minime collocaret in ipsa ætatis uel doctrinæ prærogatiua, aut in usu rerum & generis claritate. Ea enim est ambitiosorum natura mortalium, ut quum ipsi nulla insigni dote præstantioris ingenii ad laudem emineant, aliena uitia in censu tanquàm proprias uirtutes adnumerent. Igitur plerique inimicos probris, & falsis sæpe calumniis onerabant, ut cæteros à ferendis suffragiis pretextu pietatis deterrerent, adeo ut non modo malignis susurris in sacrosancto conclaui, uerum & per urbem singulorum mores famosis carminibus notarentur, tanta maledicendi libertate, ut populus pariter & magistratus, quos seueriore pœna persequi debuisset, uti iucūdissimos poëtas singulari petulantia celebrarent. Ea res fœdissime tolerata, existimationem sacrosancti ordinis magna ex parte conuellit, effecitque ut sacerdotum nomen paulò antè in prouinciis augustum & uenerabile, despectui & ludibrio penitus haberetur, quum ea carmina contumeliosissime conscripta, ad extremas usque totius Europæ nationes permanarent, à quibus non multo post tam atrox & mortiferum id acceptum est uulnus, quo omnes, capta ac direpta urbe Roma, dignitate & fortunis exuti turpissime concidimus. Prodierat candidatus ante alios Bernardinus Caruaial Hispanus, senatus princeps, qui quum uel de-

misse prehensando apud surdas aures nihil proficeret, facile repulsam tulit: nam per se quisque cardinalium ab illa ualde funesta & prope execrabili Alexandri Sexti memoria, Hispanici nominis ingenia perhorrebat, & ipse, quamquàm probè eruditus & grauis, quòd à Iulio pontifice excitato schismate desciuisset, recentis adhuc ignominiæ notam præferebat. Secutus est Alexander Farnesius, magna Romanæ nobilitatis & optimarum literarum præsidia secum ferens, is uti nemini inuisus, nec omnibus gratus, non multum absfuit à summo, quod petebat, honoris fastigio, nec hæsisset in cursu, si ad suffragiorum numerum, quem sperauerat tenorem, in accessibus esset consecutus. Siquidem Iulii Medicis nutu auctoritatéque iuniorum suffragia regebantur, cuius id unum erat summæ prudentiæ consilium, ut neminem, qui gratia pollere uideretur, suorum suffragiis iuuari permitteret, ne quid temere uel imprudenter admitteretur, quo sibi eripi posset is honos, ad quem tantis studiis atque opibus & fatali sed nondum matura felicitate contendebat: Ab hac dissensione senatus, utrinq. magis & magis studia accendebantur. nam utraque pars, quum in tanta spe sitique obtinendæ uel tradendæ supremæ dignitatis æstuaret, si ab altera uinceretur, calamitosũ & turpe maxime fore existimabat. Nec quisquàm adduci poterat, quin alienæ constantiæ exemp'o contumacissimè persistendum censeret. Ita ut liquidò constaret, neminen posse pontificem creari, qui iunioribus, & Iulio minime placuisset, quoniam ex ordine seniorum nemo reperiebatur, qui se eo honore non dignum putaret, & id studio & præcipiti liberalitate, alteri uel amicissimo concedere uellet, quod priuato ipsius merito, aut ætati, in aliena præsertim altercatione, facile tribui posse uideretur. In comitialib. enim superiorum temporum procellis nonnunquam accidebat, ut senatores commutata uoluntate, non ad eos, quos antea certis animi decretis euehere destinassent, sed ad obscuros & minime ambitiosos homines repentino ueluti turbine raperentur. Præter hæc duæ etiam subortæ erant factiones Cæsari aut Gallo fauentium, quibus de causis fiebat, ut tota suffragiorum ratione conturbata, in plures dies ipsa comitia frequente populo traherentur. Ob id Farnesius quum aliquandiu diligenter ambiendo, & plures sibi amicos adsciscendo, patres ad suffragia uocare, & gratiæ fortunæque suæ periculum facere decreuisset, ut Cæsarianorum certiore studio ueteretur, Manueli Cæsaris legato fidem obstrinxerat, tãquàm Cæsari eo datæ fidei pignore nunquàm defuturus, si eius auspiciis pontifex esset effectus. quæ res nequaquàm feliciter occultata, ab eo Gallicæ factionis aliquot cardinales protinus auertit. Sed Medices qui tametsi hominem probaret & coleret, eum tamen sibi minime præferendum iudicabat, illius spes facile constantia sua præcidit. Et hercle supra omnes insigni studio erga Cæsarem præcellebat, utpote qui dudum spectatis operibus, belloque aduersus Gallos præclarè suscepto, opes suas & dignitatẽ cum Cæsaris fortuna miscuisset. Hac tanta & sem

per

per illustri existimatione,& certissimis amicorum studiis fretus, ita iuniorum suffragia moderabatur, & seniorum uota flectebat, ut iam non mediocri inuidia conflagraret, quod per eum impotenti quadam ambitione comitia retardantem stare uideretur, quominus aliquis probatus & insignis senex libero omnium uoto pontifex diceretur. Itaque seniores ad Medicem legatos mittunt Antonium Montanum iuris scientia illustrem,& Thomam Caietanum sacrarum literarum studiis longe clarissimum. Ii meditatis orationibus orsi à religione pontificatum cœlo dari non humanis studiis dicebant;Propterea debere ipsum pertinaciæ finem imponere,& restitutis in libertatem iunioribus æquo animo pati, ut tandem aliquis ab ætate,moribus,& doctrina probatus,etiam si ex omni parte minime placeret, pontifex crearetur; ut is Christianis sacris præesset,qui non malis artibus, sed commẽdatione uirtutis eueheretur, Prouectis enim ad sanctissimam sedem nequaquàm amicis & fautoribus,sed Diis immortalibus habendas esse gratias. Quandoquidem pontificatus semper calamitosus & infelix extitisset iis, qui ui contendendo contra leges ambitus, illum inuitis meliorib. essent consecuti, adfuturũ pro certo cœleste numen in suffragia euntibus,si cardinales rerum omnium præterquàm ueræ pietatis obliuiscerentur. Ad ea Medices graui, & moderato sermone respondit,nulli magis quàm ipsis eas adhortationes conuenire,qui nefaria coniuratione inita, iurare minime dubitassent,nemini nisi ex ipsorum seniorum corpore suffragia daturos: Non deesse apud iuniores omni uirtutum prærogatiua dignissimos,qui expetita senioribus ex æquo mererentur,quos eo summæ iniquitatis decreto,& detestabili secessione ad contumeliam notatos alienassent: Neque se, qui tametsi exquisitis literis abunde non sit instructus, ulli unquàm uel moderatione,uel iustitia,uel pietate,uel senatoriis officiis, uel clarissimis erga rempublicam meritis esse concessurum. Ad hæc etiam liquido constare,quanta fide quantaque propensione, & frequentia gratissimorum amicorum confirmatus,id petere,& sperare posset, quod tamen ad declarandam animi temperantiam alteri concedere paratus foret,propterea se nominaturum uirum insignem, ut se illo inuidiæ & ambitionis onere liberaret,& præclara uoluntate reipublicæ Christianæ cõsuleret. quòd si is à senioribus minime probarentur,tum uero manifeste eorum consilia obtrectationis,& cœcæ malignitatis plenissima nudarentur. Ab eo colloquio quum esset discessum,Medices prolixe cum iunioribus disputando constituit, ut postero die Hadrianus cardinalis Derthusensis, conscriptis in eius nomen syngraphis,in comitio nominaretur, quoniã is esset omni pietatis & continentiæ laude conspicuus, nec Cæsarianas partes deserturus esse uideretur, quibus ipse uehementer esset implicatus.Erat enim ei magnopere timendum,ne si Gallus noui pontificis studio bellum in Insubribus renouaret, Placentia & Parma uixdum receptæ,atque ægre per interregnum defensæ urbes protinus amitterentur,

& subinde ipse uti belli socius Florentia patria pelleretur. Iam enim Franciscus Maria Feltrius Gallicis instructus auxiliis, Vrbinum fæcundissima populorum uoluntate, eiectis Florentinis magistratibus receperat. Malatesta quoque Baleonus qui tũ cum laude apud Venetos militabat, cum Horatio fratre in Vmbriam delatus, paternis amicis ad arma excitis, pulsisq. Perusia Gentile patruo, & Vitellio Trifernate, Pauli patris necem ulturus esse uidebatur, quem Leo pontifex in mole Hadriani biennio ante capitali supplicio affecisset. Nec deerat in agro Romano Rencius Ceres, qui pro Gallis cohortes cõscriberet, coniunctisque cum Baleono & Feltrio copiis bellum atrox Senensibus, & Florentinis se illaturum tanquàm Gallorum hostibus minaretur. Hæc omnia per notas arbitrarias angustissime conscripta, syngrapis inter fercula sedulo occultatis, intra comitia & conclaue Iulio Medici quotidie nunciabantur. Quibus rerum grauissimarum periculis adductus, nequaquàm diutius in comitio perseuerandum arbitrabatur, ne dum incertam spem adipiscendi pontificatus obstinatius sequeretur, presentem dignitatem, quæ erat amplissima, & regnum item Ethruriæ togatæque Galliæ ditionem, in qua ipse legationem obtinebat, in manifestum discrimen deuocaret. Super hæc tenuissimam quoque spem uel ob id conceperat, quòd certã fidem, uti optimo iure antea sperauisset, in quibusdam cardinalibus minimè reperiebat, quos præsertim ipso enixe flagitante, Leo pontifex in senatum legisset. Ii erant ante alios Scaramutia Triuultius, Pompeius Columna, Dominicus Iacobatius, Baptista Pallauicinus Ligur, & Raimũdus Vicus Hispanus. Itaque Medices desperato uel neglecto pontificatu Hadrianum nominat, iuniorum suffragia perpetuo syngrapharum tenore illi fauent, subit cunctos admiratio ad inexpectatum candidati nomen. Tum uero Thomas Caietanus ad proximos cõuersus: Ergo inquit pedibus in sententiam accedamus, ut postquàm Diis ac hominibus placet, uir sanctissimus omnibus numeris Christianæ uirtutis insignis pontifex creetur. Nec mora plerique tactis religione animis alacres accedunt, alii cunctabundi qui nec eius nomen audiuissent, erectè tamẽ ac ueluti præsenti numine impulsi spes suas abrumpunt, & rationum suarum obliuiscuntur, Hadrianumque Derthusensem pontificem renunciant. Vnus omnium Franciottus cardinalis Vrsinus, ut suffragio accessiue iuuaret, adduci non potuit, quoniam nefas esse diceret eum Christianis sacris præficere, quem non uidisset unquam nec ab opinione uirtutis planè cognouisset. Cæterum exultante Iulio Medice quasi uicisset, quòd ab inimicis minimè superatus animum ingenti cura liberasset, alii ferè omnes deformi quadam mœstitia deiecti & tristes ægris animis reputabãt, quis nam rerum exitus esset futurus, postquàm amisso è manibus pontificatu, eum homini externo, nulli ferè cognito, & procul agenti in extremis terrarum oris præcipiti temeritate detulisset. Id uerò populus adeo indignanter tulit, ut quum patefacto conclaui cardinales domum redirent

rent,paſsim maledictis inceſſerentur,quòd infamibus comitiis non modo urbem Romam ſuo antiſtite orbatam prodidiſſent, ſed quod inſaniæ proximum uideretur,Italiam etiam pōtificatus honore ſpoliaſſent. Erat enim opinio ſtatim edita in uulgus pontificem neglecta Roma, ui aut ſua ſponte permanſurum in Hiſpania aut enauigato protinus Oceano Germanos eſſe petiturum,ut ad immortale decus gētis ſacrorū princeps in terra patria conſpiceretur. Adaperto conclaui quum globus cardinalium Hadriani pontem eſſet prætervectus,& opifices puerique minacibus oculis,uocéque,& manibus obſtreperent,nec à fœdiſsimis probris abſtinerent,Sigiſmundus Gōzaga cardinalis renidēti uultu his egit gratias, quòd aduerſus extrema ſupplicia meritos cōtumeliis eſſent contenti,nec lapidibus publicam iniuriam uindicarent. Nec multò poſt cardinales ne quid detrimenti reſpublica pateretur,triumuiros authoritate pontificia conſtituunt,qui menſtruo cum imperio ex triplici ſenatorum ordine ſorte ducti,pacis & belli negociis præſint.Ii in Vaticano pontificia in parte ædium cuncta adminiſtrabant.Interim tabellarii cum priuatis literis per Gallias,& Pyreneos ſaltus ad Victoriam Vellicam Cantabriæ urbem tertiodecimo die peruolarunt. Redibat tum forte Hadrianus à Federico Henrico Amirante,quem ægrotantem inuiſerat:itaque tabellarii ædium ſcalas conſcendenti ad pedes prouoluuntur,eumq.por rectis literis pontificem ſalutant. Ille nihil ad tanti nuncii nomen uultu animóue commotus, paulum ſubſtitit, & cum tabellarios ab oſculo pedum auerteret,conuerſis ad amicos oculis, Si uera ſunt inquit quæ nunciantur,mihi profectò plurimum eſt dolendum.Nec mora exultantis & ſalutantis populi turba atrium,porticus,atque ipſa etiam ſuperiora conclauia replentur.Ingruente uerò nocte nobiles equites uti in publica lætitia decuit,Maurorum habitu uibratis funalib. decurrerunt. Verum Hadrianus nihil propterea,aut de corporis cultu, aut de priſtina uitæ conſuetudine ſibi mutandum eſſe iudicauit, quum prius expectandas à ſenatu literas arbitraretur,quàm quicquam uel muneris uel habitus de pōtificia maieſtate,uti præpropero leuique ſimilis, uſurparet. Erat enim non faſtu aliquo,uti iis plerunque accidit,qui in ſæcundis Fortunæ flatibus facilè contumeſcunt,ſed a ſimplici morum nitore ſtabiliq. uitæ continentia grauiſsimus. Siquidem literæ conſcriptæ erant à Gerundenſi epiſcopo haud planè graui & certo authore, quibus ille ad promerendam gratiam,pontificatum omnibus ſuffragiis ei delatum effusè gratulabatur.Sed omnes erecti erant in expectatione literarum quæ à cardinalibus cum ſenatuſconſulto electi pontificis in Hiſpaniam mitterētur. Obſtabat mare hybernis tempeſtatibus ſæuum, infeſtiſque per omnia littora Gallis prædonibus intercluſum,Pyreneique ſaltus iuga cum præaltis niuibus,tum perpetuis Gallorū cuſtodiis tenebantur:adeo ut quum tredecim dierum ſpacio nihil ad confirmandam tantæ rei famam penitus adferretur,iam de ea re plerique dubitarent, quaſi Galli hoſtes ficti-

tiis literis ad eludendam hominis dignitatatem totum id commentum in Hispaniam deferri curauissent. Cæterum ipse mirum dictu, ea omnia de se uti Romæ acta erant, ab initio constantissimè credidit, quasi ab oraculis fatidicarum uirginum edoctus, quæ tanto rerum euentu promissis fidem attulissent, siue exactissima syderum scientia, qua plurimum iuuenis oblectabatur, in opinione confirmatus, quum in genitura à sede planetarum admodum felici, stella etiam eximiæ magnitudinis in horoscopo ad ipsam finitoris lineam præclara summæ fortunæ denunciatione præfulgeret, adeo ut Acredio medico anxie nimis, & tristi fronte, tantæ moræ spacium per singulos dies uti spe deposita, supputanti, dicere non dubitarit; ut in spe concepta permaneret, neque amplius eo literarum desiderio torqueretur; se enim Dei optimi maximi beneficio creatum esse pontificem & breui fore ut ab ipso in sede principis apostolorum in urbe Roma sub illa solemni thiara conspiceretur. Interea à Cæsarea Augusta os mandibulæ Diui Lamberti martyris ad eum pro insigni munere delatū incredibili cum lætitia suscepit, id enim antea uel asiduis precibus impetrare nequiuerat, quamuis id Leo pōtifex ab ipsis Cæsareaustanis sacerdotibus per epistolam flagitasset, & Carolus Cæsar eos ad communicādas sanctissimi uiri reliquias etiam atque etiam hortaretur. Hinc est illud perfacetum Hadriani dictum ad familiares languidiore spe in ea tristi mora literas de pōtificatu ab urbe præstolantes, si non uobis arridendo inquit, sed mihi ipsi futurus eram pontifex, mihi quidem amplius non est opus tanta summi honoris potestate, quando iam Diui Lamberti reliquias, quod unum in tota uita uehementer optauerim, uel ad falsam delati pontificatus famam felicissimè sim consecutus. Inter hos ambiguæ spei sermones, quum per tredecim dies tota eius aula, & omnis ferè Hispania suspensis animis uersaretur, cœnanti superuenêre nuncii ab urbe Roma, qui literas à triumuiris cum senatusconsulto ipsisque comitiorum actionibus deferebant, quos tanta animi tranquillitate suscepit, ut perlectis literis, atque his quòd honestè conscriptæ uiderentur pacata uoce & leni capitis nutu laudatis, nihil plus sit locutus, quàm ut nuncios tanquàm de uia fessos ad quietem hortaretur. Adeo ut in eo sedati animi habitu frigidioreque lætitia Vianesius Albergatus, qui à Leone missus, sacerdotum defunctorum hæreditates in Hispania colligebat, indignanti similis non obscura uoce dixerit, Renuatur ergo hic summus pontificatus postquàm tam lenta hilaritate suscipitur. Petebat senatus, ut postquàm legitimis omnium suffragiis pontifex esset creatus, de se benemeritos cardinales diutius frustrari nollet, paratisque ad nauigandum rebus omnibus in Italiam primo quoque tempore maturaret, ut quod Deo optimo senatuique deberet, opportuna ope afflictis Italiæ rebus maturè allata, religiose solueretur. Ferunt Hadrianū uti ipse postea testatus est, ea nocte diu mente ambigua uolutasse, an pontificatum susciperet, nullaq. grauiore de causa inductum suscepisse

ſcepiſſe, quàm ut Dei optimi maximi nutibus obtemperaret, poſtquàm aſpirante cœleſti numine ab ignotis hominibus tantus honos offeretur. Apparebat enim ipſo recuſante, Chriſtianæ reipublicæ dignitatem, dira diſſenſione cardinalium conuelli penitus, & ad non dubium interitum fœdiſsimè lacerari, quoniam inſtauratis comitiis exitioſo diroque ſchiſmati materia præberetur. Nolebat etiam uti Cæſari deditiſsimus, recentis eius uictoriæ curſum impedire, nam Gallos Leonis morte plurimum exultare, ſublatiſque animis in ſpem noui pontificis, qui partibus adeſſet bellum in Inſubribus renouare didicerat; quæ omnia abrupta ſpe pacis atque concordiæ ad conturbationem humanarum & diuinarum rerum procul dubio pertinerent. Igitur ſequenti die ſtolatus in publicum prodit, calciamenta aureis crucibus exornat, ſalutanti turbæ omnis generis hominum exoſculandos præbet pedes; deſumptóque Hadriani Sexti nomine, id confeſtim in publicis libellis literiſque præſcribit. Tum uerò finitimi populi ad conſtantem famam creati pontificis uictoriam undique conuenire, ulteriores trans Hiberum amnem gentes pia quadam hilaritate poſtpoſitis rebus omnibus ad iter excitari, quoniam, quod tum rariſsimæ felicitati datum uidebatur, ab ulla maiorum memoria pontificem in Hiſpania nunquàm uidiſſent. Ipſi reguli inſignes, natura admodum pii atque magnifici, opulentique item ſacerdotes, & epiſcopi imprimis nobilium ciuitatum inter ſe ambitioſa liberalitate certabant, nam quiſque munificentiæ ſtudio in ſacros præſertim uſus ſeſe regalibus donis onerabat, quibus apud pontificem opimæ gratulationis nomine adparandam gratiam uteretur. Nec defuêre etiam pleræque matronæ nobiles, & ſacratæ uirgines cœnobiorum ſeptis incluſæ, quæ lintea omnis generis elaborata pictis operibus, & ad cultum pontificis, & in ſacras ueſtes ornamentaque altarium cupidiſsimè conferrent. Iamque Hadrianus, uel ipſo comitatu, uel aulæ frequentia, uel inſtrumentis omnibus in augenda maieſtate ad auguſtiorem pompam exquiſitis, Romano, atque ornatiſsimo pontifici ſimillimus erat: quum ad Cæſaream Auguſtam contendit, ipſe purpurea in ſella ſuccollantibus Hiſpaniæ regulis, effuſa obuiam ingenti equitum multitudine, urbem eſt inuectus. Venerat tum Alexander Cæſarinus cardinalis ab Vrbe, qui pontificem ſacri ſenatus & Romani populi nomine uehementer impellebat ad nauigandum, ut Italiam atrocibus bellis, & imprimis Romani pontificis prouincias ab ipſa factionum inſania, cædibus ac incendiis expoſitas, matura profectione liberaret. Quum eſſet Cæſareæ Auguſtæ, libido ei inceſsit ab ſingulari pietate inſpiciendi diui Lamberti cadaueris, è quo paulò antè, uti diximus, mandibulam dono miſſam, tam læto animo ſuſcepiſſet; Itaque loculum, & oſſa cupidiſsimè, & cum eximia quidem ueneratione contemplatus eſt, quæ res in prodigium continuo uerſa, quoniam primum ipſius operum cadauer extitiſſet, famam præbuit, eum cito inter mortales eſſe deſiturum: Quam etiam portenti ſuſpitionem auxiſſe uiſa eſt lampa

dis cristallus in templi medio ante aram temerè effracta;ob cuius casum, & ipsum pontificem, & qui circa erant solenni in ueste sacerdotes, lucernali oleo fœdissimè consperfos constat, ariolis id totū ad funesti ominis interpretationem facilè trahentibus. Cæterum Hadrianus cum pio tum egregio consilio in unam eam curam corpore atque animo erat intentus, ut quàmprimum Romam relicta Hispania nauigaret. Quanquàm plerique Hispaniæ nobiles summis precibus, & ingentibus promissis eum in Hispania retinere conarentur; Henricusque Britanniæ rex eum ad se religiosa contentione in insulam euocare perseueraret, pollicereturque uiaticum regiæ munificentiæ uenienti pariter, ac demum quum aliquot dies in Britannia substitisset, per Germaniam ad Vrbem in Italiam profecturo. Sed nihil hæc in tam pia quàm decora propositi seueritate permanentem omnino morabantur, quin ipse spes omnium, uti parum honestas, sanctissima castigatione præcideret, & per Derthusiam, in qua urbe ipse fuerat antistes, Tarraconem ad mare deferretur; ubi classem exornarat, contractis undecim triremibus, & nauibus triginta onerariis, quibus præsidiariæ cohortes decem & totius aulæ comitatus imponeretur. Expectabat etiam Ioannis Lusitaniæ Regis naues aliquot à Gaditano freto, atque item nonnullos terrestri itinere equites, ut aliquantò maiore nobilioréque frequentia nauigaret. Verum hæc diutius non esse expectanda iudicauit, quum Cæsarem è Germania in Hispaniam redeuntem ad portum, cui in Asturia Villæ Vitiosæ nomen est, felici nauigatione peruenisse cognouisset. Nolebat enim à Cæsare uel retardari, uel omnino in Hispania retineri, quanquàm nihil ei foret optatius, quàm Cæsarem ubique uictorem, & dudum à Germanis Imperatorem appellatum conspicere complectíque arctius, ac item coram docere, quo in statu singulæ totius Hispaniæ prouinciæ relinquerentur. Sed se, uti pius & grauis, iam planè pontificem esse meminerat, & propterea publicæ personæ rationibus potius quàm priuatæ beneuolentiæ seruiendum arbitrabatur, utpotè qui statim repudiatis minorum negotiorum officiis, rerum omnium cogitationes, ad pietatem publicamque salutem prudentissimè reuocaret. Cupiebat etiam sese confestim eripere ab ea ingentis inuidiæ procella, quæ sub aduentum Cæsaris sibi uni multò grauior, quàm cæteris magistratibus imminebat. Erat enim in eos seuerè animaduertendum. qui in tumultuosissima populorum defectione, perturbata uniuersa ferè Hispania à regio nomine rebellassent: nam si eorum nomina deferret, & in tabulis ad cæteros metu liberandos proscriberet, nolebat eos ipsius potius quàm magistratus iudicio damnatos uideri, quos Cæsar, uti æquum foret, ex merito ad pacandas prouincias esset percussurus, Quandò ad sanctissimi pontificis opinionem piè & clementer dictis factisque omnibus retinendam, nihil melius atque præclarius foret, quàm à miserorum suppliciis, atque omni cruenta seueritate inuiolatum atque purissimum animum seruauisse. Itaque scribit ad Cæsarem

sarem, ut eas colloquii spes abiiceret, & uti pium iustumque principem deceret, æquo animo pateretur, si ipse grauissimis de causis incitatus, omnibus postpositis rebus, quamprimum in Italiam nauigaret, ibi enim cuncta bello deflagrare, populosque præsertim pontificiæ ditioni subiectos, per se factionibus implicitos obnoxiosque potentiorum iniuriis uexari passim, & uagantibus externarum gentium armis crudeliter euastari, nec populum Romanum, qui suo principe esset orbatus, nec sacrosanctum senatum, qui delato pontificatu, tantum de se iudicium fecisset, & spes suas in externi hominis fide collocare minimè dubitasset, deserendos uideri; Quando nihil turpius esset futurum, quàm eorum opinionem fefellisse, qui uni probitatis atque iustitiæ nomini famæque ante periculum, non minus piè, quàm benignè credidissent: proinde ut maturo aduentu benemeritis de se cardinalibus gratiam referret, dum per lenissimas tempestates mare esset idoneum, continuò ab Hispania soluturum, daturumque operam, ubi primum in Vrbe consedisset, ut Cæsariani duces aliquantò opportuniore maioreque studio, quàm si in Hispania moraretur, aduentus sui beneficium sentirent. Nec multò pòst com monefacto sæpius senatu, & Gulielmo Enchauordio ob spectatam fidem negotiis in urbe præposito, circiter quattuor milia peditum & paucos equites nauibus imponit, administrante Ferdināndo Andrada, quem copiis & classi præfecerat, uel ob id quòd sub magno Cōsaluo ante uiginti annos in Italia cū eximia laude militasset, pridieq. Nonas Augusti Tarracone profectus lenissimis tempestatibus Genuam peruenit. Excepêre aduenientē Genuenses cùm piè, tum liberaliter, quanquàm ab recenti calamitate direptæ urbis, neq. apparatu, neq. animis ullam omnino lætitiā ferrent. Erat tum princeps in ciuitate Hieronymus Adurnius, uirtute animi & bellica laude insignis, qui dudum expugnata arce Gallicum præsidium expulerat, is ingentia dona recentis præcipuè commeatus cum publico ciuium, tum suo etiam nomine pontifici detulit, quæ tanta fuere, ut Hadrianus quasi non omnia oculis planè contemplatus, singularum rerum indicem deposceret, ut grato ad eius officii memoriam animo cuncta consideratius æstimarentur. Aduenêre etiam à Mediolano ipse Franciscus Sfortia, Prosperque Columna, & Ferdinandus Piscarius, ut de statu rerum Italiæ explicando & communicando sociorum atque hostium consilia, ipsum earum rerum non planè peritum accuratè perdocerent. Quum triduo Genuæ substitisset, celebratam illam Smaragdum excauatam in hexagonium poculum, quæ una omnium gemmarum precium superare existimatur, tam cupidè quàm humaniter inspexit, miratur quòd in tumultu direptæ urbis seruari potuisset. Ab Genua demum in Delphini portum, atque inde secundissima nauigatione, comitantibus Adurniorum triremibus, ad Liburnum Pisanum portum est deuectus; Quò iam uenerat Iulius Medices, quinque cardinales, & totius Italiæ principum legatos secum adducens. Superuenit & ipse Fede

ricus Gonzaga Mantuanus pontificii exercitus imperator. Itaque extructo ligneo ponte, qui in mare prominebat, atque eo festa fronde & pictis insignibus exornato, inter magnas acclamantis populi gratulationes,& tormentorum bombos excipitur. Is primo statim egressu peruenusto totius corporis habitu,omnium oculos simul atque animos impleuit: erat enim ore probo, graui, uerecundo, ab sancta quadam hilaritate ualde conspicuo, uenerabundis autem cardinalibus,& felicem aduentum enixe gratulantibus, Florentinisque legatis, qui ingentem copiam rerum esculentarum ad alendum aulæ comitatum recreandosque remiges dono attulerant, tranquillo potius quàm læto vultu, & sermone dulci breuitate periucundo respondebat,ita ut quum nulla in gestu aut uerbis familiaritate uteretur, nihil temere, quod esset elatum, & insolens, aut subagreste penitus emineret. Id solum cardinales & reliquos blandimentis Romanæ aulæ assuetos uehementer permouit,quòd pontifex parum humaniter,& ferè contemptim secum agere uideretur.Nam quum solus cœnasset,& nautæ utendum nocturna aura suaderent, adeo cupide & festinanter ad mare se proripuit, ut cardinales in proximo simul cœnantes nec moneret, nec expectaret: itaque omnibus raptim ad triremes contendentibus,de secunda uigilia oram soluit,& ad Centumcellas est prouectus. Ibi affuêre à senatu misßi Pompeius Columna,& Franciotus Vrsinus Romani cardinales, qui exceptum sub umbella pontificem ad templum deduxerunt: ubi postquàm ad aram supplicatum fuit, oratio habita est à Pompeio tanti aduentus lætitiæ accommodata. A' Centumcellis postero die Ostiam peruenit periculosa nauigatione, nisi maturasset, nam Tyberinas intranti fauces sæua tempestas exorta est, quæ triremes uiolento cursu in diuersum abripuit. Ab Ostia etiam pari festinatione est profectus, adeo ut cardinales,qui iumenta ab urbe expectabant, uel paucarum quidem horarum moram impetrare nequiuerint.
Per hunc modum tumultuario deformique agmine, quum cardinales ignobilibus iumentis ueherentur, & nonnulli minores antistites,& totius aulæ incondita multitudo onusta sarcinulis in feruido sole iter faceret,ad Diui Pauli templum extra Trigeminam portam est peruentum. Postero die quarto Calendas Septembris populus Romanus, singuliq. sacerdotum ordines,solenni pompa per urbem inuectum ad Vaticanas ædes deduxerunt. Sequēti die se totum præbuit urbanis magistratibus, ut cuncta sigillatim cognosceret, opemque afferret labanti reipublicæ; nam Romæ pestilentia vulgatis morbis, ignobile præsertim vulgus inuaserat,& ærarium non modo erat inane,sed gemmas publicas,& sacrorum solennium ornamenta,& Leo ipse,& triumuiri demum cardinales fœneratoribus oppignerarant, ut præsidia afflictis rebus pararent. Ariminum quoq. per insidias occuparat Sigismundus Malatesta, quoniam eam urbem à patre Pandulfo diuenditam progenitores eius per ducentos amplius annos imperio tenuissent. Nunciabatur etiam Solymannus

Turca

Turcarum imperator Rhodum ualidissimis tormentis & cum incredibili militum & rerum omnium apparatu iam tertium mensem oppugnare; Præfectosque Turcarum qui in Illyrico fines tuerentur, Pannoniam citeriorem crebris incursionibus uastare; nec Ludouicum regem uti ætate nondum integra atque ingenii uiribus parum ualidum sustinere hostes posse, nisi in stipendium pontificia pecunia iuuaretur. Quibus de causis necesse erat pontificem rerum Italicarum penitus ignarum, & tum primum urbium suarum & prouinciarum regulorumque nomina perdiscentem, in omnibus consiliis uehementissime conturbari, adeo ut quũ his curarum fluctibus iactaretur, aliquando diceret, sibi fuisse iucundius Louanii gymnasium cum studiorum laude moderari, quàm Romæ pontificia in sede Christianam rempublicam administrare; quando inquit in eam affectam omnibus malis, & recisis neruis magnopere debilitatam, miser inciderim. Sed anxium & diuersis difficultatibus implicitum, unus maxime de amittenda Rhodo metus agitabat, cuius clarissimæ urbis salus neque negligi sine summo dedecore, neque mature strenuéque defendi sine grauissima impensa ingentique periculo posse uideretur: cum magnis Turcarum classibus non modo portus urbis fretumque ipsum, sed totius etiam insulæ littora & circumiecta maria obsessa tenerentur. Suadebat Iulius Medices ante alios, ut delectas ex his quas adduxisset cohortes, iisdem nauibus omnium rerum copia repletis Rhodum continuo transportandas curaret, fore enim ut eæ per autumnales tempestates ualidioribus usæ uentis, contempta aut elusa Turcarum classe in portum plenis uelis inferrentur. Quarum nauium profectione ausuros fortasse aliquid Venetæ classis præfectos, qui in Creta cum quinquaginta rostratis diligenter excubarent, inuitarique percuperent ad egregium facinus, si casu aliquo delendæ Turcarum classis facultas offerretur: quòd si Venetus nihil omnino contra ueteres inducias cum Otomannis sibi tentandum putaret, eo certe subsidio cum fortium tum maxime recentium militum feliciter adducto, necesse fore spes ipsas ex desidia Christianorum principum conceptas Turcis imminui, & contra Rhodiis plurimum augeri, qui in ea auxiliorum expectatione erecti, tantam belli molem fortissime sustinerent. Sed quoniam in fatis erat, ut Rhodus amitteretur, Hadrianus eius rei gerendæ occasionem propter multas, & rei præsertim numariæ difficultates penitus amisit. Hispani quoque utpote qui semel terram Italiam pedibus attigerant, longinquæ nauigiationis laborem, ad incertum maxime rerum exitum recusabant. Et Ludouicus à Corduba princeps Suessanus, qui apud pontificem pro Cæsare erat legatus, Italiæ urbes certo præsidio tueri atque exercitum imprimis, qui erat in Gallia Cisalpina, Hispano milite supplere, quàm Rhodiis opem ferre malebat; quoniam rex Gallus etiam tot bellis & præliis uictus, quin Italiam repeteret, minime quieturus esse uidebatur. proinde singulis in rebus orando, instandóque, pontificem, ne Cæsari

deesse uellet, uehementissime perurgebat. Erat Hadrianus suoptè ingenio Cæsaris amantissimus, & quantum salua pontificii nominis maiestate poterat, eius uictoriis non obscurè lætabatur, quanquàm uti æquus, & quietis & otii cupidus, execrato bello, maximè cuperet sedare eam controuersiam, quæ inter Gallum & Cæsarem sine spe compositionis agitabatur. Erant uni omnium Hadriano ualde intimi Guliermus ipse Enchauordius, quem statim gratissima uoluntate à subnotandis supplicibus libellis datarium & demum Derthusensem episcopum fecerat, & Theodoricus Hetius à secretioribus epistolis uir optimarum literarum notitia, & Christiana modestia insignis. Ii Belgæ erant, quibus propter usum grauissimarum rerum aliquando miscebatur Ioannes Ruffus antistes Consentinus, ei antea familiaris, quum in Hispania apud Ferdinandum regem pro pontifice legationis munere fungeretur. Hi Cæsarianis rebus propensissimo studio fauebant, & summam diuinarum atque humanarum rerum nequaquàm latè communicata auctoritate gubernabant. Horum consilio pontifex bellum aduersus Malatestas, qui Ariminum occuparant, missis in Vmbriam Hispanorum cohortibus, suscepit; nec multò labore Sigismundus est eiectus, utpotè qui iam Ariminensibus propter naturæ acerbitatem atque sæuitiam odio esse cœpisset, Nec alicunde circumuento obsessóque auxilia mitterentur, adiuuante maximè pontificios duces Francisco Maria Feltrio Vrbinate, atque item Alfonso Atestino Ferrariensi, qui ad promerendam gratiam, eo bello insignem operam nauare cupiebant. Neque tamen abiecta cura Rhodii belli pontifex ad Adurnios Petrum Raborium Genuam misit, qui onerarias naues conduceret. Sed ægrè admodum expedita pecunia, aliquantò tardius quàm oporteret, tres excelsæ naues sunt exornatæ, quibus incredibili euentu felicem cursum Fortuna denegauit. Nam perpetuos duos menses prodigio quodam contra anni consuetudinem eurus, & vulturnus, qui sunt uenti omnium aduersissimi nauigantibus ad orientem, maria tenuerunt, quum eo tempore naturali terrarum halitu etesiæ flare consueuerint. Periit & Rhodii Magistri insignis oneraria, quæ à Nicea Prouinciæ omnium rerum ingentem copiam ad insulam deuehebat. Interim pontifex ingrauescente pestilentia Vaticanis ædibus & coniunctis uiridariis se tenebat, neq. aditus nisi à maximis uiris legatisq. principum & cardinalibus impetrabatur. Sustulerat is more Germanorũ qui pestilẽtiam contemnunt, omnem seueritatem, quam Libitinæ magistratus exercere consueuerat aduersus eos, qui sese contracto & dissimulato morbo incolumibus miscuissent, quæ libertas & dissoluta euagandi tegẽdiq. morbi licentia, urbis faciem multiplicatis funerib. mirũ in modũ deformauit. Itaque hortantib. triumuiris Romani populi conseruatorib. instaurati sunt magistratus cum officialibus, & reuocatæ leges ad ueterem formulam puniendæ multitudinis, quæ edictis minimè paruisset. Interea pontifex ad Germanos regulos, & liberas ciuitates,

quarum

quarum legationes ad conuentum Nurumbergæ undique coibant, Frãciscum Cheregatum misit, qui omnium primus ab ipso episcopus propter ueterem amicitiam & uirtutis opinionem fuerat effectus. Hortabatur Germanos, ut ad defendẽdam salutem Lodouici regis auxilia decernere atque summittere uellent, simulq. earum hæresum obliuiscerentur, quæ antea rectè atque legitimè pluribus conciliis essent damnatæ. Nanque Germania fermè omnis Lutheri diri hominis superstitione imbuta, Romani pontificis maiestatem nefario criminationum genere proscindebat, quum ipse à ueteribus sacrorum institutis Christianisque moribus desciuisset: Sacerdos enim è cœnobio abiecta cuculla se proripiens cum sacrata uirgine nuptias fecerat, ita ut præclari modo nominis theologus in sago militari conspiceretur. Proposita tum erant à Lutheranis centum postulata, in queis pleraque summæ æquitatis uideri poterant, quòd sæpius à Romano pontifice ueluti impositis sacrarum rerum uectigalibus auarissime præmerentur. Cæterum corruptis impietate animis id unum maximè spectabant, ut honestissimo prætextu auaritiæ fœdæque licentiæ, uti quisque sua libidine raperetur, ianuam penitus aperirent. Alii nãque dicata templis prædia impudenter usurpabant: alii professione sacerdotes, abdicato cultu & eiurata continentia sacratas uirgines ex templorum septis tanquàm uxores celebratis nuptiis ducebant: alii gulæ dediti nefastis diebus contra maiorum instituta carnibus uescebantur: nonnulli etiam immani furore perciti, Deiparæ uirginis simulachra fœdabant, & qui ingenio atque eruditione insignes erant, sanctissimorum patrum dogmata insanis interpretationibus peruertere conabãtur. Quorum immanitati neque antea quisquàm apprimè eruditus, neq; tum Cheregatus, uel saluberrimis disputationibus feliciter obuiam iuit. Misit etiam pontifex pecuniam in stipendium Ludouico Pannoniæ Regi: nam multis, & quidem turpissimis de causis Pannoniæ regnum paulo ante sub Matthia Coruino peramplum & florens opibus, deformatum atque exutum omni bellica laude penè conciderat, adeo ut rex ætate fortunaque admodum imbecillus, uix tueri fines. & arcere Turcas hostes posset, qui crebris & repentinis incursionibus, modo à Dacis & Triballis, modo ab Illyricis limitibus prouinciam euastabant. Interim Rhodii magnitudine incredibilium operum superati, fessique perpetuo sex mẽsium labore, & uulneribus fermè omnes debilitati, Solymanno deditionem fecerunt, neque enim ulla iam spes auxiliorum supererat, & cuncta intus in maximè diuturna propugnatione defecerant. Ostentabat ueniàm præclarè uictis Solymannus, quasi in parte gloriæ reponeret, si longè fortissimis uiris iam planè parta uictoria pepercisset. Enimuero uix credibile erat, non amplius septingentos illustres equites cum paucis militibus Græcis, tot mẽsium uigiliis atque laboribus nequaquàm cessisse; quum minore indies sui fiducia, & maioribus semper rerum omnium periculis, aduersus ducẽta milia bellatorum nihil intermissa dimicatio-

ne restitissent. Aequauerat Solymannus murorum & turrium fastigia terrenis duobus ingentibus tumulis, quos coacta ad opus innumerabili fossorum multitudine excauantium, & sensim ante se contra urbem ter renum & aggerem prouoluentium paucis diebus erexerat, è quibus tor menta inusitatæ magnitudinis directa contra pinnarum summitatem ad æquissimos ictus omnibus horis emittebantur, inuaserántque. iam fossas Turcæ: muróque successerant, fundamenta ab imo dolabris & uectibus subruendo, ita ut amplissimis ubique cuniculis in urbem penetrarent, & sæpè Rhodiis occurrendo per subterraneos specus decertarent, iustis quoque præliis sæpè prætoriani, quos Ianizaros uocāt, aggressi murum in summa propugnacula euaserant: Sed fortissimè repulsi præcipitatiq. in fossas temeritatis pœnas dederāt: nam tametsi à lateribus ex obliquo minoribus tormentis sternerentur, nihil uel certissimæ mortis metu, quominus occisis integri recentésque succederent, omnino deterreban tur. Erat Rhodiis tormentum quod ab immani uiolentia Basiliscum appellabant, excelso in loco constitutum, cuius pilis sesquipedali crassitudine castra & tabernacula longissimè cum miserabili obuiorum Turcarum interitu petebantur: magnā etiam gregariorum, & opus facientium militum manū autumnus solito grauior absumpserat, inductoq. & euulgato uentris profluuio, dum illi fatigata corpora meridianis uentis intemperanter exponerent. Sed Solymannus stabili decreto innixus, singulari perseuerātia has tantas difficultates nō minore sua uirtute, quàm nostra desidia superarat, proposuerat enim emori potius, quàm abscede re irrito incœpto, suadentique Pyrrho Bassæ, ut in proximā Cariæ continentem trāsiret, atque inde administrato bello ex tuto uictorie exitum expectaret, grauiter ignauia increpita succensuerat, nequaquàm eam insignem esse uictoriam prædicans, quæ præsentis Imperatoris manu minimè pararetur. Itaque nouis delectibus in Cilicia, Syria, Aegiptoq. habitis, copias egregiè suppleuit. Nam Feracatus Gazelle uicto cæsoque, & Mamaluchis ad internicionem deletis maximè illustris, ab Athalia, Issicóque sinu, & Antiochia, atque item Caierbeius à Memphi Pelusioq. & Alexandria in parādis & transmitendis commeatibus & copiis omnem, uti opus erat, diligentiam adhibebant. His tantis adductus difficultatib. Philippus Villadamus militiæ Rhodiæ magister in consilio disseruit, summæ esse stoliditatis id ultra defendere conari, quod nec recentibus quidem receptis auxiliis, egregia spe tueri possent, quando iam cuncti fere propugnatores consauciati confectique uigiliis animos despondisse uiderentur, non esse funesta pertinacia diutius cum Fortuna contenden dum, quando ipsi qui in præsidio essent, satis supérque officio & dignita ti satisfecerint, amisse siquidem insulæ dedecus ad eos pertinere, qui toties implorantibus opem ferre noluissent, eius herclè admissi flagitii, quod extrema necessitas attulisset, non Rhodios, sed totius Europæ reges infamia deflagraturos: proinde sumendum esse consilium à pruden-

tia

tia quam necessitas exprimeret, non ab inani animorum obstinatione, qua nihil iis qui in extremo casu uersarentur, lethalius accidere posset: Sibi ergo tam honestum, quàm omnibus ad salutem necessarium uideri, dedere urbem, & Solymanni qui pro gloria certare existimari uellet, fidem experiri, ut benemeritos de republica Christiana milites conseruaret, nec fortibus uiris opportunum in Europa locum esse defuturum, ubi meliore fato Rhodiæ militiæ signa defigerent, & acceptas à Barbaris iniurias, egregio religionis studio, & commodiore tempore uindicarent. Itaque emissis legatis, atque ipso demum Philippo sub fide publica ad Solymannum in castra profecto, conditiones de dedenda urbe sunt conscriptæ, quas Solymannus alioqui sæuus hostis religiosissimè seruari iussit, ipso enim urbem ingresso neque templa, neque priuatas domos, neque obuios milites Christianos, quisquam uel ingenio ferox Barbarus omnino uiolauit, ita ut Philippus clemēter admissus & à Solymanno Pater appellatus, quum omnia propè præter bellici apparatus instrumentum suis triremibus imponeret, septem etiam ænea tormenta præsidii nomine contra piratas, uti ab eo didicimus, impetrarit. Eo die quo Rhodus est dedita, prodigoso casu epistylium portæ facelli in Vaticano spōte corruit, quum non plus passu altero pontifex abesset à limine ad operanda sacra solenni die Christi Natalis statim ingressurus, ita ut prætoriani duo milites effracti marmoris fragmine opprimerentur; Cæterum is nuncius toti Europæ admodum lugubris, pontificem incredibili dolore affecit, quasi recens adhuc primorum mensium principatus, aduerso quodam rumore adlatrantis uulgi, ea ferali clade notaretur. Nec multò post ad pacandam Italiam conuersus, Alfonsum Atestinum Ferrariæ principem in gratiam amicitiamque recepit, quum is Herculem filium cum ornatissima legatione Romam misisset, ita ut ea, quæ criminosis admodum codicillis à Iulio Leoneque pōtificibus aduersum eum tanquàm pontificiæ maiestatis reum decreta & publicata fuerant, penitus antiquaret. Eadem clementia & liberalitate Franciscum Mariam Feltrium est prosecutus, quem Leo pontifex principatu pulsum atque hostem declaratum sacris interdixerat. Misit & legatum ad Venetos, ut eos Cæsari coniungeret, nouisque initis fœderibus Gallus ab Italia procul arceretur. Erat tum Florentiæ Iulius Medices præclaro studio omnibusque sensibus cum Cæsare coniunctus, cuius auctoritatem plerique ueteres eius hostes, & ante alios Franciscus Soderinus cardinalis conuellere contendebant, ita ut apud Hadrianum eum palàm accusarent, quasi ueteribus pontificum thesauris potiretur, quos conniuente Leone fratre in administranda republica rapuisset. Quæ tametsi falsa & ridenda erāt, quoniam abundè constabat Leonem immodicis sumptibus natura gaudentem, & postremò grauissimis implicitum bellis, suos pariter, atque alienos loculos pecunia penitus exhausisse, contractóque insuper graui ære alieno uectigalia etiam publica addixisse fœneratoribus, tamen hæc

apud externum hominem ingenio suspicacem, imperitũ Romanæ aulæ, & inopia plurimum æstuantem, uerisimilia uidebantur. Inuoluit & iisdẽ propè suspicionibus Soderinus mirabili astu Laurentium Puccium & Franciscum Armellinum cardinales uetere amicitia Iulio medici coniunctißimos, quasi hic, uti prædator insignis, nullo iure quæsturæ officio potiretur, ille uerò sanctißimis indulgẽtiis, quibus animæ defunctorum expiarentur, immani quæstu diuenditis, ingentem pecuniæ uim nullo metu pœnæ peculatus auertisset. Quasi si hos publica flagrantes inuidia repetũdarum postulari, & facilè conuictos damnari pateretur, ærarium inane celeriter eorum opibus esset repleturus. Cæterum Iulio auctoritate sua atque innocentia præclarè cuncta refellenti potentes amici non deerant, qui eius absentis causam dißimulanter & obliquis maximè sermonibus tuerentur, & manebat quidem apud æquum gratumque pontificem recentis & antiqui beneficii memoria prorsus incorrupta, ita ut parum ea subtili & accurata Soderini delatione commoueretur, quominus piè & grauiter se gereret aduersus eum, qui præclarè cum pontificio nomini, tum ipsi Cæsari bellum gerẽti totius Ethruriæ uiribus nixus semper adfuisset. Verum fortuna sicuti sæpè aliàs, ita & tum Iulio peregregiè, atque oportunißimè fauit. In transitu enim Arni amnis Soderini literæ à Mediceis exploratoribus intercipiuntur, quibus ille Franciscum regem hortabatur ad transferendum bellum in Siciliam, exulum multitudine & Hispanorum odio nouandis rebus oportunam, ut Cæsariani ab Insubribus ad tuendum id regnum traherentur; monebátque ut nihil pontifici temerè crederet, qui quum de pace agere uideri uellet, Cæsari tamen perenni quodam studio cunctis in rebus obsequeretur, nec quicquã aliud propensa uoluntate magis cuperet, quàm Cæsarem non sem per dignitate nouísque uictoriis auctum florentemque conspicere neq. eum debere existimare in componenda controuersia æquißimum iudicem fore, qui in excolendo attolendoque Cæsare parentis & præceptoris officia semper impleuisset. Erant eæ literæ arbitrariis conscriptæ notis, sed adeo rudi artificio, ut uel à mediocri interprete obseruatis, & deprehensis caracteribus facilè legerentur. Has itaque Iulius cõfestim Romam transmittit ad Ludouicum regulum Suessanum Cæsaris legatum, eumque disertè edocet, quanto cum periculo Soderinus pontificiis consiliis, & grauißimarum rerum disceptationibus adhiberetur; eum enim esse hominem eximiis simulationibus ambiguæque fidei artibus ualde instructum, & super hæc infensum Cæsari, & Gallorum amicißimum, propterea se ab eo occultis insidiis & atrocißimis criminationibus peti apud pontificem, qui ab sancta illa naturæ simplicitate nullas de magnis rebus suspiciones superfluas esse duceret, ut illo falsa persuasione deprauato, ipse concideret, circũuentusque, & distractus Florentia pelleretur, pateretque Soderinis republica Florentina, & tota simul Ethruria uetere suo studio Gallico nomini iungeretur. His conspectis literis Hadrianus

quan

quanquàm ab initio confictas crederet, incredible odium aduersus Soderinū concepit,ita ut id tamen egregiè comprimeret, donec Iulius ad conuincendum Soderinum ab Ethruria uocaretur. Is non multò post intrauit urbem à Flaminia triumphali fermè pompa incredibili ordinū omnium fauore exceptus;nam ueteres etiam hostes cum eo in gratiam redierant,adeo ut Horatius Baleonus,cuius pater recenti Leonis seueritate conciderat,& Fabius Petruccius,cuius frater cardinalis in arce Hadriani fuerat necatus,itemque ipse Franciscus Maria Feltrius bis Vrbino Mediceis armis eiectus,à ponte Miluio aduentanti obuiam honoris causa prodirent.Nec multo post à pontifice Soderinus & Iulius in Vaticanum euocantur, nam de industria erat euulgatum, pontificem enixè pieque daturum operam,ut duo maximi cardinales,qui affinitate essent coniuncti, se pacificatore atque arbitro cognitis & sublatis simultatum causis ad amicitiam redirent. Verum ubi eos in penitiorem Borgiæ turris testudinem abduxit,& illi inter se parum familiari uultu colloquerentur,pontifex ad Soderinum conuersus,interogauit an unquàm in Galliam per arbitrarias notas scripsisset, prolatisque literis,ita cōuicit,ut protinus lethali pallore confusus cuncta deiectis ad terram oculis fateretur; nec mora quū interruptis uerbis defensionem pararet,& supplex, ne in carcerem duceretur, oblatis uadibus locum in Vaticano ad dicendam causam sibi dari postularet,à prætorii præfecto in arcem est deductus. Id factum Gallicarum partium animos fregit,auxitque mirum in modum authoritatem pontifici,qui ab ætate urbanarumque rerum inscitia, & quadam naturæ lenitate, cum in consilio perplexus & timidus,tum in agendo maximè lentus & parum efficax esse credebatur. Cœperat enim Hadrianus arcana rerum Soderino liberali fiducia communicare;& magna ex parte consiliis eius regi, nam is erat ætate atq. oris habitu grauis, ingenio & facundia insignis, cultiorum etiam literarum & humani diuinique iuris scientia perornatus, quibus uirtutum umbraculis sicuti subtilissimas artes incerti & parum sinceri animi peregregiè contegebat, ita Hadrianum nihil ultra perscrutantem facilè deceperat: ob id pontifex neminem fallere solitus iniquissimè ferebat se ab eo fuisse deceptum, qui lenocinio quodam bonarum artium tam ingratè quàm impiè fidem fefellisset. His de causis aliquantò suspicacior,& senatui nihilo familiarior erat effectus,adeo ut cardinalibus tanquàm factiosis & parum fidelibus de belli pacisque negotiis nihil omnino communicandum existimaret. Proinde Bernardino Caruaiali & Nicolao Flisco cardinalibus respondere nō est ueritus,nemini uel cardinali se temerè credere,quòd cū periculo reipublicæ credendum foret. Cum illi forte quererētur quòd in consilium cardinales superiorum pontificum more nequaquàm adhiberet,quando tot graues peritiq. rerum senatores, ipsi nouo externóq. homini,alleuando curas,& in partem laboris impigrè succedendo in regenda republica singulari adiumento futuri uiderentur, Ioannes quoq.

Ruffus antistes Cōsentinus, qui usu rerum insigniq. prudentia plurimum ualebat, ab intimis arcanorum cubiculis penè reiectus fuerat, quoniam Foro Liuii in Aemilia, quod illi natale solum, Gibellini, quibus impensius fauisset, complures Guelfos nocturna irruptione trucidassent. Oderat enim pontifex factiosos homines, nec eos publicarum rerum consiliis adhibendos putabat, qui priuati studii rationes nequaquàm sincera iudicii libertate respicerent. Hinc fiebat ut pontifex durior & hebetior in administranda republica diceretur. Nam cum in ualde prudentibus & maximarum rerum peritis, uariis de causis nullam omnino uel exiguam fidem reponendam esse iudicaret, necesse erat ut unis maximè Belgis, quibus præclara fides abunde superesset, in arduis consiliis uteretur, quanquàm in eis maiorem uim rationis atque solertiæ in expendendis absoluendisque negotiis desideraret. Hinc illud perfacetum & plenum ingenuæ libertatis Hieronymi Baldi dictū emanauit, quum legatus Romam missus à Ferdinando Cæsaris fratre, furentibus Lutheranis atque imminentibus Turcis, à pontifice maturam opem imploraret, & ille cōtra perplexius, & consideratius deliberata retractaret pleno senatu, Fabius Maximus sanctissime Pater, inquit, rem Romanam cunctando restituit, tu uero pariter cunctando rem Romanam simulque Europam perdere contendis. Quo orationis exordio adeo pontifex uultu commotus est, ut plerique senatores uix risum cohibere potuerint; offenderat enim primo aduentu in uniuersum cardinales omnes, nam præmia quæ illi triumuirali magistratu ipso absente benemeritis de Repub. tribuissent, ita antiquatis decretis irrita fecerat, ut officio aliquot, uel grauissimis de causis dono data, repeteret: dicebat enim sibi inopi postquàm ærarium penitus esset inane, ea pecunia opus esse, ad tuendam pontificii nominis dignitatē, nec debuisse cardinales alioqui rei suæ minimè profusos, liberalitatis laudem ex aliena pecunia quæritate: eodem etiam cōsilio uenalicia officia his omnibus protinus ademit, quæ singulari benignitate Leo pontifex literatis uiris & præcellentibus ingeniis uirtutis causa tribuisset: ita tamen ut eius inusitatæ acerbitatis inuidiam humanissimis uerbis deliniret, quum ea detrimenta se totidem sacerdotiorū reditibus pensaturum polliceretur, & certe nemini unquàm lætius atque propensius sacerdotia conferre erat solitus, quàm his qui ab optimis studiis commendationem aliquam meruissent. Me quoque dimidia parte equestris officii protinus exutū, quam Leo pon. historiam nostrorū temporum ad eius genium non iniucunde conscribenti dono dederat, Comensi sacerdotio adeo studiose remuneratus est, ut Scaramuciæ Triultio cardinali ueheméter pro alio impetrare cōtendenti responderet, Iouiū omnino eo, quāquàm tenui, sacerdotio esse perornandum, qué audiuisset optimis disciplinis liberaliter eruditum, & scriptoré annalium ualde elegātem, nec tamen esse poëtam ut cæteri, qui cultiores literas sectarētur, Suspecta enim habebat poëtarum ingenia, utpote qui minus synce

ro ani

ro animo de Christiana religione sentire,& damnata falsissimorum Deorũ nomina ad ueterum imitationem studiose celebrare dicerentur,ita ut aliquanto plus mihi profuerit non attigisse poëticam, quàm in cæteris grauioribus studiis perpetuo multorum annorum labore desudasse. Grauissime etiam tulerat se famosis carminibus apud Pasquilli statuam fuisse laceratum,sed id postea ciuili animo tulit, quum didicisset eam male dicendi licentiam obscurorum hominum libertati atque nequitiæ dari, ut quum insignes uiros impune carpserint, fortunam suam, ea uindictæ uoluptate consolentur. Decreuerat Hadrianus uti poëtis non obscure subiratus, Pasquilli statuam, quæ erat in Parione, demoliri, atque eam in Tyberim præcipitare; sed Ludouicus Suessanus urbano salsóque ingenio id fieri debere pernegauit, subdens Pasquillum uel in imo uado, ranarum more, non esse taciturum, ad id uero pontifex, exuratur ergo inquit in calcem, ne eius uestigii ulla omnino memoria supersit: Tum rursus Suessanus, rectè inquit, sed tam crudeliter concremato poëtæ clientes non deerunt,qui patroni cineres inuidiosis carminibus prosequantur, & supplicii locum quotannis statuto solenni die concelebrent. Quibus uerborum lusibus pontifex ab iracundia ad iocos hilaritatémq. sensus omnes lenissime reuocauit. Cæterum qui ab eximiis doctrinæ & pietatis laudibus, primo aduentu omnibus gratus atque admirabilis euaserat, quum equitum Sancti Petri, & annonæ præsidentium officia sublatis aut dimidiatis reditibus deteriora reddidisset, multis ordinibus aulæ & ciuitatis inuisus esse cœpit, nam plerique uniuersam patrimoniorum substantiam, & totis uitæ laborum atque industriæ fructus in officia contulerant, allecti scilicet ubertate prouentus, cum pecuniæ sub fide publica pontificibus creditæ, supra decumam in annum liquidissime responderent, sed oppigneratis prouinciarum uectigalibus atque portoriis tantæ facultates minime superarant, ut debitæ pecuniæ, tenore illo ueteris instituti persolui possent. Hinc fiebat,ut pontifex contra naturam suam ab inopia tenacior& illiberalior effectus,iniquitatis & auaritiæ calumniã subiret, ne uti ipse crebro dicere solebat, dum omnibus satisfacere contendit, omnibus demum decoquere cogeretur. Eo decreto exacerbatis officialium animis, quando quisque se impotenter exutum bonis, & sub fide publica deceptum graui uociferatione quereretur, Marius Placentinus uir togatus sacratique nominis desperatis honestæ uitæ commodis, immane facinus confodiendi pontificis uecordi animo concepit, ita ut quum egressurum cubiculo aliquandiu expectauisset, sese demum eodem ferro transuerberaret, siue impetu commotæ bilis, siue atrocioris supplicii timore, quòd rem communicasset,nec constituto in loco socius facinoris, uti crediderat, esset repertus. Ferunt pontificem eo casu uerecunda consternatione perturbatum, sæpius id omnino esse uerissimum prædicasse, quod ab antiquis auctoribus traderetur: multum scilicet referre ad feliciorem fortunam, in quæ tempora alicuius

uel præclara uirtus incidisset. Aurea namque tempora Leonis,omnibus florentis pacis atque opulentiæ commodis ad luxum beatique otii lætitiam affluentia, ita bella & fames & pestilentia,tot per interregnum pontificisque absentis incommoda detrimentis illatis euerterant, ut ex ea recentis status publici recordatione, cuncta mala uel immerito ad execrationem innocentissimi pontificis uerterentur. Interea Franciscus rex Gallorum magnis undique coactis copiis in Italiam transire constituit, quibus rerum motibus exciti Cæsariani duces, operam enixe dederunt, ut confecta pace cum Venetis, ii etiam qui plurimum auctoritate atque opibus ualerent, in partes traherentur. In tractandis enim & exæquandis earum rerum conditionibus Hieronymus Adurnus antea uehementissime laborarat, moriensque Venetiis cuncta facilius absoluenda Marino Garaciolo reliquerat. Itaque inter Cæsarem & Venetos fœdus solenne percussum est, nec Hadrianus moram attulit, uti oportebat, quominus Cæsar omnibus Italiæ uiribus ad arcendos Gallos uteretur. Etenim postridie nonas Augusti, qui dies ab admirabili casu multæ niuis festa memoria ad Mariæ Virginis templum in Exquiliis est insignis, sacra celebrauit, fœdusque prolixa oratione aduersus Gallos est pronunciatum, quo adscripti erant rex Henricus Britanniæ, & Pannoniæ Ludouicus, & quicquid minorum principum & liberarum ciuitatū in Italia erat, ipseque Federicus Gonzaga regulus Mantuanus pontificis & reip. Florentinæ imperator est declaratus, deditque epulum regio apparatu Pompeius Columna cardinalis cunctis principum legatis & senatoribus, quum pontifex, grauiore sacrorum mora ut in maximo æstu fatigatus, sese in proximum diui Martini templum ad quietioris prandii commoditatem opportune recepisset, ibi leuem ab initio sed mox lethalem contraxit morbum, ita ut sensim ualesceret febris, adulatione præsertim medicorum,qui nec exusto intus apprimeque siticuloso,& de nocturna iactatione conquerenti uenas tangebant; ne scilicet in perniciosam propinquæ mortis suspicionem dubio metu erectum senem adducerent, itaque non diu deceptus ubi hora fatalis instabat,senatum aduocauit, commendataque Rep. pileo quem ipse detulerat, Guliermum Enchauordium gratissimo animo decorauit, adiuuantibus præsertim Iulio Medice, & Ludouico Suessano, quamuis plerique cardinales, uti in ipso mortis limine despecto pontifice, in suffragium ituri minime uiderentur. Obiit Idibus Septembris exacto anno ex quo ab Hispania appulerat, & eo forte die quo Gallicus exercitus Boniuetto duce repulsis Cæsarianis Ticinum amnem transiuerat, ita ut maximum negotium successori reliquisse diceretur. Morte eius pleriq. & præsertim ueteris aulæ sectatores effusissime sunt lætati, & secundum eos nonnulli Romanorum,qui detrimenta rerum suarum senserant: nam quum ignotæ hominum facies Vaticano à Belgis atque Hispanis occupato, aditum petentibus occurrerent,longum atque operosum erat, familiaritate difficili,no

uas

uas amicitias comparare, ita ut quiſque nouo ſtatim principatu, eam lu ctuoſi & peſtilentis ſæculi fortunam præuerti poſſe exiſtimaret, quaſi ea incommoda nequaquàm malignitate temporum, quæ tot calamitatibus eſſent notata, ſed quadam inexperti duriqúe pontificis acerbitate proue niſſent. Super hæc manauerat in vulgus fama haud incerto auctore pon tificem nouo ſummæ ſeueritatis edicto publicatis ſuper id bullatis ſolen nibus codicillis, diſſolutæ ciuitatis mores eſſe correcturum, ita ut atroci pœna tria præſertim hominum genera perſequeretur; eos ſcilicet ante omnes, qui ad Chriſti fidem reuerſi, impia animorum deuotione Iudai cæ ſuperſtitionis ritus obſeruarent, quorum maxime pecunioſorum in gens turba, iudiciorum metu, ab Hiſpaniis delapſa, in Vrbem, tanquàm in portum certiſsimæ ſalutis confluxerat. His enim Hadrianus uetere conſuetudine plurimum erat infeſtus; utpote qui in Hiſpania ipſis inqui rendis damnandiſque cum inſigni magiſtratus honore præfuiſſet. Sub id genus ii quoque ueniebant, qui ſuperis impuro ſceleſtóque ore male- dicerent, & contemptim aut ioculariter de religione Chriſtiana loque- rentur; & ii etiam qui minime dubitarent profana negotiatione ſacerdo tia uenditare. Secundo loco erant fœneratores atque menſarii, qui egen tium fortunas acerbiſsimis uſuris euerterent, & annonam impotenti mo nopolio & diris præoccupationibus impudentiſsime flagellarent. Vlti mo inquirere punireqúe decreuerat iuuentutis corruptores, eius enim criminis nō omnino falſa ſuſpicione, urbs ipſa conniuentibus legibus in fecta credebatur. Qua inopinata & graui ſeueriſs. legis mentione, ma- culoſos quoſdam, cum aulæ tum ciuitatis, ueluti deſperata publica ſecu ritate, terruerat adeo, ut non defuerint petulantiſsimi iuuenes, qui Ioan ni Antracino pontificis medico poſtes feſta fronde per intempeſtam no ctem protinus exornarent, cum titulo uncialibus literis inſcripto in hæc uerba: Liberatori Patriæ S. P. Q. R. ſcilicet ut eo ioculari elogio non medicus uti ueneficus aut imperitus, ſed maieſtas ipſa ſanctiſsimi ponti- ficis, qui ſalutari cenſura uti dignum erat principe Chriſtiano, urbem atque aulam probroſis uitiis repurgare cogitaſſet, non obſcurè carpere tur. Enimuerò ea eſt natura populorum, ut quum diſſolutæ vitæ licen- tia gaudeant, præſentis ſemper principis mores deteſtentur, ſuperiorum uitam commemoratis uirtutibus in cœlum ferant; eius uerò qui defun- cto ſit ſucceſſurus mores & conſilia uti plena prudentiæ liberalitatis atq; iuſtitiæ futura pronuncient. Nam, ut plerunque fit, ſpes hominum euen tis rerumque ſucceſsibus alebantur, quando ſibi quiſque fallaciſsima ſæ- pè ratione mutato ſtatim principe meliora tempora deſtinaret. Lauda- bant in doctiſsimo pontifice & longè grauiſsimo ſanctimoniam, illibera litatem non probabant, oderant ſeueritatem, quam ubi, ſicuti ſæpè erat ſolitus, lenitate remiſiſſet, eam demum clementiæ laudem auaritiæ ca- lumniis inuoluebant, quaſi ſontibus & conuictis nequaquàm naturæ fa- cilitate, ſed parum honeſta cupiditate præſentis quæſtus omnino parce

retur, nec sæuissima temporum conditione, ualde egentis, & multis simul difficultatibus circumuenti pontificis necessitatem excusarent; Ita ut tum ciuitatis status miserè deplorandus esse uideretur, quum quisque ferè insignium atque infimorum ordinum, recti atque honesti penitus oblitus, cuncta sibi in summa uitæ libertate licere uellet, nec ullum omnino corrigendis moribus censorem pateretur, etiam uel sola pecunia, digna supplicio crimina, uindicantem. Scilicet ut repudiatis Christianæ medicinæ præsidiis, affecti corruptique eò insaniæ proueheremur, ut indignātibus demum Diis atque hominibus in ipsa quæ imminebat horribili cadentis urbis ruina, immanibus barbaris corpora atque animos ad omnia exempla crudelitatis atque ignominiæ præberemus. Acciuerat Hadrianus paulò antè in urbem, in Vaticanasque ædes cupidè receperat Petrum Caraffam archiepiscopum Theatinum & Marcellum Caietanum ueteris Christianæ disciplinæ moribus uenerabiles, & in omni grauiore doctrina longè lectissimos, ut eorum consilio in censura morum, atque administranda ea parte Reip. quæ sacra respiceret, omnibus horis uteretur. Sed mors eius aliquantò maturior cœptis consiliis exoptatum ad publicam salutem successum eripuit. Ferunt Hadrianum alioqui uegetæ uiridisque senectæ contraxisse morbum assiduo ceruisiæ potu, quæ Germanica consuetudine ex lupulis ordeóq. decoctis exprimitur, nam per se cibi parcissimus erat, & in tuenda ualetudine apprimè diligens & morosus, tanta horarum definitione, ut denunciante architriclino paratas esse epulas, uel maximarum rerum colloquia protinus abrumperet: in mensa autem ad remittendum animum sæpissimè delectari solebat Toccino fannione salsissimo quem ab Hispania secum adduxerat, quo etiam pro speculatore urbanarum rerum utebatur. Ornamenta in signis picturæ & statuarum priscæ artis nequaquàm magnifecit, adeo ut Vianesio Bononiensium legato commendante statuam Laocoontis, quam in Beluederii uiridariis Iulius ingenti pretio coëmptam ad loci dignitatem collocarat, auersis statim oculis tanquàm impiæ gentis simulachra uituperaret. Erga propinquos usque ad notam naturæ subagrestis, durus & illiberalis fuit, ita ut patruelis filium Senæ Ethruscæ in gymnasio literis operam nauantem, quòd Romam nequaquàm uocatus intermissis studiis repentè uenisset, confestim meritorio equo impositum remiserit; leuitatem animi identidem obiectans, & seuerè admonens, ut ab se modestiæ & temperātiæ exemplum opportunè desumeret: alios quoque nec remoto quidem affinitatis gradu necessarios, quum spe celsioris fortunæ è Germania pedibus Romam uenissent, mirum in modum increpauit, donatosque singulis sagis laneis, & frugi uiatico, pedibus similiter in patriam redire iussit: quarum rerum testimonio superiorum pontificum profusam liberalitatem erga propinquos, uti grauem perniciosamque Reipub. detestari erat solitus, Quando eo præsertim errore, cuncta sensim labefactata, se demum pontifice ruitura uiderentur. Amicis autem & familiaribus gratissimo animo sacerdotia concessit, & locupletare

pletare bonos & ſtudioſos moderata ſtabiliq́ue liberalitate concupiuit, honoréque pilei coccinei Theodoricum Hetium quum primum noui cardinales in ſenatum legerentur, exornandum deſtinarat. Præceſſere mortem eius haud obſcura prodigia; nam Borgiæ turris tectum plumbea faſtigii teſtudine inſigne, ſub qua ipſe habitabat, repente conflagrauit: retulerat etiam inter diuos Bennonem uirum ſanctiſsimum,& admirãdis operibus apud Germanos inſignem,& Antoninum antiſtitem Florentinum ſingulari pietate conſpicuum: nanq. antea ſæpius fuerat anno tatum pontifices non diu ſuperuixiſſe,poſtquàm aliquem in diuorum numerum retuliſſent: Vti Leone mortuo ſtatim obſeruarant, à quo Franciſcus à Paula ingenti apparatu relatus fuerat. Conditus eſt Hadrianus temporario monumento in æde Diui Petri, iuxta Pios Picolhomineæ familiæ pontifices cum hoc titulo: Hadrianus Sextus hic ſitus eſt qui nihil ſibi infelicius in uita duxit, quàm quod imperaret. Cæterum Gulielmus Enchauordius cardinalis egregia gratiſsimi animi liberalitate non multò poſt magnifici operis ſepulchrum extruxit in templo Deiparæ VirginisGermanorum ad Circum Flaminium;in quo marmoreis pluribus ſignis, clariſsimarum uirtutum effigies erudita arte repræſentauit, quarum auſpiciis Hadrianus humanæ fortunæ faſtigium immortali cum laude eſſet adeptus, & demum moriens,certiſsimum inter cœlites nunquàm interituræ felicitatis locum optimorum omnium iudicio meruiſſet.

FINIS.

HAEC CARMINA SEPVLCHRO FVERVNT AFFIXA

Quam potes merito optimoq́ iure,
Inter pontifices Pios iacere,
Maximæ pietatis Hadriane.

Inſignis pietas tua Hadriane,
Viuenti tibi profuit, decusq́
Aurei diadematis parauit
Iure id mehercule, at æquius tuaq́
Certius pietatis hoc trophæum eſt,
Defunctus quòd honoribus tot, inter
Duos contigerit PIOS iacere.

POMPEII COLVmnæ Cardinalis Vita, A Paulo Iouio Episcopo Nucerino conscripta.

AD FRANCISCVM COLVMNAM ARCHIEPISCOPVM ROSANENSEM.

Vellem Francisce Columna amplissime Antistes, vt Pompeij patrui tui præclara virtus, nunquàm sacris honoribus addicta pontificijq; imperij rationibus inclusa fuisset; aut postquàm ita fato datum est, in æquiora tempora saltem incidisset. Insitatæ enim virtutis ducem, magnitudineq; animi valde illustrem, cumulatiore cum laude posteris traderemus, & ipse omni inuidiæ onere, quo vulgi iudicio fortasse premitur, iure optimo leuaretur. Quanquàm eam inuidiam alienis potius quàm suis erratis adauctam, pulcherrimo demum facto magna ex parte extinctam videmus. Nam si funesti eius belli causas & consiliorum origines æquo animo expendere velimus, nihil plus vir ille ad arma potius atque imperia quàm ad sacrorum mysteria natus, peccasse videbitur, quàm quòd Cæsarem maximorum principum conspiratione circumuentum, omnino defendendum susceperit, nequaquàm aduersarum partium odio, sed vt veterem familiæ disciplinam secutus, his adesset, à quibus Columnij magnis opibus, sacerdotijsq; & militaribus imperijs essent honestati, quum fauente Gallis pontifice, totius familiæ opes unum eundemq; cum Fortuna Cæsaris casum subirent. Adeo vt nec ineptè nec insolenter fecisse uideatur, quòd sacrata abusus purpura, vsurpatis bellicis muneribus pro salute & dignitate domus contenderit, quum ipse vnus inter gentiles suos ætate, rerum peritia, ingenioque & corporis vigore superior ad id honesta quadam necessitate cogeretur, eo præsertim tempore, quo Columnia domus clarissimis ducibus orbata, illos suos æterna laudis proceres, Fabritium, Prosperum & M. Antonium immaturo, aut importuno certe fato ereptos lugebat. Sed quicquid fatali calamitate pontificio nomini contigit, id proculdubio rite expiatum uidetur, quum authore Pompeio & Cæsar dignitatem suam retinuerit, & Clemens ipse pristinæ amplitudini fuerit restitutus. Cæterum vt te patrui tui virtutes imitari velim, ita similem votis tuis Fortunam exoptem, & eandem felicitatem augurer,

verum aliquanto honestiorem ab innocentia scilicet, pietate, pudore, temperantia, ut saeculi melioris, & antiqua probitatis sacerdotem lectissimis moribus & Christiana eruditione admirabilem effingas. Nos vero in reddenda Pompeii effigie, ea fide & diligentia usi sumus, qua libero ore utimur in historijs, quum in his perscribendis non ingenij modo, sed famae etiam periculum subeamus: paratis scilicet censoribus qui falsa redarguant, quando notissima & spectata omnium oculis referantur. Caeterum hoc munus, te poscente, eo propensiore voluntate suscepi, quod gratissimo animo veluti debitum memoriae clarissimi uiri persoluere videbar, & iuuabat ea mandare literis, quae ipse in eius amicitia versatus, & illustri semper familiaritate didicissem; Colui enim eum per XX fermè annos, adeo felici studio, ut in domo tua apprime liberali, nequaquàm vel specie vel fructu clariorem locum desiderem, quàm apud Pompeium ipsum virtutis & literarum opinione fuerim consecutus.

Vale.

COLVMNIAE Gentis Proceres ante ſexcentos annos in urbe Roma, Latióque potentia atque opibus ſummum claritatis locum tenuiſſe, ex annalib. conſtat, arbitranturque eos nonnulli à Germania oriundos, uel uno maxime argumento, quòd Germanis Cæſaribus in omni fortuna ſemper adhæſerint, quum ex profeſſo Gibellinas ſecuti partes Cæſarum nomen perenni ſtudio tuerentur, & Guelfis adeo infenſi eſſent, ut plerunque à ſummis pontificibus diſſentirent. Quod abundè liquet diro Bonifacii Octaui exemplo, qui quum Guelforum quàm ſacrorum princeps uideri mallet, à Sarra familiæ principe acceptas uindicante iniurias captus, in cuſtodia periit. Gentis uero nomen, haud dubie deductũ fuiſſe pleríque exiſtimant à Columna oppido, cuius reliquias uigẽte adhuc nomine, ultra Algidũ, Latina uia conſpicimus. Nam id Bonifacius atq. item Præneſte, Petrũ & Iacobum Columnas cardinales armis perſecutus (ut ſcribit Blondus) immani rabie deleuerat. Columnæ autem oppidi nomen, uetuſtatis famam non aliunde quàm ex Antonini Pii Cæſaris Itinerario accepiſſe uidemus. Cæterum in Columnia domo Stephanus ſenior utriuſq. fortunæ exemplis Romanorum procerum longe clariſsimus, quum eandem familiæ diſciplinam ſequeretur, inſigníque uirtutis atque potentiæ fama floreret, Romæ per quinque annos continuo magiſtratu ſenatoriæ dignitatis faſtigium obtinuit. Ab eo Henricus & mox Ludouicus Bauarus Cæſares in Capitolium recepti, & ad Vaticanum uel inuitis pontificibus imperatorio diademate coronati ſunt. Ad huius ſtudii officiíque memoriam Ludouicus coronam auream dono dedit, ut in gentilitiis inſignibus ſupra columnam perpetuo geſtaretur. Sed Stephanus non multo poſt à tribuno plebis Rentio, atque item ab eius æmulo Varoncello, qui plebem aduerſus nobilitatem concitarant, Roma pulſus uictor tãdem rediit, plebem inimicoſq. proſtrauit, filiíque & duorum nepotũ indignam cædem ultus, urbi quietem & Capitolio ſuum decus reſtituit. Hic eſt ille qui per ciuiles diſcordias cõtendendo pugnandóq. exactæ ætatis ſenex factus, hortanti Frãciſco Petrarcæ familiari ſuo, ut animum ab inteſtinis contentionibus ad ocium deduceret, præclara & patritio ore digna uoce reſpondit, Romano & generoſo uiro ad ſepulchrum uſque pro dignitate & libertate eſſe dimicandum. Huius domus quum filiorum atque nepotum nobiliſsima ſobole floreret, in queis cardinales & epiſcopi, ſacratíque minores uiri literis & pietate inſignes, ſummæque uirtutis & indolis militares duces uiſebantur, optimorum ſtudiorũ & ueræ uirtutis domicilium fuit. Stefano autem quum in Galliam ad pontificem nauigaſſet, in magiſtratu ſucceſsit Vrſus Anguillarius eius gener, à quo ſe Petrarca in Capitolio laurea donatum ſcribit. Sed mihi ueterum annales excutienti, & quales quantoſque uiros tulerit Columnia domus memoria repetenti, Ioannes Columna cardinalis Odoar

do genitus omnes qui antea fuerint, uel postea uirtute ac armis illustre nomen sint consecuti, cum pietate, & magnitudine animi, tum rerum gestarum gloria superasse uidetur. Is enim trecentos & uiginti ante annos ab Honorio pontifice Christiani exercitus & ingentis clasis legatus, in Aegypto ad Pelusium Nili ostium, Aeliopolim, quam Damiatam uocant, ualidissimam urbem expugnauit; sæpe & diuerso quidem euentu cum Saracenis acie conflixit, captusque & demum solutus, & uictor ex ancipite periculo laboréque honestissimum sacrato uiro atque id incōparabile, omnique armorum specie splendidius triumphum Romam detulit, Columnam scilicet in qua Christus seruator Hierosolymis deligatus & flagris cæsus fuit; quam in sanctæ Praxedis templo supra Suburam ad Aesquilias hodie ueneramur. Huius quoque opibus hospitales domos ad Lateranum cum magnis reditibus in alimenta peregrinorum calamitosorumque hominum cum singulari pietatis laude ædificatas constat. Sed familiæ nomen & opes aduersis sæpe ciuilium bellorum motibus nutantes, post ducentos annos à Ioanne cardinale Oddo Columna coufirmauit atque auxit, quum apud Constantiam in concilio Christianorum omnium uirtutis commendatione & Sigismundi Cæsaris insigni studio pontifex esset renunciatus, Martini nomine desumpto. Huic ex Agapito patre fuêre tres fratres, Iordanes Salernitanus princeps, Sarra tertius, qui sine prole decesit, & Laurētius Albæ Marsorum comes, & Neapoli magnus ærarii præfectus. Hic in quadam turre fortuito incendio absūmptus Prosperum summæ authoritatis cardinalem, atque item Antonium præfectum urbis & Odoardum Amalphitanum principem filios reliquit. Ex Antonio Prosper, ex Odoardo Fabritius editi, ante alios præclara familiæ lumina maiorum omnium famam uirtute bellica & fortunæ prouentu, ætate nostra feliciter adæquarunt. Prospero ex alia matre frater fuit Hieronimus POMPEII cardinalis pater, qui Sanctacruciis Valleios ciuili exorta seditione oppugnantibus, quum armatus prodisset, pilo ab aduersa acie eminus contorto, per thoracem traiectus interiit. Pompeius & reliqui fratres, de quibus mox dicemus, patre orbati, singulari diligentia Prosperi patrui perdiscendis literis in ludum sunt coniecti, sub erudito sed admodum rigido præceptore, & procul ab urbanis delitiis. Is enim in monte Compatrum in Tusculanis collibus eos alebat simul & docebat. Enituit in eo statim ingenium acre, uiuidum, sublime, & in perdiscendo pangendoque carmine adeo gloriæ auidum, ut quum M. Antonius idem Patruelis frater, & in ludo socius, aliquid ipso felicius dictaret, aperto quodam æmulationis dolore torqueretur. Decimumoctauum agens annum, eò ingenium corporisque staturam ad militares artus protulerat, ut quanquàm imberbis, imperia præceptoris eluderet, nihil tamen de literarum studio remitteretur, Sed cum M. Antonio ætate paulo maiore, de bellicis laudibus & de maiorū suorum præclare gestis asiduè disputaret, ita ut euolare atque arma tra-

ſtare malle uideretur quàm conſeneſcere in literis, quæ præſtantiſsimis tantum ingeniis gloriam afferrent,mediocribus autem uix neceſſaria uitæ frugi alimenta præbere conſueſſent.Contendebant eo tempore inter ſe armis Columnii Vrſiniq́ue proceres, quum diſsidentibus inter ſe Sabellis,duo eius familiæ Syluius atque Traianus ad Vrſinos ſe contuliſsent, uſiq́ue illorum armis, Iacobum & Troilum paternis oppidis expellere conarentur,quos aduerſus parum æqua poſtulantes,Columnii pro dignitate Gibellini nominis defendendos ſuſcepiſſent. Eam uero controuerſiam in immenſum alebat Alexander pontifex mira ſimulatione modo his,modo illis fauẽs,& occulte utriſq́ue pecuniam atque arma ſubmittens,ſcilicet ut mutuis attriti cladibus,ab ipſo demum ſine negocio delerentur.Deſcendebant à Cruſtuminis uallibus Columnii Proſper atque Fabritius, ut ſecus Palumbariam in Latium redirent. Vrſini ſub monte Cælio caſtra poſuerant.Itaque Pompeius & M.Antonius cõtineri non potuêre quin in caſtra conuolarent, intereſſéntq́ue memorabili prælio, in quo triduo poſt utriusq́ue factionis clari duces, partium opibus aucti confirmatiq́ue Germanorum atque Hiſpanorum auxiliis concurrerunt.Nullo unquàm prælio,maiore æmulatione uehementioreq́ue odio certatũ eſt,quum ab inſignibus & de facie noſcerentur, & in prima utrínque acie criſtis & uoce inſignes inter ſe noti amplius uiginti proceres depugnarẽt,qui poſtea celeberrimi nominis duces euaſerunt. Ceſsêre Columniis Vrſini capto Carolo Vrſino Virginii filio, qui cæteris imperabat, ceciditq́ue apud Columnios Antonius Sabellus omnium pugnaciſsimus.Eo die inſigni militiæ rudimẽto Pompeius profligatos inſecutus hoſtes inſignem equum deiecto cataphracto in caſtra retulit. Secundum eam uictoriam Proſperi conſilio, & Fabritii pugnaci manu haud dubie partam ſequenti die uictores ultra Labicanum Anienis pontem in Tiburti ſub diuo epulati ſunt, Carolusq́ue generoſe dimiſſus quum utrinq́ue inſidioſi pontificis conſilia ſero deteriſſent, inítáque pace & compoſitis rebus Proſper Pompeium ad Federicum regem Neapolim perduxit, apud quẽ ſtatim inter cariſsimos eſt habitus, quum forte ſpectante rege nobiliſsimi iuuenes triplicato ſaltu decertarent;ipſeq́ue productus in ſtadium,cæteros omnes cum multo ſpectantium plauſu ſuperaſſet.Interea Alexander pontifex diro ſceleſtóq.conſilio, ut amplum Cæſari filio imperium pararet, cum Ludouico Gallorũ rege fœdus iniit,cui & Venetus adaugendi imperii maxime auidus aderat,ea conditione,ut Ludouico Sfortia Ciſalpinæ Galliæ imperio depulſo, Venetus Cremona urbe; Alexander uerò Togatæ Galliæ urbibus, circa Flaminiam uiam potirentur,& reguli omnes qui pontificiæ ditionis eſſent,mulctandi delendiq.Cæſari Borgiæ traderẽtur. Ita Columnii uim imminentis procellæ felici coniectura metuentes,ſponte atque opportune diffugerunt. Ioannes Columna cardinalis Proſperi frater poſt multas latebras in Siciliam euaſit.Fabritius & Proſper apud Federicum

cum uniuersa familiæ iuuentute,militiæ adscripti substitêre. Secutus est Iubilei sæcularis annus funesto totius Italiæ motu, & immani pontificis sæuitia insignis, quo Ludouicus Sfortia & Ascanius cardinalis frater proditione Heluetiorum capti detrusique in Gallicum carcerem,paterno imperio excederunt.Catharina Sfortia bello capta Forocornelii & Foroliuii possesione excesit. Eustorgius Manifredus adolescens necatus & in Tiberim proiectus,Fauentiam cum uita reliquit. Varanii Camertes reguli quatuor strāgulati. Vrsini nullo salubri consensu coeuntes Paulus & Franciscus,itemque Vitellocius Tifernas Liberoctusque Firmanus necati;Baptista cardinalis Vrsinus in arce cantaridū ueneno sublatus.Bernardinus & Iacobus Sermonetæ in Latio reguli,hic ferro, ille aconito extincti; Præterea Malatestæ Arimino,Sfortiæ Pisauro;Feltrii Vrbino pulsi,& in exilium acti, ita ut uni omnium Colomnii proceres, admodum prudenter in ea turbulentissima tempestate egisse sint uisi, quòd paternis oppidis quæ Borgiarum nefariæ cupiditati inuadenda reliquerant,salutem prætulissent. Secutus demum est annus quo Ludouicus & Ferdinandus reges in Federicum Aragonium conspirantes,nobilissimum inter se regnum diuisêre,authore pontifice, Breuique Federicus desertus ac proditus in insulam Aenariam profugit,atque inde superante odio in Ferdinandum quòd propinquitatis & fidei iura uiolasse uideretur, Ludouicum prætulit,ad quem supplex in Galliam confugeret.Fabritius & Prosper id consilium improbantes, utpote qui salutem suam Gallis minime committendam existimabant,exilióque ignobili in remotissimis terris senescere, repetendisque paternis oppidis spes suas corrumpere nolebant,enauigante in Galliam rege, ad Consaluum Agidarium Consentiam se contulerunt, à quo summis honoribus excepti, magnisque aucti stipendiis,in id tempus permansêre, quo bellum inter Hispanos & Gallos exarsit, quum de finibus primo insolenter uerbis, mox immodice armis contendissent.Eo conflato bello Pompeius quanquàm plane imberbis alam leuis armaturæ equitū ductandam sumpsit. Euaserat enim iam & habitus uigore & animi spiritu plane militaris, ita ut inter Hispanos industria atq.usu claresceret.Cesserant Hispani ab initio Gallis.Borolumque in Apuliam se receperāt,uti maritimæ urbis copiis iuuarentur,atque interim è Sicilia atque Germania nouas copias expectarent.Editæ fuêre per id tempus aliquot tumultuariæ equestres pugnæ,cōplura ex insidiis peditum prælia,iustísque per hiemen expeditionibus oppida multa tentata captáque, & in his Rubium Columniorum maxime consilio & manu tormentis expugnatum,oppresis ibi duarum Gallorum alis,& Palitia claro duce capto.Neque ullum illustre bello facinus est editum,in quo non Pompeius aut acriter pugnādo,aut sese fortiter explicādo,nominis famam extenderit.Suborta demū est præclara contentio de uirtute inter Italos & Gallos, quum Galli se Italis equestri gloria præstare dictitarent, atque id se paribus armis cum toti-

dem

dem cataphractis, concluso in stadio ad certum uictoriæ præmium ostẽ suros affirmarent; Nam paulò antè undeni etiam Galli Hispaníque equites ambiguo Marte & incerta uictoria ad Tranium dimicarant, prouocante Motta Gallo, quem postea uti Borbonii satellitem in occupata Cæsarianorum armis urbe Roma prætorem uidimus. Indicus Lopes Hispanus pro Italis recepit idque mox ratum habuere Prosper atque Fabritius, qui pro decore Romani nominis, retundendam Gallorum insolentiam existimabant; quo illi numero præscripserant tredecim equites constantis præsertim ingenii & indomiti roboris delegère. In his adnumerari Pompeius magnopere cupiebat; sed patrui seueritate ei uix dum erumpentem primam lanuginem obiectantis, ab eo grauissimo facinore deterritus, id tamen impetrauit, ut alienæ uirtutis spectator foret, ar migerique habitu hastam cassidemque Iano Capoccio equiti Romano deferret. Audiui ego sæpe ipsum id memorabile prælium recensentem affirmantemque se nunquàm postea, aut pulchrius spectaculum, aut honestiorem uoluptatem oculis atque animo percepisse; quum Itali stratos vulneratosque hostes Gallos in castra captiuos cum acclamatione totius exercitus adduxissent. Nec multo post adulto iam uere commissa est in signis pugna, ad Gerionem prope Canusium. Iam enim Octauianus Columna Pompeii frater ad Maximilianum Cæsarem in Germaniam missus à Tergeste per Hadriaticum lectissimas Germanorum cohortes adduxerat, Consaluusque eductis Barolo copiis prælio certaturus ad Gerionem peruenerat, æstuoso siticulosoque itinere, ita ut pedites siti fatiscentes ab acie soluerentur. Prosper Romana disciplina idoneum castris locum aggere ab agrestibus facto, & tum adaucto opportune munitum, conquiescendum atque ibi expectandos hostes esse censuerat, ut Gallorum magna ui irruentium impetus obiecto aggere frangeretur. Nec eum omnino fefellit opinio; nam Ludouicus Namursius ex Armeniaca familia, cuius erat exercitus imperium, uti plane iuuenis, quin confligeret, retineri non potuit; tametsi toto eo die cum Fabritio Columna totius equestris leuis armaturæ præfecto, ex itinere lacessendo præliandoque suos ad magnam sitim ac lassitudinem perduxisset. Inter utrumq. enim exercitum medius constiterat Fabritius tam felici labore quàm periculoso munere defuncto, ut late diffusis alis in queis Pompeius nauiter operam præstitit, prospectum omnem in ea nuda planitie Gallis hostibus adimeret, ita ut non satis perspicue conspicere, aut coniectari possent, quonam ordine compositæ acies incederent, quibus præsidiis impedimenta firmata essent, quo interuallo peditum agmina ducerentur; quem denique itineris flexum Consaluus cum signis atque tormentis teneret. Iam serum diei erat ad Quartum Calendas Maias, quum appropinquantes Hispanos atque Germanos Prosper intra munitiones salubri consilio recepit, quanquàm illi elatis ferocia animis ea munimenta despicerent, profiterenturque se æquali & expedito in campo, uel cum

duplicato hoste pugnaturos. Sed in Prospero ea erat authoritas & prudentiæ militaris opinio, ut facile paruerint, quum humaniter alloquendo mirum in modum in eis magnitudinem animi laudasset, ut demum arrogantiam, uti exitiosæ temeritati proximam castigaret. Superueniente Cōsaluo instructæ sunt acies, ipse mediam, Fabritius & Prosper cornua tenuerunt. Emisêre interim tormenta Galli puluerulentóque agmine progresi, & proposito pugnæ signo, hinc equites, illinc Heluetii Galliq́ue pedites æquata fronte incitati cursu in hostes procurrêre. Non tulissent uim irrumpentium Hispani, nisi ea uel exigua munitionis iniquitas nequaquàm ab ipsis Gallis explorata eorum impetum retardasset atque fregisset. In ea cunctatione Ludouicus quum alium tentaturus in hostem aditum confertisimas cataphractorum turmas reflecteret, Germanica glande traiectus occubuit. Ciandeus & ipse Heluetiorum dux cristarum sylua conspicuus à Germanis atque Hispanis, qui cum eius peditatu pugnam exceperant, interficitur, uixque semihoræ spatio tota Gallica acies cæsa prostratáque est. Equitum Gallorum acer impetus fuit, sed mox insignis fuga, hæsitq́ue eorum tergis Fabritius in multam noctem, quum Alegria & Arsius duces diuersis itineribus euasissent. Prosper diuersa uia cum Pompeio, tumultuariisq́ue equitum turmis delatus ad hostium castra ingenti præda potitus est; ita ut etiam hostium mensæ omni cibariorum copia usque ad luxum exornatæ, lassitudinem uictorum abunde recrearent. Prosper ingressus Ludouici tabernaculum omne argentum quod in abacis expositum erat, Pompeio ob nauatam fortiter operam donauit, quod ipse demum ad rationem spectatæ uirtutis liberali animo penè totum equitibus suis diuisit. Pernoctarunt in ipso interfecti hostium ducis prætorio Prosper atque Pompeius, & id quidem cum insigni dolore solicitudinéque Consalui ipsiusq́ue Fabritii, qui quòd ea nocte in castra non redierant, ambos haud dubie cecidisse existimabant. Pompeius eo die ter summum uitæ periculum adiit, nam quum in densatos hostes irrumperet, trinis Heluetiorum indutus contis, ex equi sella in sublime eductus, ita cecidit inde elabente equo, ut ferè protritus erepserit; destitutus eo modo in pedes quum uacuum sessore hostilem equum correpto freno ascendere conaretur, ab Hispanis eius prædæ auidis penè est interfectus; seruatusq́ue beneficio M. Antonii & Marcelli fratris, qui opportunè semioppresso opem attulerant.
Exinde persecutus effusos in fugam hostes priusquam patruum adsequeretur, quum in nobile Galli ducis scortum magno auri onustum pondere incidisset, disiecto fugatoq́ue eius comitatu atque præsidio iam manibus prædam teneret, superuentu hostilis turmæ, penè ei sese explicandi & refugiendi ad suos tempus defuit. Profligatis eo modo Gallis, Neapolíque subinde capta, admirabilíque artificio Petri Nauarri duabus arcibus expugnatis, Pompeius ad recipienda Fundani agri oppida cum ala sua & peditum manu missus, Caietanæ familiæ principes celeriter in-

de

de expulit, usúsque Hispanorum uictoria in Hernicis aliquot castella occupata paulò antè à Comitum familiæ regulis in potestatem redegit. Interim Alexander pontifex moritur, quum ad fontem Vaticanum instructo conuiuio cardinales aliquot conuiuas ueneno tollere cogitaret, & errore ministri à lagenis Diis ueluti tot insignium uirorum neces uindicantibus, Falernum aconito dilutum ebibisset. Descenderat per eos dies è Gallia Cisalpina Franciscus Gonzaga atque Tramulia Gallorum duces cum ualidissimis Heluetiorum cohortibus equitatuque ingenti, Romamque peruenerant, ut Neapolim repeterent. Consaluus soluta obsidione Caietæ ad tuendam Lyris amnis ripam in Suessanum Minturnensemque agrum copias omnes adduxerat. Cæterum multis paruis utrinque susceptis expeditionibus res eò deducta est, ut magna ui multóque apparatu Galli, Lyri amne, ponte constrato, transeundum omnino, & cum aduersariis patenti in campo confligendum decernerent. Erant Gallis ampliora numero, expeditioráque agilitate curruum & equorum ænea tormenta, quibus è sua ripa ex obliquo & extremum pontis caput, & patentia camporum spatia petebantur, ita ut erumpentibus per pontem Gallis, nequaquàm sine certa pernicie occurri atque resisti posse uideretur. Sed ambigente Consaluo atque eum casum reformidantibus plerisque fortissimis ducibus, Fabritius Columna ad Consaluum conuersus. Negocium hoc (inquit) nequaquàm cunctanter consulendo considerandóque patrandum est, sed forti manu & expedito pugnacis animi uigore, quum iam transeant, & mox duplicatis turmis inuicti roboris densatum agmen, cui pares esse minime poterimus, circa pontem sint inducturi. Extemploque collaudatus à Consaluo Fabritius, euocatis excitatisque ad pulcherrimum facinus familiarium promptissimis, & uno maxime Pompeio audacter progredi iusso, quum plerique Hispanorum sequerentur, inter uolantes colubrinarum pilas, multosque milites passim earum uiolentia discerptos, ad pontem peruenit, tanta ui in primos irruens, ut Galli cæsi pulsique partim retrò per pontem uerterentur in fugam, partim hinc & inde auersi & restitantes, quum ab extrema ripæ margine deciderent, profundo & rapido amne mergerentur. Neque unquàm Gallis postea fractis, aduerso rerum euentu, ducum animis consilium fuit, ut de transitu amnis cogitarent. Eo die Pompeius à spectata uirtute ab ipso Consaluo publicè laudari, donarique insigni equo promeruit. Nec mulo pòst, quum auaritia Gallorum ducum, qui stipendia militum auertere & commeatus procurationem ad infamem quæstum reuocare perseuerabant, Gallorum copiæ per hiemem imbribus & gelu incommodam inedia afflictæ, & multis extenuatæ malis calamitosi exitus fortunam tulerunt; ita ut castris & demum Caieta urbe post cruentam & miserabilem fugam pellerentur. Per id tempus Iulius Secundus Alexandro suffectus, uti erat Columniæ familiæ amicissimus, capto Cæsare Borgia atque eo Hispanis dedito, occupata paulò antè op

pida Prospero atque Fabritio restituit, missúsque ad ea Pompeius ut inuiseret atque reciperet, eo cumulatiorem lætitiam est consecutus, quòd Alexandri sumptu, & in Algido & Genetiani, & apud Neptuni portum in Antiate, & in Luculli Tusculano, arces ædificatas comperisset, quibus ipsi Columnii proceres singulari atque insperato ab exilii calamitate, beneficio accepto, absque ulla armorum contentione & sumptu potirentur. Eo modo Columniis patriæ restitutis, ad augendas insuper eorum opes, Pontifex Lucretiam sororis filiam M. Antonio Columnæ exquisitis ingenii naturæque muneribus ornatissimo in matrimonium collocauit, donóque ad dotem adiecit Frascatum oppidum in Tusculano, percelebrem olim Lucii Luculli uillam, atque item ædes magnificas præaltaque turre insignes ad Apostolorum templum sub Quirinali, quas ipse in minore fortuna construxerat. Ob id Prosper graui quidem iudicio Pompeium sacris initiandum existimauit. Iam enim Ioannes frater cardinalis Alexandro morte sublato è Sicilia redierat, erantque illi sacerdotia perampli reditus quæ omnia senescente patruo Pompeius iuuenis ad corroborandam rediuiuis opibus familiæ dignitatem excepturus esse uideretur. Verum ille ab ingenio planè militari, uti bellicæ laudis quàm sacræ dignitatis auidior, uix auribus patrui consilium admittebat, utpote qui speraret postquàm militiæ rudimenta initiáq. secundissimè prouenissent, maioribus suis se pari cum laude successurum, qui familiæ opes armis enitendo contendendóque amplificasse, & militaribus imperiis atque honoribus uirtute partis insignem gloriam Columnio nomini quæsiuisse uidebantur. Sed eò acrius renuentem urgebat Prosper & seuerè admodum castigabat, quòd Marcellus & Iulius natu maiores fratres iam uxores duxerant, & Octauianus pariter connubio ex usu factionis opportune quæsito, operam liberis esset daturus. Per hunc modum obstinato animo sacerdotales honores repudianti per quietem apparuit ei Hieronymus pater, minaci & seuera fronte acribus itidem castigans uerbis, & dextra quatiens flagellum, eo scilicet nudum uehementissimè percussurus, ni extemplo propinquorum iussis obtemperaret, atque ut in fatis esset sacris initiaretur. Itaque Pompeius post multos æstus fluctuantis animi, quum paterno ostento & patruorum imperiis parendum foret, ualde mœstus, & reluctante quidem genio protonotarius creatur; superinductaque lintea striata stola apud Ioannem cardinalem patruum familiæ magister est effectus. Tum uero, uti noui sacratique ordinis professorem decebat, intermissa diu optimarum literarum studia, sedato compositóque ad ocium ingenio, repetere cœpit. Aderant ei uiri elegantes, clarique poetæ, Tamiras Macarocius & M. Antonius Casanoua Comensi patre genitus; Phædroque in primis Volaterrano, & Camillo Portio Romanæ eloquentiæ professoribus familiaritate coniunctis utebatur, adeo ut ingenium excoleret feliciter, extemporaneisque sermonibus memoria rerum omnium fretus præcellenti, & sublime iudi-

cium, & luculentum Latinæ eruditionis apparatum proferret, ita ut non sit mirum, si demum supremis uitæ annis grauiter scribendo ingenii fœcunditatem ostenderit. Nequaquàm tamen illos elati & generosi animi spiritus militares, à parte simul familiæque moribus ductos, adauctosq. demum in castris abiecerat, quum in omni conficiendo negocio expeditus quidam & uere bellicus uigor, gestu, sermone, fronte, singulari alacritate semper emineret, adeo, ut cum Hiscero Hispano, ob exortam cum ipso simultatem ex Reatini sacerdotii reditibus, ad singulare certamen prouocante congredi sit conatus, proiecto in solum pileo, & stola sacerdotali iracundiæ feruore dilacerata. Vetuêre insani propositi exitum propinqui; Ianus Bracalonius eques Romanus eius controuersiæ ferro finiendæ munus suscepit, quod indignum esset & procul à Christianis moribus, eum præsertim qui sacris esset initiatus, in harena decertare. Sed Hiscerus Bracalonium repudians, quum arrogantius quàm decebat, Pompeium itidem lacessendo prouocatoriis libellis irritaret, res eum habuit euentum, ut præco Hispanus ad Columniæ domus aream missus, quo Pompeium ad ignominiam tubæ cantu certamen detrectasse pronunciaret, à seruis sit trucidatus, postquàm ea atria superbo ausu uiolasset, quæ damnatis & perfugis, propter inueteratam familiæ existimationem saluti securitatique esse consueuissent. Ob id Rogeius Hispaniæ regis legatus de præconis cæde multo fastu & uehementi oratione apud Iulium questus, quum obnixe peteret, ut id facinus, quod ad publicam gentis iniuriam pertineret, insigni exemplo puniretur; rectissime factum pontifex respondit, quòd serui à pedibus, ut tantam iniuriæ indignitatem uendicarent, Hispanicam insolentiam Romana superbia contudissent. Nec multo pòst Ioannes cardinalis autumnali febre extinctus interiit; impetranteque Prospero ab amicissimo pontifice sacerdotia in Pompeium translata. Ea fuêre episcopatus Reatinus & sacerdotium diuæ Scholasticæ peramplum, amœnique secessus ad Sublaqueum, aliudq. item Deiparæ uirginis ad Cryptam ferratam in Tusculana Ciceronis uilla. Exinde lautius & luculentius uitam egit, literas ardentissime amplectens, nihil tamen intermissis cogitationibus quæ ad magnas res gerendas pertinerent, ut scilicet uarias Romanorum ciuium, externorumq. hominum clientelas pararet, gratiamq. suam, atque item gentis authoritatem subleuandis his qui opem implorarent uehementissime conferret. Id enim unum in eo uiro eximium & perenne studium fuit, ut amicis præclaram constantemque operam præstaret; persequeretur uero eos pertinacibus armis, quos ipse aut partium nomine, aut amicorum nutu oppugnandos omnino suscepisset. Interea Iulium pontificem uehemens inuasit morbus dolore animi ab aduersis belli successibus haud dubie conceptus; paulò antè enim Francisci Mariæ Vrbinatis qui ex fratre nepos erat adolescentis & imperiti ducis copias, & Venetorum item auxilia Triuultius ueteranus imperator sine ullo suorum uulnere

profligarat, Bononiamque Bentiuolis ueteribus tyrannis reddiderat. Qua freti uictoria cardinales septem qui à pontifice desciuerant indicto Pisis & demum Mediolani concilio uehementius & arrogantius ad dicendam causam Iulium uti pseudopontificem, criminosissimis editis libellis citabant. Itaque manante per urbem fama Iulium intra paucas horas expiraturum, coiuêre in Capitolio Romani ciues, atque item utriusque factionis proceres miro consensu de republica consultantes. In his principes erant Pompeius Columna, Robertus Vrsinus Pauli qui à Cæsare Borgia necatus fuerat filius, Georgius Cæsarinus, & Anthimus Sabellus, qui nobiles opulentasque secundæ classis familias, atque item populum & infimam plebem, rerum nouarum cupidam, ad publicum audendum facinus pertrahebant. Summa consiliorum omnium erat, ueterem libertatem tanquàm fallacissimis sacerdotum artibus ereptam, armis recuperarent, nec se in posterum per inane iusiurandum noui pontificis & insidiosas cardinalium pollicitationes fœde decipi, circumscribique, & indignæ seruitutis compedibus uinciri paterentur; urbem & uectigalia & iurisdicundi magistratus antiquissimæ possessionis iure ciuium esse Romanorum. Porrò sacrorum curam sacerdotum atque pontificum iuris esse, quorum augustæ dignitati æquum esset summos honores exhibere, & in tota admiratione reipublicæ Christianæ eorũ authoritatem sequi. Cæterum uetere Romani nominis gloria indignum uideri, quòd paucorum sacerdotum impotenti auaritia libidinéque cuncta populi commoda interciperentur, illorum enim profectò esse emolumenta rerum omnium; porrò ipsi ueluti ad solatium sensim inductæ seruitutis, ueterum tantum honorum imagines esse relictas; quum senatoris paludati sceptrum & triumuiralis magistratus conseruandæ urbis, uirentes fasces speciosa uisu insignia inter pompas & agonales ludos, inanem & irrisam authoritatem obtineant, & si qua sint quæ pudore superiorum pontificum minime abolita uideri possint; ea tamen prætoris urbani summo & peracerbo quidem imperio circumscripta & angustissimis iuris dicundi finibus inclusi teneantur. Omnium profectò pontificum id esse decretum, quod nemo nisi planè uecors non intelligit, ut excisa uetere Romani sanguinis stirpe sublatisque proceribus, tota urbs occupanda inquilinis & semibarbaris hominibus concedatur. In eam quoque rationem principes urbis familias solito purpurei galeri honore, quo iamdiu orbatæ sint, pertinaci pontificum liuore priuari, excludiq. uirtutem ipsam ab aditu senatus, quem ex aduerso probrosis hominibus abunde repleuerint, ne unquàm generosis, Romanisque ingeniis pateat locus unde ad fastigium summæ dignitatis eniti possint, Quasi Romanæ ciuitati omnino erubescendum sit, aut Christiano orbi pœnitendum, quòd Cælestinus Comes, Honorius Sabellus, Nicolaus Vrsinus, & Martinus Columna sacris & reipublicæ præfuerint, qui pietate, innocentia, uirtuteq. animi illustres, multas successoribus tenebras offudisse uideantur.

In his

In his concionibus ut quisque acerbissime atq. infensissime de sacerdotũ moribus, dominatuque prolocutus est, is ante alios constãtissime & pro dignitate Romanæ libertatis dixisse est uisus & publica uoce celebratus. In his Pompeius uehementiore eloquẽtia fuit insignis quum libero ore cunctis dicendum, & cardinalibus per interregnum ui & manu personã omnino detrahendam esse perorasset. Indignabatur enim quòd Vrsino, Sabello, Columnæ, & Cæsarino nuper defunctis, nemo Romani sanguinis esset suffectus, quum Alexander & Iulius aliquot nouos homines, & scelerum infamia notatos in senatum delegissent. Itaque decretum est ut armati conclaue in Vaticano circunsiderent; à cardinalib. ante inita co mitia singulis sacramẽto adactis postularẽt remitti uectigalia, salisq. præ sertim, & demum aliarum rerum immunitates, per uim antiquatas aboli tásque restitui, utque à nouo pontifice priusquàm conclaue excederet, & ad diui Petri aram deferretur, triumuiris antiqua spatia iurisdicundi, & populo creandorum magistratuum iura ædilitatisque munera redderentur; & uti primo quoque tempore legeret in senatum quatuor Romani nominis cardinales, legemque promulgaret, qua urbana sacerdotia ueteribus Romanis, aut ante Patres ciuitate donatis, conferrentur. Fuẽre & qui intemperantius uocem efferendo & in his M. Altherius & Iulius Stephanutius (is tum erat triumuir) molem Hadriani repetendam, Romanóque præsidio custodiendam censerent. Sed dum Romani in Capitolio horis propè omnibus cõsultant, Scipio Lancelotus medicus, pontificem stomachi uitio prostratum & alimenta repudiantem, oblato persico pomo, ad certam uitæ spem feliciter erexit. Ad eius rei famam dissoluta extemplo populi cõsilia, & dilapsæ cohortes quæ iam ad signa conuenerant. Verum de Capitolinis concionibus nihil omnino à cubicularariis pontifici fuit delatum, ne in ægre conualescente iracundoque homine, ad eius exitium bilem mouerent. Forte per eos dies Petrus Vallius cardinalis Rheginus Togatæ Galliæ præfectus, quum falso rumore defuncti pontificis prouincia excitus, Romam mutatis ad celeritatem iumentis ad comitia conuolaret, inusitato labore, & calore confractus interiit, ambigentéque Iulio quem nam idoneum atque negocio parem sufficeret, unus ante omnes Pompeius delectus est, quum in prouincia factiosa bellicosáque, inter Gallicos tumultus, Bentiuolorum & Ferrariensium armis exposita uiro opus esset, qui generis authoritate, expeditóque consilio & militaris ingenii uigore præstaret. Porro Pompeius qua de causa in Vaticanum uocarentur ignarus, in ancipiti consilio aliquandiu hæsit, ut ipse unus quòd ordine sacerdos esset, turbulentæ concionis pœnas daret. Quamobrem aduocatis in concilium ex utraque factione amicorum primoribus, dixit se omnino ad pontificem iturum; si uerò aliquid sibi durius accideret, nauiter ad arma conclamarent, & celeriter opem ferrent. Sed Iulius ita eum amicè excepit, ut inde non modo metu liberatus, sed auctus prefecturæ honore domũ reuerteretur, super hæc

optima spe etiam plenus;Nam Iulius dixerat eum è prouincia purpureo galero insignem esse rediturum. Sed dum Pompeius iumenta parat & familiam instruit,biduo in prouinciam profecturus,amici Francisci Mariæ,& in primis Isabella Gonzaga ex adoptione mater,quæ tum aderat, metu consternati, Iulium adeuntes docuêre eo consilio nihil esse alienius à rationibus pontificis ac salute Francisci. Nam si Pompeio designato præsidi Togata Gallia traderetur,præberi inde aditum Fabritio Columnæ ad inuadendum Vrbini principatum, quum is tum ualidissimis instructus copiis, aduersus Gallos bellum gereret, & in propinquo eius rei aggrediendæ occasionem opperiri uideretur. Nam Fabritius ex Agnesina Guidonis Vbaldi pariter sorore liberos sustulerat,ad quos ex æquo dimidia eius principatus hæreditas pertineret; adeo ut ad iniuriã Columniæ domus Agnesinæque & liberorum, Franciscum à Guidone adoptatum fuisse quereretur,dictitarétque sæpius, se aliquando aut iure aut armis eius hæreditatis controuersiam finiturum. Addidit & infesto sermone mulier itidem periculum deprecata, nequaquàm è republica uideri,si eum obiter dignitate existimationeque auctum, prouinciæ toties commotæ, paratæque ad sumenda arma præficeret, qui dudum in Capitolio princeps,turbulentissimis conciliis & concionibus,Romanos specie recuperandæ libertatis aduersus sacerdotes concitasset. Ea re Iulius tum primum audita extemploque aduocatis familiaribus ordine recitata,iratus Pompeio significari iussit,ne se ad iter compararet; quoniã ipse aliud de præfectura Togatæ Galliæ consilium desumpsisset. Nec mora Pompeius non tam sibi metuens,quàm feruido ingenio contumeliam non ferens Hieronymum Viccum Ferdinandi regis legatum orauit,ut se ad pontificem deduceret. Dicturum enim se,coram, publicam Romanorum omnium causam,quæ æquissimis postulatis munita atque defensa uideretur,priuatique officii sui erga ciues necessitatem excusaturum. Quum ea Vicco probarentur, deduceretur que in Vaticanum Pompeius amicos monuit obsecrauitque ut instructi paratiq. essent ad defendendam iniuriam,si sibi uis inferretur. Cæterum pontifex ad cubiculi fores expectantem,frustra rogantem legatum non admisit;hoc unũ austero ore prolocutus. Nolo ego iracundus cum superbo & turbido uerbis decertare. Neque ulla res Pompeio moram attulit,quin extemplo ab urbe in Nemorensem uillam proficisceretur, planè alienatus & pontifici futurus hostis;quum ei salutem minime commitendam existimaret. Nec multo post Petrum Marganum urbe profugum ad se recepit. Is iuuenis,ingenio ferox,opibus & clientelis potens,Centium cohortis uigilum præfectum in campo Floræ trucidarat,ut ueterem contumeliam uindicaret, quòd ab eo non multo antea, quòd ferro succinctus inambularet, absque ullo uerborum honore in carcerem esset perductus. Præerat tum prætorianis equitibus Marganus pontificis amicitia insignis,quòd eum à sacro baptismatis fonte,& demum per omnem ætatem

tem in delitiis habuisset. Sed in Margano nequaquàm tanti reuerentia erga principem atque eundem prope patrem atque nutritium fuit, ut honestissimis sacramenti militaris rationibus, uindictæ libidinem anteferret. Inueterata enim cõsuetudine Romani maxime decorum putant præfectum uigilium interfecisse, quòd eo facinore fortiter patrato totius iuuentutis, gladiatorumque omnium gratia atque insigne studiũ compararetur; confirmeturque ea opinio apud omnes ordines, in Romanis pectoribus non deesse generosos spiritus pro tuenda nominis dignitate, Quanquàm fatali temporum iniuria sensim decepti, oppressique, à uetere sua amplitudine, fortunáque deciderint. Itaque Pompeius atque Marganus aduenisse tempus rati quo arma expedirent, Robertum Vrsinum in societatē adsciscunt, cum Marcello, Julioq. Pompeii fratribus, itēque PetroFrancisco Columnæ consilia communicant, decernuntque in Gallorum partes transeundum, ut eorum adiuti pecunia, conscriptisque copiis, pontificem domestico conflato bello, ab Ethruria simul & è Latio adoriantur. Coniuratione itaque inita & constitutis rebus, Marganus atque Robertus in ulteriorem Galliam magnis itineribus contendêre, explicatisque gerendi belli consiliis, à Gallis ducibus liberaliter suscepti laudatique, supra uigintimilia aureorum nummûm ad præbenda militi stipendia, per syngraphas accepêre; eaque mox pecuniæ summa Mediolani atque Florentiæ per mensarios curata est. Galli eo tempore cum Venetis simul pontificéque & Ferdinando rege bellum gerebant, maximumque ad maturandam uictoriam momentum putabant, si utriusque factionis uirium accessione Iulius, nouo repentinoque domi lacessitus bello, urbe Roma pelleretur. Ferunt Prosperum ab initio non ignarum eius coniurationis, ab honesto quodam liuore, nequaquàm dissimulanter optauisse, ut Iulii Ferdinandique spiritus aliquo aduerso rerum successu frangeretur, quòd ab his in eo armorum tumultu, ipse tantus imperator esset prætermissus; quum hic Raimundo Cardonio uiro eleganti potius quàm belli perito aut forti, copiarum imperium detulisset; Ille uero fratis Iulii adolescentis opera parum feliciter uteretur; cuius ipse antea imperio parere recusasset, ne graui cum iactura antiquæ existimationis suæ, quæstui potius quàm antè partæ laudi consulere uideretur. Verum ubi rem ad extremi discriminis aleam omnino deductam uidit, feruidorum iuuenum audaciam ciuili remedio reprimendam ratus, dedit sedulo operam substracta pecunia, ne militares copiæ conscribi possent; Prouidebat enim uir æque pius & sapiens atque in omnino consilio moderatus, humana diuináque omnia fœde conturbari, amicissimique pontificis conuelli dignitatem, Neapolitanumque regnum in longè maximũ discrimen deuocari, pro cuius possessione cum Gallis paulò antè tanto cum periculo & tanta cum laude dimicassent. Itaque Pompeius atque Marganus exuti pecunia & præsentis Prosperi authoritate minisq. deterriti, ad Sublaqueum se receperunt, oppidóque munitiones addide

runt, quibus sese aduersus irati pontificis imperium tuerentur. Interim Robertus Vrsinus, Iordani Vrsini hortatu, qui pontificis erat gener, & propinquorum omnium precibus, libertatéque item pontificis expugnatus, ad officium rediit; Archiepiscopusque Rheginus in spem & propinquum gradum senatoriæ dignitatis creatus est. Sed nequaquàm Gallis restituta pecunia, quòd eam domestico cultu, conuictúque, & festinata in milites largitione profudisset. Conflixerant per eos dies ad Rhauēnam Gastonus atque Cardonius funesto utrinque euētu, quum stratis pari prope clade ualidioribus utrinque copiis Gastonus memorabilis adolescens in ipsa uictoria cecidisset, Cardonius uerò deserto exercitu fœdè profugisset, & Fabritius magister equitum, & Nauarrus peditum omniū præfectus, legatusque ipse Ioannes Medices cardinalis in Gallorum potestatem uenissent. Eius aduersæ pugnæ nuncius adeo pontificem exterruit, ut mari profugiendum deserta Vrbe cogitaret, ne ab intestinis hostibus opprimeretur, quum Pompeii consilia repentinumque impetum magnopere formidaret. Sed eum concepto metu ualde commotum, neque tamen desperantem in spem erexit confirmauitque Iulius Medices, qui tum Rhodiæ militiæ eques, postea pontifex Clemens Septimus est appellatus. Is enim omnium primus è Gallorum castris in urbem intento cursu peruenerat, ut pro redimendo fratre Legato, cum ab ipso pontifice, tum ab amicis omnibus, opem atq. pecuniam impetraret. Is detecta & sigillatim expressa Gallorum calamitate, recitatísque nominibus eorū ducum, qui in acie cecidissent, aut grauissime sauciati Ferrariā delati essent; tantis incommodis debilitatas hostium copias esse docuit, ut quum Hispanos pedites densato agmine foriter euasisse diceret, nihil iam amplius sibi timendum Iulius arbitraretur; sed continuo pecuniam affatim proferret reparandis copiis, mitteretq. ad Heluetios Matthæū eius gentis cardinalem, ut inde auxilia pararentur. Quibus intra paucos dies euocatis & adiuncto Venetorū exercitu, Galli ab Athesis ponte deiecti, pulsique demum Ticino urbe, atque amissa fœde Italia, ultra alpes continenti cursu profugerunt. Ita pontifex ex summo dolore repentina affectus lætitia, incomparabilique uictoria potitus, Bononiam recepit; Ioannem Medicem legatum quem Rainaldus Zatius nobili facinore edito è manibus Gallorum eripuerat, Florentiæ patriæ paternæq. amplitudini restituit, Petro Soderino inde pulso, quòd profugis ad se seditiosis cardinalibus & concilio demum Pisis sedem dedisset. Conuersus demū contra Pompeium, tametsi eum nequaquàm hostili animo armísque persequendum iudicabat, ut eius errata familiæ cōdonare uideretur, ad retinendam tamen sacrosancti imperii existimationem, ut exemplo cæteros sacerdotes deterreret, ei gestandi uiridis pilei honorē atque item sacerdotia ademit, promulgatis in eum iudicialibus libellis; cæterum sacerdotiorum reditus M. Antonio largitus est: Is Iulii ex sorore neptem Lucretiam in matrimonio habet, insignique gratia supra affirmantem

eximiis

eximiis bello & pace uirtutibus parta apud Iulium florebat. Quas ob res Pompeius consulendum saluti ac libertati ratus, supra Sublaqueum præ alta in rupe, arcem quem Ceruariam appellabant ædificare cœpit, ut si aduersum se armis Iulius utendum statueret, loci munitione defenderetur. Sed M. Antonius lenito Iulio Pompeium fratrésque eius omni metu facile liberauit; nullis tamen præcibus potuit impetrare, ut ei sacri pilei dignitas redderetur. Ignoscebat ei pacato animo iniuriamque remittebat, ita ut etiam maturè per breuem epistolam gratiam & reditum polliceretur. Sed epistolam reiecit Pompeius generoso, atque indomito prorsus ingenio, quòd pontifex episcopi Rheatini titulum in præscriptione non posuisset; adeo ut præconi qui eam attulerat, uultu in amarum renidenti & subirato diceret; Alibi eum Pompeium ad quem pontifex scriberet esse requirendum, ipsum certe esse episcopum Rheatinū, ad quem minime ea epistola scriberetur. Sed eam rem ad excitandum risum M. Antonius detulit, festiueque peruicit, ut in literis episcopi nomen adderetur. Paucis post mensibus Iulius diuturno fluentis alui morbo conflictatus, uotorum fere omnium compos, & pro lati imperii gloria plenus interiit. Nec moratus est Pompeius, quin in Tusculanum amicos & propinquos omnes aduocaret, cogeret copias & ænea tormenta pararet; quibus irruptione in urbē facta Antonii Montani cardinalis qui Rheatinum episcopatum ambitiosè potius quàm honestè suscepisset, & Mariani Cucini, qui fisco præfectus criminosum libellum quo fuerat damnatus dictauerat, domos bellico more disturbaret. Hæc parantem tardauit Fabritius, egitque cum cardinalibus ad ineunda suffragia paratis, ut Pompeio insignia sua redderentur; idque facile impetratum est. Effuderant enim se omnium ordinum Romani ciues, ut redeuntem uiserent, eique studia sua pollicerentur, adeo ut Tusculana uia euntium ac redeuntium frequentia percelebris efficeretur. Andreas quoque Valleius qui postea cardinalis est effectus, ad eum senatus nomine legationem suscepit, fidemque publicam interposuit, ut egregia omnium uoluntate pristinæ dignitati restitueretur, si ab armis discederet, intraretque urbem eo animi decreto, ut commotæ ad arma urbis tumultus compesceretur, & comitiis publica securitas atque libertas ipso ante alios præsidente præstaretur. Intrauit itaque urbem Pompeius, magna omnis generis togatorum & militum frequentia ad ueteres ædes deductus; foribus conclusi ad ineunda suffragia senatus præfuit. Nec multo post, quum Iordanus Vrsinus, Fabritius Columna Iuliusque Vrsinus & Lucas Sabellus salubri consensu erumpentes passim tumultus feliciter compresissent, Ioannes Medices desumpto Leonis Decimi nomine pontifex est renunciatus. Is singulari humanitate Pompeium ad oscula pedum admissum, extemplo dignitati sacerdotiisque omnibus restituit, prosecutúsque est insigni liberalitate Columnios proceres, Fabritium in primis & Prosperum quum eis peramplas & tripar-

citas ædes cum ornatiſsimis hortis daret, quas Iulius in priuata fortuna Columnio in ſolo ad ſanctos apoſtolos ædificarat. Exinde Pompeius in honore habitus, urbem atque aulam biennio coluit. ita ut æſtate ad Sublaqueum & ſæpius in Tuſculanum ſecederet; nihil intermiſſa Romanæ iuuentutis familiaritate, amicitiáque ſummorum ciuium & eorum præſertim cardinalium, qui generis nobilitate & magnitudine animi præſtarent. Venationibus enim & aucupiis ſtudebat, ita ut ſæpe ab eo miro apparatu & exquiſitis ſumptibus publica cõuiuia mediis in campis & apud fontes ſumma comitate atque hilaritate præberentur, Erat enim in omni re, quam attingendam tractandamque ſuſcepiſſet, & ciuili ſplendore perelegans, & ſacerdotali copia ſumptuoſus, & ſupra omnes mortales in omni ioco atque negocio, militari quadam libertate lætiſsimus, ut non ſit mirum plurimos omnium ordinum ciues atque externos eius uiri authoritatem & ſtudia alacriter & conſtanter in utraque fortuna fuiſſe ſectatos; Quum generoſa admodum fronte atq. eximio corporis habitu, cultuque & erudita nobilique facundia, in alloquiis, & in omni diuinarum atque humanarum rerum actione præcelleret; uteretur que præſertim munificentia & comitate, & id quidem ſubtili iudicio erga eos, qui magnorum procerum gratia & familiaritate florentes, aut optimarum artium & uirtutis laude conſpicui, eius liberalitatis atque amicitiæ munera & ornamenta præferre atque oſtendere poſſe cenſerentur. Propterea dicere ſolebat Columniam domum, ipſa Vrſinorum familia, quæ opibus & uetuſtate originis, atque item honorum præclare geſtorum dignitate par eſſe uideretur, multo nobiliorem euaſiſſe; Quòd Vrſini ſub agreſti negligentia, & quodam ſupino literatorum contemptu, certa ſcriptorum luce caruerint; Columnii uero, uel uno illuſtri Petrarcæ teſtimonio, memoriam apud poſteros cum ſumma uirtutis commendatione fuerint conſecuti. Interea pulſis Italia Gallis & Ludouico rege uita functo, Franciſcus eius gener coacto ingenti exercitu, per Argenturias alpes in Italiam peruaſit, capto ex itinere Proſpero Columna, qui cum Heluetiorum cohortibus atque Italico equitatu ad occupandos Cotiarum ſaltus fruſtra præceſſerat. Nec multo poſt rex iuuenis plenus animi bellicique uigoris ad Mediolanum ſtratis Heluetiorum legionibus inſigni uictoria potitus eſt, uenitque ſubinde Bononiam ad pontificem ſalutandum. Eò Pompeius propere contenderat, ut patruo in ea calamitate pietatis officia præſtaret; Apparebat enim Gallos Proſperum tanquàm ipſorum nomini uehementer infenſum ac ducem omnibus bellis aduerſa ſemper acie ſibi oppoſitum, ægre uel ingenti accepta pecunia dimiſſuros. Sed Pompeius adeundo orandoque ueteres amicos, tantum labore, ingenio, diligentiaque perfecit, ut Leo qui omnes mortales beneficentia ſuperare erat ſolitus, id inter multa initæ amicitiæ argumenta prolixe peteret, ut Proſper cuſtodia educeretur. Neque Franciſcus qui reges omnes, magnitudine animi, clementia & liberalitate ſuperabat,

explendo Leonis uoto moram attulit, adeo ut benigna étiam manu, im positæ mulctæ onus, persoluta ex fisco dimidia parte, subleuaret. Quatuor enim duces qui eum ceperant octona aureorum nummûm milia deposcebant. Itaque Pompeius expedita re nummaria, redeuntem in Galliam regem subsecutus, media hieme trans Alpes contendit, quo itinere summum se uitæ periculum adiisse sæpe memorabat, quum ipso Peninas superante alpes deuoluta ingens è summis alpium iugis niuium moles permultos omnis generis mortales, & in his integram Sedunorũ legationem paucis ante se passibus oppressisset. Absumptis itaque in Gallia paucis mensibus Pompeius hospitaliter ubique receptus, dinumerata pecunia, patruum custodia eduxit, ea tamen conditione, ut per syngrapham Prosper promittere cogeretur sese sub signis regiis militaturum, si intra certum tempus ipsius opera Franciscus præbito stipendio uti uellet, eo enim tempore rex Gallus qui dudum Maximiliani Cæsaris Heluetiorumque conatus ad Mediolanum Triuultii atque Borbonii uirtute ac studio & copiis Venetorum egregie represserat, noua inire consilia ferebatur, quibus Neapolitanum regnum repeteret, quum paulò antè Rex Ferdinandus in Hispania decessisset. At Prosper ubi Italiam attigit, quum ad eum magni militum concursus fierent, lentis admodum itineribus apud Regium Mutinamque progredi cœpit, ita ut res nouas moliri, & cum Cæsarianis, qui Venonæ oppugnabantur, consentire diceretur. Ea res solicitos & anxios reddebat Gallos, qui Parmæ Placentiæque in præsidiis erant, adeo nt Lotrechius Veronam oppugnaturus, de syngrapha certior factus Prosperum perfidiæ compellaret, quòd ingrato infidelique ingenio recentis beneficii & datæ fidei memoriam abiecisset. Ea Prosper tanquàm necessitate carceris expressa, ut apud Cæsarem Carolumque nepotem perspicue maturéque dilueret, simulq; ut præmia à Ferdinando accepta nouo regis diplomate firmarentur, Pompeium delegit, uirtuti eius industriæque confisus. Neque is Germanicæ & Belgicæ legationis munus quanquàm plurimi laboris atque periculi plenum detrectauit, penè etiam subiratus matri fatribusque, & amicorum præcipuis, qui crebris patrui literis euocatum in Vrbe retinebant, quum inutilem & multis subiectam casibus eius profectionem improbarent. Sed parêre patruo certus, & in nocturnis uisis, Genióque simul magnam spem reponens ad Prosperum contendit. Nam per quietem uiderat, sibi in palestra fesso uictorique pampineam coronam cum Iulianæ uuæ racemis à uiro gigantea specie certaminis iudice, in ipsa ludorum celebritate alacriter deferri. Nec somnio defuit fides, aut spem eius Genius fefellit. Acceptis igitur ad Mutinam mandatis Mantuam concessit, ut inde aliquo astu ad alpes euolaret. Didicerant enim Galli & Veneti per exploratores Pompeium suscepta legatione Mantuam peruenisse; propterea diurnis nocturnisque stationibus itinera omnia diligenter obseruabant, ita ut non nisi summo cum periculo ad Alpes se pro

ripere posse uideretur. Sed eam hostium diligentiam consilio Sigismun di Gonzagæ cardinalis elusit, quum agrestes tramitum omnium peritos, eius itineris duces accepisset, quorum fideli felicique opera in Brixiana rum alpium ualles inusitatis callibus perductus ad Ludronios primo regulos, atque inde in Rhetiam & Vindeliciam ad Maximilianum peruenit. Quum susceptus humaniter à Cæsare regum omnium longe humanissimo, mandata exposuisset, adhibereturque deinde grauissimis consultationibus, tantum quotidianis sermonibus profecit, ut iam plane familiaris & multarum horarum comes, in uenationibusque præsertim insignem gratiæ locum sit consecutus. Pernobilem enim peritumque rerum omnium hominem, & partium necessitudine sibi coniunctum nactus Cæsar, adapertis sensibus arcana proferre, rationesque suas effusius atque liberius communicare cœperat. Querebatur enim nepotem Carolum à Ceurio Belga nutritio circumscriptum, obsessumque teneri, illigariq. nouis Gallorum fœderibus, quæ ad minuendam conuellendamque Austriæ domus dignitatem pertinerent, fallacissimas recensendo artes, quibus Galli paucis ante annis intercepta ipsius uxore, & filia pariter repudiata inexpiabiles iniurias intulissent. Itaque à Pompeio petiit ut hisdem de rebus suo nomine ad nepotem mandata ferre uellet, daretque operam sedulo, ut Caroli adolescentis animus, ipsius industria falsis opinionibus liberatus, ab amicitia Gallorum auerteretur, secus ac Ceurius contendebat, quum fœdere uel parum æquo, atque insuper sponsalibus amicitiam firmare properaret, Dicebatque Cæsar Ceurium non animi iudicio inductum, sed Gallico corruptum auro, aliena à salute dignitateq. Belgicarum rerum & apertæ penè perfidiæ plena consilia protulisse. Nec detrectauit id munus Pompeius, quum se grauissima ea legatione suscepta plurimum honestari perspiceret, arbitrareturque ampliore, neque ab se quæsita dignitate, patrui negocia opportune atque facillime confecturum. Per eum modum dimissus à Cæsare & regulis liberisque ciuitatibus per quorum agros iter erat facturus, per literas magnopere commendatus ad Carolum in extremis Belgarum terris ad Oceanum peruenit. Ibi Pompeius quum magnam partem aulæ ad ineundum cum Gallis fœdus ualde propensam & inclinatam competisset, & multi in adulationem prompti decora atque salubria reticere quàm Ceurio parum secundè obsequi mallent, in quo uno summæ potentiæ iura, & regni sceptra uiserentur, officii sui munus ingenti animo, & libero ore implere constituit; honestissimum enim atque pulcherrimum ratus, si Cæsarianarum partium decus quarum Columnii in Italia principes esse uiderentur aduersus Gallicæ gentis potentiam, quæ Romano nomini infesta semper fuisset, à Columnio Romanoque homine defenderetur. Sed apposité disserendo orandoque Pompeius frustra egit, plerisque proclinatam rem adiuuantibus, qui Ceurii uotis in spem certissimi quæstus fauebant. Quibus de causis Pompeius iam planè Ceurio infensus,

hæc ad Cæsarem ardentissimo studio perscripsit, monuitque, ut si flagitiosis corruptorum hominum cõsiliis resistendum, nepotique dignitati omnino consulendum arbitraretur, iter mature susciperet, ueniretque in Belgium ut ipso præsente demonstranteq. aduersariorum animi frangerentur. Nec profectionem distulit Cæsar, extentisque itineribus Macliniam peruenit. Cæterum eius aduentu nihil amplius de ueteribus consiliis est impeditum, quàm ne Carolus cum Gallis una connubii sponsio ne iungeretur. Fœdus itaque percussum Nouioduni necessariis potius quàm honestis conditionibus. Vnde postea exortum est id bellum quo Europa omnis per uiginti annos deflagrauit. Fuêre qui existimarent Maximilianum egentem pecunia, occulta Ceurii largitione, cui ea pecunia ex Gallorum legatis prodiisset, facile expugnatum atque placatum assensisse fœderi, quoniam non prius Carolo in Hispaniam ad obtinenda regna nauigandum uideretur, quàm Belgicas ciuitates omni belli suspitione liberasset. Nec multo post Pompeius quum prolixa Maximiliani authoritate adiutus Prosperi patrui negocia confecisset, essetq. adhuc in Sicambris, ab Vrbe lætissimum collati sibi honoris nuncium accepit. Detecta nanque Alfonsi Petrucii cardinalis coniuratione, quum reliqui senatores fermè omnes ea sceleris atrocitate parum commoueri uiderentur, leuioresque sententias dicerent. Leo pontifex expedito uirilique iudicio insignis, alio senatu sibi opus esse existimauit; atque ita Alfonso in carcere necato, & consciis quòd conceptum auditumque facinus minime detulissent, pecunia damnatis, unum & triginta cardinales ex lectissimo genere hominum una pronunciatione creauit; In queis fuêre Romani nominis octo, ipseque in primis Pompeius, facile impetrantibus Prospero atque Fabritio, ut suus honos Columniæ familiæ redderetur; qui aliquandiu pontificum callida frustratione aut malignitate, ut tempora tulerunt, intermissus, continuata serie ferè perpetuus esse consuesset. Nec multo post purpureis insignibus de manu Ludouici Aragonii cardinalis qui tum aderat, magna eius diei celebritate & gratulatione omnis generis hominum susceptis, in superiorem Germaniam urbibus uisendis cognoscendisque earum gentium moribus ascendit; ab Augustaque Vindelica Cæsaris uestigia subsecutus, postquàm vulgabatur eum uenandi cupiditate, uagis atque impeditis itineribus ad Herciniam usque syluam penetrasse, in Italiam rediit, exceptus passim insigni partium studio. Romæ uerò publico ei senatu dato, sessum suo ordine, inter patres receptus, breui ostendit, se omnibus naturæ atque ingenii dotibus, tanto muneri parem, ac multùm antea eius ordinis honore, qui familiæ deberetur, dignissimum fuisse. Sacrorum enim cerimonias, & numeros salutationesque sacerdotum exactissime quidem & mira celeritate perceperat; nec quisquam erat, uel uetus etiam senator, qui eo grauius aut eloquentius sententiam dicere, solennia sacra præclarius atque decentius operari familiæque ordine & comitatu, atque mensarum elegantia, con

uiuarumque delectu, personæ dignitatem luculentius atque lautius tueri uideretur. His moribus obiter apud Leonem perillustrem gratiam & beniuolentiam quærebat, promerebatur studia hominum, quum grauissimis susceptis officiis, lites dirimeret; ueteres componeret simultates; miseris & afflictis intercedendo, iuuandoqne certum ad salutem perfugium præberet. Et id quidem ampliore nominis existimatione, quòd pontificem ad beneficentiam ornandamq. uirtutem natum, educatumque, opportune admodum nactus, cuncta quæ polliceretur, facile præstare consuesset. Secutum est demum uixdum exacto triennio Gallicum bellum; quod ingenti animo coniunctus Carolo Cæsari Leo pontifex suscepit, ut urbes Parmam atque Placentiam recuperaret, partas antea à Iulio, & sibi demum ereptas, quum Franciscus in eo uictoriæ cursu deserentibus pontificiis tanquàm suas Mediolanensique adscriptas imperio recepisset. In tanto armorum apparatu, quum pontifex M. Antonium Columnam qui pro Gallorum rege militabat, diuellere, atque traducere in partes uel militaris imperii pactione nequiuisset, Hieronymo Columnæ cataphractorum turmas duas liberali stipendio ductandas dedit. Is erat Marcello Pompeii fratre genitus, itemque leuis armaturæ alam Iacobo Zambecario Pompeii uterino fratri attribuit; adeo ut pontificem nihil non facturum in gratiam Pompeii appareret. M. enim Antonius generosi pudoris maxime flagitiosum putarat à beniuolentissimo rege in eo erumpentis belli motu, parum honesta de causa discedere, à quo auctus esset cataphractorum alæ præfectura, ornatusque insigni honore torquati, consecratique ordinis, qui præcipuis tantum amicorum, lectissimisque ducibus, à Galliæ regibus demandari erat solitus. Cæterum Gallico bello haudquaquàm felicibus initiis cœpto, maturè letissimus finis impositus, Mediolanumque authoritate & consilio Prosperi, ingentique uirtute Piscarii, profligato expulsoque Lotrechio captum. Ad cuius uictoriæ nuncium Leo pontifex incredibilem, sed omnino breuissimam lætitiam cepit. Febribus enim ad Manlianam uillam ex pestilenti aura conceptis, aut certe ueneno, uti in eius uita perscripsimus, quinto die correptus interiit, sæpe nouissimis sermonibus repetens, supremæ necessitatis casum, quo sibi immerenti intempestiue admodum uita eriperetur, se uel ob id æquiore animo ferre, quòd Parmam atque Placentiam pontificio imperio reddidisset. Audita fratris morte Iulius Medices apud exercitum legatus, magnis confectis itineribus, ad comitia Romam rediit. Is hortatu suorum omnium, senatorumque aliquot insigni usus studio prodierat candidatus. ex aduerso autem plerique seniores pontificatum petebant, quum ætatis honorem & uariarum uirtutum, ac literarum ornamenta præferrent. His magnopere fauebat Pompeius, oppugnabatque Iulii partes, quum illum paulò antè præhensantem singulos, & grati animi officia reposcentem præclarè adiuturus uideretur. Nouos siquidem cardinales ferè omnes Iulii iudicio & commendatio-

ne Leo pontifex in ſenatum legerat. Sed multis de cauſis quas hic referre minime neceſſarium putamus, Pompeius à Iulio diſcedens, & ſubinde apud ſeniores aduerſarum partium effectus princeps, id unum uehementiſsime contendebat, ne exæquatis & mox adauctis ſuffragiis Iulius Pontificatu potiretur. Cui uero ipſe maxime ſuffragaturus eſſet, ægre poterat reperiri, quum nemo eſſet è ſenioribus qui alteri quicquàm de dignitate concedendum putaret, uel ex merito non ſperaret fore ut ipſe in tantis comitiorum æſtibus ad pontificatum eueheretur. At iuniorum globus fide conſtantiáque firmiſsimus (ſuffragiis ſcilicet miro conſenſu ad unius arbitrium reuocatis) nullis omnino artibus aut machinis diſiici labefactarique poterat. Ob id præclare omnes intelligebant, neminem quem non probaret Iulius, bis tertiam ſuffragiorum partem, uti ex lege opus eſſet, eſſe conſecuturum. Sed ubi nunciatum eſt Franciſcum Mariam, Vrbino ac Piſauro potitum; Baleonoſque fratres Malateſtam & Horatium, pulſis inde pontificiis præſidiis, Peruſiæ receptos, ualidis in unum coactis copiis Senam atque Florentiam petituros; animum deſpondit Iulius, ne ſi ſpes ſuas adipiſcendi pontificatus diutius alendas cenſeret, uertente ſe Fortuna totius Ethruriæ principatu & concupito ſimul honore excluderetur. Itaque fatali quadam inuidia & inuſitata patrum obſtinatione, Thoma Caietano commendante, & miris attollente laudibus, Hadrianus ex ultima Batauorum inſula, quem nemo unquàm eorum antea uidiſſet, pauci qui uir eſſet audiſſent, Pontifex eſt creatus, ſuffragante Iulio & Pompeio ſeniores maximè cohortante, qui eundem tradendis literis, formandiſque moribus Cæſaris magiſtrum atque nutritium, ex uſu Columniæ familiæ & partium neceſsitudine cunctis anteferendum putabat; ac item Iulio maxime probaretur, poſtquàm ipſe ex repulſa quam tulerat, neminem Hadriano reb. ſuis commodiorem, amicioremque futurũ proſpiceret, utpote qui Cæſaris ſtudia ſecutus facile ſperare poſſet uetere nouóq. beneficio obſtrictum, & dignitati ſuæ & Florentinis rebus Cæſarianæ cauſæ incluſis nunquàm defuturum. Cæterum redeuntes è comitio cardinales, uti hoſtes Italici nominis probroſis appellationibus, maledictiſque populus onerauit, adeo ut exibilando, exprobrandoque dirum inſanúmque eorum conſilium uix ab inferenda iniuria temperarint; quòd nefaria ambitione, immanique liuore corrupti, oblitique publici decoris, põtificem ab ultimo petitum Oceano, multis qui aderant ætate & uirtute conſpicuis prætuliſsent. Erat tum Hadrianus in Hiſpania, quam dudum populari tumultu exorto rebellãtem, regulorum adiutus armis, cũ inſigni uirtutis & Chriſtianæ pietatis laude pacauerat. Itaq. Pompeius in Tuſculanũ ac demum ad Sublaqueum ſeceſsit urbem relinquens orbatam pontifice, mœſtamq; & ſuborta etiam peſtilentia infamem. Conſtituerant cardinales ex ipſorum ordine, triumuiralis imperii menſtruam poteſtatem. Sed eam grauis inuidia ſequebatur, quum plerique uel media in urbe, tanquàm inanem contem

nerent, irrideréturque passim in prouinciis, quæ ueterum tyrannorum, exulumque armis, renouatis factionum nominibus uexabantur. Quibus de causis pontifex frequentibus collegii literis, atque urbium legationibus accitus Romam, post septimum mensem conscensis triremibus, in Italiam nauigauit. Excepêre eum Genuæ Hieronymus Adurnius, & ad Liburnum Pisano in portu Iulius Medices cum septem cardinalibus, quorum comitatu auctior, ornatiorque Centumcellas peruenit. Ibi à Pompeio, qui cum aliquot cardinalibus multísque episcopis ad mare descenderat, salutatus est, deductusque in templum, ut antea aram Deo & superis quod incolumis aduenisset, de more hymni canerentur. Quo in loco Pompeius orationem habuit luculentam, publico priuatóq. nomine ei gratias, quòd pontificatum Dei summi, Diuorúmque omnium monitu ab optimis senatoribus delatum suscepisset; aduenissetq. opportunissimo tempore quo fessis rebus, afflictæq. Vrbi, & tumultuantibus prouinciis opem ferret; mores salutari censura corrigeret, darétq. operā ut obsessæ Rhodo ingentibus Solymani copiis auxilia mitterentur. Ad ea pontifex miti oratione sed paucis admodum uerbis respondit, & uultu quidem parum familiari, quum ore & gestu Christianæ disciplinæ se ueritatem præferret; Se Dei optimi maximi certissimo instinctu suscepisse pontificatum in Italiamque uenisse: propterea se sperare, ut reliqua eodem numine gubernata, felicissime succederent; ita ut nihil senatorio ordini se debere, omissa gratiarum actione fateretur. Quum uero inde ad Tiberina ostia peruenisset, & suborto repente coro triremes ab importuoso littore ad Caietæ portum raperentur, Pompeius in scapham desiliens, ut pontificem sequeretur, fluctibus penè obrutus magnum uitæ periculum adiit. Nec multo post, quum in Vrbe componendis diuinis pariter atque humanis rebus, pontifici operam præstaret, in longe maximum salutis discrimen est coniectus, intimis scilicet familiarium re pentina pestilentia correptis, adeo ut in Tusculanum, atque inde ad Sublaqueum aufugere cogeretur. Eo etiam libentius quòd iam euulgatis contagione morbis Vrbs ipsa funeribus complebatur, metuque pontifex Vaticanis hortis se concluserat, ita ut nec cardinales nisi maximis de causis, in colloquium admitteret, utpote qui eorum ingenia fide pietateque uacare existimabat, & uix paucorum consilio uteretur, necessitate quadam, uti imperitus Romanarum rerum, sed nec his quidem suprema rerum arcana committeret. Initio autem æstatis eius anni qui secutus est, restincta ea morborum lue urbeque demum omnibus diuinis atque humanis remediis salubritati restituta, Pompeius ad urbem rediit; quo & Iulius etiam Medices ab Ethruria paulò antè iam uenerat, cum quo statim in gratiam rediit, haud dubie pœnitentia ductus, ita ut præteritæ contentionis insaniam detestari, pollicerique præclarum studium uideretur, si seni ad insolitum cœlum traducto, & insalubri quidem æstate, fata uitæ finem attulissent. Renouabant tum Galli ingens bellum

bellum, Duceque Guliermo Gofferio, quem à præfectura maris Amirantem uocabant, traiiciente alpes Mediolani inita fuerat coniuratio, è qua Bonifacius Vicecomes, Franciscum Sfortiam illato leui uulnere frustra aggressus fuerat, & in Ethruria interceptæ Soderini cardinalis literæ, quibus Gallos admonebat docebatque quibus modis esset enitendum, ut Cæsariani Italia atq. Sicilia pellerentur. Quibus de causis pontifex Soderinū in carcerē duci iusserat, tanquàm & infidum sibi & partium Cæsarianarum hostem. Vnum enim eum opinione scientiæ humani diuiniq. iuris, & exactæ peritiæ rerum urbanarum grauissimis consultationibus adhibuerat, querebaturq. propterea se ab eo tãquàm à maligno speculatore fuisse deceptum, cui tanquàm uiro probo atq. beniuolo rationum suarum decreta communicasset. Suopte etiam ingenio Hadrianus Cæsari alumno principique suo fauendum, atque omnino repugnandum Gallis existimabat, ne si medius in neutram omnino partem studia atq. arma inclinarent, Parma demum atque Placentia uictori Gallo dederentur. Itaque cum Cæsare Venetisq; ac Florentinis aduersus Gallos fœdus renouauit, solennique festo Deiparæ uirginis ad Aesquilinum tēplum sacra fecit, recitatumq. est ex tabulis id fœdus, quo Gallos ab Italiæ finibus arcendos decernebant. Eo die Pompeius Cæsarianarum partium princeps Iulio Medici, atque item principum liberarumque ciuitatum legatis lautissimum epulum præbuit, ad ædem Antonianam, quòd pontifex feruidissimo die operatis sacris, ad curandam lassitudinem, in proximos Mellini nobilis poëtæ hortos transierat, ut in priuato secretioreque cœnaculo, cibum caperet: & deinde cubitaret. Amicitia itaque illustribus argumentis inter Pompeium & Iulium renouata, Hadrianus leui sed tabifica febre, ex eius diei labore concepta, decubuit; adulatione que medicorum eò perductus est ut penè prius quàm uenæ tangerētur, nihil prouisa morte perierit. Tum uero inter Nouemdiales cerimonias, quibus defuncto pontifici iusta persoluuntur, quum Iulius facile primus omnium, ex professo ipsius sectæ candidatus prodiret, & prænsando singulos senatum sibi conciliaret, Pompeius aut commutata, aut certe detecta uoluntate, respōdebat se initis comitiis illi suffragaturum, qui bonus reipub. futurus pontifex optimorum iudicio cēseretur. Quæ uerba parum propensi, & plane alienati animi indicia præferebant. Ob id Ludouicus à Corduba Cæsaris legatus seuera quadam & parū familiari obtestatione usus à Pompeio postulare cœpit, ut studium atque suffragium suum in attollendo Iulio cōferre uellet; si secus fecisset, eum aduersus Cæsarem facturum, à quo unus omnium Iulius maximè probaretur. Ad ea Pompeius, arrogantia hominis plurimū offensus, nihil aliud respondit, quàm se daturum operam, ut plane intelligeret nequaquàm legatorum iussu, sed liberis senatorum suffragiis, pontifices creari. Inerat enim Pompeio ea uis ingenii, ut si quid ab eo impetrandum foret, demissis ac blandioribus alloquiis, lenienda potius, quàm ulla superba

denunciatione exagitanda uideretur. Nemo enim eo superbius arrogantiam elatorum hominum contempsit atque irrisit, quum ex aduerso erga modestos iocundosque demisse & comiter omnibus humanitatis officiis uteretur, utpote qui in tota uita humanitate uinci longe turpissimũ esse dicere consuesset. Fuere qui existimarent Pompeiũ à Iulio studium suum his maxime de causis auertisse, quòd pontificatum in una domo, duobusq. fratribus, cõtinuari parum æquum & maxime ambitiosum putaret, quòd Florentinorum ingenia quæstui pecuniæque dedita, quibus necesse esset aulam repleri, magnopere fastidiret, quòd senioribus iure optimo suffragandum arbitraretur, quódque demum ualde dignũ censeret, eum Christiano orbi, & sacrosanctis cerimoniis ante omnes patrũ iudicio præfici, qui parum certa, neque propalam legitima Iuliani patris uxore natus esse diceretur. Quanquàm eius rei notam, quum ille inter senatores asciſceretur, prolixa iuris testificatione sacrati iudices aboleuissent. Itaque summa contentione comitiis initis, in duas partes scinditur senatus, Seniorum prærogatiuam Pompeius uehementissime tuetur. Iuniores in unum densati globũ constantissime Iulio fauent; & eo quidem firmius atq. felicius, quòd nemo eorum ferè esset, qui uel occulte ambiret, quum ex aduerso corpore seniorum plerique essent qui flagrantibus animis ad pontificatum aspirarent, fiebatq. ut quũ obtrectatione atq. inuidia alienæ felicitatis, & dolore simul frustra susceptæ petitionis angerentur, inter se nequaquam syncera fide suffragia ferrent; colludentesq. syngrapharum nominibus rem impedirent, magnisque propterea æstibus comitia iactarentur. Adauxêre seniorum spes Galli senatores, hiberno & procelloso mari, cunctis inopinantibus Romam delati, qui id unũ cõtendebant, ne Medices Gallici nominis apertus hostis pontificatu poti-retur. Ii fuere Claramõtius, Lotharingus atq. Borbonius; quibus cũ Pompeius frequenter epulabatur. Extractaq. iam erant comitia ad quinquagesimũ ferè diem cũ inuidia generis humani, & summo dolore consternatæ ad arma urbis; adeo ut pleriq. magnopere timerent, ne dira patrũ obstinatione, senatus in diuersa secederet, comitii claustra frangerentur, creatisq. inde duobus pontificibus supremam cladem sacris, & reipublicæ allatam conspicerent. Sed in ipsos præsentim contentionis authores & principes Iulium atq. Põpeium inuidia uertebatur, lacerabaturq. amborum fama acerbissime, atq. liberrime, quũ quisq. in periculo publico, priuatim saluti suæ fortunisq. metueret: Adeout quũ in maledicẽtissima ciuitate probrosis carminibus uti lasciuireq. liceret, Crotus è Regio Lepidi, poëta amarulentus, hoc epigramma in foro legendum affixerit.

Ecce iterum è summo deiectam culmine Romam
Pompeij & Iulij mens furiosa premit:
Brute pium, Photine pium nunc stringite ferrum,
Quid seruasse iuuat, si peritura fuit?

Neque uati demum fides defuit, quum paulò post ex eorũ dissidio, urbs

Roma, summæ calamitatis cladem penè funditus euersa subierit. Porrò Iulius ad declinandam inuidiam, superiorum comitiorum euentu doctior & constantior effectus, se iturum in suffragia dixit, cohortaturumque amicos suos uţ idem facerent, si quispiam è senioribus, supremo honore dignus uirtuteque animi insignis nominaretur. Erant dignitate, gratia, atq. ætate pares plerique, & in his Fliscus, Farnesius, Montanus, Crassus, Soderinus & Caruaial, qui uel occulto suo, uel publico iudicio sibi neminem præferebant, æquali ambitu spes alebant, ita ut consilia, uotaq. uariis animi recessibus implicarent. In eo æstu occultarum uoluntatum, Pompeius quum Iacobatium nominasset exactæ ætatis senatorem, uitæ innocentia, & iurisdicundi laude conspicuum, illumque minus probari à Gallis senioribusque earum partium uideret, commutata consilii ratione, sibi maturè prospiciendum esse constituit. Nam quum Iocobatiũ uti Columniæ familiæ clientẽ, & Cæsarianæ factionis studiosum repudiare uiderentur, etiam Claramontius Franciottum Vrsinum uti nobili & moderato, tractabilíque ingenio hominem, cumulata cum laude nominarat. Quamobrem commotus cæca bile & eo motu Pompeius ne Vrsinus familiæ suæ Cæsarísque ex professo hostis pontificatu potiretur, ad Iulium se conuertit, quem si ei obstinatius obniteretur procul dubio Vrsino suffragaturum uidebat, uti amico ueteri, beneficiarióque, & arctissima cognatione Medicææ domui coniuncto. Iam enim ex insolito tetroque odore, nõnullos senatores inuaserat grauis morbus, seniorésque macie deformati & exangues, cupiditati & reliquæ spei consequendi honoris finem imponere quàm pestilentissimi carceris tædia ad certum uitæ discrimen diutius perpeti malle uidebantur. Galli eo tempore compulsis in urbem Cæsarianis, & tum ægre sustinentibus Mediolanum obsidebãt; Prosperque Columna ex morbo qui ei supremus fuit, decumbẽs, frequentibus literis Pompeium obtestabatur ut pertinaciæ & contentioni finem faceret, uerteretur q. totus ad subleuandum Iulium, quo uno põtifice creato propter amplissimas Ethrusci imperii facultates, & insigne eius studium defendi res Cæsaris & profligari Gallorum copiæ possent. Itaque Pompeius ubi seniores magna ex partæ Gallicæ factionis studiosos esse comperiit, secretò Iulium adiens: An non mihi, inquit gratiam habebis, si te iam ad pontificatum extulero? At ille, si serio dicis, egregie profectò tecum agam, respondit; & tu cum priuatis rebus tuis honestè seruies, tum publicis, Cæsaríque in primis præclarè atque opportune cõsuleris. Tum Põpeius altitudine generosi animi honestissimam laudem quærens, id unum enixè postulauit, ut Soderino ueteri inimico, & plerisque item cardinalibus à quibus acerbissimè atque inimicissimè fuerat oppugnatus, syncera fide parceret, eosque omnes in gratiam reciperet. Fore enim et ex clementiæ laude qua nihil esset in sacrosancto pontifice præstantius, insignem apud omnes Christiani orbis nationes gloriam adsequeretur. Dextram tum Iulius Pompeio dedit, prolixe pollicitus id se

præstaturum, obligauitque ea in re fidem suam Clementis Septimi nomine desumpto, qua una nominis professione, tanquàm edicto, inimicos aduersariosque omni metu liberare uideretur. Nec mora authore atque hortatore Pompeio, quum is nudatis conuersi animi consiliis comitiorum haud dubie princeps prodiret, illustrique authoritate quàm plurimos adduceret, cuncti ferè cardinales Iulium adorarunt, tanta seniorum mœstitia ut non multos post dies, ex egritudine animi cõceptis morbis, Soderinus ipse & Crassus, itemq. Caruaial & Fliscus perierint. Nauatæ autem operæ Põpeius præmiũ tulit, luculentissimas ædes à Raphaële Riario, regio sumptu extructas, atq. item uicecancellarius est effectus. Is acta senatus perscribit, estq. eius officii dignitas ab insigni prouentu exercendæq. liberalitatis potestate longe omnium amplissima. Paucis inde diebus Pompeius, Prosperũ patruum audiit ex diuturno morbo, cum ingenti seruati ab se Mediolani, gloria desiderioque improbabili, & luctu totius Galliæ Cisalpinæ, decessisse; cui mutata ueste, maioribusque cerimoniis, sumptuosissime parentauit. Nouo autem Clementis pontificatu Cæsarianorum Venetorumque armis, uirtutéque maximè Piscarii summi ducis, Guliermus Amiras, duobus ad Sesithem amnem uictus præliis, Italiæ finibus est depulsus. Ab ea uictoria tantos sibi spiritus Cæsaris duces desumpserunt, ut Borbonio exule concitante, in Galliam penetrarint. Borbonius enim coniuratione detecta, qua Galliæ Imperium affectasse credebatur ad Cæsarianos se contulerat. Quibus de causis Franciscus, quum pro salute imperii & totius Galliæ dignitate ingentes copias comparasset, hostesque ad oppugnandam Massiliam progressos, Prouincia expulisset, in Italiam transcendit, potitusque Mediolano, Ticinum obsedit. Formidolosa iam Cæsaris arma pontifici ac Venetis esse cœperant; uidebatur enim Cæsar immodica animi cupiditate, totius Europæ imperium concepisse, quum Galliam demum ipsam, nõ contentus Italia, qua Gallos dudum exuerat, protinus inuasisset. Ob id occulto consternati metu & de libertate Italiæ ualde solliciti, studia erga Cæsarem sua non modo remiserãt, uerum nequaquàm transmissis auxiliis cunctabantur; ex sociisque & fœderatis, spectatores facti, dabant operam, ut inter Gallos & Cæsarianos induciæ multorũ mensium fierent. Pontifex enim Cæsarinorum impetum retardare, confirmare Gallum regem, pacem honestis conditionibus parare contendebat. Sed dum intempestiuè neque harum neque illarum partium fautorẽ sese ostendit, Cæsariani Germanorũ auxiliis adaucti, hærentem Ticino regem ingẽti edita pugna, suo atque equi uulnere tardatum, ceperunt. Tum uero Clemens ad tantæ uictoriæ nuncium perturbatus Albaniũ è Sabino & Furconensibus reuocauit. Is enim Clementis consilio è regis castris cum ualida parte copiarum ad Aquilã usq. peruenerat; haud dubie in Neapolitanũ regnum nudatũ copiis, fauente Andegauensium factione peruasurus. Quum itaq. Gallorum auxilia ex Corsis, Italicisque delectibus cõscripta

ſcripta ad urbem reuerterentur, in ea Latini populi Columniæ factionis ad predam exciti, atque item Cæſariani equites impetum fecerunt, protracto certamine per Lanuuinam uiam uſque ad diui Pauli templum. Quod ubi in Vrbe auditum eſt non dubitauêre Hiſpani è familia Ludouici à Corduba Cæſaris legati, atque item Columnii, in quibus etiã fuit Iacobus, Pompeii uterinus frater, quin correptis armis Oſtienſi porta erumperent, atq. interclusos hoſtes adorirentur. Horum aduentu Albanianæ cohortes fuſæ profligatæque ſunt, cæſis nonnullis, multis captis, atque omnibus ferè armis & ueſte exutis. Ad eam enim capti regis famã Hiſpani atque Columnii adeo inſolenter ſuſtulerãt animos, ut per ipſam quoque Vrbem fugientes Gallos perſequerentur; & Camillus Columna Marcelli filius, uti Piſcarii alumnum decuit, ad Iordanem uſq. mõtem atque Vrſinas domos penetraret, utpote qui Clementem cõtemnerent, nihilque uel ob id irati minas timerent, quòd is à Gallis ſtetiſſe uideretur. Id facinus pontificii imperii authoritatẽ magnopere cõuellit; adeò ut profunde in Clementis pectus deſcenderit, & tot cladibus, quæ mox ſunt ſubſecutæ, initiũ haud dubie præbuiſſe cenſeantur. Non multo poſt Clemens multo auro exoluto cum Cæſarianis ducibus antiquum fœdus renouauit, ea conditione ut Regium Lepidi quod Hadriano mortuo Alfonſus Ateſtinus receperat, à Carolo Lanoio ſponſore fœderis pontificio imperio redderetur. Celebratum eſt id fœdus Calendis Maii in templo Apoſtolorum ad Columnias ædes, fecitque ſacra ſolennia Pompeius, qui etiam pontifici patribuſque & principum legatis ſummo apparatu epulum dedit. Verum id fœdus Cæſar nequaquàm ratũ habuit, quòd pontificis opes eius urbis acceſsione adaugeri nolebat, Ita ut Lanoius à quo beneficium pontifex expectabat, Hiſpanorum cohortes in æſtiua trans Padum mitteret à quibus Parmenſes, Placentiniq́ue ueluti hoſtili quadam populatione tantis affectis ſunt detrimentis, ut ad deprecãdam agrorum uaſtationem, crebræ legationes cum lachrymis ad Vrbẽ mitterentur, ita ut Clemens ſua ſpe deiectus, circumſcriptuſque pecunia, & tot iniuriis extimulatus, conſilio cum Venetis Galliſque proceribus occulte inito, Cæſarianos Mediolano exturbare cogitarit. Videbant enim Cæſaris uires in Gallia Ciſalpina confirmari, eóque ſuorum omnium hortatu, cõſilia uerti, ut expulſo Sfortia, eius imperio potiretur. Præbuerat occaſionem Piſcarius, qui à Lanoio eluſus traductuſque ex magnis offenſionibus, alienatum à Cæſare animum præferebat. Nam Lanoius Franciſcum regem ſecus ac dixerat, repentina nauigatione in Hiſpaniã aduexerat neque ipſe uti optaſſet potius quàm petiſſet, ex prouentu uictoriæ præmia tulerat, cuius ipſe ab inſigni uirtute præclarus author fuiſſet. Ei itaque ægritudine animi plurimum æſtuanti Moronus Sfortiæ intimus fœderatorum nomine Neapolitanum regnum obtulit, quod ſummorum pontificum eſſet beneficiarium, ſi ipſius manu ductuque Italia omnis externarum gentium iugo liberata, priſtinæ quieti dignitatiq́ue

redderetur. His consiliis annuisse Piscarius ab initio est uisus. Sed demũ nudata simulatione in gratiam Cæsaris, Moronũ sub fide ad se uocatum cepit; Franciscumque Sfortiam perfidiæ insimulatum, occupatis eius imperii urbibus, graui tum morbo laborantem, in arce obsedit. Id Piscarii facinus Italiæ principes uehementer exterruit, quum publica libertas summum omnino periculum adire uideretur. Et eum quoque subeundæ seruitutis metum adauxerat Cæsar dimisso Francisco rege, his conditionibus, ut sex milia peditum, tria equitum, decemq́. rostratas naues sibi auxiliorum specie daret, quibus auctior atque ualidior ad desumendam Augustalis imperii coronam eadem æstate in Italiam transiret, ut demum compositis ibi rebus, indictoque sacro bello, in Turcas Christianorum arma uerterentur. Verum Franciscus eo inito fœdere, celebratisque nuptiis cum Heleonora Cæsaris sorore, liberisque obsidibus traditis, ubi primum Aquitaniæ fines attigit, uti iam planè liber, negauit se his conditionum tabulis subscripturum, quòd grauissimæ, quod inusitatæ, quòd denique ultima carceris necessitate expressæ censerentur. Nec multo post cum Clemente Venetisque, ad tuendam Italiæ libertatem, & Sfortiam obsidione liberandum, amicitiam fœdusque percussit. At Pompeius consiliis Clementis diligenter exploratis & prouiso Cæsarianarum rerum periculo, uehementer fluctuasse agitasseque animo dicitur, an in officio senatoriæ dignitatis pontificisque amicitia perseuerandum foret, pertineretque ad ipsius, totiusque familiæ decus Cæsarem deserere undique circumuentum armis, atque insidiis eorum principum, qui obtrectatione alienæ felicitatis, ruptis repente fœderibus fidem fefellissent. Sed in generoso militarique ingenio ea sententia facile periucit, ut priuatæ dignitati, publicum decus, quod cum salute familiæ coniunctum uideretur, præferret; quum ab aduerso Cæsarianorum euentu Columniorum omnium fortunæ, trahente ueluti ruina, pessundari atq. euerti penitus iudicarentur. Atque ita nequaquàm occultato animi decreto simulata molestiore podagra in Tusculanum se recepit. Interea Veneti admotis de improuiso copiis Laude Pompeia potiti sunt, introducente Vistarino, qui patriam acerbissima Cæsarianorum militũ auaritia, immaníque ingluuie liberandam iudicarat. Quo successu pontificiæ copiæ Venetis iunctæ sunt, ac demum Gallorum Heluetiorumque auxilia ab Alpibus descendêre, ut obsesso, fameque laboranti Francisco Sfortiæ opem ferrent. Sed uirtute Alfonsi Vastii qui Piscario patrueli morte surrepto pedestribus copiis præerat, industriáque Antonii Leuæ equitum præfecti, adeo egregie cõtinuata est Iouiæ arcis obsidio, urbsq́. ipsa Mediolanũ uel nudata muro fortiter defensa, ut Frãciscus certa pactione arcem relinqueret, & Feltrius Venetorum dux, desperatione potiundæ urbis adductus, à conspectu hostis castra reducere cogeretur. Quibus cognitis rebus Põpeius aliquid suo nomine ausurus, ut studium suum erga Cæsarem edito aliquo facinore præclarius uideretur, in Tusculano

sculano copias parare cœpit. Aderat Ludouicus Corduba regulus Suessanus, qui legatus apud pontificem, cœpto bello cum Hispanorum & Germanorum manu, urbe excesserat. Hæc quum à Pompeio pararentur, Clemens tria milia peditum & quingentos equites præsidii causa conscripsit, quibus Pompeium noctu opprimere, aut certe copias eius delere potuisset, cohortantibus ut id faceret Stephano Columna uiro impigro prudentique, & Salamone Siculo, uetere peditum præfecto, quos copiis præfecerat. Sed Clemens eo animo cum Cæsare gerebat bellum, ut nihil ei planè nocere uellet cuperetque solum ut Gallia Cisalpina Francisco Sfortiæ redderetur, uti antiquo in fœdere disertè cautum à Leone fuerat; ad exæquandas scilicet in Italia principum uires, quibus singuli ab æquitate quadam & metu, suis contenti imperiis stabilem & securam pacem tuerentur. Propterea postulabat à Columniis, ut armatos quos coëgissent, extra pontificii imperii fines educerent, & uti luberet Neapolitani regni terminos armis defenderent. Authore itaque Valleio cardinale, Vespasianus Columna Prosperi filius ad Clementem uenit, compositaque res in eum sunt modum, uti supra diximus, scilicet ut Columnii pontificio in solo armis abstinerent; si Cæsari præstare operam uellent, intra regni fines regrederentur. Gibertus eo tempore in grauissimarum rerum consiliis Clementi intimus, id factum ut probaret, diuino quodam iudicio adduci non potuit; utpote qui Columnios præsentis exercitus metu, nulla uerò æquitate animi, aut sacrosancti pontificis respectu permotos, pacem appetisse existimabat. Sed ea erat natura pontificis, ut bellico sumptu mirum in modum angeretur, nihilque magis cuperet, quàm milites missos facere, ut ærario parceretur. Improbantibus itaque cunctis & detestantibus, dimissæ sunt cohortes, fatalique secordia exutus omni præsidio pontifex sese iniuriæ inimicorum, atque adeo hostium opportunum præbuit. Itaque Pompeius ubi Clementem confisum nouo fœderi nudatumque omni præsidio conspicit, patrandæ rei tempus adesse idoneum ratus, cum Vgone Moncata colloquitur; decernitque, ad urbem reuocato coactoque exercitu, protinus esse conuolandum. Ostendebat etiam literas Moncata, quibus ex Hispania monebatur, ut sedulo operam daret, ne pontifex commouere se posset; utque si Cisalpinæ Galliæ rebus studeret, domestico bello implicaretur, pelleretur que urbe Roma, atque etiam uti indignus & parum legitimus sacrorum princeps, ipso honore summi pontificatus ex concilii censura, suffecto altero priuaretur. His de causis rogauit Ascanium, ipsumque Vespasianum nomine Cæsaris, ut sibi adesse uellent; si secus fecissent, aduersus Cæsarem esse facturos. Sed dum copias contrahunt, & tormenta currulia coaptant, quanquàm ea quàm occultissime pararentur, & intercisæ essent, obsessæque custodibus uiæ omnes, quæ è Latio ad Vrbem ducebant, certior tamen fiebat Clemens parari arma atque aliena prorsus à quiete fœdereque consilia à Pompeio Co-

lumniisque omnibus agitari. Sed de his, Vespasianóque præsertim, ut quicquàm hostile crederet, adduci non poterat; confingísque ea à militibus, quos, quòd ad stipẽdia reuocari cuperent, maiora uero nunciare, aut ementiri penitus existimabat. Adeo ut quum iam Pompeium ad Murenæ uillam, Albanumque lacum peruenisse nunciaretur, uix demum aliquot prætorianos equites emitteret ad explorandum; qui Cælimontana egressi porta, segni excursione intra suburbanas uineas facta, quum signa acieíque aduentantium hostium facile conspici possent, retro equos uerterint, falsò cuncta pacatà renunciantes. Dixerat enim decurio nequaquàm longius esse præcurrendum, postquàm ea essent Clementis stipendia, quibus neque equi hordeo pasci, neque ipsi absque inedia & uestium sorde uitam traducere posse uiderentur. Armellino enim Clemens auarissimo quæstore, & naturæ similitudine sibi coniuncto usus, ita extenuarat equitum stipendia, ut nemo, ne militia quidem, nedum corporis atque prætorii custodia dignus conspiceretur. Ita Pompeius adaperta, nec ab ullo custodita Cælimontana porta irrupit, tanta celeritate, ut quum eius aduentus in Vaticano à nemine sentiretur, facile pontificem nihil tale credentem in cubiculo opprimere potuerit; nisi tormenta ægre conuecta Bubalorum iugis expectanda censuisset. Quibus adductis per mediam Vrbem, armata instructaque sub signis agmina Xysti ponte & Septimiana porta ad Vaticanũ contenderunt. Tum uero Clemens ex conscientiæ pudore, & metu magnopere confusus in arcem profugit, frustra in auxilium aduocatis militibus quos paulò antè dimiserat; quum aurei nummi etiam profusa manu in nomina dantes, ridente foro spargerentur; quòd nemo esset uel aspectu uel cultu capiendis armis idoneus, nec ulli mens esset pontificis protegendi, cuius nomen ueluti ad decipiendos fallendosque homines, ab initio desumptum esse uideretur. Eo die turmas cohortesque suo ordine, & composito quidem incedentes gradu, populus Romanus ociosè spectauit, atque etiam salutauit, ipsique opifices, uti in nullo metu, nec occlusis quidem tabernis, effusi in Tiberinam ripam, sub Ianiculo transeuntes spectauêre; quum à Pompeio præcones in fora & compita dimissi pronunciarent, nemini esse timendum, quando nulla grauiore de causa intulissent arma, quàm ut Romanum populum auarissimi pontificis tyrannide liberarent. Fœdum id omnino & miserabile bonis pariter ac malis uideri potuit, si reputatione sacrosanctæ maiestatis id facinus pudore aliquo ad Christianæ pietatis censuram uocaretur. Sed Clemens alioqui prudentia & usu rerum nemini secundus, quum fatali adductus auaritia omnes ordines afflixisset, usque adeo hominum uoluntates auerterat, ut misericordia omnis, in tanta publicarum rerum deformitate atque in tanto principis periculo, inuidia atque odio uinceretur. Sacerdotes enim inusitatis decumis onerarat, officiorum collegiis reditus auerterat; salariáque in gymnasio antiquitus ex certo uectigali liberaliter constituta, liberalium

artium

artium professoribus, cum perenni infamiæ nota subtraxerat. Irata quoque plebs uidebatur, quòd nequaquàm agrorum malignitate, sed certis conuectionum atque horreorum monopoliis, magno fisci quæstu, annona ad triplum creuisset. Dirutæ etiam funditus, aut miserabilem in modum deformatæ fuerant multorum domus, ignobiliumque præsertim atque egentium, æquandis scilicet frontibus, dirigendisque ad normam urbis regionibus, tanta duumuiralis magistratus auaritia sæuitiáque, ut non maiorem Barbari immanes uastitatem attulerint. Et eo quidem grauiore Clementis inuidia, quòd nequaquàm ad reuocandam antiquæ Vrbis elegantiam, quod infelici sæculo ineptissimum uidebatur, sed ut alterum è duumuiris famoso nomine conciliatum, vel iniquo oblato quæstu expleret; cui etiam magistratum contra consuetudinem impotenter continuarat. Commouebant tum sese triumuiri cõseruatores in Capitolio, ut opem ferrent; sed nulla inerat iussis aut cohortationibus eorum authoritas, quòd in his essent Scarsius algenti ingenio, faciéque leguleius; & quidam ignobilis scurra, cui Saccogelato cognomen fuit. Huic Marius Peruscus præfectus fisci, & rerum capitalium truculentus iudex, Clementi carus, indignante populo magistratum impetrarat, ut in eo mitigaret iniuriam, quòd post multa pocula, stragulæ impositum seruorum lacertis in laquearia per iocum ac uoluptatem excussisset. Per hunc modum Marcello Pompeii fratre peditum ductante ordines, præeunteque cum ala equitum Hieronymo Sarnensi comite qui Marcelli gener erat, Vgo Moncata & Vespasianus & Ascanius in Leoninam urbem irruperunt, paucis qui ad portam iuxta Sancti Spiritus templum constiterant, in fugam coniectis. Ita Vaticana domus momento temporis occupata, direptaque est; neque prohiberi miles potuit, quin sacra omnia & in augustissimo quidem diui Petri templo semper antea inuiolato, nefariis manibus attrectaret. Cessit & auaritiæ militum cum priuatus, tum publicus pontificiæ aulæ apparatus, adeo ut aulea etiam ingentia eximii operis discissa raperentur. Vasa quoque nobilia figulini operis quæ mittit India, solo illisa frangerentur. Aberat inde Pompeius quòd in domo sua constitisset. Quibus cognitis grauissimo dolore est affectus, quòd milites pontificia etiam præda expleti onustique, à sacrario demum templisque altaribus arceri nullo ducum imperio potuissent. Porrò Clemens ubi nullum in arce frumentum, nulla cibaria, quæ uel in paucos dies tolerandæ obsidioni sufficerent, eadem quæstoris auaritia esse comperit; neque in Vrbe hostium armis occupata milites parari, uel è Tuscia, Vmbriáque, opportunè acciri posse uidet. Vgonem ad colloquium magnis precibus aduocauit, missis ad eum obsidibus Innocentio Cibo & Nicolao Rodulpho cardinalibus, quibus Leo pontifex auunculus fuerat. Non grauatur Vgo nec aduentum suum differt, uel improbante & dissentiente Pompeio qui de obsidenda oppugnandáque arce cogitabat, ut Clemente in potestatem redacto, è sententia Cæsaris, bello finis imponere-

tur. Itaque Moncata cum paucis in arcem receptus, salutato pontifice, ei supplex lituum pastoralem argenteum, atque item gemmatam mitram, insignia pontificatus, militibus erepta restituit; officii sui necessi tatem excusat; nefariam militum temeritatem detestatur; orat demum, ut ab oppugnando Cæsare desistere uelit, pro quo Dii atque homines, nusquàm aduersante fortuna feliciter propugnarent. Eam uero insitam esse animo Cæsaris pietatem, iustitiam, moderationem, ut non alio arbitro quàm ipso pontifice sit usurus in pacanda Italia; cuius imperium nunquam affectarit, quanquàm ad id iure optimo, uti partum possessumque ab antiquis Cæsaribus aspirare posse uideretur. Ad ea Clemens parum de Pompeio, & id quidem ironice, de Vespasiano autem plurimum & uehementer oblocutus, quòd ab eo impudentissimè se deceptū atque impiè proditum quereretur, respondit se omnibus temporibus Cæsaris dignitati amplitudinique studuisse, neque in posterum studia in eum sua remissurum, modo ille adulatione malignitateque consiliariorum planè deprauatus ad ingenium suum rediret, sequereturque æquitatem & iura fœderum, quorum tabulæ uigerent, & Galliam Cisalpinam ipsi Sfortiæ impotentibus circumuento armis restitueret. Decere enim eum qui tot auitis regnis adauctus, totque insignibus potitus uictoriis ad summam authoritatem augusti Imperii summamq. opum & uirium amplitudinem peruenisset, liberali animo non modo antiquis possessoribus suas ditiones, sua iura non adimere, sed etiam de integro largiri atque concedere, ipsumque Sfortiam per summam inuidiam falsi criminis insimulatum, totius Italiæ precibus condonare. Cæterum post multos secretioresque sermones, res in hunc modum compositæ sunt, ut pontifex è Gallia Cisalpina copias reuocaret, Pompeio & Columniis parceret, mitteretur à Clemente Neapolim datæ fidei obses Philippus Strozza uir pecuniosus, cui Petri Medicis eius patruelis filia nupserat. Vgo ipse cum omnibus copiis in Regnum proficisceretur, daretque operam ut quæ ex sacrariis ablata essent, pertinerentue ad apparatum sacrorum, facta conquisitione redderentur. Cautum quoque est; ut Camillus Columna sine pretio dimitteretur. Is enim paucis ante diebus Senensi in pugna dum intemperantius profligatos hostes persequeretur, à Braccio Baleono Florentinorum equitum præfecto captus fuerat. Atque ita Vgo Moncata urbe excesit, grauiter indignante Pompeio, atq. id factum detestante, quod sub inanibus simulatæ concordiæ promisis, interpellari, eripique certam uictoriam uideret. Fuére qui existimarent Vgonem multo corruptum auro, pontificem tanto periculo liberasse, eoque maturius atque libentius, ne eo capto, ac demum aliquo forte casu, aut Columniorum insidiis sublato, ex ea re Cæsari qui religionis & pietatis laudem quæreret, inexpiabilis inuidia conflaretur. Ferebant enim Pompeium adiutore Cæsare paratis iam seniorum suffragiis, pontificatu haud dubie potiturum, si Fortuna Clementem in eo armorum

strepitu conturbatisque rebus abstulisset. Interea Clemens præsenti solutus metu in spem uindicandæ iniuriæ suorum omnium hortatu, uehementer accenditur, in Pompeiumq. præsertim & Columnios omnes. Reuocat tamen Mediolano copias, ut initæ concordiæ, præscriptis legibus stare, pacatoque animo, ab æquitate Cæsaris pacem sperare uideatur. Nec mora Heluetiorum duo milia & Italicas cohortes septem uirtutis eximiæ, ex his quibus ad Mediolanum præerat Ioannes Medices dux egregie fortis atque audax; ad urbem accersit. Præterea magnam equitatus partem, & in his Federici Gonzaghæ ducentos circiter cataphractos: Stephanum etiam Columnam Prænestinum, à cæteris Columniis dissentientem, cuius fidei uirtutique plurimum fidebat, conscribere quatuor cohortes iubet; atque item Valerium Vrsinum, & Ioannem Baptistam Sabellum, Ranucciumque Farnesium magnæ spei adolescentes, singuli equitum alis præficit. Negabant enim Pontificii pacem confici posse cum Cæsarianis arma tenentibus, nisi pariter ab armatis & ad gerendum bellum instructis pax ipsa peteretur. In eo rerum motu Carolus Cæsar consiliis atque armis hostium, maiore uirium mole occurrendum ratus; Lanoium proregem Neapolitanum cum sex milibus Hispanorum, & triginta onerariarum nauium classe, in Italiam misit; scripsitque ad Ferdinandum fratrem, ut Georgius Franispergus, summæ dux autoritatis apud Vindelicos, cum tribus Germanorum legionibus in Italiam mitteretur. Occurrêre Lanoio Gallicæ Venetæque triremes Cyrneo in mari, sed nullo consensu. Nam quum Ludouicus Armerius Venetus præfectus cum dimidia suarum triremium parte ad portum Veneris substitisset, serò admodum Andreas Auria, Petrusque Nauarrus & Paulus Iustinianus ad hostes peruenêre; certatumque est tormentis maioribus. Sed Lanoius una atq. altera naue è suis cum milite demersa, tribus autem quassatis, & cum multa nautarum & militum strage uehementer afflictis, suaque demum prætoria pluribus colubrinarum pilis adeo perforata, ut penè mergeretur, ualido repente suborto uento, è conspectu se eripuit, tenuitque Herculis portum, atque inde Caietam incolumis peruenit. Pari quoque euentu apud Mantuam Cæsarianis Fortuna arrisit, quum Feltrius Veneti dux exercitus, expugnata iam nauiter Cremona, & cum eo Ioannes Medices Germanorum legionibus occurrissent, Nam quum hi iunctis copiis densata incedentium hostium agmina (ut eos Padi transito prohiberent) per expeditos Sclopettarios aliquandiu prosperè, minutis præliis retardassent, ad Gubernulum demum uicum Medices, tormento ab ulteriore Mincii ripa, in incertum emisso, ictus occubuit, non tam priuato suo, quàm publico ruituræ mox urbis Romæ fato surreptus; quum nemo eo fortius atque felicius ab inusitata uirtute, libertatem Italiæ aduersus externas gentes defensurus esse uideretur. Interea Clemens Pompeium reipublicæ, pontificiiq. imperii hostem decernit, senatu mouet, addit diras, interdicit aqua &

igni, cæterosque Columnios eodem crimine damnatos armis persequitur. Inducto enim in Latium exercitu ad quatuordecim oppida insigni pontificiorum acerbitate direpta incensaque sunt; adeo, ut magna senum, puerorum, & fœminarum agrestium multitudo, alieni facinoris pœnas daret, paucique plecterentur ex his, qui è Vaticano templo altarium ornamenta rapuissent. Infecerat tamen ferè omnes is sacræ pecuniæ & predæ contactus, ipsamque maxime Neapolim, ita ut in foro, sacræ uestes ad hastam propositæ spectarentur. Cæterum in Sublaqueum proprias Pompeii delitias atrocissimè sæuitur, atque item ad Genatianum, sed aliquanto remissiore ira, scilicet ut elegantioribus Vespasiani ædibus, quas Prosper extruxerat, dissimulanter parceretur. Porrò Pompeius ubi Latina oppida incendiis fumare atque omnem armorum impetum in ipsos Columnios conuersum uidet, postulat à Lanoio, ut afflictis familiæ suæ rebus maturè opem ferat, hortatur ut productis copiis potius in hostili agro quàm propugnãdo ad regni limites, bellum ruptis iam planè fœderibus cœptum gerat. Concilii quoque indicendi, cuius nomen Clementi maxime terribile fore uidebatur, ex formula tabulas conscribit, noctuque Romæ per clientes suos affigendas templorum ualuis, publicisque in locis euulgandas curat, dictante instruentéque Philippo Sergardo Senense. Per hos libellos pontifex ad concilium citabatur, quod Cæsar ad Spiram Nemetum urbem (ea est ad Rhenum sita) esset habiturus, ut facile intelligerent homines eum Balthasaris Cossæ exemplo, summum dignitatis & uitæ periculum, inimico Cæsare & infestis Lutheranorum animis aditurum. Nec multo post excitis ad id bellum regni proceribus, magno equitatu coacto, additisque Germanorum atque Hispanorum cohortibus, ad Frusinonem castra posuerunt; Quod ubi Clemens cognouit, uiditque eos iam nudato planè consilio, auspiciis Cæsaris bellum esse gesturos, ut grauiore metu iniecto eos deterreret, è Gallia Valdemontium regia stirpe ortum accersiuit, hortatusque est, ut in spem potiundi regni, Neapolim classe inuaderet. Vigere enim adhuc toto regno Andegauensium regum memoriam, & præclarum studium multorum procerum in id nomen. Proinde ingenti animo arma capesseret, ut uirtute fortunáque maioribus suis æquaretur. Itaque Valdemontius singulari alacritate classem conscendit; Campaniæ oram metu complet: Salernum expugnat: signa ad ipsam Neapolim uertit, expositisq. cohortibus, ad pontem Sebethi amnis, effusum cum Neapolitana iuuentute Moncatam, intra portam compellit. Parte alia Lanoius atq. Pompeius, Frusinonis mœnia tormentis quatiebant; ibi præsidium inerat earum cohortium, quæ ob ducis sui Ioannis interitum, à funesto uexillorum colore, vulgo nigræ uocabantur, quarum ea erat constantia & uirtus, ut diffracta cadentiáq. mœnia, adiectis tumultuariis operibus repente resarcirent, & sæpe audacter atq. feliciter eruptione dimicarent. Pompeii mens erat, quum primum aliqua muri pars concidisset,

admouere

admouere statim cohortes, & uera ui, trinísq. subsidiis ex triplici nationum genere cōstitutis, supremū oppugnationis casum experiri. Per speculatores enim didicerat aduentare pontificios duces, ut obsessis opem ferrent; prouidebatque si segniter oppugnare pergerent, ancipiti prælio dimicandum fore. Sed Lanoius haud sanè multum belli peritus quum uariis suorum sententiis distraheretur, nec facile consilium explicaret, potiundi oppidi occasionem corrupit, adiítque discrimen accipiēdi grauis incommodi, quum propinquo hoste mouēda castra uiderentur. Peruenerant enim pontificiæ copiæ ad Ferentinum, Rentio Cerite, & Vitellio Tiphernate ducibus; aderátque legatus cardinalis Augustinus Triuultius, Clementis hortatu & suopte ingenio nauandæ operæ cupidus, quòd studio à maioribus tradito, Gallicæ factioni uehementer esset addictus. Nec mora pontificii quadratis agminibus Ferentino egressi patentibus in campis suorum pariter atque hostium oculis dispari animorum habitu spectaculum præbuerunt. Erat enim è collibus, ipsáque oppidi summa arce in subiectos campos despectus, ita ut peditū & equitū agmina distinctis & præfulgentibus uexillis enumerari posse uideretur. Non tulêre subeuntium impetum Lanoii cohortes ponti Cosæ amnis præsidio impositæ, atque ita loco pulsæ profligatæq. amissis tribus uexillis terga uertêre, adeo ut perturbata magna parte exercitus, sola Germanorum phalanx immobilis imperterritáque constiterit; quod nigræ cohortes conspicatæ, auctis spe uictoriæ animis audacter eruperunt. Ita patefacto aditu, commeatus affatim intromissus præsidiumque nouo cohortium aduentu renouatum. Abstinuit prælio Rentius quum uictoria in manibus esse uideretur, satis superque actum ratus, quòd sine suorum uulnere, conclusos obsidione atque periculo liberasset. Ea quæ secuta est nocte Pompeius, Lanoio in re aduersa repentináque perturbato, reducendi exercitus munus suscepit; ita ut ipse maiora tormenta, suismet humeris atque lacertis impelleret; minora enim singulis ducibus reducenda attribuerat; cuius implendæ operæ specimen atque exemplum dabat ne tale dedecus admitteretur, ut tormenta in potestatem hostium deuenirent. Ita singulari Pompeii cura, laboreque & diligentia exercitus incolumis in pacatum tutúmque locum est receptus. Nullo quippe per noctem tenebris atque terroribus importunam accepto incommodo, nullo maiore minoréue tormento, uel in summa uiarum asperitate deserto, nullísque postremo amissis impedimentis, quum hostis, uiribus, animis, loco, atque eius diei fortuna, abunde superior, abeuntium tergis instare, & non mediocrem omnino cladem afferre potuerit. Ea bene gerendæ rei facultas, Pompeii celeritate & uigilantia, pontificiis erepta, magnam Rentio atque Vitellio (ipsius Triuultii legati & minorum ducum testimonio) cōflauit inuidiam, ut qui uacare quæstui, delectari imperio, odisseque belli finem, & pericula uniuersæ pugnæ deuitare, uel malignitate, uel ignauia dicerentur. Cæterum cognito Cæsarianorum discessu, pro-

mouere ferò castra, multósque dies nulla memorabili re gesta, circa Possium atque Cæcanum consedêre. Ex aduerso Lanoius atque Pompeius, ad oppidum Castrum constiterant. Verum consumpto in his locis omni frumento, quum fame uterque exercitus laboraret; & equi deficiente pabulo, quòd nullum gelida adhuc hieme gramen erumperet, inedia & macie conficerentur; applicuit ex Hispania Franciscus Angelius cucullatus, Diui Francisci sectæ princeps. Is opinione religionis Cæsarem nudato omni simulatione animo arcana crimina Christiano more confitentem, audire expiareque solitus, mandata Cæsaris de pace, ad pontificem afferebat. Eius uiri hortatu, quum singula ad religionem reuocaret, & summa omnia de lenitate æquitateque Cæsaris polliceretur, Clemens ad pacem inclinauit, quòd ærarium sumptu, animum uerò cura & molestia bellicarum rerum leuare percuperet; indignareturque pulcherrimam omnino occasionem potiundæ uictoriæ, astuta, aut ignobili certe ducum suorum cunctatione, fuisse prætermissam; annonamque demum non modo creuisse, sed in castris totoque Latio tantum non consumptam esse conspiceret; & Borbonius maxime formidandus uideretur, qui ingentibus lectissimisque instructus copiis, togatæ Galliæ & Ethruriæ urbes Romanæq. urbis opes, in prædam militi se concedere prædicabat. Itaque Romam accitus est etiam Cæsar Feramusca Campanus Cæsaris familiaris, qui dudum ab Hispania uenerat, attuleratque ad pontificem à Cæsare humaniores literas, quibus se pacem expetere, odisse arma, & pontificiam maiestatem religiose colere significabat, testabaturque Deos immortales se regnis suis esse contentum, & ab se cuncta facile posse iustis precibus impetrari; sed minime passurum, ut sibi à quoquàm in his quæ iuris atque arbitrii sui sint, arroganter præscriberetur. Non esse enim ex dignitate Augusti, longe maximi principis, leges accipere, minisque terreri, ab his maximè qui imperio suo subiecti, & diiudicante Fortuna toties bello uicti, ingratique demum, grauiore pœna digni censerentur. Itaque Idibus Martiis, qui dies summarum calamitatum Vrbi atque Italiæ initium fuit, inita iterum pax est, conscriptæque renouati fœderis leges, ea conditione, ut Lanoius ad Vrbem ueniret, scilicet præclara adstipulatione tabulis rite confectis, grata omnium animis ea concordia sacris solennibus celebraretur. Nec multo post Lanoius recepto prius Cæsariana in castra Triuultio legato, ut fidei obses esset, ad Clementem uenit; notatusque est haud dubie Deorum monitu aduentus eius, ut lugubris & maxime funestus Vrbi futurus; quum ea pars Vaticanæ domus qua ipse fuerat hospitio exceptus, terribile uagoque fulmine icta tremuisset. Ab ea autem pace maxime auersus erat Pompeius; dixeratque discedenti Lanoio, ne magnopere laboraret, ut pontifici conciliaretur. Se enim acta Clementis, quib. galeri sibi honos adeptus esse uideretur, breui rescissurum; quòd ille nequaquàm legitimus sed uitio creatus pontifex, dignitatis suæ decus

cus eripere nequiuerit; quod Leo X. diuini atque humani iuris ſciens, ueræque uirtutis amantiſsimus, ſibi abſenti ex ſenatuſconſulto detuliſſet. Solebat ille elato contemptoreque animo Clementis ingenium, nomen, fortunamq. deſpicere, quum haud dubie commoda omnia rerum ſuarum, & dignitatis ornamenta, ex amicitia & liberalitate Cæſaris expectaret. At Clemens confirmata pace cum Lanoio, ut Florentinis rebus, quibus maxime timebat, opportune caueret; ab eo poſtulauit ut in Ethruriam proficiſceretur, præſentique authoritate atque imperii iure, Borbonii conſiliis obuiam iret, impediretque iter, quod ab eo per pontificios fines, infeſta ubique populatione ſuſceptum eſſet; ſcilicet ut tot coactæ in unum audaciſsimarum gentium legiones, audito pacis nomine ſoluerentur; quum ipſe Lanoius, ad quem ſumma militaris imperii reſpiceret, uti belli & pacis arbiter, præclara ante omnes authoritate, perſuadere militi, atque ipſo demum iure ſupremæ poteſtatis, Borbonio præſcribere facile poſſe uideretur. Sed milites in ſpem diripendæ urbis Romæ, conſociatis animis tantos ſpiritus ex felicitate rerum geſtarum deſumpſerant, ut quum ſuperbia licentiaque corrupti, Borbonium, Lanoiumque contemnerent; neminemque eſſe interris qui ipſis reſiſtere poſſet, exiſtimarent; publico tantum, & tumultuario conſilio regerentur. Quin & per eos dies, quum in Bononienſi euaſtatis agris fame laborarent; noctu in Borbonii domum irruperant; tanto ipſius periculo, ut uix ignobili latebra, quin interficeretur, ſit ſeruatus; Quæſito tamen & pacatis animis iuſſo, ut prodiret, honoris nomen reſtituerunt, ut aliqua ducis imagine ad diſciplinæ ſpeciem uterentur; moreque militiæ auſpiciis eius atque imperiis parere uelle ſimularent. Irridebant enim eum Hiſpani uti ſtolidum & exulem, quòd ambitioſè expetitis Heleonoræ nuptiis, intercipiente demum Franciſco rege, deluſus repulſam tuliſſet, & ad Galliæ Ciſalpinæ imperium aſpiraret. Germani uerò eum egentem, exutumque omnibus fortunis, & proditorem gentis ſuæ uocitabant. Itaque Cæſariani ab Alfonſo Ferrarienſi, commeatu omnis generis abunde adiuti, recreatique, euaſtatoque demum atque incenſo Bononienſi agro, egreſsi hibernis per Flaminiam uiam, nullo hoſtium occurrente, ad Apenninum ſupra Fauentiam contenderunt, Feltrio Venetorum duce, & Michaële Salaſſo regulo, qui Gallicis præerat auxiliis, in aciem prodire non auſis: quanquàm his magnæ adeſſent copiæ, tormentorum apparatu, atque urbium opportunitate ſuperiores. Borbonio ab Amandula oppido ſubeunte ea alpium iuga, quæ Aretinos deſpectant campos; Feltrius atque Salaſſus per Petram malam breuiore itinere in Ethruriam tranſcederunt, rati hoſtem (uti euulgatum fuerat) Florentiam continenti curſu petiturum. Sed is læuorſum in Senenſium agros deflexit; uix tantiſper moratus, dum ex inſigni illorum ſtudio ac liberalitate exercitus duorum dierum cibaria acciperet. Edicebatur enim toto agmine cunctis eſſe feſtinandum, quum præcepta animis ui-

ctoria, spesque omnis, uberrimæ prædæ, in una celeritate, posita uideretur. Præbuerat spem Borbonius Florentinorum legatis ineundæ concordiæ, si ipsorum sumptu stipendia militi soluerentur. Sed in immensum augebat in dies eam petitæ pecuniæ summam, nec institutum tamen iter ulla in parte remittebat: ut iniecta spe pacis, ab apparatu belli hostes auerteret, quos imparatos & nec opinantes inuadendos esse censebat. Lanoius quoque qui ad Aretinas alpes occurrerat, ludibrio habitus, quum Borbonium ex itinere monuisset, ut retentare agmen uellet, idoneóque ad colloquendum loco subsistere; postquàm Romæ pace celebrata ex sententia Cæsaris fœdus cum pontifice esset renouatum. Sed Borbonius militesque, cum Lanoium ipsum, tum etiam pacis nomen impensè oderant: adeo ut irrisus atque repulsus, non mediocre uitæ periculum adiret, quum in subalpinos agrestes incidisset. Porro Borbonius ænea tormenta à Senensibus oblata parataque minime secum aduehenda iudicans, ut instituta celeritate uteretur in opprimendo pontifice, anteuertendisque hostibus qui iisdem uestigiis secuturi uiderentur, ad Pompeium scripsit ut sibi aduentanti tormenta muralia, & commeatum affatim apud Romam pararet: Se enim secretiora à Cæsare mandata nuper habuisse, quibus iuberetur, ut strenuam operam daret, ut occupata Vrbe Cæsariani nominis hostes delerentur. Paruit Pompeius, è Fundanoque agro ad Palianum profectus præstitit officium in his rebus, uti opus erat, maxime liberaliter ac diligenter. Cæterum tanta fuit in Cæsariano milite duceque celeritas, in superandis prætaltis fluminibus conficiendoque itinere, uel per imbres maxime lutulento, ut aliquanto citius quàm opinione hominum expectari possent, ad mœnia Vaticana peruenerint. Tum uero Clemens repentino instantis periculi metu consternatus, summæque rerum & saluti plurimum diffidens, diuersa perturbato animo consilia uolutare, modò constanter, modò trepidè à patribus & à Romanis, ducibusque suis opem, consilium atq. operam postulare; ambigere an ad mare, ubi triremes erant sese proripere præstaret, an deserto uaticano intercisisque pontibus intra Vrbem se recipere, opperiri suorum auxilia, cum Borbonioque aliqua pactione, oblata magna ui pecuniæ, pacem mercari, ut qui se omnia alia spe destitutum uideret. Paucis enim ante diebus Heluetiorum duo milia, atq. item mirificas ad tuendam urbem nigras cohortes, deprecantibus cunctis ne id faceret, atque reclamantibus, importune dimiserat, ut ærario parceretur. Etenim animo eius tanto rerum usu, tantisque exactæ prudentiæ præsidiis instructo ad elidendam uirtutis aciem, auaritia fatalis inhæserat, ut cuncta quæ publico omnium iudicio timebantur, ipse unus nequaquàm timeret; fideretque his maximè, in quibus nullam omnino spem reponendam, summi pariter atque infimi homines existimarent. Extruxerat Rentius Ceres dux patriæ suæ admodum funestus tumultuariam munitionem in ipso Vaticani dorso, irridendam hosti

hosti, nobis autem summo cum dolore & lachrymis spectandam. Armauerat item imbelles Romanas tribus, & paucos collegerat milites ex his qui nuper dimissi, diuenditis armis in urbe remanserant; Profitebaturque se Leoninam urbem, ipsamque Romam, unum atque alterum diem egregie defensurum. Putabat enim Clemens Feltrium ipsumque præsertim Guidonem Rangonum, magnis sibi obstrictum beneficiis, per Flaminiam uiam, uitata Cassia qua hostis iter intenderat, ad urbem cum expeditis copiis aduolaturos. Sed Borbonius antecessit, urbemque Romam subiectam oculis, è monte Mario militibus ostendens, ubi ex præda multo opulentiore quàm opinione auiditatéque ipsorum concepissent perpetuo ditarentur, edixit ut corpora tanti itineris labore fessa, & enecta fame paululum curarent; solitaque celeritate murum subirent. Erat enim ab ea præsertim parte qua in meridiem obuertitur, uetustate consumptus atque humilis. Inuasêre itaque loca nequaquam munita sub auroram, pridie Nonas Maias; dimicatumque est utrinque acriter minoribus tormentis: quum pauci ueterani & prætoria Heluetiorum cohors, constanter irruentes, conscendentesque repulissent. In ea parte quæ Obeliscum respicit, Borbonius dum cohortatur suos & scalam conscendit, in inguine plumbea glande traiectus occubuit; multique ingentis tormenti pila, è summis collibus in latera densissimi agminis emissa discerpti sunt: raptaque in præalta mœnium parte duo Hispanorum uexilla signiferis è muro præcipitatis. Sed repente nebula crassior palustri exorta campo, ita hostium aciem intexit, ut tormentorum usus dirigendis ictibus fatali nostrorum incommodo, penitus eriperetur. Irrupêre itaque facile Hispani per coniunctas muro ignobiles casas, ubi Borbonius amissa uoce defecerat: Diis haud dubiè concepto sceleri pœnam maturantibus: ne uir perfidiosus atque impius, direptæ atq. euastatæ sacrosanctæ urbis spectaculo lætaretur. Parte alia Germani munitiones in colle transcenderunt, circumuentamque in medio Romanam plebem quæ sub uexillis regionum intra Turrioniam portam constituerat, tanta sæuitia immanitatéque trucidarunt: ut imbelles homines proiectis ad terram armis, suppliciter uitam deprecantes, crudelissimè cæderentur. Nunquàm enim ab ulla memoria, maiore truculentia uel in barbaros qui Mahometis sectam colerent, uel in perpetuos hostes atque inimicos, uindictæ libidine sæuitum est. Nemini enim fuga patuit, quum refugientes non in ipso tantum celeberrimo templo, sed in adytis, ante sacrosanctam aram inermes trucidarentur: Quibus antea immanes ex ultima barbarie Totalis Gothus, & Genserichus Vandalus religiosè pepercissent. In eo strepitu Clemens frustra auersos Deos precibus ad aram fatigans, audito hostium clamore, citato gradu per oblongam duplicis muri munitionem è Vaticano in arcem confugit, gemens & crebro se ab omnibus proditum querens: ita ut toto eo itinere è fenestellis miserabilem nostrorum fugam, & cru

enti maxime tumultus faciem, barbarorumque furentium hastas & secures impressas fugientium tergis despectaret. Clementi autem plenis passibus euadenti proximus aderat Paulus Iouius qui hæc conscripsit; sustuleratque ei ab tergo talaris togæ sinus, ut expeditius iter conficeret; suumque item uiolaceo colore pallium, & pileum capiti atque humeris iniecerat; ne pontifex à candore uestis agnitus, dum aperto demum & ligneo ponte in arcem transiret, à Barbaris accuratiore forte glandis ictu sterneretur. Persuasêre intra pontis portam, quum incuria & trepidatione nostrorum cataracta demitti nequiuisset, signiferi duo Hispani, tanta audacia ut petiti undique tormentis, nihil mortis metu terrerentur, quin per pontem in forum proximum excurrerent, conatusque est pari temeritate Falcius centurio Hispanus, portæ arcis ualuas propellere, atque ibi cum paucis est interfectus. Tota itaque Leonina urbe, quam suburbium uocant, pontificiisque ædibus, & sacrosancto augustissimoque templo, incredibili immanitate cruentatis, atque direptis, ad Septimianam portam signa uertêre; primique omnium Itali, duce Ludouico Gonzaga, cui ab insita uirium ferocia, iactantiaque, Rodomonti cognomen fuit, transcendere eum murum, qui ab Aurelia porta per decliues Ianiculi uineas ad Septimianam protenditur, paruo admodum negocio depulsis defensoribus & occupato Xystino ponte; ita edita fugientium multa cæde, septem milibus hominum trucidatis; supra quadraginta milia hostium in urbem irruerunt. Nam ad Germanicas legiones tres, sex milia Hispanorum Ioanne Dorbino duce, atque item Italicæ cohortes accesserant, ex itinere passim latronum & damnatorũ concursu adauctæ, quas ductabāt Fabritius Maramaldus; Sarra Columna; & is, quem diximus Rodomontes. Veteranos quoque equites non exigua leuis armaturæ equitum manus, ex uario nationum genere, sine uexillis, in spem ingentis prædæ sequebatur. His præerat Ferdinandus Gonzaga, & Filibertus Aurantius Belga, qui Borbonio interfecto, à militibus imperator est appellatus. Ea nocte nihil unquàm lugubrius aut funestius fuit Romanis pariter & Inquilinis; ædite enim omnibus in locis ad satietatem in nihil tale meritos insusitatæ cædes; nobilissimi senes pariter ac iuuenes tormentis excruciati, uiolatum ubique matronarum & uirginum decus: uestales in ipsis templis constupratæ; cardinalium porro, principumque domus, tanta furentium rabie ferro atque ignibus expugnatæ, ut nec regum legatis parceretur, nemoque demum ex his, qui latebra gladios effugerint, sit seruatus, nisi uitam ac libertatem, uniuersa bonorum substantia redemerit. Feritate & truculentia terribilis erat Germanus: sed à primo impetu quo armatos deleuerat, à gladiis temperabat, usq. adeo remissa animi ferocia, ut exiguo facile pretio libertatem captiuis daret, & præsentibus tantum spoliis & compotationibus lætaretur, uerteretque demum furorem in templa & antiqui operis statuas, deformãdo cuncta at

que

que euastando, quòd plerique eorum irrisis pontificum legibus, Lutherana dogmata sequerētur. Hispani autem astuta & implacabili crudelitate acerbiores, ut abdita arcanaq. familiarium eruerent; tormentis atq. supplicijs in nobilissima corpora grassabantur; tanta auri cupiditate, ut Iulij pontificis cadauer, multa exesum carie eruere, & annulo spoliare non dubitarint. Sed eius etiam gentis facinora, Itali, Brutiique præsertim decerptis uitiis, nec ullis omnino admistis uirtutibus facile æquabant; & eo grauiore cum inuidia, quòd in obsequium barbarorum longe promptissimi, æmulatione scelerum, ab amore charitateque communis patriæ discessissent. Obsidendæ uero arcis circumuallandæque per ducta in gyrum fossa Philippus Cerbellio & Mendanius Hispani, negocium susceperunt, tanta acerbitate, ut uetulam in arcis fossam lactucas deferentem, quæ expetenti pontifici dono darentur, laqueo immaniter strangulatam, in conspectu arcis suspenderint; pueros que item qui olera funiculis extrahenda alligabant, sclopettis interfecerint. Biduo pòst affuit Pompeius Clementis quidem incommodo, periculóque lætatus; sed quum plena omnia cadaueribus, luctuque cospiceret, multóque mulierum & puerorum eiulatu, atque insignium ciuium sacerdotumque, in tormentis frustra opem implorantium, regiones & domus omnes miserabili gemitu complerentur, lachrymas tenere non potuit; eo etiam uehementiore dolore perculsus, quòd cadente patria, elapsóque secus atque ipse optasset, incolumique pontifice, qui tantæ cladis causam præbuisse uideretur, ad insontes tantum ac miseros, summæ calamitatis pœna recidisset. Itaque uti generosum & sacratum uirum decebat, insigni pietate & misericordia adductus domum suam afflictis & miseris aperuit; & quanta maxime ualebat authoritate apud duces ac milites operam dedit, ut inuiolatum decus fœminis seruaretur; cruciatu eriperentur ciues, & de redimendis captiuis, tolerabili conditione leges ferrentur. In his rebus humanitate, diligentia & liberalitate tanta fuit, ut superiora cœnacula ad summas contignationes honestissimis matronis atque uirginibus complerentur, cardinales plures ad se confugientes uestiret atque aleret; controuersias inter captiuos & milites sua pecunia dissolueret; cunctisque uitæ periculo circumuentis, uadem se præberet; ita ut in ea fortunæ acerbitate captæ & euersæ urbi nihil Pompeii aduentu opportunius fuerit aut melius. Nemo enim miser ab eo frustra opem implorauit; nemo aut militum metu, aut inedia compulsus, salutaris atque hospitalis domus foribus eiectus fuit. Singulari quoque animi magnitudine simultatum & contentionum oblitus, non aduersæ modo factionis nomine, aut peculiari ex causa ueteres inimicos præsenti ope adiuuit; sed è Sanctacrucia etiam familia, à qua Hieronymum ipsius patrem interfectum diximus, nobilem matronam, eiusque filiam conspicuæ formæ uirginem, ad se recepit, atque auro redemit. Vna in re tantum uindictæ libidinem effudisse est uisus,

libertate, odio persequi erat solitus. Sed in his æquissimo iure uenit excusandus, quum nonnulli ab eo liberaliter sacerdotiis, uariis beneficiis honestati, ingrato demum animo uti pecunia corrupti, in amore ac fide turpissimè defecissent. Susceptus est à Clemente vultu ad hilaritatem maximè composito, nec ficto quidem, quum periculi magnitudo, & concepta spes ingens libertatis, omnem penitus simulationem excluderent. Deplorauêre tum uerissimis lachrymis euersæ urbis calamitatem, sacerdotalis dignitatis amissum decus, & denique communem insaniam, cui pertinacius quàm sacratis hominibus expediret, usque ad conturbationem diuinarum atque humanarum rerum seruiuissent. Interea pestilens morbus ex fœtore cadauerum & fame inequalique cæli temperie subortus, multos Hispanorum absumpserat, & in his Antonium Gambourm, à quo templum uirginis Deiparæ ad Mineruam excruciatis fœde sacerdotibus fuerat direptum. Sed Germanicas legiones multiplicatis funeribus maxime deuastabat; allatumque erat Gallos Odetto Lotrechio duce transisse alpes eo consilio, ut uindicatis iniuriis, sacrosanctum pontificem, abrupta fide deceptum & proditum in libertatem asserent. Rex enim Franciscus suopte ingenio maxime pius & generosus, pro dignitate Christiani nominis cuius ipse titulum præferret, ualde pulchrum & decorum existimarat custodia & carcere sacrosanctum pontificem eripere, atque impios, & execrabiles latrones, uti militum nomine indignos armis persequi, qui sceleratis manibus, templa, aras, ipsa denique sanctissimorum pontificum sepulchra uiolassent. Implorarat enim undique opem Clemens demississimis precibus à Francisco rege per Saluiatum cardinalem legatum; atque item ab Henrico Britanniæ rege, ad quem Vbertum Gambaram miserat: Accendebat etiam Heluetios uehementer Ennius Philonardus antistes Verulanus, uetus apud eam gentem legatus, uel uno maxime argumento, quòd Iulius secundus ab insigni beneficii accepti memoria eos honestissimi nominis titulo pontificiæ libertatis defensores appellasset. Nam Clemens satis superque explorata Cæsaris uoluntate, quum se in potestate barbarorum esse conspiceret, neque ipsius salus atque libertas ad arbitrium Cæsaris reuocaretur, aliunde sibi auxilium quærebat. Per literas nanque & nuncios propenso Cæsaris animo utebatur, sed milites Germanique præsertim minacibus oculis truces, efferique stipendia atque aurum deposcebant. Quibus Cæsar non obscurè indulgendum arbitrabatur, postquàm tantis rebus gestis, sua præmia merebantur: Putabat quoque ex conscientiæ pudore Clementem uti grauissimis affectum iniuriis, ubi primum custodia liberatus euolaret, in omnem uindictæ libidinem sese effusurum; ita ut tantis adiunctis sociorum præsidiis resumpturus arma, & ad Christianas imprecationes dirasque aduersum se descensurus esse uideretur. In his rei nummariæ difficultatibus coactus est pontifex obsides dare, quos ipsi milites delegissent. Ii fuêre cardinalium pro-

pinqui, uirique maximè pecuniosi Ioannes Marius Montanus Sipontinus, Honofrius Bartholinus Pisanus archiepiscopi; Antoniusque Puccius Pistoriensis & Ioannes Matthæus Gibertus Veronensis episcopi; itemque Iacobus Saluiatus, cardinalis pater; & Laurentius Ridolphus, Nicolai cardinalis germanus frater. Horum sacratis manibus ferreæ cathenæ statim iniectæ, uinctique in Pompeiana domo custoditi. Hos Pompeius uidere, aut alloqui humanitate sua indignum putauit, ne quum præstantes uiros familiaritate superioribus temporibus sibi coniunctos, in libertatem uindicare non posset, ad non dubiam inuidiam, eorum calamitate lætari uideretur. Verùm per familiares suos id benigne & liberaliter præstabat, ut nihil quod ad subleuanda prædurae captiuitatis incommoda, tristitiamque minuendam pertineret, omnino desiderarent. Quum uero à Barbaris aurum immaniter supplicii metu iniecto exprimere properantibus, in Floræ campum, ad furcas cathenati, latronum more traherentur, bisque sententiis de eorum supplicio in corona militum graui & infesto concionis fremitu esset disputatum; adeo Pompeius, eo atroci illustrium sacerdotum periculo, & Germanorum feritate commotus est, ut non multo pòst ipso commiserante & prorsus conniuente, per uaporarium foci tubum subleuati, extractique funibus euaserint; quum Germanos custodes opipara in cœna, multo falerno consopitos egregie fefellissent. Transierat paulò antè Pompeius in Alfonsi Vastii domum, ut eius doli suspicionem ab se penitus auerteret, & deceptorum & furentium impetum sua absentia frustraretur. Horum fuga Clementem incredibili affecit uoluptate, libertatemque eius magnoperè maturauit. Nam Germani ad nouas pactiones descenderunt, ut pecunia certius atque facilius expediretur. Audiebant enim Lotrechium properare, ut liberati ab se pontificis gloria potiretur. Is ad Boscum oppidum expugnatis Germanorum cohortibus Alexandriaque urbe in potestatem redacta, & Ticino demum terribili tormentorum apparatu capto, direptoque, Padum transierat; Parmæ atque Bononiæ aliquandiu substiterat, ut Heluetias & Germanicas legiones expectaret; quibus receptis, per Togatam Galliam ad Truentum amnem contendebat. Aderant ei Venetorum copiæ, accesserant magni roboris auxilia Florentinorum. Ii enim ad famam capti pontificis exciti ad arma, Mediceis adolescentibus Hippolyto atq. Alexandro Florentia eiectis, sese in libertatem uendicarant. Andreas quoque Auria Gallicæ præfectus clasis, ad Delphini portum Hispanicas triremes oppresserat, eiectisque Adurniis Genuenses Gallorum imperium acceperant. Quibus de causis Cæsariani duces in propinquum summæ rerum discrimen adducti relinquendam omnino urbem Romam, & hosti obuiam eundum censebant. Id maxime cupiebat Pompeius quum patriam à Barbaris funditus euerti conspiceret, deformatis passim ædificiis atque omni laquearium & tectorum exusta materia collabentem.

Sed

Sed negabant milites Germanique præsertim se ab urbe, pontificisque custodia discessuros, nisi stipendia soluerentur. Id uero se præstare non posse aiebat Clemens, nisi custodia educeretur; capto enim sibi atque alieni iuris facto, non credi à mensariis & publicanis; libero autem & suæ dignitati restituto, præclaram fidem rediuiua potestatis existimatione, confestim affuturam. Porrò Cæsar ab Hispania perplexe rescripserat, sibi æquum uideri, ut pontifex custodia educeretur; sed darent ipsi operam ut alicunde militi stipendia præberentur, cauerentq; ne pontifex ex captiuo liber & hostis factus, si id uellet, partium consiliis multum noceret. Interpretandis autem literis, diuersæ sententiæ à ducibus dicebantur; Aurantius, Alarcon, Vercius atque Moronus cautiores uideri uolebant. Pompeius uero & Columnii omnes cohortantur, ut per honestam pactionem sacrosanctum pontificem carcere; ipsum uero Cæsarē infamia liberarent. Aduenerat Franciscus Angelius præclarū de Cæsaris conscientia uoluntatéque testimonium ferens. Itaque Clemens mirifice adiuuante Pompeio, pecuniam à cupediariis ditibus mutuam impetrauit per Bernardum Sanctium Reatinum iurisconsultum, urbis prætorem. Hunc Pompeius Anoierio Mottæ Gallo collegam addiderat, ut miseris ciuibus de uita & fortunis cum milite litigantibus præsidio esset, atrocitatemque publicæ calamitatis humani iuris artibus emolliret. Francisco demum Angelio insigni adipiscendæ libertatis authori purpureum galerum est pollicitus, itemque Moroni filio episcopatum Mutinensem dedit; concessit & ipsi quoque Pompeio Piceni legationem; omnesque promissis aut præsentibus donis, qui authoritate ualerent sibi conciliauit. Præterea ut milites ampliore pecunia mitigaret, Grimanum & Cornelium Venetos: Sanseuerinum, Caraffam, & Palmerinum Neapolitanos, Cardoniumque Hispanum, pretio legerat in senatum; ut quæ sanctius atque syncerius Cæsari fidem obligaret, quinque cardinales obsides dedit, è quibus Triuultius, Pisanus, & Gaddius Neapolim sunt perducti. Vrsinum autem & Cæsium ipse Pompeius uadem pro his generose admodum se præbens, ad Sublaqueanos secessus perduxit, atque maturè ingentibus munificentiæ atque humanitatis officiis obstrictos dimisit. Quum uero pontifex amici pacatique animi data fide, atque ea tabulis confectis confirmata, excessurus arce, & Orbitum Tusciæ oppidum, comitante parte exercitus, petiturus esset, Pompeius ei dono dedit nobilem Turcam equum, itemque insignes sarcinarios mulos, & niuei coloris asturconem, quo sacra, arculæ purpureæ inclusa cum perpetuo igne pontificibus maximis præferri solita ueherentur. Sed pontifex mutato habitu, ita ut unus ex familiæ præfecti familiaribus uideretur, intempesta nocte ex arce atque urbe exiuit, ueritus si lucem expectaret Vgonis Moncatæ sententiam, qui Lanoio pestilentia absumpto Neapolitano regno præerat, uirque ab ingenita subtili calliditate uersutus & uarius, ab his facile dissentiebat, qui pontificem mili-

tum manibus ereptum uolebant, & Cæsaris inuidiam honestiore decreto lenire cupiebant. Ludouicus autem Gonzaga educendi pontificis negocium suscepit, feliciterque perfecit, frustra petente Aurantio, ut in itinere subsisteret, quum is è Galeria oppido ubi erat in hibernis, transuerso itinere salutaturus, in certum an retenturus cum ala equitum aduentaret. Pontifice post septimum mensem libertati restituto, Pompeius Neapolim contendit, ut bellicis partiū consiliis interesset. Iam enim Lotrechius ferè totam Italiæ longitudinem emensus in Apuliam peruenerat. Quo rerum periculo adducti Cæsariani, obtestante educenteque Alfonso Vastio, urbem absumptis omnium fortunis, domibusque fœda tectornm strage, deuastatam reliquére. Discesserat è castris Vastius ab initio priusquàm Roma caperetur, ne sceleratis militum consiliis interesset; ueneratque deinde in urbem, ut suo ueteris imperii iure uteretur, frenataque militum licentia, uigiliisque & singulis militiæ muneribus ad disciplinam reuocatis, in hostes legiones educeret, certatum subinde est equestri prælio ad Luceriam superantibus Gallis, quo Martius Columna adolescens alacriter pugnans, & ardentius excurrens est interceptus. Hunc Pompeius ex Octauiano fratre genitum, confestim mille aureis redemit, scripsitque ad eum, ut nihil ab eo incommodo, innatæ uirtutis impetum remitteret, sed etiam atque etiam intrepidè progrederetur; aurum in promptu semper futurum, modo uti ea familia & eo patre natum deceret, ad parandam laudem & militare decus eniteretur. Ostentauit demum copias Lotrechius & displosis in aduersos tormentis, sub Troiæ urbis colle pugnandi potestatem fecit. Sed Aurantius & Vastius, Dorbino comprobante, ex æquissimo loco, in æquam planiciem minime descendendum putauerunt. Nec accliuem locum Gallus subiit Ethruscorum auxilia expectans, quæ de aduentu suo per Apennini colles interdiu fumo, & noctu ignibus significabant. Cæterum in Cæsariano milite multum refrixerat uetus ardor, illeq. impetus celeritate audaciaque semper felix. Tanta enim ditati præda, & uoluptatibus atq. delitiis emolliti, pauere uulnera prælii casum defugere, & præter consuetudinem nimia uitæ cupiditate distineri uidebantur. Vertêre itaque signa Neapolim, silentio motis castris per noctem profecti. Nec Lotrechius abeuntium uestigiis institit, suadente Nauarro, ut Melphiam urbem ualido firmatam præsidio prius expugnaret quàm hostes insequeretur, ne obsessis demum itineribus, commeatus eriperetur, qui Neapolim oppugnaturis è Samnio foret expectandus. Dum itaque Galli Melphiam magnis uiribus expugnant atque diripiunt, Cæsariani Neapolim concessêre; Lotrechiusque demum ad urbem uallatis castris consedit: Longa admodum instituta obsidione, nec intermisis quotidianis incursionibus, quibus ab initio aduersus erumpentes adeo profecit, ut interfecto Vereio Belga, qui liberandi pontificis decretum improbarat, Germani Hispanique tumultuarijs uicti præliis magnopere terrerentur.

rentur nam primo ad Diui Antonii templum iterumq. ad Sebethi amnis munitiones,& demum ad Pausilipi montis cryptam quum interclusi fuissent,amissis multis equitibus & duobus Germanicis uexillis,intra urbem trepidè refugerant. Acciuerat quoq. Lotrechius è Liguria classem, Philippo Auria præfecto,ut hostes,ipsaque Neapolis,terra,marique obsiderentur. Nec dubitauêre Moncata & Vastius quin rostratas suas completas ueterano milite ad pugnam educerent. Concurrêre terribili & maxime cruento inito certamine ad Vrsium promontorium, citra Salernum; Cæsarianisq. Ligurum uirtute & nauali peritia superatis, Vgo Moncata est interfectus, Vastius ipse & Ascanius Columna equitũ magister,in prætoria capti. Cecidit & Cæsar Feramusca,qui perfidiosæ pacis cum pontifice author fuerat,& cum eo Hispanorum promptissimi. Deuenit & in potestatem hostium Camillus Columna Marcelli filius, quem Pompeius pecunia maturè è manibus Ligurum redemit. Eo tempore Pompeius Caietam se contulerat, vt inde commeatus expediret, vrbem portumq. tueretur,& bellum in Minturnensi & Fundano aduersus Caietanos regulos administraret. Multi enim regni proceres in Samnio, Lucania,Brutiisque,& Salentinis,Hispanorum odio,& præsentis exercitus metu commutata voluntate defecerant,& castra Gallica sequebantur,vt studio Andegauensis factionis alacriter ostentato, in parandâ victoria Lotrechii gratiam promererentur. Per eos etiam dies Pompeius,ad ea belli detrimẽta domestico vulnere ictus,infensæ Fortunæ acerbitatem sensit. Scipio enim Columna Marcelli fratris filius,cui episcopatum Reatinum detulerat,quum iuuenili ardore exuta striata stola, non contemnendas copias ex amicis & clientibus comparasset,& in Marsorum finibus cum Neapoleone Vrsino,ætate, audacia atq.opibus pari, collatis signis dimicasset, in prima acie ceciderat. Sed eum dolorem adeo constanter tulit,vt eum, postquàm ita in fatis fuisset, nequaquàm honestius mortem oppetere posse diceret, quum aduersus publicos & priuatos hostes fortiter pugnando pro Cæsare & Columniæ familiæ dignitate cecidisset. Auctus subinde est episcopatu Auersano, Clemente proclinata iam belli Fortuna, eum concedente; quo Fabium Octauiano fratre genitum, tum iuris ciuilis scientiæ operam dantem honestauit. Interea graui iam autumno lætalis morbus Gallorum copias inuaserat, ex palustri nebula,& tetro castrorum odore haud dubie conceptus; adeo multiplicatis funeribus, vt ipse Lotrechius & Valdemontius,qui superiore bello dux fuerat, atque item nobilissimi alarum duces & præfecti legionum, paucis diebus interierint. Exiêre demum obsessi, tentatisq. præaltis hostium munitionibus,quum eas nemo armatus defenderet,in languentes,& lurida macie deformatos hostes impetum fecêre,persecutique demum reliquias eorum, vix manibus atque humeris arma gestantes ad Auersam,bello finem imposuêre; capto Petro Nauarro, & Michaële Salasso in deditionem accepto, qui paucos

post dies eodem morbo, simul & dolore animi, hic in libera custodia, ille in carcere perierunt. Andreas quoque Auria quibusdam offensionibus inductus, mutata fide à Gallis ad Cæsarianos se contulerat, persecutusque Gallicas triremes earum partem cepit, ingressusque Genuæ portum eiectis Gallis, ueterem libertatem patriæ restituit. Fortuna itaque pro Cæsare ubique feliciter depugnante Pompeius Neapolim uenit, in consilium grauissimarum rerum ascitus ab Aurantio. Hunc enim Cæsar in regni præfectura Vgoni Moncatæ suffecerat, quærebaturque acerbissime in eos, qui spe uictoriæ partium Andegauensium de cepti, fluxa fide ad Gallos intempestiue defecissent, ita ut damnatorum regulorum ingens numerus, publicatis eorum bonis atque oppidis fiscum repleret, & plerique uiri nobiles capitali supplicio punirentur, multi uero afflati suspitione criminis, metu auarissimorum iudicum in exilium abierint, quorum omnium oppida ad hastam uendebantur; in his addicendis Aurantio plurimum liberali, qui spectatam uirtutem militum, donatiui nomine, ingentibus præmiis uel castigante Cæsare, ornandam susceperat. In his Federicus Caietanus Honorati filius, quum à Cæsare defecisset, ut paterna oppida à Columniis possessa repeteret, Minturnensibusque arma intulerat, in foro securi percussus est, Murconio eius patruo Pompeii precibus haud dubie conseruato, qui eandem damnationem subierat, & penè productus ad supplicii locum, similem uitæ exitum expectabat. Retulit hanc gratiam misero seni, ex ueteris beneficii memoria, quod uir generosus uiginti annorum spatio nunquàm obliuione deleuerat. Quum enim iuuenis in Volscorum syluis quotidiana consuetudine uenaretur, ab Honorati equitibus ex insidiis captus, & Fundana in arce in imum turris carcerem detrusus fuerat; sed demum insigni Murconii pietate mortem effugit; quum Honoratus frater eum uti iuuenem praeferocem & Caietanæ familiæ infestum ueneno tollere decreuisset. Seruum enim suum Murconius fideli obsequio facile parentem, sed confricto damnatum crimine, in eundem carcerem demitti iusserat, ut Pompeium moneret, ne alio uteretur cibo, quàm eo qui sibi sportula demissus foret, humaniter interposita salutari mora, donec Honorati consilia lenirentur. Nec multo pòst Pompeius ex morte cardinalis Cardonii, Montis regalis in Sicilia insigni sacerdotio ditatus est, facile id ingentibus ipsius meritis tribuente Cæsare. Eodemque anno quum aliquandiu in Brutiis, & deinde in Apulia cum Venetis atque reliquiis Gallorum uario euentu esset dimicatum, pax inter Gallum & Cæsarem inita est; ex cuius legibus excessere Galli & Veneti omnibus Apuliæ oppidis, & rex Gallus liberos obsides, uicies centenis milibus aureorum persolutis cum incredibili totius Galliæ lætitia incolumes recepit. Ea quoque æstate, inter Clementem & Cæsarem, amicitia renouata est, iis conditionibus ut Cæsar Margaritam filiam in celibatu susceptam, Alexandro Medici iunioris Laurentii filio despon-

desponderet; bellum aduersus Florentinos susciperet, ut Mediceis uetus in patria dominatus redderetur. Florentini enim natura Gallici nominis studiosissimi, eiectis statim Mediceis Lotrechio adhæserant; miserant ad eum Neapolim auxilia ualidissimarum cohortium: professique Gallorum amicitiam, Cæsarianos cunctis opibus oppugnabant, nunquàm futurum existimantes, ut pontifex tantis affectus detrimentis, & tantis iniuriis exacerbatus, animum ad Cæsaris amicitiam reuocaret.

Venit inde in Italiam Cæsar, triremibus ab Auria Genuam deuectus. Nec multo post Cæsar Bononiæ à Clemente susceptus coronatusque est solenni pompa, ipso natalis sui die, quum precibus pontificis, Venetorumque, Franciscum Sfortiam in complexum & gratiam recepisset, reddito ei Galliæ Cisalpinæ imperio, de quo tantis inuectis cladibus, omni deuastata Italia dimicarant. Venerat per eos dies Solymanus ad Viennam oppugnandam, innumerabiles copias ducens. Sed ea urbe frustra, utpote sine tormentis muralibus oppugnata, & deuastato demũ Norico, Pannoniæque agro Bizantium redierat, ita ut Germanis & Ferdinando Cæsaris fratri, qui Pannoniæ regnum armis petebat, grauiore fama quàm exitu formidinem incussisse uideretur. His enim de causis Cæsar moderato animo uictoria usus, quod ab armatis eripi nequiuerat, æquitati & precibus ab eximia magnitudine animi concessit. Profectus est demum in Germaniam, tribuitque summam potestatem apud Neapolim Pompeio, quum Aurantius exercitibus in Ethruria præesset. integrum uero annum Florentini libertatem suam constantissime defenderunt, bellum administrante Malatesta Baleono, callido & forti duce, atque item Stephano Columna, uiro uigilanti atque impigro, qui Galliæ regis nutum atque imperium sequi dicebatur. Binis castris urbem obsidebant, à citeriore parte Aurantius, ab ulteriore uero Vastius, interfluente Arno. Erantque his in castris præter Ascanium & Sarram ætate maiores, Camilli duo & Martius Columnii iuuenes cohortium alarumque præfecti, tanta militari cum laude, ut Pompeius ea sobole iam planè adulta & strenuè exercitata in castris, magnopere lætaretur. Cæterum uertente se anno, Florentini fame domiti deditionem fecerunt, quum ipsorum auxilia quæ ad opem ferendam Pisis aduentabant, Aurantius in agro Pistoriensi profligasset. Sed in ea tamen uictoria ipse dux cecidit, uacuamque & liberam præfecturam regni Neapolitani Pompeio reliquit. Itaque biennium in administratione rerum publicarum uersatus, eum in reddendo iure, recreandaque prouincia & pecuniis exigendis iustitiæ, humanitatis & temperantiæ modum tenuit, ut quum seueritatem facilitate misceret, & recentium cladium incommoda resarciret, publicæque egestatis & ærarii pariter causam tueretur, singularis ei apud omnes ordines laus pararetur. Exhauserat enim Cæsar frequentibus tributis totius regni urbes, Gallico

etiam bello afflictas; ipsamque Neapolim, quæ multo grauiora ab Hispanis & Germanis quàm ab ipsis Gallis hostibus detrimenta acceperat. Nec tamen deerant è Neapolitanis qui priuatam gratiam bono publico præferrent, & inusitata rapacitate cogendæ pecuniæ rationes inuenirent, ut ea Barbari milites explerentur, qui & aliquot Campaniæ urbes, insignidque oppida auarè & crudeliter diripuissent. Sed Pompeius vultu, sermone, sententia expeditóque consilio supra quàm dici posit admirabilis, singulis rebus remedia celeriter afferebat; castigabat acriter Hispanorum arrogantiam, Neapolitanorum iuuenum insolentiam frenabat, Procerum superbiam seueritate præsentis imperii ita contundebat, ut ex magistratus potestate maxime timeretur; quum priuatus in colloquio, ioco, uenatione, conuiuio, cæteros mortales exquisita & nobili morum iocunditate superaret. Inerat enim ingenio eius fastus planè regius, quum insolenter urgeretur; ex àduerso autem si quid molliter postulares, ciuilis humanitas, adeo ut is omnium seuerisimus simul atque lenisimus haberetur. Mirificam etiam dignitatem rarisimo quodam naturæ munere, in omni negocio actioneque semper afferebat. Erat enim amplo corpore, atque eo quidem animi similitudine ad decus plurimum erecto, serena fronte, uiuacibus oculis, pleniore ore, eloquentia uero tanta, ut in ea, quum expediret, senatoria grauitas, libertas militaris, urbana comitas, optimarum literarum, & ueterum exemplorum consperſa floribus ad admirationem eminerent. Sed eo irato nihil tumidius, aut truculentius, cui tamen amici & familiares semihoræ silentio feliciter occurrebant, adeo ut ipse deferuescente sensim iracundia, sese ratione contineri, confutarique æquo animo pateretur. Sed ubi negocium potestatis ac imperii decus respiceret, erat egregie constans & inexorabilis, quum iustisimi regis personam omnino repræsentandam arbitraretur. Adeo ut Ioannem Contumacium, qui populi tribunus fuerat, falsi & peculatus reum, in foro præalta in furca suspendi iusserit, quum ille ad mitiorem pœnam haud dubie in custodia seruatus, crebro & impudenter, ut sibi ius redderetur tanquam insons & inique detentus flagitaret. Comminatus quoque est Salernitano principi summa familiaritate sibi coniuncto, tanquàm reo læsæ maiestatis, supremi imperii uim, nisi extemplo maleficum hominem ad carcerem statuisset, qui è manibus præfecti uigilum elapsus, tanquam ad Asylum in domum eius perfugerat. Annibalem quoque militem Formianum, ignis pœna seuerè admodum affecit, quum impotenter & graui quidem cum iniuria, adolescentuli pudicitiæ uim intulisset, quanquàm in huiusmodi flagitio, si uis abesset, sæpisime conniuendum existimaret, & tum non amatorem, sed uiolatorem ingenui corporis, se punire proficeretur. Detruncari etiam iussit leuam manum, (dextra ægrè impetrata) honestisimo equiti Neapolitano, & qui tum in ala Camilli fratris fi-

lii militabat,quum ex iurgio gladium in atriis domus, in altercantis caput sine uulnere distrinxisset; Idque unum pœnam deprecantibus amicorum præcipuis respondit. Ni ita fecisset,ueluti alita, auctaque audacia quæ Neapolitanorum animis insita uideretur, non defuturum qui cubiculo ipsius ferrum inferre,& ad cædem enudare minime dubitaret. Seruauit tamen plurimos, quum ex seueritate legum capitis pœnam meritos,ad triremes relegare esset solitus, egestati, iracundiæ,& corrupti etiam sæculi licentiæ,plurà omnino cōdonanda,militibusque præsertim clementer indulgendum existimans. Villam non longe à maris littore qua in occasum plaga illa hortorum amœnitate pernobilis ad Coccei cryptam extenditur,citriorum sylua & marmoreis fontibus exornarat; in eaque adeo multus erat ut sua manu agriculturæ peritissimus & semper purpuratus arbusculas insereret, spectanteque populo, cum Neapolitanis hortorum amœnitati impensè studentibus, de uario seminum genere,deque olerum nobilium, & peregrinorum florum plantatione dissereret. Cæteras horas,sobriusque præsertim Musis dabat, quibus adeo oblectabatur,ut & stilum feliciter exerceret. Composuit enim lepidis argumentis aliquot minuta poëmata,in quibus Isabellæ Villamarinæ Salernitani principis uxoris formam atque delitias elegantissimè depinxit. Hanc enim studiosè colebat,atque ea ingenii libertate,ut nihil unquàm turpè à castissima fœmina cupiuisse testaretur. Scripsit demum grauiore consilio laboreque, iustum uolumen de laudibus mulierum à multis priscæ uirtutis exemplis atq. orationis iocunditate eruditorum lectione dignissimum:quod se in honorem Victoriæ Columnæ gentilis suæ composuisse dicebat; cui & non pari studio, ob excelsam nobilissimi eruditissimique ingenii uirtutem,eximiamque Christiani animi pietatem septem libros de uita & rebus gestis Piscarii mariti ipsius inuictissimi ducis dicauimus. Quum in publico negocio priuatoque ocio, intermissa repetitaqne ex occasione clarissimorum hospitum,uenationum,aucupiorumq.& piscationum uoluptate liberaliter frueretur, seq. inuidiæ procerum ex amplissima regii imperii potestate expositum cōspiceret, (Nam multi ex Hispanis & Belgis, ambitione & spe quæstus ad eius præfecturæ munus aspirabant) à Clemente postulauit, ut sibi in Tusculano rusticari liceret. Respondebat pontifex se syncera fide erga ipsum post tantas clades in amicitiam receptum, dum uita superet, inter præcipuos habiturum,modo urbem potius quàm rura colere & senatoriis muneribus interesse uellet. Sed Pompeius nullam suspicionem de salute superfluam ratus,nullis pignoribus,aut uadibus adduci potuit, ut ad urbem regrederetur. Nec multo post Cæsare è Germania ad Pannoniæ fines properante aduersus Solymanum, ut uniuersis copiis cum rege Barbaro dimicaret, Pompeius Camillum & Martium fratrum filios cum delectis peditum cohortibus in Germaniam misit,duce Vastio

qui ueteranos Hispanos & legiones Italicas ad Cæsarem perducebat. Inciditque paucos post dies in morbum ab initio contemnendum, sed qui mox occultis insidiis letalis atque supremus fuit. Vtebatur à prandio statim æstate pariter atque hieme, frigidæ potu ardente scilicet stomacho, qui à multo calore uel prædura cibaria perficere erat solitus. Sed uinum ineunte statim æstate niue è Samnii montibus quæsita affatim miscebat, frustra damnantibus medicis, quorum placita serio & ioco, uti ancipitia atque incerta sæpissime refellebat. Comederat & biferas ficus indulgenter. Itaque uixdum paratis remediis, permeante ad præcordia feruidæ febris ueneno ad quartum Calendas Iulias, intergerrimis sensibus è uita discessit; ita ut in eo festinatæ mortis cursu, uitæ exitum intrepidus sentiret, commendaretque animum superis; nec ulla se grauiore molestia affici diceret, quàm quòd ante diem exactæ ætatis, præoccupante fato, familiaribus gratus esse nequiuisset; cogereturque discedere inuitus ex eo eruditorum iocundissimorumque amicorum cœtu, quo se tum maxime incomparabili percepta uoluptate, plurimum oblectare cœpisset. Aderat enim expiranti Augustinus Niphus Suessanus è secta Aristotelis philosophorum ætate nostra celeberrimus, & plerique alii uiri graues, in liberalibus disciplinis cum laude uersati, qui morientem, uti patronum inexaustæ liberalitatis, parentemque omnium uerissimis lachrymis luxerunt; Intempestiuus enim uidebatur interitus, quòd nondum quinquagesimum tertium ætatis annum expleuisset. Nec defuêre qui ueneno sublatum suspicarētur perfidia Philippi Galli qui ab ætatis flore & musicæ artis peritia domino charus, epularū demum structor euaserat, & à pontifice patrati sceleris præmia expetisse dicebatur. Sed tum medici & pollinctores, exenterati uiscera nullo ueneni indicio notata retulerunt. Nec ad mortis nuncium Clemens ullum omnino lætitiæ signum uultu prætulit, quanquàm à sacerdotio ualde opulento, insignique inter senatores officio adornandum Hypolitum Medicem ei perampla hæreditas obueniret. Verùm seuerè contraxit frontem, uel ob id quod Pompeius eodem anno mēseque, quo ipse natus, immaturè atque hominum opinione celerius, è uita discessisset, quum præsertim tanta uis spiritus, & ea quidem aduersus morbos indomita, robusto in corpore uigere uideretur. Magnopere enim Clemens ex alienis fatis omine concepto, mortem timebat, quum alioqui nihil saluti molliter indulgendo, uitam contemneret. Prorupit tamen in longos sermones de Pompeii moribus ex animo iudicium ferēs, quum honestissimi uiri qui tum aderant, amore uel odio mortui famam diuersis sententiis excuterent; & ipse ante omnes Pompeium ab eximiis ingenii naturæque dotibus uerè magnum fuisse testaretur, sed aculeatè subiungeret Pœni Annibalis exemplo, uel maximas eius uiri uirtutes, ingentibus uitiis adæquari. Appellarāt enim eum nonnulli ingenio repentinum & inconstantem, natura factiosum &

tumi